

ББК 74.267.5
К53

Документи подано станом на 15 липня 2005 р.

Автори-упорядники:
голова комітету з фізичного виховання та спорту МОНУ,
кандидат педагогічних наук
С. І. Операйло;
заступник голови комітету з фізичного виховання та спорту МОНУ,
А. І. Ільченко;
начальник відділу фізичного виховання
комітету з фізичного виховання та спорту МОНУ,
вчитель-методист
В. М. Єрмолова;
доцент кафедри реабілітації факультету фізичного виховання
Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова
Л. І. Іванова

К53 **Книга** вчителя фізичної культури: Довідково-методичне видання / Упоряд. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова. — Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. — 464 с.
ISBN 966-670-585-0.

Видання містить чинні нормативно-правові акти вищих органів влади України, Міністерства освіти і науки України у сфері загальної середньої освіти, що регулюють впровадження державних стандартів освіти; методичне забезпечення; оформлення документів про освіту; організацію навчально-виховного процесу; атестацію педагогічних працівників тощо.

Для вчителів фізичної культури, студентів педагогічних навчальних закладів, слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, науково-педагогічних працівників, широкого загалу громадян, які цікавляться питаннями нормативно-правового регулювання середньої освіти в Україні.

ББК 74.267.5

ISBN 966-670-585-0

© Операйло С. І., Ільченко А. І.,
Єрмолова В. М., Іванова Л. І.,
упорядкування, 2005
© ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005
© Жубр М. С. дизайн обкладинки, 2005

Зміст

Конвенція про права дитини <i>Ратифікована Постановою ВР №789-XII від 27.02.91</i>	11
Закон України про позашкільну освіту <i>Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 7 грудня 2000 року №2120-III</i>	32
Закон України про фізичну культуру і спорт <i>від 10 лютого 2000 року №1453-III</i>	41
Указ Президента України про Національну доктрину розвитку освіти (витяг) <i>від 17 квітня 2002 року №347/2002</i>	64
Національна доктрина розвитку освіти	65
Указ Президента України про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту <i>від 28 вересня 2004 №1148/2004</i>	71
Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту	71
Указ Президента України про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації» <i>від 1 вересня 1998 року №963/98</i>	80
Цільова комплексна програма «Фізичне виховання — здоров'я нації»	81
Указ Президента України про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні <i>від 9 жовтня 2001 року №941/2001</i>	88
Постанова Верховної Ради України про порядок вве- дення в дію Закону України <i>«Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» від 23 березня 1996 року №100а/96-ВР</i>	91
Закон України про світу <i>від 23 травня 1991 року №1060-XII</i>	92
Постанова Кабінету Міністрів про державні тести і нор- мативи оцінки фізичної підготовленості населення України <i>від 15 січня 1996 р. №80</i>	117
Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підго- товленості населення України	118
Постанова Кабінету Міністрів України про перехід за- гальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, струк- туру і 12-річний термін навчання <i>від 16 листопада 2000 р. №1717</i>	133
Державний стандарт початкової загальної освіти (витяг)	135

Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти <i>Постанова Кабінет міністрів України</i> від 14 січня 2004 р. №24	141
Державний стандарт базової і повної середньої освіти (витяг)	141
Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад <i>Постанова Кабінету Міністрів України</i> від 6 травня 2001 р. №433	151
Перелік типів позашкільних навчальних закладів	151
Положення про позашкільний навчальний заклад	152
Про схвалення Комплексної програми розвитку футболу на 2004–2008 роки <i>Постанова Кабінету Міністрів України</i> від 13 липня 2004 р. №904	164
Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності <i>Постанова Кабінет Міністрів України</i> від 25 серпня 2004 р. №1096	165
Додаток	165
Про нормативні документи з фізичного виховання <i>Наказ Міністерства освіти України</i> від 25.05.98р. №188	166
Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді	167
Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>Академія педагогічних наук України</i> від 12.07.2002 р. №401/52	175
Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> від 23.02.2004 р. №132	177
Додаток 1. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної)	178
Додаток 2. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням мов національних меншин (основна школа у структурі 12-річної)	179

Додаток 3. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням двох іноземних мов (основна школа у структурі 12-річної)	180
Додаток 4. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (основна школа у структурі 12-річної)	182
Додаток 5. Таблиця розподілу годин на навчальні предмети за рівнями змісту	183
Додаток 6. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної)	184
Додаток 7. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної) Природничо-математичний напрям	185
Додаток 8. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Природничо-математичний напрям	187
Додаток 9. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Природничо-математичний напрям	189
Додаток 10. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Суспільно-гуманітарний напрям	191
Додаток 11. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Суспільно-гуманітарний напрям	193
Додаток 12. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Філологічний напрям	195
Додаток 13. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Філологічний напрям	196

Додаток 14. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Технологічний напрям	197
Додаток 15. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Художньо-естетичний напрям	198
Додаток 16. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) Художньо-естетичний напрям	200
Додаток 17. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа (профільна) у структурі 12-річної) Спортивний напрям	201
Додаток 18. Типовий навчальний план однокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа в структурі 12-річної) Суспільно-гуманітарний та природничо-математичний напрям	202
Додаток 19. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням мови національних меншин (старша школа в структурі 12-річної)	204
Додаток 20. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням двох іноземних мов (старша школа в структурі 12-річної)	205
Додаток 21. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (старша школа в структурі 12-річної)	207
Додаток 22. Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи Очна форма навчання	208
Додаток 23. Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи Заочна форма навчання (групові консультації та заліки)	209
Додаток 24. Типовий навчальний план-схема спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів	210

<p>Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах <i>Наказ Міністерство освіти і науки України</i> <i>від 20.02.2002 №128</i> .....</p>	211
<p><i>Додаток 1 до Наказу</i> <i>Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20.02.2002 №128</i> .....</p>	212
<p><i>Додаток 2 до Наказу</i> <i>Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20.02.2002 №128</i> .....</p>	213
<p>Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів <i>Міністерство освіти і науки України</i> <i>від 07.03.2001 №1/9-97</i> .....</p>	215
<p>Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти <i>Наказ Міністерства освіти України</i> <i>від 15 квітня 1993 року №102</i> .....</p>	224
<p>Про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти <i>Інструкція (витяг)</i> .....</p>	225
<p>Про порядок наймання і звільнення педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти, що є у державній власності <i>Наказ від 15 квітня 1993 р. №102</i> .....</p>	225
<p>Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників України <i>Наказ Міністерства освіти України</i> <i>від 20.08.93р. №310</i> .....</p>	265
<p>Типове положення про атестацію педагогічних працівників України .....</p>	266
<p>Про типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи міністерства освіти України <i>Наказ Міністерства освіти України</i> <i>від 20.12.93 №455</i> .....</p>	281

Про затвердження положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2000 №434</i>	292
Про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти <i>Положення</i>	293
Про заборону тютюнопаління в навчальних закладах та установах Міністерства освіти і науки України <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.02.2001р. №57</i>	297
Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту <i>Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України від 19.04.2001 №1052</i>	296
Про Державну підсумкову атестацію навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти <i>Положення</i>	300
Про нормативи забезпеченості навчальних закладів необхідним переліком фізкультурно-спортивного інвентарю та обладнання <i>Наказ Міністерства освіти і науки Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту від 30.05.2003р. №340 від 28.05.2003р. №1364</i>	305
Про Систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.07.2003 №486</i>	309
Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів	310
Про Всеукраїнські дитячі спортивні ігри серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів «старту надій» на 2003—2005 роки <i>Положення</i>	314
Про Типові навчальні плани початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин <i>Наказ Міністерство освіти і науки України від 1 березня 2004р. №162</i>	320
Типові навчальні плани початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин	321

<i>Додаток 1</i>	323
<i>Додаток 2</i>	324
<i>Додаток 3</i>	325
Регламент Всеукраїнських змагань з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч» 2004–2007 рр.	326
<i>Додатки</i>	334
Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва <i>Наказ Міністерства освіти і науки України м. Київ 25 грудня 2003 р. №855</i>	338
Положення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») українського козацтва	340
Про Всеукраїнські змагання за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості серед учнів 5–8 класів загальноосвітніх навчальних закладів «Зміна» <i>Положення</i>	368
<i>Додаток 1</i>	373
<i>Додаток 2</i>	373
<i>Додаток 3</i>	374
Про реєстрацію Статуту Спортивної Спілки учнівської молоді України <i>Свідоцтво Міністерства України у справах молоді і спорту від 8 грудня 1994 року №107</i>	374
Про реєстрацію Статуту Спортивної Спілки учнівської молоді України <i>Наказ Міністерства України у справах молоді і спорту 8.04.1994 р. №276</i>	375
Про утворення фізкультурно-спортивних клубів та їх осередків у вищих, середніх і професійно-технічних навчальних закладах <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.03.2002 №210</i>	381
Типовий статут фізкультурно-спортивного клубу спортивної спілки учнівської молоді загальноосвітнього та професійно-технічного навчального закладу	382
Про введення уроку футболу в загальноосвітніх закладах I–III ступенів <i>Лист Міністерства освіти і науки України від 23.07.2001 №1/9–264</i>	386

Про затвердження Положення про апробацію навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 12.06.2001 №447</i>	387
Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 20.02.2002 №114</i>	391
Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад <i>Положення</i>	392
Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтва Міністерства освіти і науки України <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 07.06.2001 №440</i>	403
Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтва Міністерства освіти і науки України	404
Правила проведення туристських походів, експедицій та екскурсій з учнівською і студентською молоддю України	411
<i>Додаток 1</i>	420
<i>Додаток 2</i>	421
Правила безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах (витяг)	422
Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах <i>Наказ Міністерства освіти і науки України</i> <i>від 31.08.2001 №16</i>	448
Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах (витяг)	449

Про права дитини

Конвенція

(Конвенція ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91)

Дата підписання Україною: 21 лютого 1990 р.

Набуття чинності для України: 27 вересня 1991 р.

Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції погодились про нижченаведене:

- вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі;
- беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі;
- визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини;
- нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу;
- впевнені в тому, що сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей має бути наданий необхідний захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства;
- визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння;
- вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності;
- беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав

дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей;

- беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»;
- посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та всиновлення, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів;
- визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно складних умовах, і що такі діти потребують особливої уваги, враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини;
- визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються.

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або будь-яких інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, що відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і за необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права та обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована відразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадках, коли дитина не має громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Дане визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом 1 цієї статті всім зацікавленим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, заслання, депортації чи смерті (включаючи смерть, що наступила з будь-яких причин під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання

необхідну інформацію щодо місцезнаходження відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призвело до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання не призвело до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися у свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій

чи друкованої формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

- a) для поваги прав і репутації інших осіб;
- b) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), здоров'я або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному та психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

а) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та діють відповідно статті 29;

б) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;

с) приймають видання і розповсюдження дитячої літератури;

д) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливого уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;

е) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків із виховання дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти, батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка несе відповідальність за дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які несуть відповідальність за неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, роз-

слідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання «кафала», за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

a) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і щоб, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

b) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

c) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

d) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

е) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне, будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових організацій, що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її возз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне та достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається за можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті за-

безпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої та професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. У зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

- а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
- б) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;
- в) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;
- г) надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;
- д) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;
- і) розвитку просвітницької роботи та послуг у галузі профілактичної медичної допомоги та планування розміру сім'ї.

3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. У зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в

різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- b) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
- e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. У зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

- a) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;
- b) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;
- c) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;
- d) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- e) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати навчальні заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких навчальних закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті й займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля й відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчих, адміністративних і соціальних заходів, а також заходів у галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- a) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- b) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- c) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного злов-

живання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- в) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо уникнення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;
- б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;
- в) гуманним було ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повага до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;

d) кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному й психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвитку у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

I) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

II) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

III) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

IV) свобода від примусу щодо наданих свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

V) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

VI) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

VII) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

а) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

б) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поводження з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поводження з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

- а) в законі Держави-учасниці;
- б) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет з прав дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з десяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охоплюваній цією Конвенцією. Членів Комітету обирають Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первісні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі — раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм

подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та надає цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які отримали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначають голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету, або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

12. Члени Комітету, заснованого відповідно до цієї Конвенції, одержують схвалювану Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку та на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;

б) надалі — кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту б цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

3 метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

б) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

с) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

д) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи погоджуються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення за ними голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць погодиться на таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-

яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих Держав-учасниць, які її прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленою Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй призначається депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, англійський, арабський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якої є однаково автентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

СВІДЧЕННЯМ ЧОГО нижчепідписані повноважні представники, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

Про позашкільну освіту

Закон України

(витяг)

Із змінами і доповненнями, внесеними

Законом України

від 7 грудня 2000 року №2120-III

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

Для цілей цього Закону живляються такі терміни:

- система позашкільної освіти — освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час (загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти;
- відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи;
- позашкільна освіта — сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні та слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах;
- позашкільний навчальний заклад — складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формує вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та органі-

зації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів;

- філії позашкільного навчального закладу — структурно відокремлені підрозділи позашкільного навчального закладу, що знаходяться поза межами розташування основного позашкільного навчального закладу і виконують таку ж освітню діяльність, як основний позашкільний навчальний заклад в цілому або за окремими її напрямками;
- педагогічне навантаження педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів — час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу педагогічними працівниками позашкільного навчального закладу;
- освітня діяльність позашкільного навчального закладу — процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи;
- вихованці — особи, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції позашкільного навчального закладу за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку;
- учні — особи, які відвідують класи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу, навчально-виховна робота в яких організована у формі класно-урочної або іншої системи;
- слухачі — особи, які проводять дослідницьку, пошукову та експериментальну роботу з різних проблем науки, техніки, мистецтва.

Стаття 2. Законодавство України про позашкільну освіту

Законодавство України про позашкільну освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», цього Закону, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів.

Стаття 3. Завдання Закону України «Про позашкільну освіту»

Завданнями цього Закону є:

- забезпечення прав громадян на здобуття позашкільної освіти;
- визначення основних засад державної політики щодо позашкільної освіти;
- створення нормативно-правової бази для подальшого розвитку позашкільної освіти;

- встановлення правових засад діяльності позашкільних навчальних закладів;
- визначення основних напрямів, змісту і форм навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах;
- визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про позашкільну освіту;
- створення умов для благодійної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою розвитку позашкільної освіти;
- регулювання відносин між органами державної влади і навчальними закладами, установами та організаціями, які визначають зміст, форми і методи позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів;
- створення умов для соціального захисту педагогічних працівників, вихованців, учнів і слухачів позашкільних навчальних закладів.

Стаття 4. Позашкільна освіта

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначена Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом, і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Стаття 5. Структура позашкільної освіти

Структуру позашкільної освіти становлять:

- позашкільні навчальні заклади;
- інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час, до числа яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації;
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;
- культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи;
- фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Стаття 6. Здобуття позашкільної освіти

1. Вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів.

2. Позашкільна освіта здобувається громадянами у позаурочний та позанавчальний час у позашкільних навчальних закладах та інших навчальних закладах як центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації.

Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських організацій, товариств, фондів.

3. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають позашкільну освіту у порядку, встановленому для громадян України.

Стаття 7. Мова (мови) навчання і виховання у позашкільній освіті

Мова (мови) навчання і виховання у позашкільній освіті визначається відповідно до Конституції України і Закону України «Про мови в Українській РСР».

Стаття 8. Основні завдання позашкільної освіти

Основними завданнями позашкільної освіти є:

- виховання громадянина України;
- вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду;
- виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії;
- виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів;
- виховання у вихованців, учнів і слухачів шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку;
- створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів;
- формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки;

- задоволення освітньо-культурних потреб вихованців, учнів і слухачів, які не забезпечуються іншими складовими структури освіти;
- задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації;
- пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів;
- вдосконалення фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту;
- організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень;
- виховання в учасників навчально-виховного процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих;
- формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів;
- здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи.

Стаття 9. Основні засади державної політики у сфері позашкільної освіти

1. Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на принципах:

- доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;
- фінансування державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їх структури;
- добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності;
- науковості, світського характеру освіти;
- правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів в їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

2. Державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на:

- створення умов для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;
- збереження та розвиток мережі державних та комунальних позашкільних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду;

- координацію зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї на подальше становлення і розвиток позашкільної освіти.

Розділ III. Організація позашкільної освіти у позашкільному навчальному закладі

Стаття 15. Основні напрями позашкільної освіти

Позашкільна освіта у позашкільних навчальних закладах може здійснюватися за такими напрямками:

- художньо-естетичний, який забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань та здобуття вихованцями, учнями і слухачами практичних навичок, оволодіння знаннями у сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва;
- туристсько-краєзнавчий, який спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства;
- еколого-натуралістичний, який передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок у галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво;
- науково-технічний, який забезпечує набуття вихованцями, учнями і слухачами техніко-технологічних умінь та навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями;
- дослідницько-експериментальний, який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань;
- фізкультурно-спортивний або спортивний, який забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування,

змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя;

- військово-патріотичний, який забезпечує належний рівень підготовки вихованців, учнів до військової служби, виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності;
- бібліотечно-бібліографічний, який спрямований на поглиблення пізнавальних інтересів вихованців, учнів і слухачів, підвищення їх інформаційної культури, набуття навичок і умінь орієнтуватися у зростаючому потоці інформації;
- соціально-реабілітаційний, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, нахилів, потреб у самореалізації вихованців, учнів і слухачів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організацію їх змістовного дозвілля та відпочинку;
- оздоровчий, який забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості;
- гуманітарний, який забезпечує розвиток здібностей, обдарувань, практичних навичок вихованців, учнів і слухачів, оволодіння знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу.

Стаття 16. Планування діяльності позашкільного навчального закладу

1. Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим з відповідним органом виконавчої влади, реалізує основні напрями своєї діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів вихованців, учнів і слухачів, потреб сім'ї, запитів інших навчальних закладів, молодіжних і дитячих громадських організацій.

2. Навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів та форм власності здійснюється за типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади.

Позашкільні навчальні заклади можуть планувати роботу гуртків, секцій за іншими навчальними планами і програмами за умови затвердження їх відповідними місцевими органами виконавчої влади.

Експериментальні навчальні плани складаються позашкільними навчальними закладами з урахуванням типових навчальних планів.

Запровадження експериментальних навчальних планів, освітніх програм, педагогічних інновацій і технологій можливе лише за спільним рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти (інших центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади) та Академії педагогічних наук України.

Стаття 17. Тривалість занять та режим роботи позашкільного навчального закладу

1. Тривалість занять у позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів:

віком від 5 до 6 років — 30 хвилин;

віком від 6 до 7 років — 35 хвилин;

інших — 45 хвилин.

2. Режим щоденної роботи встановлюється позашкільним навчальним закладом на основі рекомендацій центральних та місцевих органів виконавчої влади, у сфері управління яких він перебуває.

Позашкільний навчальний заклад забезпечує безпечні умови навчання, виховання та праці.

3. Тривалість навчального року у позашкільному навчальному закладі встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти або іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

У канікулярні, святкові та неробочі дні позашкільний навчальний заклад працює за окремим планом.

Стаття 18. Форми організації позашкільної освіти

1. Позашкільна освіта здійснюється диференційовано відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я у різноманітних організаційних формах: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція,

похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

2. Середня наповнюваність груп та інших організаційних форм у позашкільних навчальних закладах становить, як правило, 10–15 вихованців, учнів і слухачів.

Гранична наповнюваність груп відповідно до психофізіологічного розвитку вихованців, учнів і слухачів, їх вікових категорій, рівня майстерності визначається Положенням про позашкільні навчальні заклади.

Наповнюваність груп встановлюється директором позашкільного навчального закладу залежно від профілю та можливостей організації навчально-виховного процесу.

Чисельний склад груп, у яких передбачається індивідуальне навчання, становить не більше 5 вихованців, учнів і слухачів.

Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

(Установлено, що у 2001 році положення і норми, передбачені частиною другою статті 18 цього Закону, реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом України від 07.12.2000 р. № 2120-III.)

3. Позашкільні навчальні заклади видають своїм випускникам відповідні документи про позашкільну освіту в порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

Випускникам, які в установленому порядку склали кваліфікаційні іспити, видається свідоцтво (посвідчення).

Зразки свідоцтв (посвідчень) затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

Виготовлення свідоцтв (посвідчень) для державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється відповідно за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Виготовлення свідоцтв (посвідчень) для приватних позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів засновників (власників).

*Президент України
Л. КУЧМА*

Про фізичну культуру і спорт

Закон України

*від 10 лютого 2000 року №1453-III, Голос України, 21.03.2000р.,
із змінами і доповненнями, внесеними Законами України
від 18 червня 1999 року №770-XIV, Голос України, 17.07.1999 р.,
Урядовий кур'єр, 05.08.1999 р.*

Цей Закон визначає загальні правові, соціальні, економічні і організаційні основи фізичної культури і спорту в Україні, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури і спорту.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Фізична культура і спорт

Фізична культура — складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної та трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру.

Спорт є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності.

Соціальна цінність спорту визначається його дійовим стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення.

Стаття 2. Завдання фізичної культури і спорту в Україні

Основними завданнями фізичної культури і спорту є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства, а також утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві.

Стаття 3. Державне регулювання фізичної культури і спорту

Держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики у цій сфері, створення відповідних державних органів, фінансового, матеріально-

технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-спортивного руху в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Держава визнає і всебічно підтримує олімпійський рух в Україні, діяльність всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, національних спортивних федерацій, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості. (Стаття 3 у редакції Закону №1453-III від 10.02.2000 р.)

Стаття 4. Право громадян на заняття фізичною культурою і спортом

Громадяни мають право займатися фізичною культурою і спортом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, віросповідання, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Держава надає необхідну допомогу, пільги та гарантії окремим категоріям громадян, в тому числі інвалідам, для реалізації ними своїх прав у сфері фізичної культури і спорту. Держава забезпечує пріоритетний розвиток фізичної культури і спорту на селі, створює необхідні умови для занять фізичною культурою і спортом сільських працівників і членів їх сімей.

Держава гарантує надання в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, безкоштовних та пільгових фізкультурно-оздоровчих послуг дітям, в тому числі: дітям-сиротам та дітям, що залишилися без піклування батьків, дітям, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, дітям з багатодітних та малозабезпечених сімей, дітям-інвалідам.

Держава забезпечує в межах, визначених Кабінетом Міністрів України, надання безкоштовних та пільгових фізкультурно-оздоровчих послуг дітям дошкільного віку, учням загальноосвітніх та професійних навчально-виховних закладів, ветеранам війни і особам, прирівняним до них, а також встановлює пільги при наданні таких послуг іншим категоріям громадян.

Держава створює умови для правового захисту інтересів громадян у сфері фізичної культури і спорту, розвиває фізкультурно-спортивну індустрію та інфраструктуру, заохочує прагнення громадян зміцнювати своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя.

Стаття 5. Громадські засади у сфері фізичної культури і спорту

Фізкультурний рух в Україні спирається на різнобічну діяльність громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості.

Первинною ланкою самодіяльної організації фізкультурного руху є колективи фізкультури на підприємствах, в установах, організаціях, що об'єднують на засадах добровільності громадян за їх інтересами у фізкультурно-спортивному русі.

Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості (добровільні спортивні товариства, спортивні федерації, клуби тощо) реалізують завдання, визначені у статті 2 цього Закону, на всіх рівнях і напрямках фізкультурно-спортивної діяльності у взаємодії з державними органами, профспілками, іншими об'єднаннями громадян, суб'єктами підприємництва, відповідними міжнародними організаціями.

Стаття 6. Показники стану розвитку фізичної культури і спорту

Основними показниками стану фізичної культури і спорту є рівень здоров'я і фізичного розвитку різних верств населення; ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності, рівень розвитку системи фізичного виховання, самодіяльного масового спорту; високі досягнення спортсменів України в окремих видах спорту; рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами, спортивними спорудами та майном.

На підставі зазначених показників розробляється державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Стаття 7. Законодавство про фізичну культуру і спорт

Законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту здійснюється Конституцією України, цим Законом, іншими законодавчими актами України, Автономної Республіки Крим, а також міжнародними угодами та статутами міжнародних спортивних організацій. (Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Розділ II. Сфери і напрями впровадження фізичної культури

Стаття 8. Сфери та основні напрями впровадження фізичної культури

Сферами впровадження фізичної культури є виробнича, навчально-виховна, соціально-побутова сфери.

Держава створює необхідні умови для підготовки наукових та викладацьких кадрів, розвитку наукових досліджень у галузі фізичної культури та стимулює впровадження їх у суспільну практику.

Основними напрямками впровадження фізичної культури є фізкультурно-оздоровча діяльність, фізичне виховання та розвиток масового фізкультурно-спортивного руху.

Стаття 9. Фізкультурно-оздоровча діяльність

Фізкультурно-оздоровча діяльність спрямована на підтримання та зміцнення здоров'я у виробничій, навчально-виховній і соціально-побутовій сферах.

Основні напрями щодо організації фізкультурно-оздоровчої діяльності у цих сферах визначаються в державній програмі розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Стаття 10. Фізкультурно-оздоровча діяльність у виробничій сфері

Власники та уповноважені ними органи підприємств, установ, організацій зобов'язані створювати працівникам відповідні умови для реалізації їх права на заняття фізичною культурою.

Фізкультурно-оздоровча діяльність у виробничій сфері здійснюється на основі встановлених законодавством вимог щодо режиму праці і відпочинку шляхом проведення реабілітаційних та професійно-прикладних занять в режимі робочого дня, післятрудового відновлення, профілактичних занять, спортивно-масової роботи, в тому числі організації спортивно-оздоровчого туризму.

Порядок створення і використання матеріальної бази для занять фізичною культурою, фінансування, забезпечення спеціалістами для індивідуальних та колективних занять працівників та членів їх сімей визначаються законодавчими, іншими нормативними актами та колективними договорами.

Стаття 11. Фізкультурно-оздоровча діяльність у соціально-побутовій сфері

Кабінет Міністрів України за участю громадських організацій розробляє систему заходів щодо підтримання та зміцнення здоров'я різних категорій населення в соціально-побутовій сфері та забезпечує умови для її впровадження в життя, використання фізичної культури і спорту як засобу профілактики і лікування захворювань.

Створення умов для занять фізичною культурою населення за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування за рахунок коштів відповідних бюджетів на основі державних нормативів фінансування фізкультурно-оздоровчих програм. Вони надають громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості та фізкультурно-спортивним закладам допомогу у виділенні місць для фізкультур-

но-оздоровчих занять в жилих районах, в парках культури та відпочинку, використанні для цих цілей спортивних споруд незалежно від їх належності. (Частина 2 статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 12. Фізкультурно-оздоровча діяльність у навчально-виховній сфері та фізичне виховання

У навчально-виховній сфері (дошкільних виховних закладах, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах) фізкультурно-оздоровча робота здійснюється в поєднанні з фізичним вихованням дітей та молоді, з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку.

У складі педагогічних колективів дошкільних виховних та інших закладів освіти обов'язково передбачаються посади фахівців із фізичного виховання.

Органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, у віданні яких перебувають дошкільні виховні заклади, забезпечують необхідні умови для проведення щоденних фізкультурно-оздоровчих занять з дітьми, морально і матеріально заохочують педагогічні колективи та фахівців фізичного виховання, які досягли успіхів у збереженні і зміцненні здоров'я дітей. (Частина 3 статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Фізичне виховання є головним напрямом впровадження фізичної культури і становить органічну частину загального виховання, покликану забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей та професійно-прикладних навичок людини.

Фізичне виховання шляхом проведення обов'язкових занять здійснюється в дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних та вищих навчальних закладах відповідно до навчальних програм, затверджуваних у встановленому порядку.

У середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах уроки з фізичної культури є обов'язковими і проводяться не менше трьох разів на тиждень.

Періодичність проведення занять з фізичної культури, вимоги до складання заліків з фізичного виховання встановлюються за погодженням з центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту. (Частина 7 статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Середні загальноосвітні та професійні навчально-виховні заклади з урахуванням місцевих умов, інтересів і запитів учнів самостійно визначають зміст, форми і засоби їх рухової активності,

методи проведення занять з фізичної культури, а також організують позанавчальну фізкультурно-спортивну роботу за участю позашкільних навчально-виховних закладів, громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості.

Місцеві органи виконавчої влади можуть вводити додаткові уроки фізичної культури за умови виділення коштів відповідних бюджетів. (Частина 9 статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Фізичне виховання військовослужбовців є складовою частиною загальної системи навчання та виховання особового складу Збройних Сил України, органів внутрішніх справ, інших військових формувань і здійснюється у формі спеціальної фізичної підготовки.

Стаття 13. Фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність серед інвалідів

Заняття фізичною культурою і спортом інвалідів є складовою частиною їх дозвілля, фізичної реабілітації та соціально-трудової адаптації.

Організація занять фізичною культурою і спортом у системі безперервної реабілітації інвалідів (включаючи дітей з фізичними і розумовими вадами), підготовка кадрів, методичне забезпечення, лікарський контроль здійснюються органами охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, освіти, соціального захисту населення та організаціями інвалідів.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості та організації інвалідів створюють спеціалізовані фізкультурно-оздоровчі заклади (клуби і центри), забезпечують їх спеціальним обладнанням, сприяють участі інвалідів у спортивних змаганнях.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту разом з національним Олімпійським комітетом забезпечує підготовку та участь інвалідів у Параолімпійських іграх та міжнародних іграх інвалідів. Частина 3 статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Міністерство України у справах молоді і спорту разом з національним Олімпійським комітетом забезпечує підготовку та участь інвалідів у Параолімпійських іграх та міжнародних іграх інвалідів. (Частина 4 статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

На фінансування фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів для інвалідів, створення та розширення їх спортивної бази виділяються кошти з державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування.

Стаття 14. Особливості фізкультурно-спортивної діяльності щодо окремих категорій громадян

Адміністрація виправно-трудоових установ забезпечує контроль за станом здоров'я осіб, які в них перебувають, і організовує всі необхідні фізкультурно-оздоровчі заходи.

Правилами тримання засуджених у місцях позбавлення волі встановлюються вимоги щодо проведення з засудженими фізкультурно-оздоровчих занять, нормативи забезпеченості виправно-трудоових установ фізкультурно-спортивним інвентарем та обладнанням.

Стаття 15. Самодіяльний масовий спорт

Самодіяльний масовий спорт є складовою частиною фізичної культури і здійснюється з урахуванням віку, стану здоров'я та рівня фізичного розвитку особи і включає змагальну діяльність, спеціальну підготовку до неї (тренування), орієнтовану на досягнення певних спортивних результатів.

Держава всебічно сприяє розвитку самодіяльного масового спорту, основу якого становлять різноманітні фізкультурно-спортивні секції, заохочує і стимулює діяльність підприємств, установ, організацій та громадян, що сприяє його розвитку.

Розділ III. Спорт — особлива сфера фізкультурної діяльності

Стаття 16. Спортивне змагання

Основною формою функціонування та вияву спорту є спортивні змагання, що організовуються за відповідними правилами з метою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей в різних видах спорту, з офіційним визначенням переможців змагань.

Умови та порядок проведення змагань встановлюються їх організаторами, якщо інше не передбачено актами законодавства або відповідними міжнародними правилами.

Стаття 17. Види спорту

Залежно від предмета, характеру дій спортсменів, засобів ведення спортивного змагання та спеціальної навчально-тренувальної підготовки до нього спортивна діяльність поділяється на самостійні види спорту.

В Україні впроваджується і підтримується розвиток більшості видів сучасного спорту, що отримали світове визнання і поширення, а також національних видів спорту.

Законодавчими актами України можуть встановлюватись обмеження щодо впровадження (проведення тренувань та змагань)

окремих видів спорту, якщо вони пов'язані з небезпекою чи надмірним ризиком для життя і здоров'я людей або мають антигуманний зміст.

Стаття 18. Спортивна класифікація

Спортивна класифікація — це система присвоєння спортивних звань, розрядів та категорій. Вона визначає рівень майстерності в окремих видах спорту, рівень підготовленості спортсменів і розвитку їх досягнень, а також рівень кваліфікації тренерів та суддів.

Державну систему спортивних звань, розрядів та категорій, порядок їх присвоєння та позбавлення визначає центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту. (Частина 2 статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 770-XIV від 18.06.99 р.)

Окремі повноваження щодо присвоєння спортивних звань, розрядів та категорій можуть бути делеговані відповідним громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості.

Стаття 19. Гарантії підвищення спортивної кваліфікації

Кожна особа, яка виконала кваліфікаційні вимоги, передбачені спортивною класифікацією, має право на одержання посвідчення про присвоєння відповідного спортивного розряду чи категорії.

Спортсменам відповідних розрядів надається можливість для участі їх у спортивних змаганнях, в тому числі звільнення від роботи (навчання) із збереженням заробітної плати на час участі у національних та міжнародних змаганнях.

Для спортсменів вищих категорій створюються умови для тренувань і звільнення від роботи (навчання) на час підготовки та участі у змаганнях. На час, необхідний для участі в змаганнях, спортсменам надаються гарантії, передбачені законодавством України про працю, а для тих, хто навчається, — відповідні гарантії щодо продовження строку навчання. Спортсмени вищих категорій підлягають обов'язковому державному страхуванню в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Порядок відшкодування витрат, пов'язаних із забезпеченням участі спортсменів у змаганнях, визначається Кабінетом Міністрів України.

Особи, що отримали звання чемпіона або призера Олімпійських ігор, чемпіонів світу або Європи, заслуженого майстра спорту, мають соціально-побутові та інші пільги, встановлені Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Спорт вищих досягнень

Спорт вищих досягнень — спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої спеціалізації та індивідуалізації навчально-тренувального процесу досягнення максимальних, рекордних спортивних результатів.

Держава створює необхідні умови для самовдосконалення спортсменів і фахівців спорту, які досягли найвищих спортивних результатів в міжнародних змаганнях та сприяли підвищенню міжнародного авторитету України.

Стаття 21. Національні збірні команди

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту за поданням національних спортивних федерацій (асоціацій, союзів) з видів спорту комплектує на конкурсній основі з числа найбільш підготовлених спортсменів та спеціалістів національні збірні команди України.

Члени збірних команд України можуть брати участь у будь-яких спортивних змаганнях лише за згодою центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту та відповідної національної спортивної федерації. (Частина 1 статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Члени збірних команд України можуть брати участь у будь-яких спортивних змаганнях лише за згодою Міністерства України у справах молоді і спорту та відповідної національної спортивної федерації. (Частина 2 статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Спортсмени — члени збірних команд України, призвані на строкову військову службу, отримують призначення в підрозділи, які мають необхідні умови для підвищення їх спортивної майстерності, їм надається можливість брати участь в міжнародних, національних та інших спортивних змаганнях.

Утримання та підготовка членів збірних команд України до міжнародних змагань фінансується з державного бюджету.

Громадянин України не може виступати за національну збірну іншої країни, іноземні громадяни і особи без громадянства не мають права виступати у складі збірної команди України.

Положення про національні збірні команди затверджуються центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту. (Частина 6 статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 22. Спортивне суддівство

Контроль за дотриманням правил спортивних змагань, що містять вимоги до учасників змагань, а також до спортивних споруд, спорядження, обладнання, умов і порядку визначення переможців змагань та до їх результатів, а також фіксування спортивних результатів здійснюють спортивні судді.

До суддівства допускаються лише особи, які пройшли спеціальну підготовку та атестовані у встановленому порядку.

Стаття 23. Професійна діяльність у спорті

Професійна діяльність спортсменів, суддів, тренерів та інших фахівців, яка пов'язана з підготовкою та участю у спортивних змаганнях і є основним джерелом їх доходів, здійснюється відповідно до законодавства про працю.

Особи, які здійснюють професійну діяльність у спорті, як правило, працюють за індивідуальними трудовими договорами (контрактами). Укладення контрактів та інших форм встановлення договірних відносин із спортсменами, умови організації занять спортом на професійних засадах визначаються законодавством, статутами, положеннями та іншими регламентними документами відповідних українських і міжнародних спортивних організацій.

Трудові договори (контракти), що укладаються професійними спортсменами, повинні містити умови організації їх занять спортом та умови страхування життя і здоров'я.

Створення і функціонування професійних спортивних ліг (асоціацій, клубів тощо) та інших професійних спортивних організацій здійснюється відповідно до законодавства.

Стаття 24. Засоби, заборонені в спорті

Під час занять спортом не допускається використання засобів, заборонених законодавством України, національними спортивними федераціями, міжнародними спортивними організаціями або відповідними правилами змагань.

Спортсмен, який використовує для досягнення спортивного результату стимулятори, допінгові речовини або інші заборонені засоби, а так само особа, що свідомо сприяє розповсюдженню або застосуванню таких засобів, несе відповідальність, передбачену законодавством та регламентними документами відповідних спортивних організацій.

Стаття 25. Спортивні відзнаки і нагороди, спортивна символіка

До спортивних відзнак належать знаки, що свідчать про рівень фізичної підготовленості, спортивної і суддівської кваліфікації, а також спортивні медалі і жетони, якими відзначаються спортсмени, їх тренери, інші фахівці в галузі спорту.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту затверджує єдині нагрудні значки відповідних спортивних кваліфікаційних розрядів та почесних спортивних звань, а також встановлює перелік спортивних нагород для переможців і рекордсменів національних змагань. (Частина 2 статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом № 770-XIV від 18.06.99 р.)

За видатні спортивні досягнення і значний вклад у розвиток фізичної культури і спорту спортсмени, інші фахівці в галузі фізичної культури і спорту можуть бути представлені до державних нагород.

Порядок використання спортивної символіки (емблем та офіційних знаків громадських організацій, спортивних установ та організацій, емблем і офіційних знаків міжнародних та інших спортивних змагань тощо) здійснюється відповідно до законодавства.

Розділ IV. Державне управління у сфері фізичної культури і спорту

Стаття 26. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні

Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні розробляється центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту і затверджується Кабінетом Міністрів України. (Частина 1 статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Державна програма передбачає вимоги щодо організації підтримки та зміцнення здоров'я різних категорій громадян, вимоги до навчальних програм щодо фізичного виховання, систему програмно-оціночних нормативів і вимог щодо фізичного розвитку і підготовленості різних вікових груп населення, основні напрями розвитку масового самодіяльного спорту та спорту вищих досягнень, а також основні засади організаційного, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого її забезпечення.

Кабінет Міністрів України затверджує систему програмно-оціночних нормативів і вимог щодо фізичного розвитку і підготовленості різних вікових груп населення. Органи охорони здоров'я за рахунок виділених їм коштів визначають рівень фізичного розвитку населення.

Державна програма повинна передбачати окремий розділ щодо розвитку фізичної культури і спорту в сільській місцевості.

Державна програма розробляється за участю громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, громадських організацій інвалідів на основі наукових досліджень у галузі фізичної культури і спорту та в інших галузях науки.

На основі державної програми розвитку фізичної культури і спорту Кабінет Міністрів України передбачає відповідний розділ у програмах економічного і соціального розвитку України.

Стаття 27. Органи державного управління фізичною культурою і спортом

Верховна Рада України визначає державну політику і здійснює законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури і спорту, а також здійснює контроль за реалізацією державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні та за виконанням законодавства про фізичну культуру і спорт.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту забезпечує реалізацію державної політики у галузі фізичної культури і спорту, несе відповідальність за її виконання. (Частина 2 статті 27 у редакції Закону №770-XIV від 18.06.99 р.)

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування створюють у своєму складі відповідні органи з фізичної культури і спорту. (Частина 3 статті 27 у редакції Закону №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 28. Фінансове забезпечення фізичної культури і спорту

Фінансування державної програми розвитку фізичної культури і спорту здійснюється за рахунок державного бюджету, бюджетів місцевого самоврядування і передбачається в них окремою статтею.

Державне фінансування фізкультурно-виховної діяльності і спорту вищих досягнень здійснюється окремо.

Розподіл державних коштів здійснюється центральним та місцевими органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту з урахуванням пропозицій відповідних громадських організацій. (Частина 3 статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Для цілей фізичної культури і спорту використовуються кошти фонду соціального страхування, а також позабюджетні надходження: внески підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, окремих осіб, кошти від фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту та організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, а також від продажу прав на використання спортивної символіки і на телевізійну трансляцію спортивних змагань, від проведення фізкультурно-спортивних та інших видовищних заходів, спортивних лотерей тощо. Одержання коштів з позабюджетних джерел не впливає на обсяги бюджетних асигнувань на фізичну культуру і спорт.

Не допускається використання коштів державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування, а також позабюджетних коштів, передбачених для фізичної культури і спорту, не за призначенням.

На розвиток фізкультури і спорту підприємства, установи та організації спрямовують кошти в порядку, визначеному законодавством.

У сільській місцевості витрати на утримання всіх закладів фізкультурно-спортивного призначення, в тому числі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також проведення фізкультурно-спортивних заходів здійснюються переважно з державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування.

Стаття 29. Матеріально-технічне забезпечення фізичної культури і спорту

Матеріально-технічну базу фізичної культури і спорту складають усі види фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, фізкультурно-спортивного спорядження і обладнання, інше майно, призначене для занять фізичною культурою і спортом.

Нормативи мінімальної забезпеченості основними фізкультурно-оздоровчими і спортивними спорудами жилих районів, а також підприємств, установ і організацій всіх форм власності визначаються центральними органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту, архітектури та будівництва. (Частина 2 статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Будівництво в жилих районах фізкультурно-оздоровчих і спортивних об'єктів здійснюється відповідно до встановлених нормативів за рахунок коштів, що спрямовуються на житлове будівництво, та коштів організацій — забудовників житла.

Селу надається перевага (у розрахунку на душу населення) у спорудженні об'єктів фізичної культури і спорту, забезпечується відповідний рівень обслуговування засобами фізичної культури і спорту за науково обґрунтованими нормативами. Будівництво, реконструкція та утримання об'єктів фізичної культури і спорту в сільській місцевості здійснюється за рахунок державного і місцевого бюджетів.

Не допускається:

- будівництво нових та реконструкція наявних дошкільних виховних, загальноосвітніх та професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладів без передбачених нормативами фізкультурно-спортивних споруд та функціональних приміщень;
- перепрофілювання та ліквідація діючих фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд без створення рівноцінних споруд.

Органи виконавчої влади з фізичної культури і спорту та відповідні органи місцевого самоврядування здійснюють контроль за ефективністю використання спортивних споруд незалежно від форм власності. (Частина 6 статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 30. Кадрове забезпечення фізичної культури і спорту

Держава забезпечує підготовку та перепідготовку кадрів у сфері фізичної культури і спорту, особливу увагу приділяє їх підготовці для роботи в сільській місцевості.

Органи виконавчої влади з фізичної культури і спорту, з питань освіти та охорони здоров'я з урахуванням пропозицій відповідних громадських організацій визначають потребу в фахівцях фізкультурно-оздоровчого та спортивного профілю. Підготовку і перепідготовку таких фахівців, в тому числі і для роботи з інвалідами, здійснюють акредитовані у встановленому порядку навчальні заклади.

Право вести педагогічну, навчально-тренувальну та оздоровчу роботу у сфері фізичної культури і спорту мають громадяни виключно із спеціальною освітою або підготовкою та за наявності диплому, посвідчення (сертифіката), виданих акредитованими навчальними закладами.

Спортивні тренери та судді проходять обов'язкову атестацію в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту. Спортивні тренери та судді проходять обов'язкову атестацію в порядку, визначеному Міністерством України у справах молоді і спорту. (Частина 3 статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Діяльність спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, училищ фізичної культури та олімпійського резерву здійснюється у встановленому порядку.

Стаття 31. Правове та інформаційне забезпечення фізичної культури і спорту

Органи виконавчої влади з фізичної культури і спорту, з питань освіти та охорони здоров'я, інші державні органи та органи місцевого самоврядування, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості відповідно до їх компетенції видають акти, що регулюють діяльність у сфері фізичної культури і спорту. Нормативні акти центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту, видані відповідно до його компетенції, є обов'язковими для інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій. (частина 1 статті 31 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Держава сприяє веденню широкої пропаганди фізичної культури та спорту як фактора зміцнення здоров'я, фізичного і духовного загартування людини. Пропаганда здорового способу життя ведеться державними та іншими засобами масової інформації

шляхом популяризації оздоровчого значення фізичної культури, спорту вищих досягнень, досягнень України на міжнародних спортивних аренах, олімпійських ідеалів тощо.

Стаття 32. Стимулювання державою розвитку фізкультури і спорту

Держава стимулює розвиток фізкультури і спорту шляхом розширення матеріально-технічної бази, надання пільг щодо оподаткування та кредитування, а також морального та матеріального заохочення спортсменів, фахівців цієї галузі, інших суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності.

У межах, визначених законодавством, не обкладаються податками кошти підприємств, установ, організацій, спрямовані на фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність.

Суб'єктам підприємницької діяльності, які займаються виробництвом товарів фізкультурно-спортивного призначення та спортивного обладнання, може надаватися пільговий режим кредитування та оподаткування.

Органами виконавчої влади, місцевого самоврядування встановлюються пільгові тарифи на комунальні послуги та енергопостачання для фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд або їм надається фінансова підтримка для компенсації витрат на їх оплату. (Частина 3 статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Громадські організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної спрямованості можуть користуватися матеріальною, в тому числі фінансовою, підтримкою держави.

Розділ V. Самоврядування у сфері фізичної культури і спорту

Стаття 33. Самоврядування у сфері фізичної культури і спорту

Держава сприяє розвитку суспільної активності та залучає громадські організації до управління в галузі фізичної культури і спорту.

Органи виконавчої влади, відповідні органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції можуть делегувати громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості окремі повноваження щодо розвитку видів спорту (підготовки спортсменів до участі в змаганнях, організації спортивних заходів тощо), здійснюють контроль за реалізацією таких повноважень. (Частина 2 статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

У своїй діяльності громадській організації фізкультурно-спортивної спрямованості та їх об'єднання керуються цим Законом, Законом України «Про об'єднання громадян», іншими законодавчими актами України.

Стаття 34. Спортивна федерація

Спортивна федерація (асоціація, спілка, об'єднання тощо) — громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, що створюється для розвитку відповідного виду спорту (версії) і керується у своїй діяльності Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами України та своїм статутом.

Порядок, особливості створення та діяльності спортивної федерації визначаються відповідно до цього Закону та Закону України «Про об'єднання громадян».

Спортивна федерація може мати місцевий або всеукраїнський статус.

Вступ спортивної федерації до відповідної міжнародної спортивної організації не є підставою для її перереєстрації як міжнародного об'єднання громадян.

У статуті спортивної федерації зазначається, який вид спорту (версію) вона розвиває. Вік членів спортивної федерації встановлюється в її статуті залежно від специфіки виду спорту (версії).

Кабінет Міністрів України, за поданням центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту, визначає перелік видів спорту (версії), відповідно до специфіки яких спортивна федерація має право набувати всеукраїнського статусу незалежно від наявності місцевих осередків у більшості областей України, в Автономній Республіці Крим, у містах Києві та Севастополі.

Спортивній федерації надається статус національної спортивної федерації відповідно до цього Закону. (Стаття 34 у редакції Закону №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 35. Національний Олімпійський комітет України

Олімпійський рух в Україні координується Національним Олімпійським комітетом України, який є незалежною, неурядовою громадською організацією.

У своїй діяльності Національний Олімпійський комітет України керується законодавством України, Олімпійською хартією та власним статутом.

Національний Олімпійський комітет України має виключне право представляти Україну на Олімпійських іграх, в Міжнародному Олімпійському комітеті, міжнародних олімпійських організаціях.

Національний Олімпійський комітет України має свою національну олімпійську символіку та виключне право її використання.

Держава сприяє розвитку матеріально-технічної бази Національного Олімпійського комітету, надає йому фінансову та організаційну допомогу щодо участі членів збірних команд в Олімпійських та Параолімпійських іграх, сприяє у встановленні міжнародних зв'язків.

Стаття 36. Господарська та інша комерційна діяльність, спрямована на розвиток фізкультури і спорту

Підприємства, установи, організації в межах і порядку, визначених законодавством, користуються пільгами щодо оподаткування доходів від господарської або іншої комерційної діяльності, спрямованої на розвиток фізкультури і спорту.

Кошти, отримані організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості, що діють на селі, від власної виробничо-господарської та комерційної діяльності і спрямовані на розвиток фізкультури і спорту на селі, можуть підлягати пільговому оподаткуванню. Ці пільги визначаються відповідно до законодавства України.

Громадська організація повинна заснувати підприємство, якщо вона організовує або бере участь у проведенні платних фізкультурно-спортивних заходів і одержує від цього протягом року прибуток, що перевищує 1000 розмірів мінімальної заробітної плати, або якщо спортсмени за участь у таких заходах одержують разову винагороду, що перевищує 100 розмірів мінімальної заробітної плати. Незаконно отриманий прибуток вилучається в дохід держави. Ця норма не поширюється на національні спортивні федерації та Національний Олімпійський комітет України.

Будь-яка особа — організатор спортивного заходу, відкритого для спортсменів — членів національних спортивних федерацій, що передбачає видачу призів, які перебільшують 50 розмірів мінімальної заробітної плати, повинна отримати на це згоду відповідної національної спортивної федерації. Спортсмен, який взяв участь у такому заході, що проводився без згоди відповідної національної спортивної федерації, несе відповідальність, передбачену статутом цієї федерації. (Закон доповнено розділом V-Б згідно із Законом №1453-III від 10.02.2000 р.)

Розділ VI. Фізкультурно-спортивні товариства

Стаття 36-7. Фізкультурно-спортивні товариства

Фізкультурно-спортивне товариство — громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, що створюється громадянами України з метою сприяння розвитку фізичної культури і спорту.

Фізкультурно-спортивне товариство діє на підставі власного статуту та відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», цього Закону, інших нормативно-правових актів.

Фізкультурно-спортивне товариство може мати місцевий або всеукраїнський статус.

Стаття 36-8. Всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство

Всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство є складовою частиною фізкультурно-спортивного руху України, діяльність якого поширюється на територію всієї України, має місцеві осередки у більшості її областей та первинні осередки у більшості адміністративно-територіальних одиниць області.

Всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство має розвинену структуру управління, мережу дитячо-юнацьких спортивних шкіл, секції фізкультурно-спортивної спрямованості, діяльність яких забезпечується кваліфікованими спеціалістами, має у власності спортивні споруди, підприємства та інше майно, може від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав і нести обов'язки.

Всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство співпрацює з органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту, іншими громадськими організаціями на підставі угод, що укладаються між ними відповідно до закону.

Стаття 36-9. Держава і всеукраїнські фізкультурно-спортивні товариства

Держава в особі центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту може делегувати всеукраїнському фізкультурно-спортивному товариству повноваження щодо виконання державних завдань, програм з розвитку фізичної культури і спорту, організації та проведення відповідних спортивних заходів, згідно з укладеною двосторонньою угодою.

Держава надає всеукраїнським фізкультурно-спортивним товариствам фінансову та іншу підтримку за рахунок коштів державного бюджету, передбачених ним для статутних завдань, програм, спортивних заходів, а також для створення умов розвитку фізичної культури і спорту.

Фінансова допомога всеукраїнським фізкультурно-спортивним товариствам, іншим громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості може надаватися за рахунок інших не заборонених законом джерел. (Закон доповнено розділ V-А згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Розділ V-А. Національна спортивна федерація

Стаття 36-1. Умови надання статусу національної спортивної федерації

Статус національної спортивної федерації надається тільки одній спортивній федерації з відповідного виду спорту (версії) за таких умов:

- її реєстрації як всеукраїнської громадської організації;
- відповідності її статутних документів статутним та регламентним вимогам відповідної міжнародної спортивної організації;
- проведення нею спортивних змагань та фізкультурних заходів;
- наявності в її складі висококваліфікованих спортсменів, тренерів, суддів та фахівців;
- наявності в її структурі легалізованих у встановленому порядку місцевих осередків (федерацій, асоціацій, спілок, об'єднань тощо) та їх взаємодії з місцевим органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту щодо розвитку відповідного виду спорту (версії) згідно з укладеним двостороннім договором.

Стаття 36-2. Порядок надання статусу національної спортивної федерації

Клопотання про надання спортивній федерації статусу національної порушується її керівним органом шляхом подання заяви до центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту.

До заяви додаються:

- рішення керівного органу спортивної федерації про порушення клопотання щодо надання статусу національної;
- копія свідоцтва про реєстрацію, виданого Міністерством юстиції України, завірена в установленому порядку;
- копії документів, поданих до Міністерства юстиції України для здійснення реєстрації;
- копії статуту та регламенту відповідної міжнародної спортивної організації з перекладом їх на державну мову, завірені в установленому порядку;
- проект договору про співробітництво спортивної федерації з центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту;
- реквізити спортивної федерації — юридичної особи;
- документи, що підтверджують виконання умов, передбачених абзацами четвертим та п'ятим статті 36-1 цього Закону.
- заява про надання спортивній федерації статусу національної розглядається колегією центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту в місячний термін з дня надходження документів.

- Питання про надання статусу національної спортивної федерації розглядаються в порядку, встановленому колегією центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту за участю представників цієї спортивної федерації.
- За результатами розгляду заяви колегія центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту приймає рішення про надання статусу національної спортивної федерації або про відмову в наданні цього статусу, про що заявникові повідомляється письмово у 10-денний термін.
- У разі прийняття рішення про надання спортивній федерації статусу національної вона заноситься до Реєстру національних спортивних федерацій і їй у 10-денний термін видається відповідне свідоцтво.
- Про зміни в статутних документах та керівних органах національна спортивна федерація повідомляє в 10-денний термін центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту.
- Про надання спортивній федерації статусу національної центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту повідомляє в друкованих засобах масової інформації.

Стаття 36-3. Термін дії статусу національної спортивної федерації

Термін дії статусу національної спортивної федерації встановлюється за рішенням колегії центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту.

Спортивна федерація може добровільно відмовитися від статусу національної. Повідомлення про таку відмову повинно бути направлено у письмовій формі до центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту.

Стаття 36-4. Відмова у наданні статусу національної спортивної федерації

Підставами для відмови у наданні статусу національної спортивної федерації є:

- невідповідність поданих документів законодавству України, статутним та регламентним вимогам відповідної міжнародної спортивної організації або недотримання інших вимог, передбачених статтею 36-1 цього Закону;
- наявність у поданих документах недостовірних даних;
- наявність національної спортивної федерації з відповідного виду спорту (версії).

Рішення про відмову повинно містити підстави такої відмови.

Відмова у наданні статусу національної спортивної федерації може бути оскаржена в судовому порядку.

Стаття 36-5. Позбавлення статусу національної спортивної федерації

Спортивна федерація позбавляється статусу національної за рішенням колегії центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту у разі втрати фізкультурно-спортивної спрямованості у своїй діяльності, невиконання договірних зобов'язань у межах делегованих їй центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту повноважень.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту може позбавити спортивну федерацію статусу національної:

- за дії та рішення, що порушують законодавство України, на підставі рішення суду;
- за порушення статуту, регламенту відповідної міжнародної спортивної організації на підставі її офіційного повідомлення.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту у 10-денний термін письмово повідомляє про це спортивну федерацію, скасовує запис у Реєстрі національних спортивних федерацій і направляє повідомлення у відповідну міжнародну спортивну організацію.

Свідоцтво про надання спортивній федерації статусу національної втрачає чинність відповідно до законодавства.

Стаття 36-6. Держава та національна спортивна федерація

Спортивній федерації, що набула статусу національної, держава в особі центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту надає:

- певні повноваження щодо розвитку відповідного виду спорту (версії) згідно з укладеним двостороннім договором;
- виключне право представляти відповідний вид спорту (версію) у відповідних міжнародних спортивних організаціях та на міжнародних спортивних змаганнях;
- виключне право на організацію та проведення офіційних міжнародних змагань на території України та національних змагань.

Національна спортивна федерація може отримувати від держави матеріальну та фінансову допомогу на діяльність, передбачену її статутом.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту:

здійснює контроль за використанням коштів, виділених національній спортивній федерації з державного бюджету, та за виконанням наданих їй повноважень;

затверджує за поданням національної спортивної федерації умови та порядок організації проведення всіх всеукраїнських спортивних змагань.

Рішення центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту, видані в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання національною спортивною федерацією.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту проводить консультації з національною спортивною федерацією щодо міжнародних контрактів і договорів, які укладаються від імені України, стосовно відповідного виду спорту (версії).

Національна спортивна федерація:

- погоджує з центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту та іншими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування питання щодо проведення на території України міжнародних спортивних змагань;
- інформує центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту про наміри проведення всіх спортивних заходів та про рейтинг спортсменів за підсумками змагань.

Розділ VI. Заключні положення

Власники фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, спеціальних приміщень для занять фізкультурою і спортом та фізкультурно-оздоровчого і спортивного інвентаря або уповноважені ними органи зобов'язані забезпечувати їх належний стан, безпечний для життя і здоров'я людей, майна та навколишнього природного середовища.

Адміністрація фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд та організатор спортивного заходу або занять фізичною культурою забезпечують належне обладнання місць проведення фізкультурно-спортивних занять і змагань відповідно до правил їх проведення, вимог техніки безпеки, санітарно-гігієнічних, екологічних та інших державних вимог і несуть відповідальність, встановлену законодавством України, за шкоду, заподіяну здоров'ю глядачів та осіб, які займаються в них фізичною культурою і спортом.

Експлуатація спортивних споруд та обладнання, що не забезпечує безпеки спортсменів та глядачів, не допускається.

Під час проведення спортивних заходів і занять фізичною культурою не допускається пропаганда культу жорстокості та насильства.

Стаття 38. Науково-методичне забезпечення фізичної культури і спорту

За дорученням Кабінету Міністрів України центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту разом з Академією наук України і Міністерством охорони здоров'я України розробляє державну програму наукових спеціальних досліджень,

координує її здійснення, залучає до цієї справи провідні наукові центри, вищі навчальні заклади, Науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту. (Стаття 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Стаття 39. Спортивна медицина (лікарський контроль)

Спортивна медицина становить складову частину системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту та покликана визначати стан здоров'я, фізичний розвиток і функціональний стан організму фізкультурників та спортсменів, а також здійснювати профілактику, діагностику і лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізкультурою і спортом.

Систематичному диспансерному огляду лікарсько-фізкультурною службою підлягають учні дитячо-юнацьких спортивних шкіл, училищ олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, члени збірних команд і ветерани спорту. Персональну відповідальність за допуск спортсмена до тренувань і змагань за станом здоров'я несе лікар.

Держава створює мережу лікувально-фізкультурних закладів, що здійснюють медичний контроль за всіма категоріями осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, сприяє розвитку наукових досліджень у галузі медичних проблем фізкультури і спорту (спортивної реабілітації, травматології, антидопінгового контролю тощо), впроваджує спортивну медицину як навчальну дисципліну в навчальні плани відповідних навчальних закладів.

Міністерство охорони здоров'я України, органи виконавчої влади з питань охорони здоров'я цільовим призначенням спрямовують частину коштів на розвиток спортивної медицини. (Частина 4 статті 39 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Заняття фізичною культурою та спортом повинні здійснюватись з додержанням медичних вимог, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 40. Фізкультурно-спортивне знаряддя, обладнання і споруди

Фізкультурно-спортивне спорядження і обладнання для занять фізичною культурою і спортом — одяг (форма), взуття, снаряди (апарати), інвентар і апаратура для обладнання спортивних споруд та обслуговування змагань — повинні виготовлятися відповідно до стандартів (правил, норм), затверджених міжнародними або національними (для національних видів спорту) спортивними федераціями та зареєстрованих у відповідних міжнародних організаціях або у Комітеті України з питань стандартизації, метрології та сертифікації. (Частина 1 статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом №770-XIV від 18.06.99 р.)

Спортивні споруди — окремі будівлі й комплекси споруд, призначені для оздоровчих та навчально-тренувальних занять, а також змагань з різних видів спорту, повинні відповідати вимогам загальної та спеціальної безпеки учасників і глядачів.

Держава встановлює вимоги до спортивних споруд щодо будівельних норм і правил, санітарних норм, нормативів охорони здоров'я та безпеки відвідувачів, а також здійснює пряме фінансування на утримання спортивних споруд центрів (баз) спортивної (олімпійської) підготовки та фізкультурно-спортивних організацій загальнодержавного значення. Земельні ділянки, на яких розташовані фізкультурно-оздоровчі та спортивні споруди, належать до земель рекреаційного призначення.

Стаття 41. Відповідальність за порушення законодавства про фізичну культуру і спорт

Особи, винні в порушенні законодавства про фізичну культуру і спорт, несуть відповідно цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Спортсмени, інші фахівці в галузі фізкультури і спорту можуть бути обмежені щодо участі у відповідних спортивних змаганнях згідно з регламентними документами громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості.

*Президент України
Л. КРАВЧУК*

Про Національну доктрину розвитку освіти

Указ Президента України

(витяг)

від 17 квітня 2002 року

№ 347/2002

З метою визначення стратегії та основних напрямів подальшого розвитку освіти в Україні **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

1. Затвердити Національну доктрину розвитку освіти (додається).

2. Кабінету Міністрів України розробити та затвердити у тримісячний строк заходи з реалізації Національної доктрини розвитку освіти на 2002–2004 роки.

3. Центральним і місцевим органам виконавчої влади забезпечити реалізацію Національної доктрини розвитку освіти та передбачати кошти на фінансування відповідних заходів.

*Президент України
Л. КУЧМА*

*Затверджено Наказом
Президента України
від 17 квітня 2002 року
№ 347/2002*

Національна доктрина розвитку освіти

I. Загальні положення

Освіта — основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

За роки незалежності на основі Конституції України визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі згідно з Державною національною Програмою «Освіта» («Україна XXI століття»).

Водночас стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не в повній мірі задовольняють потреби особистості, суспільства й держави. Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу, потребу в радикальній модернізації галузі, ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утвердження її національного характеру. Мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Критичним залишається стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки.

Потребують державної підтримки дошкільна, загальна середня освіта у сільській місцевості, професійно-технічна освіта, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів, а також дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку.

Необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми потребують першочергового розв'язання.

В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя.

Національна доктрина розвитку освіти (далі – Національна доктрина) визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття.

II. Мета і пріоритетні напрями розвитку освіти

1. Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

2. Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є:

- особистісна орієнтація освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя;
- пропаганда здорового способу життя;
- розширення україномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;

- розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти;
- органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання;
- повне забезпечення ними навчальних закладів;
- створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

3. Держава повинна забезпечувати:

- виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється;
- збереження українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин;
- виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, та мови спілкування народів світу;
- формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості;
- підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці;
- створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді;
- підтримку дітей та молоді з особливостями психічного й фізичного розвитку;
- стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя;
- розвиток дитячого та юнацького спорту, туризму;
- етичне, естетичне виховання;
- екологічну, правову, економічну освіту;
- наступність і безперервність освіти;
- інноваційний характер навчально-виховної діяльності;
- різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання;

- моніторинг освітнього процесу, зростання якості освітніх послуг;
- створення умов для ефективної професійної діяльності педагогічних, науково-педагогічних працівників відповідно до їх ролі у суспільстві.

III. Національний характер освіти і національне виховання

4. Освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традиціях і духовності.

Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній само-ідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями.

5. Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

6. Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Головними складовими національного виховання є громадянське та патріотичне виховання.

7. Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

IV. Стратегія мовної освіти

8. У державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опанувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою. Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур.

Реалізація мовної стратегії здійснюється шляхом комплексного і послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, роз'яснювальних заходів.

Забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури, її підтримку та захист державою. У навчальних закладах, в яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови.

V. Освіта — рушійна сила розвитку громадянського суспільства

9. В умовах становлення в Україні громадянського суспільства, правової держави, демократичної політичної системи освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання.

Освіта має активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства — відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності.

Держава сприяє становленню демократичної системи навчання та виховання.

10. Державна політика в галузі освіти спрямовується на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг.

VI. Освіта і фізичне виховання — основа для забезпечення здоров'я громадян

10. Пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в душі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Це здійснюється шляхом розвитку валеологічної освіти, повноцінного медичного обслуговування, оптимізації режиму навчально-виховного процесу, створення екологічно сприятливого життєвого простору.

Держава разом із громадськістю сприяє збереженню здоров'я учасників навчально-виховного процесу, залученню їх до занять фізичною культурою і спортом, недопущенню будь-яких форм насильства в навчальних закладах, а також проведенню та впровадженню в практику результатів міжгалузевих наукових досліджень з проблем зміцнення здоров'я, організації медичної допомоги дітям, учням і студентам, якісному медичному обслуговуванню працівників освіти, пропаганді здорового способу життя та вихованню культури поведінки населення.

12. В усіх ланках системи освіти шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи закладаються основи для забезпечення й розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства.

Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити:

- комплексний підхід до гармонійного формування всіх складових здоров'я;
- удосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах, що забезпечують оздоровчу спрямованість та індивідуальність підходів;
- використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного удосконалення.

Виконання зазначених завдань дасть змогу досягти істотного зниження захворюваності дітей, підлітків, молоді та інших категорій населення, підвищити рівень профілактичної роботи, стимулювати у людей різного віку прагнення до здорового способу життя, зменшити вплив шкідливих звичок на здоров'я дітей та молоді.

13. Фізичне виховання як невід'ємна складова освіти забезпечує можливість набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності. В системі освіти держава забезпечує розвиток масового спорту як важливої складової виховання молоді.

*Глава Адміністрації Президента України
В. ЛИТВИН*

Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту

*Указ Президента України
від 28 вересня 2004
№ 1148/2004*

1. Затвердити Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту (додається).

2. Кабінету Міністрів України щороку затверджувати заходи відповідно до Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту та передбачати кошти для їх реалізації у проектах Державного бюджету України.

*Президент України
Л. КУЧМА*

ЗАТВЕРДЖЕНО
*Указом Президента України
від 28 вересня 2004 року
№ 1148/2004*

Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту

I. Загальні положення

1. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (далі — Доктрина) — це система концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду.

Метою Доктрини є орієнтація українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах. В основу Доктрини покладено ідею задоволення потреб кожного громадянина держави у створенні належних умов для занять фізичною культурою і спортом.

2. Фізична культура як складова загальної культури, суспільними проявами якої є фізичне виховання та масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини.

Спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формуванню патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

3. Держава реалізовує заходи, спрямовані на формування та подальше вдосконалення сфери фізичної культури і спорту. Важливим завданням є забезпечення оптимальної рухової активності громадян у повсякденній діяльності, подолання недооцінки можливостей фізичної культури у формуванні здорового способу життя та зміцненні здоров'я (передусім серед молоді) та у розв'язанні інших важливих соціально-економічних проблем.

Підлягає вдосконаленню система масового залучення дітей до початкових занять спортом, відбору найбільш обдарованих спортсменів та підвищення їхньої майстерності на етапах багаторічної підготовки, забезпечення належного рівня участі національних збірних команд у найпрестижніших світових змаганнях та проведення міжнародних, всеукраїнських спортивних заходів, створення розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд як для потреб спорту вищих досягнень, так і для потреб масового спорту. Необхідно усунути розбалансованість між обсягами підготовки та реальними потребами у фахівцях з фізичної культури і спорту, потребує вдосконалення кваліфікація кадрів.

Держава стимулює об'єднання зусиль заінтересованих державних, громадських, приватних організацій та широких верств населення для визначення стратегічних напрямів розвитку сфери фізичної культури і спорту, прогнозування перспективних процесів, використання системного і програмно-цільового підходів у розробленні та здійсненні практичних заходів.

II. Мета та завдання розвитку фізичної культури і спорту

4. Метою розвитку фізичної культури і спорту є:

- створення умов для забезпечення оптимальної рухової активності кожної людини впродовж усього життя, досягнення нею достатнього рівня фізичної та функціональної підготовленості, сприяння соціальному, біологічному та психічному благополуччю, поліпшенню стану здоров'я, профілактиці захворювань і фізичній реабілітації;
- залучення до дитячо-юнацького та резервного спорту обдарованих осіб, створення умов для максимальної реалізації їхніх здібностей у спорті вищих досягнень, задоволення видовищних запитів населення, формування у громадян почуття гордості за свою країну, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

5. Державна політика у сфері фізичної культури і спорту спрямовується на вирішення таких завдань:

- формування у населення сталих традицій та мотивацій щодо фізичного виховання і масового спорту як важливого чинника забезпечення здорового способу життя;
- удосконалення форм залучення різних груп населення до регулярних та повноцінних занять фізичною культурою і спортом;
- удосконалення на науково обґрунтованих засадах системи дитячо-юнацького спорту;
- підвищення якості відбору обдарованих осіб до системи резервного спорту, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей спортсменів на етапах багаторічної підготовки;
- удосконалення системи формування та підготовки національних збірних команд, передусім з олімпійських видів спорту;
- переорієнтування системи керівництва сферою фізичної культури і спорту на забезпечення поєднання зусиль організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;
- сприяння поширенню клубної системи у сфері фізичної культури і спорту;
- будівництво за підтримки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування сучасних спортивних споруд, належне їх обладнання та використання;
- удосконалення економічних засад у сфері фізичної культури і спорту, запровадження ефективних моделей її кадрового, фінансового, матеріально-технічного, наукового, медичного та інформаційного забезпечення.

III. Фізичне виховання та масовий спорт (спорт для всіх) у формуванні здорового способу життя

6. Здоровий спосіб життя є визначальним чинником забезпечення тривалості активного життя, соціального, біологічного та психічного благополуччя громадян і передбачає оптимальну рухову активність, раціональне харчування, здоровий сон, дотримання гігієнічних правил, відмову від тютюнокуріння, вживання наркотиків та зловживання алкоголем.

Фізичне виховання і масовий спорт є важливою складовою процесу повноцінного розвитку людини та її виховання, дієвим засобом профілактики захворювань, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, забезпечення творчого довголіття, організації змістовного дозвілля, запобігання антигромадським проявам.

7. Формування та реалізація бажання використовувати рухову активність у повсякденній діяльності відбувається на під-

ставі індивідуальних особливостей і потреб кожної людини. Першочергового значення набуває формування у громадян переконання у необхідності регулярного використання різноманітних форм фізичного виховання та масового спорту. Зміст і обсяг відповідних занять визначається на підставі науково обґрунтованих норм для окремих груп населення, наявних мотивів і цінностей, з урахуванням характеру рухової активності людини у професійній діяльності, навчанні та побуті.

8. В основу вітчизняної системи фізичного виховання покладається комплекс показників обсягу щотижневої рухової активності, рівень спеціальних знань про особливості рухової активності сучасної людини, її фізичний розвиток, стан функціональних систем організму, фізичної працездатності та рухових здібностей.

9. Завданнями держави у сфері фізичного виховання і масового спорту є:

- розроблення та реалізація концепції сімейного активного дозвілля;
- удосконалення системи фізичного виховання у закладах дошкільної, загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої освіти;
- реформування системи фізичної підготовки та масового спорту на підприємствах, в установах та організаціях;
- підвищення ефективності фізичної підготовки у Збройних силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах;
- стимулювання розвитку ринку оздоровчих, рекреаційних та реабілітаційних послуг, гарантування їх доступності та якості;
- створення умов для залучення до масового спорту інвалідів та соціально незахищених громадян, членів їхніх сімей;
- заохочення розвитку ветеранського руху у сфері фізичної культури і спорту;
- створення умов для розвитку дитячого спорту: охоплення всіх дітей системою короткочасного навчання основних елементів певних видів спорту для ознайомлення з цінностями спорту та виявлення схильності до подальших занять;
- забезпечення органічного взаємозв'язку між фізичним вихованням, масовим спортом та спортом вищих досягнень. Дітям, які засвоїли основи окремих видів спорту, слід надавати можливість використовувати ці навички протягом усього життя для оптимізації своєї рухової активності, а найбільш обдаровані повинні переходити в систему дитячо-юнацького і резервного спорту та спорту вищих досягнень. Громадянам, які в процесі багаторічної підготовки не досягли достатнього рівня

для переходу на наступний етап спортивного вдосконалення, мають створювати умови для повноцінного використання їхнього потенціалу у масовому спорті.

IV. Спорт вищих досягнень. Резервний спорт.

Дитячо-юнацький спорт

10. Держава сприяє подальшому розвитку олімпійського, параолімпійського, дефлімпійського спорту, а також тих видів спорту, які не входять до програм Олімпійських, Параолімпійських, Дефлімпійських ігор та професіонального спорту. Основу розвитку спорту вищих досягнень становить система централізованої підготовки спортсменів, яка поступово наповнюється сучасними формами та технологіями. З цією метою здійснюється активне співробітництво з відповідними організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості, надається підтримка для забезпечення ефективної навчально-тренувальної та змагальної діяльності. Водночас вживаються заходи до запобігання розвитку в Україні видів спорту, пов'язаних з антигуманними проявами.

11. Одним із головних напрямів державної політики у сфері фізичної культури і спорту є розвиток олімпійського, параолімпійського та дефлімпійського спорту. Держава на основі принципу пріоритетності здійснює заходи з фінансового, кадрового, матеріально-технічного, наукового, медичного та інформаційного забезпечення підготовки українських спортсменів до участі в Олімпійських, Параолімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх студентських іграх, чемпіонатах світу, Європи та інших офіційних міжнародних змаганнях. Органи виконавчої влади заохочують діяльність федерацій із зазначених видів спорту в реалізації їх статутних завдань.

12. Розвиток видів спорту, які не входять до програм Олімпійських, Параолімпійських та Дефлімпійських ігор, забезпечується, як правило, зусиллями спортивних федерацій (асоціацій, спілок, об'єднань тощо), які мають державну підтримку.

13. Держава створює умови для подальшого розвитку професіонального спорту на комерційних засадах. На законодавчому рівні регулюються економічні та трудові відносини у професіональному спорті, розробляються заходи щодо захисту інтересів спортсменів-професіоналів.

14. Національні збірні команди України формуються за спортивним принципом з числа спортсменів, які мають високу міжнародну конкурентоспроможність у відповідних видах спорту. Підготовка таких спортсменів здійснюється в центрах олімпій-

ської, параолімпійської та дефлімпійської підготовки, школах вищої спортивної майстерності з урахуванням особливостей багаторічного вдосконалення їх спортивної майстерності.

15. Система резервного спорту забезпечує підготовку спортсменів, які закінчили спортивні школи і мають реальні можливості для досягнення високих результатів міжнародного рівня та успішної участі у Всесвітніх студентських іграх. Ця система об'єднує спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, спортивні команди міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, а також товариств, федерацій.

16. Система дитячо-юнацького спорту об'єднує спортивні школи всіх типів, що забезпечують відбір обдарованих осіб із системи дитячого спорту, поступову спеціалізацію юних спортсменів, які мають високий рівень підготовленості, для участі в європейських та всесвітніх спортивних змаганнях дітей та школярів, а також для подальшого переходу в систему резервного спорту.

17. Держава забезпечує розвиток, фінансову та матеріально-технічну підтримку мережі сучасних спортивних споруд з метою здійснення високоякісного навчально-тренувального процесу і змагальної діяльності спортсменів, використання спортсменами необхідного спортивного обладнання та екіпіровки, сприяє вдосконаленню системи підготовки та підвищення кваліфікації тренерських кадрів вищого рівня, застосуванню новітніх педагогічних, медико-біологічних і психологічних засобів, науково обґрунтованих технологій підвищення ефективності діяльності спортсменів.

V. Економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту

18. Економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту спрямовується на задоволення зростаючих потреб населення у фізкультурно-спортивних послугах високої якості, сприяє зростанню ділової активності фізкультурно-спортивних організацій, гармонізації їх економічних відносин з іншими суб'єктами господарювання.

19. Майно суб'єктів господарювання у сфері фізичної культури і спорту формується за рахунок грошових та майнових внесків засновників, доходів, одержаних від надання фізкультурно-спортивних послуг та провадження інших видів господарської діяльності, доходів від цінних паперів, кредитів банків та інших кредиторів, коштів державного та місцевих бюджетів, грантів, коштів громадських і благодійних організацій.

20. В Україні закладається тенденція поступового наближення обсягів видатків на фізичну культуру і спорт, які здійснюються з державного і місцевих бюджетів, до рівня середніх

європейських показників. Видатки з бюджетів усіх рівнів спрямовуються передусім на:

- забезпечення фізичного виховання на сучасному рівні у державних і комунальних навчальних закладах;
- забезпечення діяльності спортивних шкіл, інших суб'єктів державного сектору;
- підготовку за державним замовленням фахівців у вищих навчальних закладах за напрямом «Фізична культура і спорт» та підвищення їх кваліфікації;
- проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень з проблем фізичного виховання і спорту;
- створення мережі сучасних спортивних споруд, модернізацію баз олімпійської, параолімпійської та дефлімпійської підготовки відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечення підготовки та участі збірних команд України в Олімпійських, Параолімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх студентських іграх та інших міжнародних змаганнях, проведення спортивних заходів;
- соціальну рекламу рухової активності як чинника здорового способу життя, інформаційно-просвітницьку діяльність;
- надання на конкурсних засадах фінансової допомоги організаціям сфери фізичної культури і спорту для проведення спортивних заходів, реалізації відповідних програм та проектів;
- компенсацію витрат спортивним спорудам за їх пільгове використання певними групами населення;
- міжнародну діяльність у сфері фізичної культури і спорту.

21. З урахуванням світової практики суб'єктам господарської діяльності у сфері фізичної культури і спорту можуть надаватися в установленому порядку інвестиційні, податкові, митні та інші переваги. З метою захисту прав споживачів фізкультурно-спортивних послуг держава використовує відповідні механізми ліцензування, сертифікації та стандартизації. Позабюджетне фінансування сфери фізичної культури і спорту здійснюється за рахунок впровадження державних спортивних лотерей, заохочення спонсорів тощо. Учасники професіонального спорту здійснюють економічну діяльність згідно з вимогами, що визначаються міжнародними спортивними організаціями, та відповідно до законодавства України.

VI. Забезпечення розвитку фізичної культури і спорту

22. Кадрова політика у сфері фізичної культури і спорту базується на використанні науково обґрунтованих підходів до прогнозування та задоволення реальних потреб суспільства у відповідних фахівцях (як за кількістю, так і за якістю підготовки),

підвищення рівня захисту їх інтересів, удосконалення системи морального і матеріального стимулювання, нормування та оплати праці, посилення особистої відповідальності за кінцевий результат діяльності. Забезпечення високої професійності таких фахівців стимулюється шляхом проведення їх періодичної атестації. Визначальними чинниками у доборі кадрів є фаховий рівень, досвід роботи та вміння працювати в нових соціально-економічних умовах. У сфері фізичної культури і спорту систематично оновлюється нормативна база з питань класифікації професій.

23. Кадрове забезпечення розвитку фізичної культури і спорту включає систему безперервної освіти, яка передбачає професійну орієнтацію, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. Держава шляхом стандартизації освіти встановлює взаємопогоджені вимоги до змісту, обсягу та якості вищої освіти, що визначаються загальною метою освітньої та професійної підготовки кадрів для сфери фізичної культури і спорту. Для ефективного використання фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці фахівців з фізичної культури і спорту держава здійснює оптимізацію мережі вищих навчальних закладів, де проводиться підготовка таких фахівців.

24. У матеріально-технічному забезпеченні сфери фізичної культури і спорту пріоритети мають надаватися формуванню розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд з урахуванням запитів різних соціальних, професійних, демографічних груп населення, їх інтересів та рівня спортивної підготовленості. Держава вдосконалює соціальні та будівельні стандарти і нормативи відповідно до вимог міжнародних спортивних організацій та з метою забезпечення охорони довкілля, здійснює контроль за їх додержанням. За рахунок модернізації промисловості внутрішній ринок наповнюється конкурентоспроможною вітчизняною продукцією спортивного призначення. Держава створює привабливі економічні умови для залучення приватних інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази сфери фізичної культури і спорту.

25. Організація наукових досліджень у межах наукової галузі «Фізичне виховання і спорт» спрямовується на розв'язання актуальних фундаментальних та прикладних наукових проблем і впровадження результатів роботи науковців у практику. Держава сприяє забезпеченню сучасною апаратурою і обладнанням галузевих наукових установ, у тому числі проблемних лабораторій, які діють на базі вищих навчальних закладів та органі-

зацій фізкультурно-спортивної спрямованості, створює умови для формування вітчизняних наукових шкіл, підвищує вимоги до підготовки і раціонального використання наукових кадрів. У сфері фізичної культури і спорту широко впроваджуються інформаційно-комунікаційні технології.

26. Діяльність служби спортивної медицини спрямовується на вдосконалення методик діагностики, лікування, профілактики травм і захворювань спортсменів, підвищення ефективності функціонування їх організму в процесі навчально-тренувальної та змагальної діяльності, на посилення боротьби із застосуванням допінгу в спорті. Держава вдосконалює систему підготовки, атестації та підвищення кваліфікації лікарів із спортивної медицини на основі поєднання фундаментальних і прикладних медичних знань, теорії та методики фізичної культури і спорту. Створюються умови для широкого використання можливостей фізичної реабілітації у медицині та спорті для всіх. Забезпечується раціональне використання фахівців з фізичної реабілітації.

27. Держава сприяє формуванню позитивної громадської думки щодо впливу фізичної культури і спорту на розвиток суспільства в цілому та кожної людини зокрема. Використовуються інформаційні технології та відповідний моніторинг для підвищення уваги громадськості до сфери фізичної культури і спорту, формування позитивного іміджу фізкультурно-спортивних організацій. Створюються сприятливі умови для усвідомлення громадськістю значення і можливостей фізичної культури у розв'язанні соціально-економічних проблем

VII. Міжнародна діяльність у сфері фізичної культури і спорту

28. Міжнародна діяльність у сфері фізичної культури і спорту базується на засадах зовнішньої політики України. Пріоритетним напрямом роботи на міжнародній арені залишається зміцнення зв'язків з провідними міжнародними спортивними організаціями, іноземними державами. Вдосконалюється договірна база та підвищується ефективність міжнародного співробітництва шляхом зміцнення контактів у межах міждержавних, міжурядових та міжвідомчих угод. Підтримується входження України до міжнародних спортивних організацій та продовження діяльності в організаціях, у яких країна вже представлена. Проводиться аналіз ефективності співробітництва та визначення дієвого механізму впровадження в Україні міжнародних програм, досвіду роботи іноземних держав з розвитку фізичної культури і спорту. Розвиваються прикордонні (місцеві) зв'язки, налагоджується робота з українською діаспорою.

29. Європейська інтеграція України передбачає приєднання до конвенцій Ради Європи, які стосуються розвитку спорту. Держава здійснює заходи, спрямовані на підвищення ефективності виконання вимог зазначених конвенцій.

30. Розвиток міжнародних зв'язків забезпечується також на рівні відповідних підрозділів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, всеукраїнських спортивних федерацій, спілок, товариств, спортивних клубів та інших суб'єктів. Основною формою цієї роботи є укладення угод про двостороннє спортивне співробітництво з аналогічними структурами в інших державах, організацію навчання та підвищення кваліфікації фахівців, проведення міжнародних молодіжно-спортивних обмінів, турнірів, матчевих зустрічей з різних видів спорту, розроблення спільних проектів та їх реалізація.

VIII. Очікувані результати

31. Реалізація Доктрини надасть змогу забезпечити перехід до нової, гуманістичної моделі розвитку фізичної культури і спорту, в центрі уваги якої — інтереси, потреби та мотиви конкретної людини, що сприятиме соціальній активності громадян.

Підвищиться доступність, якість та різноманітність форм оздоровчих, рекреаційних, реабілітаційних та спортивних послуг для різних соціальних верств населення.

Зросте конкурентоспроможність українського спорту, що сприятиме утвердженню патріотичних почуттів у громадян та підвищенню міжнародного авторитету держави.

*Глава Адміністрації Президента України
В. МЕДВЕДЧУК*

Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації»

*Указ Президента України
від 1 вересня 1998 року
№963/98*

З метою створення умов для реалізації державної політики у сфері зміцнення здоров'я населення України засобами фізичного виховання, фізичної культури і спорту та задоволення потреб у поліпшенні здоров'я, фізичному та духовному розвитку ПОСТА-НОВЛЯЮ:

1. Затвердити Цільову комплексну програму «Фізичне виховання — здоров'я нації».

2. Кабінету Міністрів України під час формування Державного бюджету України на 1999 та наступні роки передбачати фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації».

3. Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям розробити та до 1 листопада 1998 року затвердити регіональні програми «Фізичне виховання — здоров'я нації»

4. Державному комітету України з фізичної культури і спорту здійснювати координацію діяльності та контроль за виконанням Цільової комплексної та регіональних програм «Фізичне виховання — здоров'я нації» та щорічно звітувати про хід їх виконання Кабінету Міністрів України.

5. Дозволити Кабінету Міністрів України за поданням Державного комітету з фізичної культури і спорту вносити зміни до Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації».

*Президент України
Л. КУЧМА*

ЗАТВЕРДЖЕНО
*Указом Президента України
від 1 вересня 1998 року
№963/98*

Цільова комплексна програма «Фізичне виховання — здоров'я нації» *(витяг)*

Необхідність розроблення та передбачувані наслідки реалізації Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації»

У сучасних умовах в Україні склалася критична ситуація із станом здоров'я населення. Різко зросла захворюваність, у тому числі на гіпертонію у три рази, стенокардію — у 2,4 рази, інфаркт міокарду — на 30 відсотків. Неприятливі природні умови стали причиною зростання кількості хворих дітей

Майже 90% дітей, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї, понад 50% — незадовільну фізичну підготовку, близько 70% дорослого населення — низький та нижчий, ніж середній,

рівні фізичного здоров'я, у тому числі у віці 16–19 років — 61%, 20–29 років — 67,2%, 30–39 років — 66%, 40–49 років — 81,5%, 50–59 років — 81%, 60 років і старше — 98,1%.

Наприкінці століття кількість інвалідів в Україні перевищуватиме 2 млн. чоловік.

За останні три роки спостерігається тенденція до зниження середньої тривалості життя чоловіків і жінок, яка нині на 10–15 років нижча, ніж у США, Японії, Франції та інших економічно розвинутих країнах

Щороку до лав Збройних Сил України за станом здоров'я не призивається кожний четвертий юнак призовного віку.

Радикально змінити ситуацію за рахунок існуючої в країні традиційної системи охорони здоров'я населення неможливо через відсутність необхідних коштів на її розвиток.

Водночас органи влади розвинутих країн світу надають програмного значення питанням розвитку фізичного виховання, фізичної культури і спорту, розглядаючи їх як найбільш економічно вигідний та ефективний засіб профілактики захворюваності, зміцнення генофонду та розв'язання інших соціальних проблем.

Наявна в Україні система фізичного виховання, фізичної культури і спорту перебуває у кризовому стані і не може задовольнити потреб населення. Це зумовлено деякими об'єктивними факторами розвитку існуючої системи фізичного виховання і спорту.

З початку 90-х років чисельність контингенту дітей і підлітків, залучених до регулярних занять у дитячо-юнацьких спортивних школах, підліткових фізкультурно-спортивних клубах за місцем проживання, у спортивних секціях підприємств, установ та організацій скоротилася на 620 тис. чоловік. Згоргання цієї роботи негативно позначилося на стані здоров'я дітей та підлітків, призвело до посилення антисоціальних проявів серед зазначеного контингенту.

Тільки протягом останніх п'яти років на 41% збільшилася кількість учнівської та студентської молоді, віднесеної за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. За цей же період значно зросла група ризику серед найактивнішої частини молоді, що зумовило підвищення на 63% кількості неповнолітніх, притягнутих до кримінальної відповідальності. Майже кожний десятий злочин в Україні вчиняється підлітками. На 60% збільшилася кількість неповнолітніх, що вживають наркотики. При цьому найбільше постраждали незахищені верстви населення, для яких спорт був єдиним засобом соціальної адаптації, життєвого самовизначення та самореалізації. Все це зумовлює необхідність додаткових витрат на розв'язання зазначеної проблеми.

Зміна відносин і форм власності, стрімкий спад виробництва у промисловості та в аграрному секторі, глибока економічна криза — все це призвело до згортання фізкультурно-масової роботи у виробничій сфері.

З 1991 року кількість підприємств, установ та організацій, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу, зменшилася на 15,5 тис. одиниць, а кількість трудящих, залучених до цього процесу, більш як на 1 млн. чоловік, або на 56% інструкторів із спорту, що працювали у виробничих колективах, — на 5,7 тис. чоловік. Нині лише 13% трудових колективів мають спеціалістів, які проводять фізкультурно-оздоровчу роботу. Це призвело до різкого погіршення рекреації, фізичного та психічного стану найпрацевдатнішої частини населення і виявилось у значному зростанні серцево-судинних, онкологічних, психічних та інших захворювань, зумовило посилення проявів тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії тощо.

Зазначені проблеми розвитку галузі та зумовлені ними негативні соціальні наслідки не знайшли адекватного відображення у суспільній свідомості, як проблеми загальносоціального значення.

Звідси випливає гостра потреба у зміні програмних підходів та визначенні пріоритетних напрямів розвитку фізичного виховання, фізичної культури і спорту, які б забезпечували ефективне функціонування галузі в нових умовах.

Цільова комплексна програма «Фізичне виховання — здоров'я нації» (далі — Програма), розроблена відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», визначає необхідні зміни у підходах суспільства до зміцнення здоров'я людини як найвищої гуманістичної цінності та пріоритетного напрямку державної політики і розрахована на 1999–2005 роки.

Основними завданнями Програми є:

- сприяння духовному і фізичному розвитку молоді, виховання у неї почуття громадянської свідомості та патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні;
- розвиток фізкультурно-спортивного руху в Україні з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя та ціннісних орієнтаціях населення України;
- забезпечення переорієнтації практичної діяльності галузі на розв'язання пріоритетної проблеми — зміцнення здоров'я населення засобами фізичного виховання, фізичної культури і спорту;
- створення умов для задоволення потреб кожного громадянина України у зміцненні здоров'я, фізичному та духовному розвитку;

- виховання у населення України відповідних мотиваційних та поведінкових характеристик, активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя;
- забезпечення передових позицій у міжнародному спортивно-му русі, спорті вищих досягнень, сприяння розвитку олімпійського руху в Україні, піднесення міжнародного авторитету держави у світовому співтоваристві.

Напрями реалізації завдань Програми:

- формування нових підходів до фізичного виховання і спорту, виходячи з існуючих соціально-економічних реалій;
- визначення пріоритетів у діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення здоров'я дітей, учнівської та студентської молоді, робітників, службовців та інших працівників;
- запровадження ефективної моделі фінансування потреб галузі в умовах переходу до ринкової економіки;
- впровадження дієвої системи фізкультурної просвіти населення, яка б сприяла формуванню традицій і культури здорового способу життя, престижу здоров'я, залученню громадян до активних занять фізичною культурою і спортом;
- створення умов для зайняття сільського населення фізичною культурою і спортом;
- впровадження ефективних форм, методів і засобів фізкультурно-спортивної діяльності та видів спорту з урахуванням місцевих і регіональних особливостей, традицій, економічних факторів, умов праці та вільного часу населення;
- розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з питань фізичної культури і спорту, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища, соціального захисту, освіти, культури;
- реформування організаційних основ фізкультурно-спортивного руху, стимулювання створення широкої мережі фізкультурно-спортивних клубів, які забезпечили б належне проведення фізкультурно-оздоровчої роботи;
- визначення та задоволення загальнодержавних регіональних потреб у кваліфікованих кадрах; підготовка нового покоління спеціалістів підвищення їх професіоналізму на всіх рівнях діяльності у сфері фізичного виховання, фізичної культури і спорту;
- забезпечення збереження наявної матеріально-технічної бази, поліпшення умов її функціонування, визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку;
- удосконалення системи підготовки національних збірних команд, спортивного резерву підвищення якості функціонуван-

ня дитячо-юнацьких спортивних шкіл, науково-методичного та медичного забезпечення діяльності відповідних структур;

- надання державної підтримки становленню та впровадженню ефективних форм організації реабілітаційної та спортивної роботи з особами, які мають уроджені та набуті вади фізичного і розумового розвитку та проживають в екологічно несприятливих умовах.

Реалізація Програми матиме такі соціальні та економічні наслідки:

у соціальній сфері;

- підвищення міжнародного іміджу України, як держави, в якій створено умови для відновлення індивідуального здоров'я, фізичного та психічного благополуччя населення, самовияву доведення тривалості життя до рівня розвинутих країн;
- створення умов для реалізації творчого потенціалу різних верств населення, особливо молоді, спрямування їх на духовне та фізичне становлення і самовдосконалення засобами фізичної культури і спорту;
- зміна соціального менталітету та формування навичок участі у демократичних соціальних інститутах шляхом залучення громадян, особливо молоді, до клубних форм роботи;
- збільшення до 2005 року чисельності представників різних верств населення, у тому числі дітей та підлітків, які регулярно займаються різними видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи, не менш, як на 1 млн. чоловік, що має забезпечити зниження рівня злочинності серед підлітків та молоді майже на 30%, зупинити поширення наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, підвищити рівень соціальної стабільності в Україні;
- зменшення вдвічі кількості дітей, учнівської та студентської молоді, які мають відхилення у фізичному розвитку, та підвищення рівня фізичної готовності молоді до служби у Збройних силах України.
- створення цивілізованих умов для соціальної адаптації та реабілітації інвалідів і осіб з уродженими вадами фізичного і розумового розвитку;

в економічній сфері:

- зменшення майже на 20% бюджетних витрат, пов'язаних із тимчасовою непрацездатністю, лікуванням та перебуванням у стаціонарних закладах охорони здоров'я, з подальшим спрямуванням вивільнених коштів на соціальні потреби;

- підвищення якості трудових ресурсів засобами фізичної культури і спорту, посилення здатності працюючих адаптуватися до зростаючих вимог сучасного виробництва;
  - створення додаткової кількості робочих місць за рахунок збільшення обсягів надання різних видів фізкультурно-оздоровчих послуг;
  - залучення позабюджетних коштів на розвиток фізичної культури і спорту;
  - економія державних коштів, призначених для реалізації суміжних програм у сфері гуманітарної та соціальної політики.
- Реалізація Програми здійснюється за такими напрямками:
1. Фізкультурно-оздоровча та спортивна робота:
    - фізичне виховання та фізкультурно-оздоровча робота у навчально-виховній сфері;
    - фізкультурно-оздоровча робота у виробничій та соціально-побутовій сферах;
    - спортивна діяльність.
  2. Фізичне виховання та спортивна діяльність населення із специфічними й професійними та фізичними характеристиками:
    - фізична підготовка військовослужбовців, особового складу й правоохоронних органів та інших військових формувань;
    - фізкультурно-оздоровча реабілітаційна та спортивна діяльність серед інвалідів;
    - фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність серед сільського населення.
  3. Система забезпечення розвитку галузі, що включає кадрове, науково-методичне, матеріально-технічне, фінансово-економічне, медико-біологічне, інформаційне, нормативно-правове, організаційне забезпечення та вдосконалення міжнародних зв'язків.

I. Головні напрями фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в Україні

Фізичне виховання і фізкультурно-оздоровча робота у навчально-виховній сфері.

Фізичне виховання у навчально-виховній сфері як складова частина загальної системи освіти має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного і морального здоров'я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів і форм фізичного удосконалення, безперервності цього процесу тощо.

Основними принципами змін у фізичному вихованні учнівської і студентської молоді у системі освіти є:

- формування в учнівської молоді потреби у зміцненні здоров'я засобами фізичної культури і спорту;
- розроблення і реалізація ефективного дидактичного наповнення змісту фізичного виховання у навчальних закладах;
- збільшення обсягу рухової активності дітей, учнів і студентів залежно від психофізіологічної потреби в рухах;
- підвищення якості навчального процесу з фізичного виховання;
- забезпечення процесу фізичного виховання висококваліфікованими кадрами;
- забезпечення процесу фізичного виховання у системі освіти сучасними науково-методичними комплексами;
- удосконалення матеріально-технічного забезпечення з урахуванням сучасного економічного становища держави;
- використання бюджетного і позабюджетного фінансування процесу фізичного виховання у навчальних закладах освіти;
- оптимізація управління фізичним вихованням дітей і молоді.

Заходи

5. Запроваджувати у навчальних закладах та закладах охорони здоров'я систему багатоступеневих спортивно-масових змагань, у тому числі із видів спортивного туризму.

Держкомспорт України, Міносвіти України, Держкомтуризм України, Мінсім'ямолодь України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні Київська та Севастопольська міські державні адміністрації

1999–2005 роки

6. Узагальнювати вітчизняну практику та міжнародний досвід організації фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи серед дітей та молоді.

Держкомспорт України

1999–2005 роки

7. Розробити та запровадити систему організації шкільної та позашкільної фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи, орієнтованої на створення спортивних клубів, спеціалізованих спортивних класів тощо в середніх навчальних закладах.

Міносвіти України, МОЗ України, Держкомспорт України

1999–2005 роки

8. Забезпечити залучення до занять фізичною культурою і спортом на пільгових умовах дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, а також дітей, які проживають у гірських населених пунктах та аналогічно несприятливих умовах.

Міносвіти України. Держкомспорт України. Мінсім'ямолодь України. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації
1999–2005 роки

Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні

Указ Президента України

від 9 жовтня 2001 року №941/2001

З метою створення умов для подальшого розвитку освіти, поліпшення соціального захисту педагогічних і науково-педагогічних працівників, оновлення навчально-матеріальної бази навчальних закладів та інформатизації галузі освіти ПОСТА-НОВЛЯЮ:

1. Кабінету Міністрів України:

1) затвердити:

- у двомісячний строк цільову державну програму «Вчитель», спрямовану на поліпшення умов професійної діяльності педагогічних працівників, зокрема утвердження їх високого статусу в суспільстві, вирішення фахових, кадрових, соціальних питань;
- у тримісячний строк програму розвитку позашкільних навчальних закладів, у якій передбачити заходи щодо забезпечення доступності позашкільної освіти, в першу чергу для учнівської молоді, надання організаційної і фінансової підтримки діяльності державних та комунальних позашкільних навчальних закладів, збереження та розвитку їх мережі, недопущення перепрофілювання, реорганізації та ліквідації закладів еколого-натуралістичного профілю;
- до 1 лютого 2002 року цільову комплексну програму наукових досліджень у галузі освіти щодо розроблення, виробництва та впровадження у навчальний процес сучасних засобів та технологій навчання з метою першочергового забезпечення загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів новими зразками техніки, обладнання та навчально-наочними посібниками, модернізації та зміцнення матеріально-технічної бази цих закладів;

2) передбачити під час доопрацювання проекту Державного бюджету України на 2002 рік та формування проектів Державного бюджету України на наступні роки видатки на реалізацію програм, зазначених у пункті 1 цієї статті;

3) розробити протягом 2002–2003 років нову ефективну модель фінансування системи освіти, адекватну вимогам ринкової економіки, підготувати та внести в установленому порядку відповідний законопроект щодо її впровадження;

4) передбачити під час визначення програми завдань Національної програми інформатизації на 2002 та наступні роки пріоритетність інформатизації галузі освіти, зокрема щодо:

- забезпечення навчальних закладів телекомунікаційними засобами виходу до міжнародної інформаційної мережі Internet, базовими та спеціалізованими програмними продуктами;
- розроблення, тиражування та розповсюдження програмного забезпечення навчального призначення, формування державної системи сертифікації програмних засобів навчального призначення;
- підготовки і видання навчальної та довідкової літератури для вчителів і учнів з питань інформатики;
- створення єдиної інформаційно-комп'ютерної системи управління освітою, розвитку інформаційної інфраструктури навчальних закладів;
- приведення програмних продуктів (програмних засобів), які використовуються в Україні, у відповідність з вимогами законів про мови;
- створення регіональних центрів дистанційного навчання, переважно для учнів, які мешкають у сільській місцевості, та ресурсних центрів забезпечення комп'ютеризації освіти;

5) визначити перелік освітніх послуг, що підлягають ліцензуванню;

6) підготувати та внести в установленому порядку законопроект щодо стимулювання участі роботодавців у підготовці кадрів, забезпеченні функціонування і розвитку професійно-технічної та вищої освіти, фінансовій підтримці навчальних закладів у реалізації освітніх і наукових проектів;

7) здійснити заходи щодо вирішення питань забезпечення регулярного підвезення учнів та працівників загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів у сільській місцевості до місця навчання, роботи і додому;

8) розглянути питання щодо механізму пільгового довгострокового кредитування працівників освіти для придбання і будівництва житла та внести в установленому порядку відповідні пропозиції;

9) передбачити при здійсненні подальших заходів щодо проведення пенсійної реформи в Україні поліпшення пенсійного забезпечення педагогічних працівників залежно від стажу роботи;

10) вирішити питання щодо включення державних професійно-технічних навчальних закладів сільськогосподарського профілю до системи кредитування сільгоспвиробників;

11) забезпечити умови для створення професійно-технічними навчальними закладами сільськогосподарського профілю центрів навчання та перепідготовки фахівців сільського господарства;

12) ужити заходів до безумовного виконання вимог законів щодо надання в користування навчальним закладам земельних ділянок для дослідних і навчальних цілей, ведення сільського господарства та щодо звільнення закладів освіти від земельного податку.

2. Кабінету Міністрів України, центральному та місцевим органам виконавчої влади здійснити заходи щодо:

- організації та матеріально-технічного забезпечення приведення у відповідність із вимогами навчальних програм, переліків навчально-наочних посібників, приладдя та обладнання навчального призначення;
- сприяння у придбанні навчальними закладами навчальної та науково-методичної літератури, фахових журналів і газет;
- забезпечення видання художньої літератури серії «Шкільна бібліотека»;
- поліпшення фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл та училищ фізичної культури, регулярного проведення спортивних ігор школярів України на основі системи багатоступеневих змагань;
- проведення капітальних і поточних ремонтів будівель і споруд навчальних закладів, впровадження сучасних технологій збереження та ощадливого використання енергетичних, теплових і водних ресурсів зазначених закладів;
- проведення інвентаризації об'єктів незавершеного будівництва приміщень і споруд навчальних закладів та установ освіти, фінансування прискореного введення їх в експлуатацію або приватизації (відчуження) в установленому порядку;
- забезпечення умов для створення при державних вищих навчальних закладах педагогічного профілю загальноосвітніх навчальних закладів інтернатного типу для підготовки сільської молоді з числа випускників основної школи до вступу у вищі навчальні заклади.

3. Міністерству освіти і науки України:

- активізувати разом із Академією педагогічних наук України проведення наукових досліджень з проблем позашкільної освіти і виховання, вирішити питання про створення центрів з наукового супроводження позашкільної освіти і вихо-

вання, впровадження у практику діяльності позашкільних навчальних закладів новітніх наукових розробок і освітніх технологій; підготувати необхідні навчальні та навчально-методичні матеріали для працівників позашкільних навчальних закладів;

- розробити разом з Національною академією наук України, галузевими академіями наук комплексні програми залучення обдарованої учнівської та студентської молоді до наукових досліджень, активізації діяльності Малої академії наук;
- створити разом із місцевими органами виконавчої влади мережу регіональних центрів моніторингу освіти;
- забезпечити своєчасне оновлення змісту загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, видання необхідної навчальної і навчально-методичної літератури;
- розглянути питання та внести в установленому порядку пропозиції щодо першочергового надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів на здобуття освіти у вищих навчальних закладах із гостродефіцитних спеціальностей, передбачивши повне або часткове їх погашення за рахунок бюджету за умови подальшої роботи фахівця в державних або комунальних закладах і установах, особливо в сільській місцевості;
- вирішити в установленому порядку питання про введення до штатних розкладів дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних і професійно-технічних навчальних закладів посади фахівця з фізичного виховання і організації фізкультурно-масової роботи;
- здійснити разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади практичні заходи щодо введення третього на тиждень уроку з фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах.

*Президент України
Л. КУЧМА*

Про порядок введення в дію Закону України

Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» від 23 березня 1996 року № 100а/96-ВР

Верховна Рада України постановляє :

1. Ввести в дію Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» з дня його опублікування,

абзац восьмий частини першої статті 57 щодо виплати надбавок за вислугу років — з 1 січня 1997 року, абзац дев'ятий частини першої статті 57 щодо виплати щорічної грошової винагороди та абзац десятий частини першої статті 57 щодо виплати допомоги на оздоровлення — з 1 січня 1998 року.

2. Кабінету Міністрів України:

- внести до 1 червня 1996 року на розгляд Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність до Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту»;
- забезпечити підготовку і внести на розгляд Верховної Ради України до 1998 року проекти законів України про професійно-технічну освіту, про вищу освіту, про середню освіту, про дошкільну освіту і виховання, про державну підтримку поза-шкільної освіти в Україні;
- привести рішення Уряду України у відповідність із Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту»;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

3. До приведення законодавства України у відповідність до Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» застосовуються чинні законодавчі та інші нормативні акти України, якщо вони не суперечать цьому Закону.

*Голова Верховної Ради України
О. МОРОЗ*

Про освіту

Закон України (витяг)

від 23 травня 1991 року №1060-XII

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, №34, ст.451)

(Вводиться в дію Постановою ВР

№1144-XII від 04.06.91, ВВР, 1991, №34, ст.452)

(Із змінами, внесеними згідно з Декретами

№12-92 від 26.12.92, ВВР, 1993, №10, ст. 76

№23-92 від 31.12.92, ВВР, 1993, №11, ст. 93

Законами

№3180-XII від 05.05.93, ВВР, 1993, №26, ст.277

№69/94-ВР від 30.06.94, ВВР, 1994, №29, ст.258

№183/94-ВР від 23.09.94, ВВР, 1994, №41, ст.376
№200/94-ВР від 13.10.94, ВВР, 1994, №45, ст.404
№498/95-ВР від 22.12.95, ВВР, 1996, №3, ст. 11
№ 96/96-ВР від 22.03.96, ВВР, 1996, №16, ст. 71)
(В редакції Закону №100/96-ВР від 23.03.96,
ВВР, 1996, №21, ст. 84)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№608/96-ВР від 17.12.96, ВВР, 1997, № 8, ст. 62
№178-XIV від 14.10.98, ВВР, 1998, № 48, ст.294)
(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№2628-III від 11.07.2001, ВВР, 2001, №49, ст.259
№2887-III від 13.12.2001, ВВР, 2002, №11, ст. 80
№2905-III від 20.12.2001, ВВР, 2002, №12-13, ст.92
№380-IV від 26.12.2002, ВВР, 2003, №10-11, ст.86
№1158-IV від 11.09.2003, ВВР, 2004, №8, ст.67
№1344-IV від 27.11.2003, ВВР, 2004, №17-18, ст.250
№1377-IV від 11.12.2003, ВВР, 2004, №15, ст.228
№1801-IV від 17.06.2004)

(У тексті Закону слова «заклади освіти» в усіх відмінках замі-
нено словами «навчальні заклади» у відповідному відмінку згід-
но із Законом №1158-IV (1158-15) від 11.09.2003.)

Освіта — основа інтелектуального, культурного, духовного,
соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та
найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових
і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей,
формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору,
збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного
потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпе-
чення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії,
національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Законодавство України про освіту

Законодавство України про освіту базується на Конституції
України і складається з цього Закону, інших актів законодавства
України.

Стаття 2. Завдання законодавства України про освіту

Завданням законодавства України про освіту є регулювання
суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної,
наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

Стаття 3. Право громадян України на освіту

1. Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Це право забезпечується:

- розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти;
- відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;
- різними формами навчання — очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем.

2. Держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах.

3. Для одержання документа про освіту громадяни мають право на державну атестацію.

4. Іноземні громадяни, особи без громадянства здобувають освіту в навчальних закладах України відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів.

Стаття 4. Державна політика в галузі освіти

1. Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства.

2. Державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Стаття 5. Державний контроль за діяльністю навчальних закладів

Державний контроль за діяльністю навчальних закладів незалежно від форм власності здійснюється з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у галузі освіти. Державний контроль проводиться центральними і місцевими органами управління освітою та Державною інспекцією навчальних закладів при Міністерстві освіти України. Положення про центральні державні органи управління освітою, про Державну інспекцію навчальних закладів при Міністерстві освіти України затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Основні принципи освіти

Основними принципами освіти в Україні є:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- взаємозв'язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Стаття 7. Мова освіти

Мова освіти визначається Конституцією України, Законом Української РСР «Про мови в Українській РСР».

Стаття 8. Навчально-виховний процес і громадсько-політична діяльність у навчальних закладах

1. Навчально-виховний процес у навчальних закладах є вільним від втручання політичних партій, громадських, релігійних організацій.

2. Залучення учнів, студентів до участі в політичних акціях і релігійних заходах під час навчально-виховного процесу не допускається.

3. Належність особи до будь-якої політичної партії, громадської, релігійної організації, що діють відповідно до Конституції України, не є перешкодою для її участі в навчально-виховному процесі.

4. Учні, студенти, працівники освіти можуть створювати у навчальних закладах первинні осередки об'єднань громадян, членами яких вони є.

Стаття 9. Навчальні заклади і церква (релігійні організації)

Навчальні заклади в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями.

Стаття 10. Управління освітою

1. В Україні для управління освітою створюються система державних органів управління і органи громадського самоврядування.

2. Органи управління освітою і громадського самоврядування діють у межах повноважень, визначених законодавством.

Стаття 11. Органи управління освітою

До державних органів управління освітою в Україні належать:

- Міністерство освіти України;
- міністерства і відомства України, яким підпорядковані навчальні заклади;
- Вища атестаційна комісія України;
- Міністерство освіти Автономної Республіки Крим;
- місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Стаття 12. Повноваження Міністерства освіти України та міністерств і відомств України, яким підпорядковані навчальні заклади

1. Міністерство освіти України є центральним органом державної виконавчої влади, який здійснює керівництво у сфері освіти.

Міністерство освіти України:

- бере участь у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти;
- встановлює державні стандарти знань з кожного предмета;
- визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів;
- здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування;
- забезпечує зв'язок із навчальними закладами, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції;
- проводить акредитацію вищих та професійно-технічних навчальних закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, видає їм ліцензії, сертифікати;
- формує і розміщує державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою;
- розробляє умови прийому до навчальних закладів;
- забезпечує випуск підручників, посібників, методичної літератури;
- розробляє проекти положень про навчальні заклади, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань;

- разом з іншими міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади, Міністерством освіти Автономної Республіки Крим реалізує державну політику в галузі освіти, здійснює контроль за її практичним втіленням, дотриманням актів законодавства про освіту в усіх навчальних закладах незалежно від форм власності та підпорядкування;
- здійснює керівництво державними навчальними закладами.

Акти Міністерства освіти України, прийняті у межах його повноважень, є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані навчальні заклади, Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, навчальних закладів незалежно від форм власності.

Міністерство освіти України забезпечує організацію роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, здійснює науково-методичне забезпечення цієї роботи в ході навчального процесу і в позанавчальний час. (Частина першу статті 12 доповнено абзацом згідно із Законом №178-XIV (178-14) від 14.10.98.)

2. Міністерства і відомства, яким підпорядковані навчальні заклади, разом з Міністерством освіти України беруть участь у здійсненні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, у проведенні державного інспектування та акредитації навчальних закладів, здійснюють контрольні функції з дотримання вимог щодо якості освіти, забезпечують зв'язок із навчальними закладами та державними органами інших країн з питань, що належать до їх компетенції, організують впровадження у практику досягнень науки і передового досвіду.

Акти міністерств і відомств, яким підпорядковані навчальні заклади, прийняті у межах їх компетенції, є обов'язковими для місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, навчальних закладів відповідного профілю незалежно від форм власності.

3. Міністерство освіти Автономної Республіки Крим здійснює повноваження керівництва освітою, крім повноважень, віднесених до компетенції Міністерства освіти України, міністерств і відомств, яким підпорядковані навчальні заклади.

4. Інші повноваження Міністерства освіти України, міністерств і відомств України, яким підпорядковані навчальні заклади, визначаються положеннями про них.

Стаття 13. Повноваження Вищої атестаційної комісії України

Вища атестаційна комісія України організовує і проводить атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів, керує роботою з присудження наукових ступенів, присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника.

Положення про Вищу атестаційну комісію України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Повноваження місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі освіти

1. Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти і в межах їх компетенції:

- встановлюють, не нижче визначених Міністерством освіти України мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування навчальних закладів, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання;
- забезпечують розвиток мережі навчальних закладів та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування;
- здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської та студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення;
- організовують облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у навчальних закладах;
- вирішують у встановленому порядку питання, пов'язані з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги;
- створюють належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів;
- забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників;
- організовують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів;
- визначають потреби, обсяги і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону.

2. Місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створюються відповідні органи управління освітою, діяльність яких спрямовується на:

- управління навчальними закладами, що є комунальною власністю;
- організацію навчально-методичного забезпечення навчальних закладів, вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовку та атестацію у порядку, встановленому Міністерством освіти України;
- координацію дій педагогічних, виробничих колективів, сім'ї, громадськості з питань навчання і виховання дітей;
- визначення потреб, розроблення пропозицій щодо державного контракту і формування регіонального замовлення на педагогічні кадри, укладання договорів на їх підготовку;
- контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти, атестацію навчальних закладів, що є комунальною власністю.

Місцеві органи управління освітою у здійсненні своїх повноважень підпорядковані місцевим органам державної виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та відповідним державним органам управління освітою у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Державні стандарти освіти

1. Державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти.

Державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше як один раз на 10 років.

2. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається засновником навчального закладу, Міністерством освіти України, Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади, місцевими органами управління освітою шляхом ліцензування, інспектування, атестації та акредитації навчальних закладів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. За результатами ліцензування Міністерство освіти України, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, місцеві органи управління освітою у межах своїх повноважень надають навчальним закладам незалежно від форм власності ліцензії

на право здійснення освітньої діяльності відповідно до державних вимог із встановленням за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями обсягів підготовки, які відповідають кадровому, науково-методичному та матеріально-технічному забезпеченню, вносять їх до державного реєстру навчальних закладів.

Невиконання або грубе порушення навчальним закладом умов і правил ліцензійної діяльності, подання та розповсюдження недостовірної інформації щодо її здійснення є підставою для призупинення дії або анулювання ліцензії.

4. За результатами акредитації вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти Міністерство освіти України разом з міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади:

- визначає відповідність освітніх послуг державним стандартам певного освітньо-кваліфікаційного рівня за напрямками (спеціальностями), надає право видачі документа про освіту державного зразка;
- встановлює рівень акредитації навчального закладу;
- надає певну автономію навчального закладу відповідно до отриманого статусу;
- інформує громадськість про якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів;
- вирішує в установленому порядку питання про реорганізацію вищого навчального закладу з наданням відповідного статусу або його ліквідацію.

5. За результатами атестації дошкільних, середніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів Міністерство освіти України, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, місцеві органи управління освітою у межах своїх повноважень:

- визначають відповідність освітніх послуг, які надаються навчальними закладами, державним стандартам певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня;
- приймають рішення про створення спеціалізованих навчальних закладів: шкіл, колегіумів, ліцеїв, гімназій тощо;
- вносять пропозиції Міністерству освіти України про надання відповідного статусу професійно-технічним навчальним закладам;
- приймають рішення про створення, реорганізацію або ліквідацію навчальних закладів.

6. За особливі досягнення в роботі навчального закладу Президентом України може бути надано статус національного навчального закладу.

Стаття 16. Органи громадського самоврядування в освіті

1. Органами громадського самоврядування в освіті є:

- загальні збори (конференція) колективу навчального закладу;
- районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників, з'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим;
- Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.

2. Органи громадського самоврядування в освіті можуть об'єднувати учасників навчально-виховного процесу, спеціалістів певного професійного спрямування.

3. Органи громадського самоврядування в освіті вносять пропозиції щодо формування державної політики в галузі освіти, вирішують у межах своїх повноважень питання навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності навчальних закладів.

Повноваження органів громадського самоврядування в освіті визначає в межах чинного законодавства Міністерство освіти України за участю представників профспілок, всеукраїнських педагогічних (освітянських) об'єднань.

Стаття 17. Самоврядування навчальних закладів

Самоврядування навчальних закладів передбачає їх право на:

- самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності;
- участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод підприємств, установ, організацій, громадян;
- визначення змісту компонента освіти, що надається навчальним закладом понад визначений державою обсяг;
- прийняття на роботу педагогічних, науково-педагогічних, інженерно-педагогічних та інших працівників, а також фахівців з інших держав, у тому числі за контрактами;
- самостійне використання усіх видів асигнувань, затвердження структури і штатного розкладу в межах встановленого фонду заробітної плати;
- здійснення громадського контролю за організацією харчування, охорони здоров'я, охорони праці в навчальних закладах.

Стаття 18. Умови створення навчальних закладів

1. Навчальні заклади створюються органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, громадянами відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб у них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів.

2. Навчальні заклади, засновані на загальнодержавній або комунальній власності, мають статус державного навчального закладу.

3. Навчальні заклади незалежно від їх статусу і належності забезпечують якість освіти в обсязі вимог державних стандартів освіти.

4. Потреба у вищих навчальних закладах незалежно від форм власності та їх мережа визначаються Кабінетом Міністрів України.

Потреба в професійно-технічних навчальних закладах визначається Кабінетом Міністрів України, а їх мережа — Міністерством освіти України.

Потреба в навчальних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Порядок створення, реорганізації та ліквідації навчальних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

5. Діяльність навчального закладу розпочинається за наявності ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням послуг для одержання освіти і підготовкою фахівців різних рівнів кваліфікації. Ліцензія видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

6. Навчальні заклади діють на підставі власних статутів, затверджених:

- Міністерством освіти України стосовно навчальних закладів, що засновані на загальнодержавній власності і перебувають у його системі;
- міністерствами, відомствами України, яким підпорядковані навчальні заклади, засновані на загальнодержавній власності, за погодженням з Міністерством освіти України;
- Міністерством освіти України стосовно вищих навчальних закладів, заснованих на інших формах власності;
- місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування стосовно державних навчальних закладів, що є комунальною власністю, і навчальних закладів (крім вищих навчальних закладів), заснованих на інших формах власності.

7. Навчальні заклади повинні мати власну назву, в якій обов'язково вказується їх тип (дитячий садок, школа, гімназія, лицей, колегіум, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет чи інше) та організаційно-правова форма.

Стаття 19. Наукове і методичне забезпечення освіти

Наукове і методичне забезпечення освіти здійснюють Міністерство освіти України, Національна Академія наук України, Академія педагогічних наук України, міністерства і відомства, яким підпорядковані навчальні заклади, Міністерство освіти Ав-

тономної Республіки Крим, вищі навчальні заклади, академічні, галузеві науково-дослідні інститути, заклади післядипломної освіти, інші науково-методичні і методичні установи у взаємодії з відповідними підприємствами, творчими спілками, асоціаціями, товариствами, громадськими науковими організаціями.

Стаття 20. Керівник навчального закладу

1. Навчальний заклад очолює його керівник (завідуючий, директор, ректор, президент тощо).

2. Керівники навчальних закладів, що є загальнодержавною власністю і підпорядковані Міністерству освіти України, обираються за конкурсом і призначаються на посаду Міністерством освіти України шляхом укладання з ними контракту відповідно до порядку, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Керівники навчальних закладів, що є загальнодержавною власністю і підпорядковані іншим міністерствам і відомствам України, обираються за конкурсом і призначаються на посаду (за попереднім погодженням з Міністерством освіти України) відповідними міністерствами і відомствами України шляхом укладання з ними контракту.

4. Керівники навчальних закладів, що є комунальною власністю, призначаються Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, відповідними обласними, міськими, районними органами управління освітою за попереднім погодженням з місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

5. Керівники навчальних закладів, заснованих на інших формах власності, призначаються їх засновниками або уповноваженими ними органами за попереднім погодженням з відповідними органами управління освітою місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

6. Керівники вищих навчальних закладів щорічно звітують перед загальними зборами (конференцією) колективу навчального закладу.

Стаття 21. Психологічна служба в системі освіти

У системі освіти діє державна психологічна служба. Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу в навчальних закладах здійснюють практичні психологи. За своїм статусом практичні психологи належать до педагогічних працівників.

Стаття 22. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють. Педагогічний

патронаж здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників.

Стаття 23. Участь діячів науки, культури та представників інших сфер діяльності у навчально-виховній роботі

Діячі науки, культури та представники інших сфер діяльності за рішенням навчального закладу можуть брати участь у навчально-виховній роботі, керівництві учнівськими, студентськими об'єднаннями за інтересами, сприяти інтелектуальному, культурному розвитку учнівської, студентської молоді, надавати консультаційну допомогу педагогам.

Стаття 24. Організація медичного обслуговування у системі освіти

Організація безкоштовного медичного обслуговування в системі освіти забезпечується місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, здійснюється закладами Міністерства охорони здоров'я України, відомчими закладами охорони здоров'я відповідно до чинного законодавства.

Стаття 25. Організація харчування в навчальних закладах

Організація та відповідальність за харчування у державних навчальних закладах покладаються на місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, міністерства і відомства України, яким підпорядковані навчальні заклади, керівників навчальних закладів і здійснюються за рахунок бюджетних асигнувань.

Харчування у навчальних закладах інших форм власності організовують засновник і керівник закладу.

Контроль та державний нагляд за якістю харчування покладається на органи охорони здоров'я.

Стаття 26. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, праці та виховання

Забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, праці та виховання у навчальних закладах покладається на їх власника або уповноважений ним орган, керівника навчального закладу.

Стаття 27. Документи про освіту

Випускнику державного або іншого акредитованого (атестованого) навчального закладу видається відповідний документ про освіту встановленого зразка.

Зразки документів про освіту затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Розділ II. Система освіти

Стаття 28. Поняття системи освіти

Система освіти складається із навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих

підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Стаття 29. Структура освіти

Структура освіти включає:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту;
- позашкільну освіту;
- професійно-технічну освіту;
- вищу освіту;
- післядипломну освіту;
- аспірантуру;
- докторантуру;
- самоосвіту.

Стаття 30. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні

1. В Україні встановлюються такі освітні рівні:

- початкова загальна освіта;
- базова загальна середня освіта;
- повна загальна середня освіта;
- професійно-технічна освіта;
- базова вища освіта;
- повна вища освіта.

2. В Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні:

- кваліфікований робітник;
- молодший спеціаліст;
- бакалавр;
- спеціаліст, магістр.

Положення про освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 31. Наукові ступені

1. Науковими ступенями є:

- кандидат наук;
- доктор наук.

2. Наукові ступені кандидата і доктора наук присуджуються спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 32. Вчені звання

1. Вченими званнями є:

- старший науковий співробітник;
- доцент;
- професор.

2. Вчені звання старший науковий співробітник, доцент, професор присвоюються на основі рішень вчених рад вищих нав-

чальних закладів, наукових установ і організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 33. Дошкільна освіта

Дошкільна освіта і виховання здійснюються у сім'ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання.

Стаття 34. Дошкільні навчальні заклади

Дошкільними навчальними закладами є:

- дошкільні навчальні заклади (ясла);
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки);
- дошкільні навчальні заклади (дитячі садки);
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) компенсуючого типу;
- будинки дитини;
- дошкільні навчальні заклади (дитячі будинки) інтернатного типу;
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) сімейного типу;
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) комбінованого типу;
- дошкільні навчальні заклади (центри розвитку дитини);
- дитячі будинки сімейного типу.

Прийом дітей у дошкільні навчальні заклади проводиться за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють. (Стаття 34 в редакції Закону №2628-III (2628-14) від 11.07.2001.)

Стаття 35. Загальна середня освіта

1. Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення.

2. Держава гарантує молоді право на отримання повної загальної середньої освіти і оплачує її здобуття. Повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою і може отримуватись у різних типах навчальних закладів.

3. За рахунок коштів підприємств, установ і організацій, батьків та інших добровільних внесків можуть вводитися додаткові навчальні курси понад обсяг, визначений державним стандартом для відповідного освітнього рівня.

Стаття 36. Середні навчальні заклади

1. Основним видом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший — початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий — основна

школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, третій — старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту.

2. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.

3. Навчання у середній загальноосвітній школі починається з шести-або семирічного віку.

4. Школи першого ступеня у сільській місцевості створюються незалежно від наявної кількості учнів. Відкриття таких шкіл, а також самостійних класів у них здійснюється за рішенням місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

5. За рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб населення можуть створюватися навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» або об'єднання з іншими навчальними закладами, а також загальноосвітні навчальні заклади та групи продовженого дня. (Частина п'ята статті 36 в редакції Закону №2628-III (2628-14) від 11.07.2001.)

6. Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Особливо обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочення (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних та закордонних освітніх, культурних центрів).

7. Для здобуття загальної середньої освіти можуть створюватися вечірні (змінні) школи, а також класи, групи з очною, заочною формами навчання при загальноосвітніх школах.

8. Бажаючим надається право і створюються умови для прискороного закінчення школи, складання іспитів екстерном.

Стаття 37. Навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації

1. Для дітей, які не мають необхідних умов для виховання і навчання в сім'ї, створюються загальноосвітні школи-інтернати.

2. Для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, створюються школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, з повним державним утриманням.

3. Для дітей, які потребують тривалого лікування, створюються дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні санаторні

школи-інтернати, дитячі будинки. Навчальні заняття з такими дітьми проводяться також у лікарнях, санаторіях, вдома.

4. Для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи, дитячі будинки, дошкільні та інші навчальні заклади з утриманням за рахунок держави.

5. Для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, створюються загальноосвітні школи і професійно-технічні училища соціальної реабілітації.

Стаття 38. Позашкільна освіта

1. Позашкільна освіта та виховання є частиною структури освіти і спрямовуються на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

2. Позашкільна освіта та виховання здійснюються навчальними закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськими організаціями, товариствами, фондами і ґрунтуються на принципі добровільності вибору типів закладів, видів діяльності.

3. Держава забезпечує умови для одержання учнями і молоддю позашкільної освіти.

Стаття 39. Позашкільні навчальні заклади

1. До позашкільних навчальних закладів належать: палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

2. Для здійснення навчально-виховної роботи позашкільним навчальним закладам надаються спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безкоштовно та на пільгових умовах. Порядок їх надання визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Розділ III. Учасники навчально-виховного процесу

Стаття 50. Учасники навчально-виховного процесу

Учасниками навчально-виховного процесу є:

- діти дошкільного віку, вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти;
- (Абзац другий статті 50 в редакції Закону №2628-III (2628-14) від 11.07.2001)
- керівні, педагогічні, наукові, науково-педагогічні працівники, спеціалісти;
- батьки або особи, які їх замінюють, батьки — вихователі дитячих будинків сімейного типу;

- представники підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій, які беруть участь у навчально-виховній роботі.

Стаття 51. Права вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти відповідно мають гарантоване державою право на:

- навчання для здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів;
- вибір навчального закладу, форми навчання, освітньо-професійних та індивідуальних програм, позакласних занять;
- додаткову відпустку за місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- продовження освіти за професією, спеціальністю на основі одержаного освітньо-кваліфікаційного рівня, здобуття додаткової освіти відповідно до угоди із навчальним закладом;
- одержання направлення на навчання, стажування до інших навчальних закладів, у тому числі за кордон;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою навчального закладу;
- доступ до інформації в усіх галузях знань;
- участь у науково-дослідній, дослідно-конструкторській та інших видах наукової діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах;
- особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту тощо;
- участь в об'єднаннях громадян;
- безпечні й нешкідливі умови навчання та праці;
- забезпечення стипендіями, гуртожитками, інтернатами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- трудову діяльність у встановленому порядку в позаурочний час;
- перерву в навчанні у вищих та професійно-технічних навчальних закладах;
- користування послугами закладів охорони здоров'я, засобами лікування, профілактики захворювань та зміцнення здоров'я;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, від дій педагогічних, інших працівників, які порушують права або принижують їх честь і гідність.

2. Відволікання учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів за рахунок

навчального часу на роботу і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання, забороняється, крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України.

Стаття 52. Обов'язки вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Обов'язками вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів відповідно є:

- додержання законодавства, моральних, етичних норм;
- систематичне та глибоке оволодіння знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю, підвищення загального культурного рівня;
- додержання статуту, правил внутрішнього розпорядку навчального закладу.

2. Випускники вищих навчальних закладів, які здобули освіту за кошти державного або місцевого бюджетів, направляються на роботу і зобов'язані відпрацювати за направленням і в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. Інші обов'язки осіб, що навчаються, можуть встановлюватися законодавством, положеннями про навчальні заклади та їх статутами.

Стаття 53. Додаткові види соціального і матеріального забезпечення вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Вихованцям, учням, студентам, курсантам, слухачам, стажистам, клінічним ординаторам, аспірантам, докторантам може надаватися додатково соціальна і матеріальна допомога за рахунок місцевих бюджетів, міністерств і відомств, підприємств, установ, організацій, коштів громадян, юридичних і фізичних осіб за межами України, благодійних організацій, а також з інших надходжень.

2. При загальноосвітніх закладах утворюються фонди загального обов'язкового навчання для надання матеріальної допомоги учням, їх оздоровлення, проведення культурних заходів, інших передбачених законодавством витрат. Фонди загального обов'язкового навчання утворюються за рахунок коштів місцевих бюджетів у розмірі не меншому трьох відсотків витрат на утримання шкіл, а також за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, інших джерел.

3. Для учнів, які проживають у сільській місцевості на відстані понад 3 кілометри від школи, забезпечується безкоштовне регулярне підвезення до школи і зі школи рейсовим транспортом або транспортом підприємств, установ та організацій.

4. На час виробничого навчання, практики учням і студентам забезпечуються робочі місця, безпечні та нешкідливі умови праці.

Порядок оплати виконаної роботи під час виробничого навчання і практики визначається Кабінетом Міністрів України.

П'ятдесят відсотків заробітної плати за виробниче навчання і виробничу практику учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів направляється на рахунок навчального закладу для здійснення його статутної діяльності, зміцнення навчально-матеріальної бази, на соціальний захист учнів, слухачів, проведення культурно-масової і фізкультурно-спортивної роботи.

(Абзац третьої частини четвертої статті 53 в редакції Закону №1158-IV (1158-15) від 11.09.2003.)

Стаття 54. Кадрове забезпечення сфери освіти

1. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан яких дозволяє виконувати службові обов'язки.

2. Педагогічну діяльність у навчальних закладах здійснюють педагогічні працівники, у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти — науково-педагогічні працівники.

Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3. Педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладення трудового договору, в тому числі за контрактом. Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі конкурсного відбору.

4. Педагогічні працівники підлягають атестації. За результатами атестації визначаються відповідність працівника займаній посаді, рівень його кваліфікації, присвоюються категорії, педагогічні звання. Порядок атестації педагогічних працівників встановлюється Міністерством освіти України.

Перелік категорій і педагогічних звань педагогічних працівників, порядок їх присвоєння визначаються Кабінетом Міністрів України.

Рішення атестаційної комісії є підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи у порядку, встановленому законодавством.

Стаття 55. Права педагогічних та науково-педагогічних працівників

1. Педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності;
- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;

- індивідуальну педагогічну діяльність;
- участь у громадському самоврядуванні;
- користування подовженою оплачуваною відпусткою;
- забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва;
- придбання для працюючих у сільській місцевості основних продуктів харчування за цінами, встановленими для працівників сільського господарства;
- одержання службового житла;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, навчальних закладів, установ та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку.

2. Відволікання педагогічних та науково-педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків не допускається за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

Стаття 56. Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників

Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- забезпечувати умови для засвоєння вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами навчальних програм на рівні обов'язкових вимог щодо змісту, рівня та обсягу освіти, сприяти розвиткові здібностей дітей, учнів, студентів;
- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добродійностей;
- виховувати у дітей та молоді повагу до батьків, жінок, старших за віком, народних традицій та звичаїв, національних, історичних, культурних цінностей України, її державного та соціального устрою, дбайливе ставлення до історико-культурного та природного середовища країни;
- готувати учнів та студентів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- додержуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня, студента;
- захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

Стаття 57. Гарантії держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників навчальних закладів

1. Держава забезпечує педагогічним та науково-педагогічним працівникам:

- належні умови праці, побуту, відпочинку, медичне обслуговування;
- підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років;
- правовий, соціальний, професійний захист;
- компенсації, встановлені законодавством, у разі втрати роботи, у зв'язку зі змінами в організації виробництва та праці;
- призначення й виплату пенсії відповідно до чинного законодавства;
- встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за наукові ступені та вчені звання;
- виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам надбавок за вислугу років щомісячно у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах: понад 3 роки — 10%, понад 10 років — 20%, понад 20 років — 30%;

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом восьмим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом №2120-III від 07.12.2000.)

(Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені абзацом восьмим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

- надання педагогічним працівникам щорічної грошової винагороди в розмірі до одного посадового окладу (ставки заробітної плати) за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків;

(Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені абзацом дев'ятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

- виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам допомоги на оздоровлення у розмірі місячного посадового ок-

ладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки;

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом десятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом №2120-III від 07.12.2000.)

(Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені абзацом десятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

(Дію абзацу одинадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2004 рік згідно із Законом №1344-IV від 27.11.2003.)

(Дію абзацу одинадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2003 рік згідно із Законом №380-IV від 26.12.2002.)

(Дію абзацу одинадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

- встановлення середніх посадових окладів (ставок заробітної плати) науково-педагогічним працівникам вищих навчальних закладів третього та четвертого рівнів акредитації на рівні подвійної середньої заробітної плати працівників промисловості;

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом одинадцятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом № 2120-III від 07.12.2000.)

(Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені абзацом одинадцятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом № 2905-III від 20.12.2001.)

(Дію абзацу дванадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2004 рік згідно із Законом №1344-IV від 27.11.2003.)

(Дію абзацу дванадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2003 рік згідно із Законом №380-IV від 26.12.2002.)

(Дію абзацу дванадцятого частини першої статті 57 зупинено на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001) встановлення середніх посадових окладів (ставок заробітної плати)

педагогічним працівникам вищих навчальних закладів першого та другого рівнів акредитації та інших навчальних закладів на рівні не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості.

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом дванадцятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом №2120-III від 07.12.2000.)

(Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені абзацом дванадцятим частини першої статті 57 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

Перегляд заробітної плати педагогічним та науково-педагогічним працівникам провадиться двічі на рік з щоквартальною індексацією з урахуванням рівня інфляції.

Затвердження схеми посадових окладів (ставок заробітної плати) педагогічним, науково-педагогічним працівникам та підвищення (індексація) їх посадових окладів (ставок заробітної плати) провадиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Держава забезпечує:

(Дію абзацу другого частини другої статті 57 зупинено на 2004 рік згідно із Законом №1344-IV від 27.11.2003.)

(Дію абзацу другого частини другої статті 57 зупинено на 2003 рік згідно із Законом №380-IV від 26.12.2002.)

(Дію абзацу другого частини другої статті 57 зупинено на 2002 рік згідно із Законом №2905-III від 20.12.2001.)

- встановлення доплат спеціалістам, які працюють у системі освіти, до рівня середньомісячної заробітної плати працівників у цілому по народному господарству;
- встановлення середнього розміру посадових окладів (ставок заробітної плати) обслуговуючому персоналу відповідно до схеми посадових окладів (ставок заробітної плати), що визначені Кабінетом Міністрів України.

Перегляд рівня заробітної плати спеціалістам, які працюють у системі освіти, і обслуговуючому персоналу провадиться двічі на рік з щоквартальною індексацією з урахуванням рівня інфляції.

3. У разі захворювання педагогічного чи науково-педагогічного працівника, яке унеможливило виконання ними професій-

них обов'язків і обмежує перебування в дитячому, учнівському, студентському колективах, або тимчасового переведення за цих чи інших обставин на іншу роботу, за ним зберігається попередній середній заробіток. У разі хвороби або каліцтва попередній середній заробіток виплачується до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

4. (Дію абзацу першого частини четвертої статті 57 відновлено згідно із Законом №1801-IV від 17.06.2004.)

(Дію абзацу першого частини четвертої статті 57 зупинено на 2004 рік згідно із Законом №1344-IV від 27.11.2003.)

(Дію абзацу першого частини четвертої статті 57 зупинено на 2003 рік згідно із Законом №380-IV від 26.12.2002.)

Педагогічним працівникам, які працюють у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають у них, держава відповідно до чинного законодавства забезпечує безплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм.

Вони мають право на одержання у власність земельної ділянки відповідно до чинного законодавства. (Абзац другий частини четвертої статті 57 із змінами, внесеними згідно із Законом №1377-IV від 11.12.2003.)

5. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам за рахунок власних коштів навчальних закладів може надаватися матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань.

Стаття 58. Заохочення педагогічних та науково-педагогічних працівників

За особливі трудові заслуги педагогічні та науково-педагогічні працівники можуть бути нагороджені державними нагородами, представлені до присудження державних премій України, відзначені знаками, грамотами, іншими видами морального та матеріального заохочення.

Стаття 59. Відповідальність батьків за розвиток дитини

1. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

2. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

3. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:

- постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;
- поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної та

рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв;

- виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни;
- сприяти здобуттю дітьми освіти у навчальних закладах або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу;
- виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.

4. Держава надає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї.

Стаття 60. Права батьків

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право:

- вибирати навчальний заклад для неповнолітніх дітей;
- обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування навчальних закладів;
- звертатися до державних органів управління освітою з питань навчання, виховання дітей;
- захищати у відповідних державних органах і суді законні інтереси своїх дітей.

*Голова Верховної Ради Української РСР
Л. КРАВЧУК*

Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України

Постанова Кабінету Міністрів

(витяг)

від 15 січня 1996 р. №80

На виконання статті 26 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Положення про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України (додається).

Міністерству освіти, Міністерству оборони, Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки забезпечити в 1996 році введення в дію державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості дітей, учнів, студентської молоді та осіб призовного віку, особового складу Збройних сил, органів внутрішніх справ та інших військових формувань, створених відповідно до законодавства. Міністерству енергетики та електрифікації, Міністерству машинобудування,

військово-промислового комплексу і конверсії, Міністерству промисловості, Міністерству транспорту, Міністерству вугільної промисловості, Державному комітетові з водного господарства, що мають виробництва, в яких професійна діяльність провадиться в екстремальних умовах, розробити відповідні відомчі тести і, починаючи з 1996 року, вести щорічне тестування для оцінки фізичної підготовленості працівників.

2. Міністерству оборони, Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки розробити і в 1996 році вести відомчі тести, нормативи для визначення рівня спеціальної фізичної підготовки особового складу Збройних сил, органів внутрішніх справ, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства.

3. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Міністерство у справах молоді і спорту.

Прем'єр-міністр України

Є. Марчук

Міністр Кабінету Міністрів України

В. Пустовойтенко

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 15 січня 1996 р. № 80

Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України

Положення

1. Державна система тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України є основою нормативних вимог до фізичної підготовленості населення як критерію фізичного здоров'я, життєдіяльності, здатності до високопродуктивної праці та захисту Батьківщини. Зазначені тести і нормативи разом з Єдиною спортивною класифікацією та відомчими нормативами є нормативною основою вдосконалення фізичної підготовленості населення.

2. Основною метою державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України є стимулювання і спрямування подальшого розвитку фізичної культури серед усіх груп і категорій населення для забезпечення його здоров'я.

3. Впровадження державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України дасть змогу: визначити належний рівень фізичної підготовленості всіх груп і категорій населення; сформулювати в населення потребу у фізичному вдоско-

наленні, активних заняттях фізичною культурою і спортом протягом усього життя; надавати можливість усім групам і категоріям населення проводити індивідуальну діагностику фізичної підготовленості; визначати ефективні засоби фізичного виховання і методики підготовки; спрямовувати діяльність навчальних закладів, фізкультурно-спортивних організацій на забезпечення належного рівня фізичної підготовленості громадян; здійснювати державний контроль за ефективністю фізичного виховання; сприяти розвиткові фізкультурно-спортивного руху.

4. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України погоджуються з відповідними процедурами і нормативами оцінки міжнародних організацій, що дає змогу порівнювати одержані результати тестування з показниками фізичної підготовленості населення інших держав і оцінювати їх з позиції світових стандартів.

5. Здача державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України є обов'язковою для:

- дітей дошкільного віку (6 років), що відвідують дошкільні виховні заклади;
- учнів середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних закладів;
- студентів вузів;
- призовників;
- особового складу Збройних сил, органів внутрішніх справ, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства;
- працівників промислових підприємств, установ, організацій, професійна діяльність яких провадиться в екстремальних умовах;
- осіб, які проходять післядипломну підготовку.

Інші групи і категорії громадян залучаються до тестування на добровільних засадах.

6. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості для дітей дошкільного віку, учнів, призовної молоді, студентів, особового складу Збройних сил, органів внутрішніх справ, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства, викладені в додатку №1.

7. Відомчі тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості для працівників промислових підприємств, установ, організацій, професійна діяльність яких провадиться в екстремальних умовах, та спеціальної фізичної підготовки особового складу Збройних сил, органів внутрішніх справ, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства, розробляються і затверджуються відповідними міністерствами і відомствами.

8. З метою оцінення фізичної підготовленості населення тестування і здача нормативів проводиться щорічно в травні за єди-

ною методикою з використанням загального методу відповідно до умов, викладених у додатку №2.

9. Зазначені тести і нормативи можуть також використовувати як засіб проміжного контролю. Термін його проведення встановлюється зацікавленими підприємствами, установами та організаціями.

10. Особовий склад Збройних сил, органів внутрішніх справ, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства, проходять державне тестування в терміни і за умовами, визначеними відомчими документами.

11. Діти дошкільного віку, учні, студенти, призовники, особи, виробнича діяльність яких провадиться в екстремальних умовах, що не взяли участі в тестуванні в установлені терміни з поважних причин, мають право здати їх у час, визначений відповідними організаціями.

12. Відповідальність за підготовку до тестування у виховних, навчально-виховних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях несе їх адміністрація, у військових формуваннях, створених відповідно до законодавства, — командир.

13. Керівництво й контроль за підготовкою та проведенням тестування в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі здійснюється Мінмолодьспортом. Роботу з підготовки та проведення тестування у своїх підвідомчих структурах здійснюють Міносвіти, Міноборони, МОЗ, Мінсільгосп-прод, МВС, СБУ та інші зацікавлені міністерства та відомства.

14. Тестування з окремих видів випробувань проводять суддівські колегії під контролем комісій, затверджених керівниками підприємств, установ і організацій, що складаються з представників адміністрації, фізкультурних і медичних фахівців.

15. Заходи, спрямовані на підготовку і проведення тестування, фінансуються в установленому порядку за рахунок коштів, виділених на фізичне виховання, фізкультурно-оздоровчу роботу та спортивні змагання.

16. До тестування допускаються особи, які мають відповідний лікарський дозвіл. Медичне забезпечення тестування здійснює МОЗ.

17. Результати тестування заносяться до зведених відомостей (додаток №3), які зберігаються в установленому порядку та заносяться до комп'ютерних національного, регіональних і відомчих банків даних фізичної підготовленості населення відповідно до інструкції Мінмолодьспорту. Коригування державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Мінмолодьспорту на основі масового обстеження.

Додаток №1

Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України

Для учнів молодшого шкільного віку — 6 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	2.50	3.05	3.20	3.35	3.50
	д	3.15	3.30	3.45	4.05	4.30
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	14	11	7	4	1
	д	8	6	5	3	1
або						
підтягування на перекладині, разів	х	3	2	1.5	1	1/2
	д	2	1	3/4	1/3	1/3
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	8	6	4	3	1
	д	6	5	3	2	1
Піднімання всід за 1хв., разів	х	26	22	18	14	10
	д	26	22	18	14	10
Стрибок у довжину з місця, см	х	130	117	105	93	80
	д	120	109	99	90	80
або						
стрибок вгору, см	х	27	24	20	17	13
	д	25	22	18	15	11
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	5.9	6.5	7.1	7.6	8.2
	д	6.3	6.9	7.5	8	8.6
Спритність						
Човниковий біг 4 x 9 м, сек.	х	12.3	13	13.8	14.5	15.2
	д	12.5	13.2	14	14.7	15.2
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	8	5	3	1	0
	д	10	7	4	2	0
Прикладні навички						
Плавання, м	х	12.5	10	7.5	5	2.5
	д	12.5	10	7.5	5	2.5

Для учнів молодшого віку шкільного віку — 7 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	5.05	5.30	6	6.35	7.10
	д	5.45	6.15	6.45	7.25	8.05
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	18	14	10	6	1
	д	10	7	5	3	1
або						
підтягування на перекладині, разів	х	4	3	2.5	2	1
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	11	9	7	4	1
	д	7	6	4	2	1
Піднімання всід за 1хв., разів	х	30	26	21	17	12
	д	30	26	21	17	12
Стрибок у довжину з місця, см	х	145	133	119	106	94
	д	128	117	106	96	86
або						
стрибок вгору, см	х	30	26	22	18	14
	д	27	23	20	16	12
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	5.7	6.3	7	7.6	8.1
	д	6.1	6.8	7.5	8.2	8.9
Спритність						
Човниковий біг 4 x 9 м, сек.	х	12	12.7	13.4	14.2	14.8
	д	12.3	13	13.8	14.4	15.2
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	9	7	5	3	1
	д	12	9	5	3	1
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12	10	7.5	5
	д	15	12	10	7.5	5

Для учнів молодшого шкільного віку — 8 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	4.45	5.10	5.40	6.15	6.55
	д	5.25	5.55	6.25	7.05	7.45
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	20	16	12	7	2
	д	11	8	6	3	1
або						
підтягування на перекладині, разів	х	5	4	3	2.5	2
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	14	12	9	5	2
	д	9	7	5	3	1
Піднімання всід за 1хв., разів	х	33	28	23	19	14
	д	33	28	23	19	14
Стрибок у довжину з місця, см	х	156	142	129	116	103
	д	135	124	113	103	93
або						
стрибок вгору, см	х	33	28	24	20	16
	д	29	26	23	20	16
Швидкість						
Біг на 30 м , сек	х	5.4	5.9	6.5	7.1	7.5
	д	5.8	6.4	7	7.6	8.2
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	11.7	12.3	13.1	13.7	14.2
	д	12.2	12.8	13.6	14.2	14.9
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	10	8	6	3	1
	д	14	11	7	4	1
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12.5	10	7.5	5
	д	15	12.5	10	7.5	5

Для учнів молодшого шкільного віку — 9 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	4.40	5.05	5.30	6	6.35
	д	5.10	5.35	6	6.40	7.20
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	23	18	14	10	5
	д	12	10	7	5	3
або						
підтягування на перекладині, разів	х	6	5	4	3.5	3
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	20	15	11	7	3
	д	10	8	5	3	1
Піднімання всід за 1хв., разів	х	36	31	26	18	16
	д	36	31	26	18	16
Стрибок у довжину з місця, см	х	167	152	138	125	111
	д	143	131	120	109	98
або						
стрибок вгору, см	х	36	31	27	22	18
	д	32	30	27	22	17
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	5.1	5.6	6.2	6.7	7.2
	д	5.5	6.1	6.7	7.2	7.8
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	11.4	12	12.7	13.4	14.1
	д	12	12.6	13.3	13.9	14.6
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	11	9	6	4	2
	д	16	13	9	5	2
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12.5	10	7.5	5
	д	15	12.5	10	7.5	5

Для учнів середнього шкільного віку — 10 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	4,25	4,50	5,15	5,45	6,15
	д	4,55	5,20	5,45	6,15	6,50
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	25	20	16	11	6
	д	13	11	7	5	3
або						
підтягування на перекладині, разів	х	7	6	5	4	3
	д	3	2	1	1/2	3/4
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	26	20	14	9	3
	д	11	9	6	4	2
Піднімання всід за 1хв., разів	х	38	13	28	23	18
	д	38	13	28	23	18
Стрибок у довжину з місця, см	х	177	161	147	134	120
	д	150	138	127	117	105
або						
стрибок вгору, см	х	38	34	30	25	20
	д	35	33	30	25	20
Швидкість						
Біг на 30 м , сек	х	4,8	5,3	5,9	6,4	7
	д	5,2	5,7	6,2	6,8	7,6
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	11,1	11,7	12,3	13	13,7
	д	11,8	12,4	13	13,7	14,3
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	12	10	7	5	2
	д	17	13	9	6	2
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12,5	10	7,5	5
	д	15	12,5	10	7,5	5

Для учнів середнього шкільного віку — 11 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	7,05	7,45	8,25	9,05	9,45
	д	8,15	7,55	9,40	10,25	11,05
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	28	23	18	13	8
	д	15	12	8	5	2
або						
підтягування на перекладині, разів	х	8	7	6	5	4
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	32	25	18	11	4
	д	13	10	7	5	2
Піднімання всід за 1хв., разів	х	41	35	28	23	18
	д	39	34	29	25	20
Стрибок у довжину з місця, см	х	127	172	156	143	128
	д	157	145	129	117	111
або						
стрибок вгору, см	х	41	36	33	27	22
	д	39	36	33	27	22
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	9,2	10,1	11,1	12,1	13
	д	10,2	11,0	11,8	12,6	13,4
Спритність						
Човниковий біг 4 x 9 м, сек.	х	10,8	11,4	12	12,6	13,3
	д	11,6	12,2	12,8	13,4	14
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	12	10	8	5	3
	д	17	14	10	6	3
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12,5	10	7,5	5
	д	15	12,5	10	7,5	5

Для учнів середнього шкільного віку — 12 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	6,40	7,15	7,50	8,40	9,25
	д	8	8,40	9,25	10,10	10,55
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	30	25	19	14	10
	д	16	13	10	6	2
або						
підтягування на перекладині, разів	х	9	8	6	5	4
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	37	29	22	14	5
	д	14	11	8	5	2
Піднімання всід за 1хв., разів	х	43	36	30	26	21
	д	40	35	30	26	21
Стрибок у довжину з місця, см	х	198	181	166	151	137
	д	155	152	140	129	117
або						
стрибок вгору, см	х	44	39	35	29	24
	д	40	38	35	29	24
Швидкість						
Біг на 30 м , сек	х	8,9	9,7	10,6	11,5	12,3
	д	9,8	10,6	11,4	12,5	13
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	10,5	11,1	11,7	12,3	12,9
	д	11,4	11,9	12,5	13,1	13,7
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	13	11	8	6	3
	д	18	14	10	7	3
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12,5	10	7,5	5
	д	15	12,5	10	7,5	5

Для учнів середнього шкільного віку — 13 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	6,25	7	7,35	8,15	9
	д	7,45	6,30	9,15	10	10,45
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	33	28	22	17	11
	д	17	13	10	7	4
або						
підтягування на перекладині, разів	х	10	9	7	6	5
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	42	33	24	15	6
	д	15	12	9	6	3
Піднімання всід за 1хв., разів	х	45	38	32	27	22
	д	41	36	31	27	22
Стрибок у довжину з місця, см	х	208	190	175	160	146
	д	172	159	147	137	125
або						
стрибок вгору, см	х	47	42	37	32	27
	д	42	40	37	32	27
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	8,6	9,4	10,2	11,1	19,1
	д	9,5	10,2	10,9	11,7	12,5
Спритність						
Човниковий біг 4 x 9 м, сек.	х	10,2	10,8	11,3	11,9	12,5
	д	11,2	11,8	12,3	12,8	13,4
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	14	12	9	6	4
	д	18	15	11	7	4
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12,5	10	7,5	5
	д	15	12,5	10	7,5	5

Для учнів старшого шкільного віку — 14 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	6,10	6,40	6,15	7,0	8,30
	д	7,35	8,10	8,45	9,5	9,50
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	35	29	24	18	13
	д	18	14	11	7	4
або						
підтягування на перекладині, разів	х	11	10	8	6	5
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	46	36	27	17	7
	д	17	13	10	6	3
Піднімання всід за 1хв., разів	х	47	40	34	28	23
	д	42	37	32	28	23
Стрибок у довжину з місця, см	х	219	201	185	170	154
	д	149	166	154	143	131
або						
стрибок вгору, см	х	50	44	38	33	28
	д	44	42	38	33	28
Швидкість						
Біг на 30 м , сек	х	8,4	9,1	9,8	10,5	11,2
	д	9,2	9,8	10,6	11,3	12
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	9,9	10,4	11	11,6	12,1
	д	11	11,5	12	12,6	13,1
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	15	13	10	7	4
	д	19	15	11	8	4
Прикладні навички						
Плавання, м	х	15	12,5	10	7,5	5
	д	15	12,5	10	7,5	5

Для учнів старшого шкільного віку — 15 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	5,45	6,15	6,50	7,25	8
	д	7,20	7,55	8,25	9	9,35
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	37	31	26	20	14
	д	19	16	12	8	5
або						
підтягування на перекладині, разів	х	12	10	9	7	6
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	51	50	29	19	8
	д	18	14	10	7	3
Піднімання всід за 1хв., разів	х	49	42	36	29	24
	д	43	38	33	29	24
Стрибок у довжину з місця, см	х	229	211	195	179	163
	д	187	173	161	149	137
або						
стрибок вгору, см	х	52	47	41	35	29
	д	45	43	39	35	29
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	8,2	8,9	9,9	10,2	10,9
	д	9	9,6	10,4	11	11,7
Спритність						
Човниковий біг 4 x 9 м, сек.	х	9,6	10,1	10,6	11,2	11,7
	д	10,8	11,3	11,8	12,3	12,8
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	16	14	11	8	5
	д	19	16	12	8	5
Прикладні навички						
Плавання, м	х	75	70	30	20	15
	д	75	70	30	20	15

Для учнів старшого шкільного віку — 16 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	12,25	13,25	14,40	15,50	17
	д	10,10	11	11,50	12,50	13,40
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	40	34	28	22	17
	д	20	16	12	8	5
або						
підтягування на перекладині, разів	х	13	11	10	8	6
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	55	43	32	21	9
	д	19	15	11	7	4
Піднімання всід за 1хв., разів	х	50	44	37	31	25
	д	44	39	35	30	25
Стрибок у довжину з місця, см	х	240	222	205	188	171
	д	193	180	167	155	144
або						
стрибок вгору, см	х	54	49	43	37	31
	д	45	43	39	35	29
Швидкість						
Біг на 30 м , сек	х	13,6	14,4	15,3	16,2	17,1
	д	15,2	16,1	17	18	18,9
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	9,3	9,8	10,3	10,8	11,3
	д	10,6	11,1	11,5	12	12,5
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	17	14	11	8	5
	д	20	16	12	9	5
Прикладні навички						
Плавання, м	х	75	50	35	20	15
	д	75	50	35	20	15

Для учнів старшого шкільного віку — 17 років

Види випробувань	Стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 1000м, хв., сек.	х	12,5	13,20	14,30	15,40	16,30
	д	9,50	10,45	11,45	12,45	13,40
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	х	42	36	30	24	18
	д	22	17	13	9	5
або						
підтягування на перекладині, разів	х	14	12	10	8	7
	д	3	2	1	3/4	1/2
або						
вис на зігнутих руках, сек.	х	58	45	33	21	8
	д	20	16	12	8	4
Піднімання всід за 1хв., разів	х	51	45	38	32	26
	д	45	40	35	31	26
Стрибок у довжину з місця, см	х	250	231	214	197	180
	д	200	186	174	162	150
або						
стрибок вгору, см	х	55	51	44	38	33
	д	45	43	39	35	29
Швидкість						
Біг на 30 м, сек	х	13,4	14	14,6	15,2	15,8
	д	15	15,9	16,8	17,7	18,6
Спритність						
Човниковий біг 4 х 9 м, сек.	х	9	9,4	9,9	10,4	10,9
	д	10,4	10,8	11,3	11,7	12,2
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед в положенні сидячи, см	х	18	15	12	9	6
	д	20	17	13	9	6
Прикладні навички						
Плавання, м	х	100	75	50	25	–
	д	100	72	50	25	–

Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання

Постанова

Кабінету Міністрів України

від 16 листопада 2000 р. №1717

На виконання статей 12, 15 і 31 Закону України «Про загальну середню освіту» Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Здійснити перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання для учнів, які почнуть навчатися у першому класі 2001 року і в наступні роки, у три етапи:

- перший етап з 1 вересня 2001 р. — у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня;
- другий етап з 1 вересня 2005 р. — у загальноосвітніх навчальних закладах II ступеня;
- третій етап з 1 вересня 2007 р. — у гімназіях, ліцеях, колегіумах, спеціалізованих школах та з 1 вересня 2008 року в інших загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня (за винятком учнів, які вступили до першого класу чотирирічної початкової школи у 1999 році).

2. Затвердити Державний стандарт початкової загальної освіти (додається).

Дозволити Міністерству освіти і науки вносити до зазначеного Державного стандарту зміни не принципового характеру. Установити, що до затвердження державних стандартів базової і повної середньої освіти діють навчальні плани та програми, затверджені Міністерством освіти і науки, які прирівнюються до цих стандартів.

3. Міністерству освіти і науки, Академії педагогічних наук, Національній академії наук:

- здійснити протягом 2000–2002 років заходи, спрямовані на оновлення змісту загальної середньої освіти, відповідно до нової структури середньої загальноосвітньої школи, розробити навчальні плани і програми для загальноосвітніх навчальних закладів різних типів;
- загальної середньої освіти;
- розробити до 2003 року Державні стандарти базової та повної загальної середньої освіти, спеціальної загальної середньої освіти дітей з особливими потребами;

- запровадити ефективну форму державної підсумкової атестації випускників загальноосвітніх навчальних закладів I, II і III ступенів;
- забезпечити конкурсний відбір підручників, навчальних посібників, іншої навчально-методичної літератури відповідно до нового змісту навчання і потреб загальноосвітніх навчальних закладів;
- вжити заходів до розроблення і впровадження у навчальний процес нових засобів навчання і педагогічних технологій, інформатизації середньої освіти та комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів;
- привести нормативно-правові акти в терміни, визначені пунктом 1 цієї постанови, у відповідність з новим змістом, структурою і 12-річним терміном навчання.

4. Міністерству охорони здоров'я, Міністерству освіти і науки внести до 1 вересня 2001 р. зміни і доповнення до Державних санітарних правил і норм «Устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організація навчально-виховного процесу».

5. Міністерству фінансів, Міністерству економіки під час формування Державного бюджету України та Державної програми економічного і соціального розвитку України передбачати щороку кошти на забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками, наочними посібниками, комп'ютерною технікою з відповідним програмним забезпеченням, іншими засобами навчання та навчальним обладнанням.

6. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

- розробити за погодженням з Міністерством освіти і науки та затвердити до 1 січня 2001 р. регіональні плани переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання;
- до 1 вересня 2001 р. оптимізувати мережу загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до освітніх потреб населення та соціально-демографічної ситуації в регіоні, розширювати можливості надання учням додаткових освітніх послуг;
- вжити заходів до гарантованого забезпечення підручниками і навчальними посібниками учнів загальноосвітніх навчальних закладів;
- здійснити підготовку і перепідготовку педагогічних працівників для організації навчання в загальноосвітніх навчальних закладах за новим змістом і структурою загальної середньої освіти;

- забезпечити підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення та інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, оснащення їх необхідним обладнанням і устаткуванням.

7. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. №1239 (1239-98-п) «Про затвердження Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів» (Офіційний вісник України, 1998 р., №31, ст. 1187).

*Перший віце-прем'єр-міністр України
Ю. ЄХАНУРОВ*

*ЗАТВЕРДЖЕНО
Постановою Кабінету Міністрів України
від 16 листопада 2000 р. №1717*

Державний стандарт початкової загальної освіти *(витяг)*

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» Державний стандарт загальної середньої освіти складається з державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти.

Цей Державний стандарт розроблений відповідно до можливостей дітей молодшого шкільного віку початкової школи і передбачає всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, бажання і вміння вчитися. Поряд з функціональною підготовкою за роки початкової освіти діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

I. Базовий навчальний план початкової школи

1. Загальна частина

Базовий навчальний план початкової школи (далі — Базовий навчальний план) є складовою частиною Державного стандарту загальної середньої освіти. Він дає цілісне уявлення про зміст і структуру цього рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями, визначає гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість годин.

Базовий навчальний план складається з таких освітніх галузей: мова та література, математика, здоров'я і фізична культура, технології, мистецтво, людина і світ.

Кожна галузь побудована за змістовими лініями, які є наскрізними для всіх рівнів загальної середньої освіти.

Зміст освітніх галузей може бути реалізований через окремі навчальні предмети та інтегровані курси.

Відповідно до мети і завдань середньої освіти її зміст ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Початкова освіта як складова частина загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності. Тому в доборі змісту враховується його наступність і неперервність, доступність і науковість, потенційні можливості для взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, реалізації принципів індивідуалізації, гуманізації навчально-виховного процесу.

До Базового навчального плану входять інваріантна та варіативна складові частини змісту початкової освіти.

Інваріантна складова частина змісту формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Зміст інваріантної складової частини подано через освітні галузі, сукупність яких необхідна і достатня для загальноосвітньої підготовки учнів молодшого шкільного віку. Вилучення з інваріантної складової частини будь-якої з освітніх галузей порушує цілісність загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти і наступність основної школи.

В інваріантній складовій частині Базового навчального плану визначено мінімально необхідну кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі.

Варіативна складова частина Базового навчального плану формується навчальним закладом самостійно з урахуванням особливостей навчального закладу та індивідуальних освітніх потреб учня. У початкових класах варіативна складова частина включає години, які можна використати додатково на вивчення освітніх галузей, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями.

Навчальне навантаження учнів складається з годин інваріантної і варіативної складових частин і не може перевищувати гранично допустимого тижневого навантаження учнів, установленого Базовим навчальним планом на підставі санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу.

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» тривалість навчального року в початковій школі не може бути меншою, ніж 175 робочих днів, а тривалість уроків становить: у перших класах — 35 хвилин, у других—четвертих — 40 хвилин.

Режим роботи загальноосвітнього навчального закладу визначається відповідно до нормативно-правових актів.

На основі Базового навчального плану, який визначає загальні засади побудови початкової освіти, МОН розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів. У типових навчальних планах зміст освітніх галузей реалізується через навчальні предмети і курси інваріантної складової частини. На основі типових навчальних планів навчальні заклади щороку складають робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова частина початкової освіти з урахуванням особливостей організації навчального процесу в навчальному закладі.

Бюджетне фінансування загальноосвітнього навчального закладу здійснюється відповідно до встановленої Базовим навчальним планом сумарної кількості годин інваріантної і варіативної складових частин з урахуванням можливого поділу класу на групи при вивченні окремих предметів.

3. Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура»

Фізична культура є важливою складовою частиною системи освіти та виховання учнів загальноосвітньої школи, формування в них умінь і навичок здорового способу життя, організації корисного дозвілля та активного відпочинку, розвитку, відновлення фізичних і духовних сил, реабілітації та корекції здоров'я, виховання позитивних моральних і вольових якостей. Тобто, цінність фізичної культури для кожної особистості і суспільства полягає в освітньому, виховному, оздоровчому та загальнокультурному значенні.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» складається з базового і шкільного компонентів.

До базового компонента освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» належить об'єктивно необхідний для учня кожного класу обов'язковий рівень фізкультурної освіти (включаючи здоровий спосіб життя), профілактики захворювань, травматизму, умінь і навичок особистої гігієни та фізичної підготовки, без яких неможлива його повноцінна життєдіяльність незалежно від того, яку професію обере в майбутньому випускник школи. Базовий

компонент є основою державного стандарту з цієї галузі і не залежить від регіональних та індивідуальних особливостей учнів.

Шкільний компонент освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» зумовлений необхідністю врахування наявних запитів та інтересів учнів, природних умов їх проживання, стану здоров'я, фізичного розвитку, рухової підготовки, матеріальної бази школи, регіональних особливостей. Зміст цього компонента визначається учителем за погодженням з директором школи. Перевага при цьому надається національним рухливим іграм, цікавим для учнів вправам ритмічної, художньої та атлетичної гімнастики; засобам, що сприяють інтенсивному розвитку рухових властивостей; елементам туризму, футболу тощо. Значну частину змісту цього компонента повинні становити фізичні вправи та види спорту, які традиційно проводяться або поглиблено вивчаються в цій школі. Це можуть бути гімнастика, легка атлетика, спортивні ігри (баскетбол, волейбол, гандбол, футбол), боротьба, плавання, зимові види спорту тощо. Шкільний компонент передбачає один додатковий урок з фізичної культури на тиждень в усіх класах.

Визначення змісту базового та шкільного компонентів освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» дає змогу значно підвищити ефективність системи фізичного виховання у школі, сформувати в учнів звичку до здорового способу життя, задовольнити їх потреби в пізнанні своїх рухових можливостей та фізичному самовдосконаленні.

Впровадження державного стандарту освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» в соціальному плані дасть змогу задовольнити потреби суспільства в досягненні оптимального рівня фізкультурної освіти, стану здоров'я, фізичного розвитку та рухової підготовки підростаючого покоління. На основі державного стандарту в цій галузі визначається грамотність школярів щодо використання ними основних засобів та форм фізичного виховання, дотримання здорового способу життя, формується ставлення до негативних звичок, підвищується рівень фізичної культури учнів, які навчаються в школах різних регіонів України.

Зміст освітньої галузі	Результати навчання
Основи знань	знати поняття «здоров'я» та чинники його формування, поняття та назви фізичних вправ, що вивчалися, вплив фізичних вправ на організм, засоби та правила загартування організму, правила гігієни занять фізичними вправами, розпорядок дня та руховий режим учня

Уміння та навички	уміти самостійно виконувати комплекси вправ ранкової гімнастики, загартовувальні процедури, організувати фізкультпаузи під час виконання домашніх завдань, використовувати рухливі ігри та вивчені фізичні вправи для зміцнення здоров'я, формування правильної постави, корекції склепінсть ступнів та поліпшення фізичного розвитку, змагатися з одного виду спорту (за спрощеними правилами), дотримуватися свідомої дисципліни, правил виконання фізичних вправ і вимог щодо самоохорони, надавати першу долікарську медичну допомогу собі та потерпілому у разі отримання незначних травм
Легка атлетика	уміти долати дистанції 30 і 1000 метрів, «човникового» бігу (4 x 9 метрів), бігати у повільному темпі 10 хвилин, стрибати у довжину з місця, з розбігу способом «зігнувши ноги», у висоту з розбігу способом «переступання», метати малий м'яч у вертикальну і горизонтальну цілі та на дальність (на результат)
Кросова підготовка	уміти бігати в помірному темпі слабопересіченою місцевістю 10 хвилин, бігати у перемінному темпі (у чергуванні з ходьбою); долати дистанцію 1000 метрів без урахування часу
Лижна підготовка	уміти пересуватися попереминим двокроковим ходом, сходити «драбинкою» та «ялинкою», спускати-ся із схилу в основній стійці, гальмувати «плугом» і або «напівплугом», долати дистанцію 1 кілометр
Ковзанярська підготовка	уміти ковзатися на двох ковзанах прямо у стійці ковзаняра, повертати на віражі, узгоджуючи рухи руками і ногами, швидко долати дистанції 100 і 400 метрів, гальмувати «упором» і «напівупором»
Плавання	пропливти дистанцію 12,5 метра будь-яким стилем
Рухливі та спортивні ігри	уміти використовувати під час ігор набуті навички, виконувати окремі елементи спортивних ігор, що вивчалися
Фізична підготовка	уміти виконувати навчальні нормативи, передбачені базовими програмами з фізичної культури для учнів 1–4 класів, показувати результати не нижче задовільного рівня відповідно до державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовки дітей віком десяти років (таблиця 1)
Основи знань: історія фізичної культури	знати історію виникнення і розвитку національних рухливих ігор, народних і спортивних забав у Київській Русі, зміст державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовки учнів початкових класів
здоровий спосіб життя	розуміти поняття про здоровий спосіб життя і правильну поставу, знати про гігієну тіла, ніг, органів зору, слуху, ротової порожнини, рух як основу здоров'я людини, правила дорожнього руху, протипожежної безпеки, поведінки в екстремальних ситуаціях
Основна гімнастика: стройові вправи	уміти виконувати стройові команди та вправи з шикунання і перешикування, що вивчалися

загальнорозвивальні вправи	основні вихідні положення і рухи руками, ногами, тулубом, головою, комплекси вправ ранкової гімнастики, підкидання, перекидання, ловіння малого і великого м'ячів, стрибки через коротку і довгу скакалки на обох ногах з міжскаками і без них, з пробіганням під довгою скакалкою, що обертається
акробатичні вправи	комплекс з 3–4 елементів (перекиди вперед і назад у групуванні з різних вихідних положень, стійка на лопатках з опорою руками з різних вихідних положень, рівновага на одній нозі, міст з різних вихідних положень, переكاتи в сторони з упору, стоячи на одному та двох колінах)
вправи з лазіння і перелізання	лазіння по гімнастичній стінці в горизонтальній і вертикальній площинах однаковими і різними способами, повзання по-пластунському, перелізання через перешкоди, проповзання під ними
вправи з рівноваги	комплекс з 4–6 елементів на гімнастичній лаві, колоді (ходьба з різними положеннями рук, присідання на одній та двох ногах, стійка на одній нозі, відводячи другу ногу вперед, назад та вбік, повороти на 90 і 180 градусів, упори стоячи на коліні, зіскок з прогинанням)
вправи з висів і упорів	вис, вис стоячи, вис лежачи, вис зігнувши ноги, вис з прогинанням, упор присівши, упор сидячи позаду, упор лежачи
опорні стрибки	стрибки на «козла» у ширину в упор, стоячи на колінах, перелізання через «козла», стрибкування з упору присівши, зіскок з прогинанням
танцювальні вправи	першу і другу позиції ніг, кроки галоу і польки, елементи народних танців
вправи ритмічної гімнастики	загальнорозвивальні вправи в заданому ритмі і темпі з певною амплітудою та узгодженістю рухів, виконувати комбінації з елементів, що вивчалися, з музичним супроводом
вправи художньої гімнастики	виконувати окремі вправи з предметами (стрічкою, м'ячем, обручем) та без них і комплекс вправ з музичним супроводом
танцювальні вправи	виконувати третю і четверту позиції ніг, кроки галоу і польки в парах, елементи українських танців
Плавання	уміти плавати на витривалість, виконувати стартовий стрибок з тумбочки, поворот біля бортика басейну; плавати прикладними видами (на боку, спині)
Рухливі та спортивні ігри	уміти грати в національні рухливі ігри, що вивчалися, а також ігри народів інших країн світу, грати в спортивні ігри з використанням вивчених елементів техніки
Футбол	уміти рухатися кроками, бігом з м'ячем, зупиняти м'яч подошвою, робити удар внутрішнім боком ступні по нерухомому м'ячу, вести м'яч середньою чи зовнішньою частинами підйому, поєднувати біг із стрибками, зупинками, поворотами, робити стійку та рухи воротаря, брати участь у навчальній грі 6 x 6 і 7 x 7

Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти

Постанова

Кабінет міністрів України

від 14 січня 2004 р. №24

Відповідно до статті 31 Закону України «Про загальну середню освіту» Кабінет Міністрів України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (додається).
2. Міністерству освіти і науки, Академії педагогічних наук розробити до 1 червня 2004 р. навчальні плани та програми для учнів основної і старшої школи.

Прем'єр-міністр України

В. ЯНУКОВИЧ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою Кабінету Міністрів України

від 14 січня 2004 р. №24

Державний стандарт базової і повної середньої освіти

(витяг)

Загальна частина

Державний стандарт базової і повної середньої освіти (далі—Державний стандарт) визначає вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи, гарантії держави у її досягненні.

Державний стандарт охоплює Базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантної і варіативної складових змісту базової та повної середньої освіти, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Виконання вимог Державного стандарту є обов'язковим для всіх навчальних закладів, що надають загальну середню освіту.

Зміст базової і повної середньої освіти створює передумови:

- для всебічного розвитку особистості і визначається на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості та систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації й демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи;

- для надання навчанню українознавчої спрямованості, що безпосередньо забезпечується вивченням української мови, української літератури, історії України, географії України, українського мистецтва тощо;
- для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів.

Особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності. У державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів зростає роль уміння отримувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності. Між ступенями шкільної освіти забезпечується наступність і перспективність змісту та вимог щодо його засвоєння учнями. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у Державному стандарті подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях: мови і літератури, суспільствознавства, естетичної культури, математики, природознавства, здоров'я та фізичної культури, технології, що є органічним продовженням змісту відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

Зміст освітньої галузі структурується і реалізується в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджує МОН.

Основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, що разом із початковою є фундаментом загальноосвітньої підготовки, формує в учнів готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого здобуття освіти. Зміст освіти на цьому ступені є одним для всіх учнів; особистісно орієнтований підхід здійснюється через варіативність методик організації навчання залежно від пізнавальних здібностей, а також через факультативні курси.

У старшій школі навчання, як правило, є профільним. У зв'язку з цим зміст освіти і вимоги до його засвоєння диференціюються за трьома рівнями: обов'язкові результати навчання, визначені Державним стандартом, профільний, зміст якого визначають програми затверджені МОН, та академічний, за програмами якого вивчаються дисципліни, що тісно пов'язані з профільними предметами (наприклад, фізика у хіміко-біологічному профілі), а також здійснюється загальноосвітня підготовка учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації.

Базовий навчальний план

Базовий навчальний план основної і старшої школи охоплює дві складові: інваріантну та варіативну.

Інваріантна складова передбачає дотримання всіма навчальними закладами, що надають загальну середню освіту, єдиних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів. Варіативна складова спрямована на забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти.

Під час складання типових навчальних планів для учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв і колегіумів дозволяється перерозподіляти між освітніми галузями до 15% навчального часу, визначеного інваріантною частиною Базового навчального плану.

Змістове наповнення освітніх галузей інваріантної складової визначається Державним стандартом.

Змістове наповнення варіативної складової формується навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, типу закладу, індивідуальних освітніх потреб учня.

В основній школі навчальні години варіативної складової використовуються головним чином для загальноосвітньої підготовки учнів, індивідуальних занять та консультацій, факультативного навчання.

У старшій школі, у тому числі в сільських однокласних школах, де створюються різнопрофільні навчальні групи учнів, за рахунок варіативної складової здійснюється профільне навчання. Години цієї складової можуть використовуватися також для вивчення предметів за вибором учнів, факультативних занять тощо.

На основі Базового навчального плану МОН розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів. У типових навчальних планах визначається перелік навчальних предметів і курсів, відповідно до змісту освітніх галузей, кількість годин, відведених на їх вивчення у кожному класі. Типові навчальні плани можуть відображати різні варіанти структурування, інтеграції та розподілу навчального змісту за роками навчання в межах годин, визначених Базовим навчальним планом. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова освіти з урахуванням особливостей організації навчально-виховного процесу.

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, у спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах дозволяється за рахунок загального навчального навантаження збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура»

Метою реалізації змісту освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є формування основи для забезпечення і всебічного розвитку здоров'я учнів; підвищення рівня фізичної підготовленості; формування і поліпшення основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних з ними знань; підготовка до активної участі в за-

безпеченні повноцінного тривалого життя в природних, техногенних та соціальних умовах, які постійно змінюються; до безпечної трудової діяльності та надання першої допомоги; до захисту Вітчизни та вибору професії. В основній і старшій школі зміст освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» характеризується такими змістовими лініями:

- фізичне здоров'я людини;
- духовне здоров'я людини;
- соціальне здоров'я людини.

Зміст лінії «Фізичне здоров'я людини» дає можливість учням вивчити:

- особливості власного організму та його фізичного розвитку;
- основи здорового способу життя, особливості і засоби фізичної культури як основного способу фізичного самовдосконалення; набути систематичних занять фізичною культурою, відновлення і корекції власного здоров'я, уміння організації активного і безпечного дозвілля та відпочинку, навичок надання першої допомоги.

Наповнення змістових ліній «Соціальне здоров'я людини» та «Духовне здоров'я людини», спрямоване на ознайомлення учнів із:

- засадами соціальної адаптації, підготовки їх до дорослого життя та професійного самовизначення;
- способами формування та виявлення в них духовного здоров'я;
- збереженням життя та здоров'я учнів, формуванням стійких мотиваційних установок і застосуванням набутих знань стосовно здорового способу життя, підготовкою до захисту Вітчизни та вибору професії.

Зміст складових освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» базується на принципі наступності між початковою, основною, старшою школою.

Основна школа

В основній школі змістом освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» передбачено:

- надання учням загальних знань і формування вмінь збереження власного здоров'я як важливого компоненту загальнолюдської культури;
- зміцнення навичок здорового способу життя;
- оволодіння способами розвитку фізичних якостей та удосконалення морфологічних і функціональних можливостей;
- формування основних життєво важливих рухових вмінь і навичок;
- сприяння збереженню життя учнів, володіння раціональними прийомами запобігання порушень стану здоров'я;
- дій у надзвичайних ситуаціях і надання першої допомоги.

Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів II—III ступенів (розподіл навчального часу між освітніми галузями)

Освітні галузі	Загальна кількість годин										
	II ступінь(5–9 класи)			III ступінь(10–12 класи)			II+III ступені(5–12 класи)				
	тиждень	рік	відсотків	тиждень	рік	відсотків	тиждень	рік	відсотків	рік	відсотків
Інваріантна складова											
Мови і літератури	12	1470	27	19	665	19	61	2135	23.9		
Суспільствознавство	12	420	7.7	10	350	10	22	770	8.6		
Естетична культура	8	280	5.1	2	70	2	10	350	3.9		
Математика	20	700	13	8	280	8	28	980	11		
Природознавство	26	910	16.7	13	455	13	39	1365	15.3		
Технології	8	280	5.1	6	210	6	14	490	5.5		
Здоров'я і фізична культура	17.5	612.5	11.4	9	315	9	26.5	927.5	10.4		
Разом	135.5	4672.5	86	67	2345	67	200.5	7017.5	78.6		
Варіативна складова											
Додаткові години на освітні галузі, предмети за вибором, профільне навчання, факультативи, індивідуальні заняття та консультації	21.5	752.5	14	33	1155	33	54.5	1907.5	21.4		
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня	130	4550		90	3150		220	7700			
Разом (загальне навчальне навантаження)	155	5425	100	100	3500	100	255	8925	100		

* Години фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються в гранично допустимому навантаженні учнів.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Здоров'я, його складові, чинники, умови збереження. Здоровий спосіб життя. Фізичне здоров'я та чинники його збереження. Розвиток підлітків. Вплив занять фізичними вправами на розвиток основних систем і функцій організму. Роль опорно-рухового апарату та нервової системи під час занять фізичними вправами.</p>	<p>Уявлення про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • умови та чинники збереження здоров'я; здоровий спосіб життя; • фізичну активність, сутність та механізми вікових змін організму; • вплив занять фізичними вправами на розвиток основних систем і функцій організму; адекватне харчування;
<p>Фізичні якості як складова гармонійного розвитку особистості та її фізичних здібностей (силових, швидкісних, координаційних, здатності до виявлення витривалості) Фізичні вправи та формування і корекція постави, ходи та плоскостопості. Самоконтроль під час занять фізичними вправами Правила безпеки під час занять фізичними вправами. Організація життєвого ритму. Догляд за тілом. Гігієнічні вимоги під час занять фізичними вправами</p>	<p>оздоровчі системи; моніторинг здоров'я. Знання про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • складові здоров'я та здоровий спосіб життя, основні показники фізичного розвитку учнів, принципи і методи формування і зміцнення здоров'я; • про опорно-руховий апарат і його роль під час занять фізичними вправами; ролі нервової системи в процесі оволодіння руховими діями; • гігієнічних вимог під час занять фізичними вправами; • природних чинників загартування та його значення для здоров'я
<p>Адекватне харчування. Калорійність харчування та енерговитрати залежно від фізичних навантажень. Природні чинники загартування, його значення. Фізичні здібності та їх вияви у повсякденному житті. Оздоровчі системи загальнолюдських надбань для особистого фізичного розвитку. Готовність надання першої допомоги. Моніторинг здоров'я</p>	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • самостійно діяти відповідно до вимог здорового способу життя; виконувати комплекси вправ і процедур, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я; організовувати навчання та відпочинок, дотримуватися правил харчування; доглядати за тілом відповідно до статі; застосовувати найпростіші прийоми самоконтролю під час занять фізичними вправами; використовувати засоби загартування; • складати, виконувати та проводити комплекси вправ для формування і корекції постави, ходи та плоскостопості (загальнорозвиваючі вправи з предметами та без предметів, елементи хореографії; вправи амплітудного характеру для розвитку гнучкості); • дотримуватись правил безпеки під час занять фізичними вправами; • застосовувати засоби та методи розвитку фізичних якостей і здібностей з урахуванням індивідуальних особливостей організму та фізичної підготовленості; • силові: вправи з подоланням особистої ваги та ваги партнера, з обтяженням; вправи на гімнастичній стінці, у висах і упорах; лазіння по канату; • швидкісні: подолання коротких дистанцій з максимальною швидкістю, зміною напрямку, із різних вихідних положень, з виконанням завдань за зоровими чи звуковими умовними сигналами; народні та рухливі ігри; вправи з м'ячем;

	<ul style="list-style-type: none"> • витривалість: змішане пересування; біг на довгі дистанції помірної інтенсивності; пересування на лижах основними лижними ходами або кросова чи ковзаннярська підготовка; • координаційні: біг із зміною напрямків, швидкості, з різних вихідних положень (різні варіанти); біг з подоланням перешкод; плавання; елементи гімнастичних та акробатичних вправ; загальнорозвиваючі вправи; естафети; рухливі, народні ігри та елементи спортивних ігор; вправи з рівноваги; • швидкісно-силові: стрибки з місця і з розбігу в довжину та висоту, метання різних за масою та формою снарядів з місця та з розбігу на дальність і в ціль; подолання дистанцій з максимальною швидкістю; • визначати стан потерпілого, основні ознаки захворювання, • ушкодження, травмування та надання першої допомоги; • застосовувати в особистому житті елементи різних видів оздоровчих систем; • визначати індивідуальний рівень фізичної
<p>Соціальне здоров'я людини Соціальні чинники збереження і зміцнення здоров'я. Культура і здоров'я. Засоби фізичної культури у підтриманні соціального здоров'я. Роль фізичної культури у формуванні здорового способу життя особистості. Права та обов'язки особи щодо збереження і зміцнення здоров'я. Основні функції сім'ї і громади щодо збереження здоров'я. Активний відпочинок як засіб виховання здорової нації. Вплив на здоров'я шкідливих звичок (тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотичних і токсичних речовин). Роль рухової активності у профілактиці шкідливих звичок. Профілактика захворювань, ВІЛ/СНІД та інших хвороб, що передаються статевим шляхом.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Уявлення про соціальні умови та чинники здоров'я; соціальну складову здоров'я; виникнення та розвиток фізичної культури. • Знання прав і обов'язків особи, суспільства, держави щодо збереження і зміцнення здоров'я; основних функцій сім'ї щодо збереження і зміцнення здоров'я; форми активного відпочинку як засобу виховання здорової нації; про згубний вплив шкідливих звичок; способів запобігання ВІЛ/СНІД та іншим хворобам, що передаються статевим шляхом; роль рухової активності у профілактиці шкідливих звичок. • Уміння формувати корисні звички; піклуватися про здоров'я своє та членів сім'ї; дотримуватися безпечної поведінки щодо ВІЛ/СНІД та інших хвороб, що передаються статевим шляхом; користуватися правовими положеннями державного і міжнародного законодавства щодо охорони здоров'я; володіти навичками орієнтування на місцевості та безпечної поведінки під час активного відпочинку

<p>Духовне здоров'я людини Здоров'я в ієрархії життєвих цінностей. Здоров'я як вияв збалансованості почуттів, волі, інтелекту. Характер людини. Розвиток інтелектуальних задатків. Емоції і стрес. Правила спілкування. Способи психофізичної саморегуляції під час занять фізичними вправами та в процесі життєдіяльності. Вплив фізичної культури на емоційний стан підлітка та формування його морально-вольових якостей. Духовне здоров'я і чинники його збереження. Вікові особливості психічного і духовного розвитку підлітків. Духовне здоров'я і чинники його збереження. Вікові особливості психічного і духовного розвитку підлітків. Роль занять фізичною культурою у зміцненні духовного здоров'я. Естетичні засади здоров'я. Моральні засади здоров'я. Відповідальність за власне здоров'я</p>	<p>Уявлення про місце здоров'я в ієрархії життєвих потреб; здоров'я як узгодженість почуттів, волі, інтелекту; вплив на здоров'я позитивних і негативних емоцій; психічну і духовну складову здоров'я; засоби фізичної культури для зміцнення духовного здоров'я; вплив занять фізичною культурою на формування морально-вольових якостей та емоційний стан підлітків. Знання про вікові особливості психічного і духовного розвитку організму підлітків; правил спілкування; способів керування емоціями; способів застереження шкідливого впливу стресу на здоров'я підлітків; правил загальнолюдської моралі; про роль народних та рухливих ігор у керуванні емоціями. Уміння виконувати психологічне самотестування; застосовувати засоби психологічної саморегуляції; керуватися засадами загальнолюдської моралі; використовувати елементи тактичної підготовки в спортивних іграх з метою розвитку інтелектуальних здібностей; виконувати фізичні вправи під музичний супровід, виявляти естетичну різноманітність при виконанні вправ загальнорозвиваючого характеру, ритмічної, художньої гімнастики, аеробіки тощо</p>
--	--

Старша школа

У старшій школі зміст освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» передбачає:

- формування стійких мотиваційних установок і застосування набутих знань щодо здорового способу життя та системи підтримки, реабілітації і корекції власного здоров'я;
- сприяння підвищенню адаптаційних можливостей організму;
- усвідомлення необхідності подальшого підвищення стану фізичної підготовленості через розвиток фізичних якостей і здібностей;
- формування умінь і навичок щодо систематичних занять фізичними вправами, підвищення функціональної та фізичної підготовленості;
- підготовку до служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених законодавством; вибору професії; надання першої допомоги.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Фізичне здоров'я людини</p> <p>Здоров'я як стан фізичного благополуччя людини. Вікові особливості фізичного розвитку юнаків та дівчат.</p> <p>Роль центральної нервової системи в координації рухами. Вплив занять фізичною культурою в удосконаленні систем дихання, кровообігу та енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності.</p> <p>Фізичний розвиток і фізична підготовленість як результат розвитку і виховання.</p> <p>Основи організації занять фізичними вправами, загартування, ритму життя і харчування.</p> <p>Постава і статура, засоби їх удосконалення та корекції. Організація та планування самостійних занять фізичною культурою різної спрямованості.</p> <p>Роль рухових дій у формуванні особистості</p> <p>Методика розвитку основних фізичних якостей. Професійно-прикладна фізична підготовка як засіб підвищення навчально-трудової активності особистості, підготовки до захисту Вітчизни. Забезпечення виконання правил безпеки під час виконання фізичних вправ. Надання першої допомоги.</p> <p>Оздоровчі системи вітчизняної та зарубіжної культур.</p> <p>Моніторинг фізичної складової здоров'я</p>	<p>Уявлення про роботу м'язового апарату під час занять фізичними вправами; роль центральної нервової системи в координації рухів; системи дихання, кровообігу та енергообміну в забезпеченні м'язової діяльності.</p> <p>Знання параметрів індивідуального вікового розвитку; про фізичний розвиток і фізичну підготовленість як результат розвитку і виховання; гігієнічних основ організації занять фізичними вправами, загартування, харчування; особливостей формування постави і статурі; засобів їх вдосконалення та корекції.</p> <p>Уміння індивідуалізувати харчування та коригувати його залежно від навантаження; дотримуватись правил гігієни, у тому числі й під час занять фізичними вправами; складати програми розвитку рухових якостей, самостійно виконувати та проводити комплекси для формування та корекції постави і статурі засобами фізичної культури; здійснювати контроль за реакцією організму на фізичні навантаження; використовувати рухові дії для розвитку фізичних здібностей;</p> <p>а) силові: вправи з подоланням особистої ваги; вправи з обтяженням; вправи у висах та упорах; тренажери; атлетична гімнастика; лазіння по канату;</p> <p>б) швидкісні: вправи з необхідністю реакції на різні сигнали; подолання коротких дистанцій з максимальною швидкістю естафети, народні ігри;</p> <p>в) витривалість: біг на довгі дистанції; пересування на лижах основними лижними ходами або кросова чи ковзаннярська підготовка, багаторазові стрибки із скакалкою;</p> <p>г) координаційні здібності: плавання; трансформовані вправи з різних видів спорту, спортивні ігри, гімнастичні, акробатичні та легкоатлетичні вправи, естафети, подолання перешкод; елементи ритмічної, художньої гімнастики;</p> <p>д) швидкісно-силові: подолання коротких дистанцій з максимальною швидкістю; біг із зміною напрямку та швидкості; стрибки у висоту та довжину з місця та з розбігу; метання різних за масою та формою снарядів з місця та з розбігу; дотримуватися правил техніки безпеки під час виконання фізичних вправ; надавати першу допомогу; користуватися методами оздоровчих систем; визначати індивідуальний рівень фізичної складової здоров'я</p>

<p>Соціальне здоров'я людини Нормативно-правова база щодо охорони здоров'я людини, основ захисту Вітчизни і цивільного захисту. Фізична культура і спорт як дієві засоби різнобічного розвитку особистості, підготовки її до захисту Вітчизни, трудової діяльності. Фізична культура в сім'ї. Вплив занять фізичною культурою на гармонійний розвиток майбутніх батьків. Способи та засоби індивідуального і колективного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного походження, під час проведення рятувальних і невідкладних робіт при хімічному, біологічному та радіаційному забрудненні. Військові, історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни. Соціально-психологічна структура військового колективу. Система цивільного захисту. Вибухонебезпечні матеріали та пристрої. Сучасні засоби ураження. Безпека при проведенні біологічного, радіаційного та хімічного контролю під час спеціальної санітарної обробки людей, тварин та рослин з уражаючими факторами</p>	<p>Уявлення про нормативно-правову базу щодо охорони здоров'я, основ захисту Вітчизни і цивільного захисту; фізичну культуру і спорт як дієві засіб різнобічного розвитку особистості, підготовки її до захисту Вітчизни, трудової діяльності; роль фізичної культури у гармонійному розвитку майбутніх батьків; концепцію розвитку Збройних сил України.</p> <p>Знання ролі і функцій фізичної культури в сім'ї щодо збереження та зміцнення здоров'я; прав і обов'язків громадян у сфері цивільного захисту; ролі Збройних сил України та інших військових формувань, визначених законодавством, у забезпеченні безпеки людини, суспільства і держави; основних положень законодавства про військовий обов'язок; небезпечних факторів сучасних засобів ураження та їх впливу на стан людини; алгоритму власних дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій; способів і засобів індивідуального та колективного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій; вимог безпеки при проведенні біологічного, радіаційного та хімічного контролю; основних вимог поведінки з вибухонебезпечними засобами.</p> <p>Уміння використовувати засоби фізичної культури для зміцнення та підтримки здоров'я; аналізувати власні психофізичні можливості щодо вибору професії військового; адекватно діяти під час надзвичайних ситуацій та конфліктів; застосовувати індивідуальні та колективні засоби захисту; вживати заходів особистої безпеки при проведенні рятувальних, дезактиваційних, дегазаційних, дезінфекційних робіт</p>
<p>Духовне здоров'я людини Здоров'я як потенціал духовного розвитку людини. Основи психологічної готовності до захисту Вітчизни. Організація змістовного дозвілля</p>	<p>Уявлення про психологічну готовність до захисту Вітчизни. Знання про особливості професійно-прикладної фізичної підготовки як засобу підвищення навчально-трудової активності особистості, підготовки до захисту Вітчизни. Уміння організувати змістовне дозвілля</p>

Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад

Постанова

Кабінету Міністрів України

від 6 травня 2001 р. №433

Відповідно до статей 12 і 13 Закону України «Про позашкільну освіту» Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити такі, що додаються:

- перелік типів позашкільних навчальних закладів;
- Положення про позашкільний навчальний заклад.

2. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. №45 «Про затвердження Положення про позашкільний навчально-виховний заклад» (ЗП України, 1994 р., №5, ст. 128).

Прем'єр-міністр України
В. ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою Кабінету Міністрів України
від 6 травня 2001 р. №433

Перелік типів позашкільних навчальних закладів

1. Дитячо-юнацькі спортивні школи: комплексні дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів, спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів параолімпійського резерву, школи вищої спортивної майстерності.

2. Клуби: військово-патріотичного виховання, дитячо-юнацькі (моряків, річковиків, авіаторів, космонавтів, парашутистів, десантників, прикордонників, радистів, пожежників, автолюбителів, краєзнавців, туристів, етнографів, фольклористів, фізичної підготовки та інших напрямів).

3. Мала академія мистецтв (народних ремесел).

4. Мала академія наук учнівської молоді.

5. Оздоровчі заклади для дітей та молоді: дитячо-юнацькі табори (містечка, комплекси): оздоровчі, заміські, профільні, праці та відпочинку, санаторного типу, з денним перебуванням; туристичні бази.

6. Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові, мистецтв та інші).

7. Центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання.

8. Центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станція юних натуралістів.

9. Центр, будинок, клуб науково-технічної творчості учнівської молоді, станція юних техніків.

10. Центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станція юних туристів.

11. Центри: військово-патріотичного та інших напрямів позашкільної освіти.

12. Дитяча бібліотека, дитяча флотилія моряків і річковиків, дитячий парк, дитячий стадіон, дитячо-юнацька картинна галерея, дитячо-юнацька студія (хорова, театральна, музична, фольклорна тощо), кімната школяра, курси, студії, школи мистецтв, освітньо-культурні центри національних меншин.

ЗАТВЕРДЖЕНО

*Постановою Кабінету Міністрів України
від 6 травня 2001 р. №433*

Положення про позашкільний навчальний заклад Загальна частина

1. Позашкільний навчальний заклад здійснює навчання і виховання громадян у позаурочний та позанавчальний час.

2. Позашкільний навчальний заклад у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами МОН, іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого він належить, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також цим Положенням і своїм статутом.

3. Мова навчання і виховання у позашкільному навчальному закладі визначається Конституцією України і відповідним законом України.

4. Це Положення поширюється на всі позашкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типу та форми власності. На його основі можуть розроблятися положення про конкретні типи позашкільних навчальних закладів, що затверджуються відповідними центральними органами виконавчої влади.

Організаційно-правові засади діяльності позашкільного навчального закладу

5. Позашкільний навчальний заклад є юридичною особою і діє на підставі статуту, затвердженого засновником (власником).

У статуті зазначається повна назва закладу, його адреса, засновник (власник), підпорядкованість, мета і основні завдання діяльності, характеристика методичної та масової роботи, навчально-виховного процесу, визначаються права, обов'язки та відповідальність учасників цього процесу, а також порядок управління закладом та організації його фінансово-господарської діяльності, використання майна, внесення змін і доповнень до статуту тощо.

6. Позашкільний навчальний заклад може входити до складу навчально-виховних комплексів, навчально-виховних об'єднань з дошкільними, загальноосвітніми та іншими навчальними закладами.

7. Позашкільний навчальний заклад проводить навчально-виховну, інформаційно-методичну, організаційно-масову, навчально-тренувальну та спортивну роботу.

8. Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим із засновником (власником).

9. Навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі здійснюється за типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються центральними органами виконавчої влади, а також за навчальними планами і програмами, затвердженими відповідними місцевими органами виконавчої влади.

10. Навчальні програми можуть бути однопрофільними, комплексними і такими, що передбачають індивідуальне навчання учнів та навчання у групах або об'єднаннях. Залежно від специфіки діяльності позашкільного навчального закладу навчання проводиться від одного місяця до кількох років.

11. Експериментальні навчальні плани складаються позашкільним навчальним закладом з урахуванням типового навчального плану.

12. Індивідуальне навчання у позашкільному навчальному закладі проводиться відповідно до порядку, затвердженого МОН.

13. Середня наповнюваність гуртків, груп, секцій, відділень, відділів, студій та інших творчих об'єднань (далі – гуртків, груп та інших творчих об'єднань) у позашкільному навчальному закладі становить, як правило, 10 – 15 вихованців, учнів і слухачів.

Середня наповнюваність груп у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах визначається типовими навчальними планами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, затвердженими Мінікультури.

Наповнюваність окремих гуртків, груп та інших творчих об'єднань установлюється директором позашкільного навчального закладу залежно від профілю, навчальних планів, програм та можливостей організації навчально-виховного, тренувального процесу, рівня майстерності вихованців, учнів і слухачів і становить не більш як 25 вихованців, учнів і слухачів.

14. Прийом до позашкільного навчального закладу може здійснюватися протягом навчального року (в міру закінчення комплектування гуртків, груп та інших творчих об'єднань) за бажанням вихованців, учнів, слухачів і за згодою батьків або осіб, які їх замінюють, як на безконкурсній основі, так і за конкурсом, умови якого розробляються позашкільним навчальним закладом.

Прийом вихованців, учнів і слухачів до позашкільного навчального закладу для одержання професійної, спеціальної освіти здійснюється на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

Для зарахування учнів до спортивних, спортивно-технічних, туристських, хореографічних об'єднань, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів потрібна довідка медичного закладу про відсутність у них протипоказань для занять у зазначених навчальних закладах.

Умови прийому вихованців, учнів і слухачів до позашкільного навчального закладу можуть визначатися також положенням про відповідний тип позашкільного навчального закладу.

До позашкільного навчального закладу зараховуються вихованці, учні і слухачі, як правило, віком від 5 до 18 років. Положеннями про окремі типи позашкільних навчальних закладів або статутом позашкільного навчального закладу може передбачатися також інший вік.

15. Навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі здійснюється диференційовано (відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я) з використанням різних організаційних форм роботи: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальне заняття, конференція, семінар, курси, читання, вікторина, концерт, змагання, навчально-тренувальні заняття, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі, а також з використанням інших форм, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

16. Навчальний рік у позашкільному навчальному закладі починається 1 вересня.

Комплектування гуртків, груп та інших творчих об'єднань здійснюється у період з 1 до 15 вересня, який вважається робочим часом керівника гуртка, групи або іншого творчого об'єднання позашкільного навчального закладу.

Тривалість навчального року в різних типах позашкільних навчальних закладів установлюється МОН або іншим центральним органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить позашкільний навчальний заклад, за погодженням з МОН.

У канікулярні, вихідні та святкові дні позашкільний навчальний заклад може працювати за окремим планом, затвердженим керівником цього закладу.

Позашкільний навчальний заклад створює безпечні умови навчання, виховання та праці.

17. У зонах екологічного лиха місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування може встановлюватися особливий режим роботи позашкільного навчального закладу, який погоджується з органами державної санітарно-епідеміологічної служби.

18. Тривалість одного заняття (уроку) в позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів:

- віком від 5 до 6 років – 30 хвилин;
- віком від 6 до 7 років – 35 хвилин;
- старшого віку – 45 хвилин.

Короткі перерви між заняттями (уроками) є робочим часом керівника гуртка, групи або іншого творчого об'єднання і визначаються режимом щоденної роботи позашкільного навчального закладу.

19. Гуртки, групи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу класифікуються за трьома рівнями:

- початковий рівень – творчі об'єднання, діяльність яких спрямована на загальний розвиток вихованців, учнів і слухачів, виявлення їх здібностей та обдарувань, прищеплення інтересу до творчої діяльності;
- основний рівень – творчі об'єднання, які розвивають інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні вміння та навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;
- вищий рівень – творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів.

Інші рівні, крім зазначених, можуть установлюватися положенням про відповідний тип позашкільного навчального закладу.

Відповідно до рівня класифікації визначаються мета і перспективи діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань, їх чисельний склад, обирається програма.

20. Позашкільний навчальний заклад, який має високо-кваліфіковані кадри, належні матеріально-технічні умови, може організовувати проведення на своїй навчально-виховній базі виробничої та педагогічної практики учнів і студентів загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів.

Для подальшого розвитку інтересів і нахилів вихованців, учнів і слухачів, підтримки їх професійних навичок позашкільний навчальний заклад за умови дотримання правил охорони праці й техніки безпеки організовує виконання замовлень підприємств, установ та організацій на виготовлення продукції (виконання робіт).

Під час навчання у позашкільному навчальному закладі учневі, який склав кваліфікаційні іспити, в установленому порядку видається свідоцтво (посвідчення) про присвоєння кваліфікації, розряду, класу, категорії за професією.

21. Позашкільний навчальний заклад може організовувати роботу своїх гуртків, груп та інших творчих об'єднань у приміщеннях загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, підприємств, організацій, вищих навчальних закладів, наукових установ, на базі спортивних будівель і стадіонів відповідно до укладених угод із зазначеними закладами та установами.

22. Позашкільний навчальний заклад проводить інформаційно-методичну роботу, спрямовану на удосконалення програм, змісту, форм і методів діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань.

У позашкільному навчальному закладі можуть функціонувати методичні об'єднання за напрямками діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань, що охоплюють педагогічних працівників певного професійного спрямування.

З метою вдосконалення системи навчання та виховання у позашкільному навчальному закладі можуть створюватися методичні ради, комісії, до складу яких входять педагогічні працівники цього закладу та інші учасники навчально-виховного процесу.

Позашкільний навчальний заклад може створювати відповідні підрозділи для підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямками позашкільної роботи. Підвищення кваліфікації може проводитись у формі курсів, семінарів і за іншими організаційними формами.

Згідно з рішенням засновника (власника) на підставі відповідних угод позашкільний навчальний заклад може надавати інформаційно-методичну допомогу педагогічним колективам, навчальним закладам регіону, молодіжним, дитячим, громадським організаціям.

23. Позашкільний навчальний заклад з метою визначення рівня практичної підготовки вихованців, учнів і слухачів проводить організаційно-масову роботу у формі конференції, концерту, змагання, походу, екскурсії, експедиції, навчально-тренувального збору та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

24. За результатами навчання позашкільні навчальні заклади видають випускникам відповідні документи про професійну, спеціальну позашкільну освіту в порядку, встановленому МОН. Випускникам, які в установленому порядку склали кваліфікаційні іспити, видається свідоцтво (посвідчення). Зразки свідоцтв (посвідчень) затверджуються МОН. Виготовлення свідоцтв (посвідчень) для позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів засновників (власників).

Учасники навчально-виховного процесу

25. Учасниками навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі є:

- вихованці, учні і слухачі;
- директор, заступники директора позашкільного навчального закладу;
- педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги;
- бібліотекарі, спеціалісти, залучені до навчально-виховного процесу;
- батьки або особи, які їх замінюють;
- представники підприємств, установ та організацій, які беруть участь у навчально-виховному процесі.

26. Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу мають гарантоване державою право на:

- здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів;
- добровільний вибір позашкільного навчального закладу та виду діяльності;
- навчання у декількох гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях в одному позашкільному навчальному закладі;
- безпечні та нешкідливі умови навчання та праці;
- користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною, корекційно-відновною та оздоровчою базою позашкільного навчального закладу;
- участь у різних видах навчальної та науково-практичної роботи, у конференціях, олімпіадах, спортивних змаганнях, виставках, конкурсах та інших масових заходах;
- представлення в органах громадського самоврядування позашкільного навчального закладу;

- вільне вираження поглядів, переконань;
- захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насильства, від дій педагогічних та інших працівників, які порушують їх права, принижують честь і гідність.

27. Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу зобов'язані:

- оволодівати знаннями, вміннями, практичними навичками, підвищувати загальний культурний рівень;
- дотримуватися морально-етичних норм;
- брати посильну участь у різних видах трудової діяльності;
- бережно ставитися до державного, громадського і особистого майна;
- дотримуватися вимог статуту, правил внутрішнього розпорядку позашкільного навчального закладу.

28. Педагогічні працівники, а також тренери – викладачі позашкільного навчального закладу мають право на:

- внесення керівництву позашкільного навчального закладу та органам управління освітою пропозицій щодо поліпшення навчально-виховного процесу, подання на розгляд керівництву позашкільного навчального закладу та педагогічної ради пропозицій про моральне та матеріальне заохочення вихованців, учнів і слухачів, застосування стягнень до тих, хто порушує правила внутрішнього трудового розпорядку, що діють у навчальному закладі;
- вибір форм підвищення педагогічної кваліфікації;
- участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування позашкільного навчального закладу, в заходах, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи;
- проведення в установленому порядку дослідно-експериментальної, пошукової роботи;
- вибір педагогічно обґрунтованих форм, методів, засобів роботи з вихованцями, учнями і слухачами;
- захист професійної честі, гідності відповідно до законодавства;
- соціальне та матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на них завдань;
- об'єднання у професійні спілки, участь в інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

29. Педагогічні працівники, а також тренери-викладачі позашкільного навчального закладу зобов'язані:

- виконувати навчальні плани та програми;
- надавати знання, формувати вміння та навички з різних напрямів позашкільної освіти диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів;

- сприяти розвиткові інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів відповідно до їх задатків та запитів, а також збереженню здоров'я;
- визначати мету та конкретні завдання позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів, вибирати адекватні засоби їх реалізації;
- здійснювати педагогічний контроль за дотриманням вихованцями, учнями і слухачами морально-етичних норм поведінки, правил внутрішнього трудового розпорядку позашкільного навчального закладу, вимог інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;
- дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність вихованця, учня і слухача, захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; виховувати своєю діяльністю повагу до принципів загальнолюдської моралі;
- берегти здоров'я вихованців, учнів і слухачів, захищати їх інтереси, пропагувати здоровий спосіб життя;
- виховувати повагу до батьків, жінок, старших за віком, до народних традицій та звичаїв, духовних і культурних надбань народу України;
- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну і політичну культуру;
- вести документацію, пов'язану з виконанням посадових обов'язків (журнали, плани роботи тощо);
- виховувати особистим прикладом і настановами повагу до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;
- дотримуватися вимог статуту позашкільного навчального закладу, виконувати правила внутрішнього розпорядку та посадові обов'язки;
- брати участь у роботі педагогічної ради позашкільного навчального закладу;
- виконувати накази і розпорядження керівника позашкільного навчального закладу, органів державного управління, до сфери управління яких належить заклад.

30. Викладачі, керівники гуртків, груп та інших творчих об'єднань позашкільного навчального закладу працюють відповідно до розкладу занять, затвердженого його керівником.

31. Обсяг педагогічного навантаження у позашкільному навчальному закладі визначається керівником закладу згідно із законодавством і затверджується для державних і комунальних позашкільних навчальних закладів відповідним органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, до сфери управління якого належить цей заклад, для приватних позашкільних навчальних закладів – засновником (власником).

Перерозподіл або зміна педагогічного навантаження протягом навчального року здійснюється керівником позашкільного навчального закладу у разі зміни кількості годин за окремими навчальними програмами, що передбачаються робочим навчальним планом, а також за письмовою згодою педагогічного працівника, тренера-викладача з дотриманням законодавства про працю.

32. Не допускається відволікання педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків, крім випадків, передбачених законодавством.

33. Педагогічні працівники позашкільного навчального закладу підлягають атестації, як правило, один раз на п'ять років відповідно до порядку, встановленого МОН.

34. Батьки вихованців, учнів і слухачів та особи, які їх замінюють, мають право:

- обирати і бути обраними до батьківських комітетів та органів громадського самоврядування позашкільного навчального закладу;
- звертатися до органів управління освітою, керівника позашкільного навчального закладу та органів громадського самоврядування цього закладу з питань навчання та виховання дітей;
- приймати рішення про участь дитини в інноваційній діяльності позашкільного навчального закладу;
- брати участь у заходах, спрямованих на поліпшення організації навчально-виховного процесу та зміцнення матеріально-технічної бази позашкільного навчального закладу;
- захищати законні інтереси вихованців, учнів і слухачів в органах громадського самоврядування позашкільного навчального закладу та у відповідних державних, судових органах.

Управління позашкільним навчальним закладом

35. Керівництво позашкільним навчальним закладом здійснює його директор, яким може бути тільки громадянин України, що має вищу педагогічну освіту і стаж педагогічної роботи не менше, ніж три роки, успішно пройшов підготовку та атестацію керівних кадрів освіти в порядку, встановленому МОН.

36. Керівник, заступники керівника, педагогічні та інші працівники позашкільного навчального закладу призначаються на посади і звільняються з посад відповідно до законодавства.

37. Керівник позашкільного навчального закладу:

- здійснює керівництво колективом, забезпечує раціональний добір і розстановку кадрів, створює належні умови для підвищення фахового рівня працівників;
- організовує навчально-виховний процес;
- забезпечує контроль за виконанням навчальних планів і програм, якістю знань, умінь та навичок вихованців, учнів і слухачів;

- створює належні умови для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;
- забезпечує дотримання вимог щодо охорони дитинства, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм, техніки безпеки;
- розпоряджається в установленому порядку майном і коштами навчального закладу;
- організовує виконання кошторису доходів і видатків навчального закладу, укладає угоди з юридичними та фізичними особами, в установленому порядку відкриває рахунки в установах банків або органах Державного казначейства;
- установлює надбавки, доплати, премії та надає матеріальну допомогу працівникам навчального закладу відповідно до законодавства;
- представляє навчальний заклад в усіх підприємствах, установах та організаціях і відповідає перед засновником (власником) за результати діяльності закладу;
- дає дозвіл на участь діячів науки, культури, членів творчих спілок, працівників культурно-освітніх закладів, підприємств, установ та організацій, інших юридичних або фізичних осіб у навчально-виховному процесі;
- забезпечує право вихованців, учнів і слухачів на захист від будь-яких форм фізичного або психічного насильства; видає у межах своєї компетенції накази та розпорядження і контролює їх виконання;
- застосовує заходи заохочення та дисциплінарні стягнення до працівників навчального закладу;
- затверджує посадові обов'язки працівників зазначеного закладу.

38. Керівник позашкільного навчального закладу є головою педагогічної ради – постійно діючого колегіального органу управління позашкільним навчальним закладом.

39. Педагогічна рада позашкільного навчального закладу:

- розглядає плани, підсумки і актуальні питання навчальної, тренувальної, виховної, організаційно-масової та інформаційно-методичної роботи закладу, його структурних підрозділів, гуртків, груп та інших творчих об'єднань, а також питання дотримання санітарно-гігієнічних вимог, забезпечення техніки безпеки, охорони праці;
- розробляє пропозиції щодо поліпшення діяльності навчального закладу, утворення нових гуртків, груп та інших творчих об'єднань;
- визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, впровадження у навчально-виховний процес досягнень науки і передового педагогічного досвіду;
- створює у разі потреби експертні та консультативні комісії за напрямами роботи;

- порушує клопотання про заохочення педагогічних працівників тощо.

40. Робота педагогічної ради проводиться відповідно до потреб позашкільного навчального закладу. Кількість засідань педагогічної ради визначається їх доцільністю, але не може бути менше, ніж два рази на рік.

41. Органом громадського самоврядування позашкільного навчального закладу є загальні збори (конференція) колективу цього закладу.

У період між загальними зборами (конференціями) діє рада позашкільного навчального закладу, діяльність якої регулюється статутом цього закладу.

У позашкільному навчальному закладі за рішенням загальних зборів (конференції) або ради позашкільного навчального закладу можуть створюватись і діяти піклувальна рада, учнівський та батьківський комітети, а також комісії, асоціації тощо.

Фінансово-господарська діяльність та матеріально-технічна база позашкільного навчального закладу

42. Фінансово-господарська діяльність позашкільного навчального закладу провадиться відповідно до законодавства та статуту позашкільного навчального закладу.

43. Фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, приватних позашкільних навчальних закладів – за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством.

44. Додатковими джерелами формування коштів позашкільного навчального закладу є:

- кошти, отримані за надання платних послуг відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та у порядку, встановленому МОН, за погодженням з Мінфіном та Мінекономіки;
- кошти гуманітарної допомоги;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності підприємств, установ, організацій та окремих громадян;
- кредити банків;
- інші надходження.

Кошти, отримані позашкільним навчальним закладом з додаткових джерел фінансування, використовуються для провадження діяльності, передбаченої його статутом.

45. Позашкільний навчальний заклад у процесі провадження фінансово-господарської діяльності має право:

- самостійно розпоряджатися коштами господарської та іншої діяльності відповідно до його статуту;
- користуватися безоплатно земельними ділянками, на яких він розташований;
- розвивати власну матеріальну базу, мережу спортивно-оздоровчих, профільних таборів, туристичних баз;
- володіти, користуватися і розпоряджатися майном відповідно до законодавства та статуту;
- виконувати інші дії, що не суперечать законодавству та статуту позашкільного навчального закладу.

Матеріально-технічна база позашкільного навчального закладу включає приміщення, споруди, обладнання, засоби зв'язку, транспортні засоби, земельні ділянки, рухоме і нерухоме майно, що перебуває в його користуванні.

Для проведення навчально-виховної, навчально-тренувальної та спортивної роботи позашкільним навчальним закладам надаються в користування спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безоплатно або на пільгових умовах. Порядок надання зазначених об'єктів у користування визначається місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

46. Майно державного і комунального позашкільного навчального закладу може вилучатися засновником (власником) лише за умови подальшого використання цього майна та коштів, отриманих від його реалізації, на розвиток позашкільної освіти в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У разі ліквідації приватного позашкільного навчального закладу майно та кошти відповідно до законодавства та засновницьких документів позашкільного навчального закладу використовуються за рішенням засновника (власника).

47. Ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності у позашкільному навчальному закладі здійснюється у порядку, визначеному нормативно-правовими актами.

Діяльність позашкільного навчального закладу у рамках міжнародного співробітництва

48. Позашкільний навчальний заклад за наявності належної матеріально-технічної та соціально-культурної бази, власних фінансових коштів має право проводити міжнародний учнівський та педагогічний обмін у рамках освітніх програм, проєктів, брати участь у міжнародних заходах.

Позашкільний навчальний заклад має право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою, навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями інших країн у встановленому законодавством порядку.

Державний контроль за діяльністю позашкільного навчального закладу

49. Державний контроль за діяльністю позашкільного навчального закладу здійснюють МОН, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації, до сфери управління яких належать позашкільні навчальні заклади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи.

50. Основною формою державного контролю за діяльністю позашкільних навчальних закладів є державна атестація позашкільного навчального закладу, яка проводиться не рідше, ніж один раз на 10 років у порядку, встановленому МОН.

Про схвалення Комплексної програми розвитку футболу на 2004–2008 роки

Постанова

Кабінету Міністрів України

від 13 липня 2004 р. №904

З метою забезпечення розвитку футболу в Україні, оздоровлення широких верств населення, підвищення рівня проведення всеукраїнських змагань і сприяння досягненню високих спортивних результатів у міжнародних змаганнях Кабінет Міністрів України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

1. Схвалити Комплексну програму розвитку футболу на 2004–2008 роки (далі — Програма), що додається.

2. Державному комітетові з питань фізичної культури і спорту разом з Федерацією футболу утворити координаційну раду з виконання Програми та затвердити склад і положення про неї.

3. Рекомендувати Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям передбачати під час складання місцевих бюджетів на відповідний рік у видатках на фізичну культуру і спорт кошти на виконання регіональних програм розвитку футболу з урахуванням реальних можливостей.

4. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади передбачати під час складання проектів державного бюджету кошти на здійснення заходів Програми і подавати щороку до 20 грудня Державному комітетові з питань фізичної культури і спорту звіт про її виконання.

5. Державному комітетові з питань фізичної культури і спорту інформувати щороку до 20 січня Кабінет Міністрів України про результати виконання Програми.

Прем'єр-міністр України
В. ЯНУКОВИЧ

Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності

Постанова

Кабінет Міністрів України

від 25 серпня 2004 р. № 1096

З метою вдосконалення системи оплати праці в галузі освіти Кабінет Міністрів України **ПОСТАНОВЛЯЄ:**

Затвердити розмір доплати за окремі види педагогічної діяльності для працівників навчальних закладів згідно з додатком та запровадити його з 1 січня 2005 року.

Прем'єр-міністр України
В. ЯНУКОВИЧ

Додаток

до Постанови Кабінету Міністрів України

від 25 серпня 2004 р. № 1096

Розмір доплати за окремі види педагогічної діяльності (у співвідношенні до тарифної ставки)

1. За класне керівництво:

- у I–IV класах загальноосвітніх навчальних закладів — 20% ;
- у V–XI (XII) класах загальноосвітніх навчальних закладів — 25% ;
- у професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 20% .

2. За перевірку зошитів та письмових робіт:

- у I–IV класах загальноосвітніх навчальних закладів — 15% ;
- у V–XI (XII) класах загальноосвітніх навчальних закладів,

- професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 10–20%.

Зазначена доплата встановлюється залежно від педагогічного навантаження вчителя чи викладача.

3. За завідування:

- навчальними кабінетами у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах — 10–15%;
- майстернями у загальноосвітніх навчальних закладах — 15–20%;
- навчально-дослідними ділянками у загальноосвітніх навчальних закладах — 10–15%;
- бібліотеками у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах — 5–15%.

4. За керівництво предметними (цикловими) і методичними комісіями у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації — 10–15 відсотків.

Про нормативні документи з фізичного виховання

Наказ

Міністерства освіти України

від 25.05.98р. №188

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

7 серпня 1998 р. за №500/2940

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22.06.94 №334/94, Постанови Кабінету Міністрів України від 02.04.98 року №422 «Про заходи щодо реалізації у 1998-2000 роках основних напрямів соціальної політики» та рішення колегії Міносвіти України від 23.04.97 «Про концепцію фізичного виховання в системі освіти України» та з метою поліпшення фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи в дошкільних, середніх загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих закладах освіти НАКАЗУЮ:

1. Затвердити нормативні документи:

— Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді (додається).

— Державні вимоги до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти (додається).

— Положення про заліки з фізичного виховання (додається).

2. Керівникам закладів освіти організувати навчально-виховний процес і позанавчальну роботу з фізичного виховання відповідно до затверджених нормативних документів.

3. Начальникам відповідних структурних підрозділів Міністерства освіти України, міністерств і відомств, які мають в своєму підпорядкуванні заклади освіти, міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій забезпечити контроль за впровадженням положень нормативних документів у навчально-виховний процес та позанавчальну роботу в підвідомчих закладах освіти.

4. Інституту змісту і методів навчання (Доній В.М.) забезпечити тиражування, розсилку нормативних документів з фізичного виховання до установ і закладів освіти та надати їм методичну допомогу з питань організації процесу фізичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на першого заступника Міністра В. П. Андрущенка.

*Міністр
М. З. Згуровський*

*Затверджено Наказом
Міністерства освіти України
від. 25.05.98р. №188*

*Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
7 серпня 1998 р. за №500/2940*

Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді

1. Загальні положення

1.1. Фізичне виховання відіграє важливу роль у формуванні молодого покоління, зміцненні і збереженні його здоров'я, підготовці до майбутньої професійної діяльності та захисту Батьківщини.

1.2. Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді (далі – Вимоги) розроблені відповідно до Законів України «Про фізичну культуру і спорт», «Про освіту», Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні і спрямовані на їх реалізацію.

1.3. Метою Вимог є визначення ідеологічних, науково-методичних і організаційних основ фізичного виховання та створення оптимальних умов для його ефективного функціонування.

1.4. Вимоги виражають державну політику в галузі фізичного виховання в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих закладах освіти, слугують основою для визначення головних напрямів удосконалення фізичного виховання молодого покоління.

1.5. Вимоги адресовані управлінським структурам, організаціям усіх рівнів, керівникам навчальних закладів, фахівцям з питань фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді в системі освіти України. Вони є обов'язковими для дошкільних, середніх загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих закладів освіти всіх форм власності.

2. Основні складові Вимог

2.1. Теоретичні основи фізичного виховання

2.1.1. Фізичне виховання дітей і молоді України є важливим компонентом гуманітарного виховання, спрямоване на формування у них фізичного та морального здоров'я, удосконалення фізичної і психічної підготовки до ведення активного життя, професійної діяльності та захисту Батьківщини.

2.1.2. Система фізичного виховання дітей і молоді України базується на принципах індивідуального і особистісного підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого застосування різноманітних засобів і форм фізичного вдосконалення.

2.1.3. Стратегічними цілями фізичного виховання дітей і молоді є формування у них фізичного, морального і психічного здоров'я, усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні, розвитку інтересу і звички до самостійних занять фізкультурою і спортом, набуття знань і вмінь здорового способу життя.

2.1.4. Фізичне виховання дітей і молоді реалізується через фізкультурну освіту, фізичну підготовку, спортивне тренування, самостійні заняття та участь у масових фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходах.

2.2. Організаційно-педагогічні основи фізичного виховання

2.2.1. Організаційно-педагогічну основу фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді в системі освіти України складають:

- предмет «Фізична культура» — в загальноосвітніх і професійно-технічних закладах освіти;
- навчальна дисципліна «Фізичне виховання» — у вищих закладах освіти.

Вони вводяться як обов'язкові в дошкільних, середніх загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих закладах освіти всіх типів і

форм власності в обов'язі, що визначається державними стандартами освіти. Їх зміст визначається навчальними програмами, що ґрунтуються на принципах прогностичної педагогіки й враховують вікові, анатомо-фізіологічні та функціональні особливості дітей і молоді.

2.2.2. Фізичне виховання забезпечується відповідними дидактичними комплексами, сучасними науковими досягненнями, спеціальним методичним обслуговуванням, державною системою тестів для перевірки ефективності фізичного виховання, педагогічними кадрами, матеріально-технічною, правовою і нормативною базою та бюджетним фінансуванням.

2.2.3. Основними засобами фізичного виховання дітей і молоді є фізичні вправи, оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори. При цьому забороняється використовувати засоби, що завдають шкоди фізичному і психічному здоров'ю дітей, учнів та студентів.

2.2.4. Основною організаційною формою фізичного виховання в усіх типах навчальних закладів є урок (заняття).

2.2.5. Заняття (урок) проводиться фахівцем фізичного виховання згідно з навчальним планом і програмами.

2.2.6. Крім уроків (занять) широко використовуються різноманітні позаурочні форми: фізкультурно-оздоровчі заняття в режимі дня, заняття у фізкультурних гуртках і спортивних секціях, групах загальної фізичної підготовки (ЗФП), групах лікувальної фізичної культури (ЛФК), спортивних школах, клубах за інтересами, спортивних клубах, спортивних відділеннях вищих закладів, регіональних спортивних клубах, самостійні заняття фізичними вправами, виконання домашніх завдань з фізичної культури (фізичного виховання) та інше.

2.3. Нормативне забезпечення

2.3.1. Фізичне виховання дітей, учнівської і студентської молоді в дошкільних установах, загальноосвітніх школах, професійно-технічних і вищих закладах освіти регламентується і забезпечується системою державних нормативних показників, які є критеріями його ефективності і якості.

2.3.2. Для всіх типів дошкільних установ і навчальних закладів визначається:

- рекомендований обсяг рухового режиму;
- мінімальна кількість обов'язкових навчальних занять (в академічних годинах) на тиждень протягом усього періоду навчання;
- нормативи фізичної підготовленості;
- норми матеріально-технічного і фінансового забезпечення з розрахунку на одного вихованця дошкільної установи, учня, студента (курсанта);
- санітарно-гігієнічні норми проведення занять.

2.3.3. Кількість навчальних годин на тиждень з фізичного виховання (фізичної культури) для дошкільного виховання, загальної середньої, професійно-технічної і вищої освіти визначається затвердженими Державними стандартами освіти. Нормативні показники затверджуються Кабінетом Міністрів України.

2.3.4. Крім нормативних показників, у процесі фізичного виховання і спортивного вдосконалення широко використовується система відомчих стандартів, які спрямовані на підвищення якості навчальних, позаурочних і позааудиторних занять фізкультурою і спортом (стандарты навчальної документації, проведення практичних занять, обслуговування спортивних змагань тощо).

2.3.5. Рівень фізичної підготовленості дітей і молоді визначається державною системою тестів. Вони повинні відповідати міжнародним стандартам, бути науково обґрунтованими, організаційно і методично простими та доступними для вихователів дошкільних закладів, учителів фізичної культури, викладачів фізичного виховання навчальних закладів. Забезпечувати оперативне оцінювання фізичної підготовленості дітей і молоді.

2.4. Наукове забезпечення

2.4.1. Наукове забезпечення є органічною частиною системи фізичного виховання дітей і молоді, базовим елементом її удосконалення та підвищення професійної підготовленості фахівців. Розвиток системи фізичного виховання потребує фундаментальних, теоретичних та прикладних досліджень і передбачає:

- розробку концепції подальшого розвитку науки в галузі фізичної культури і спорту, впровадження нових форм організації і управління науковою діяльністю у сфері фізичного виховання; створення банку даних наукових розробок, виконаних в Україні в попередні роки;
- розробку програми актуальних напрямків наукових досліджень з фізичної культури і спорту;
- розробку програмно-нормативних основ фізичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді з урахуванням впливу несприятливих екологічних факторів;
- створення комп'ютерних технологій для розробки індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм і планів спортивної підготовки;
- створення мережі регіональних науково-дослідних центрів, наукових лабораторій;
- матеріальне і моральне стимулювання науковців і наукових колективів, авторів підручників, навчальних посібників та інших навчально-методичних розробок.

2.4.2. Важливе значення у підвищенні ефективності наукових досліджень має:

- системне планування наукових розробок;
- регулярне проведення регіональних, державних і міжнародних конкурсів на кращу науково-дослідну роботу, наукових семінарів, конференцій, конгресів, симпозіумів, круглих столів;
- різноманітні форми кооперування наукових досліджень та підтримки розробок комплексних тем;
- удосконалення системи управління та стимулювання наукової діяльності у сфері фізичної культури і спорту;
- створення законодавчої і нормативної бази.

2.5. Методичне забезпечення

2.5.1. Процес фізичного виховання дошкільників, учнівської і студентської молоді забезпечується підручниками, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, методичними розробками, пізнавальною і художньою літературою, наочними та технічними засобами навчання, спортивними словниками, енциклопедіями, нормативними і довідковими інформаційними виданнями з питань фізкультурної освіти, фізичного виховання і спортивного тренування.

2.5.2. Підвищенню ефективності методичного забезпечення процесу фізичного виховання та спортивного тренування сприяє:

- створення навчальних радіо- та телепередач;
- випуск науково-методичних журналів;
- розробка і використання комп'ютерних навчальних і тренувальних програм, комп'ютеризація навчально-методичної літератури;
- проведення семінарів, науково-практичних конференцій, планова перепідготовка і стажування вчителів, викладачів, тренерів.

2.6. Медичне забезпечення

2.6.1. Фізичне виховання дітей і молоді в усіх його формах передбачає:

- медичне обслуговування;
- лікарський контроль;
- лікарсько-педагогічні спостереження;
- диспансеризацію;
- розподіл дітей, учнів і студентів на медичні групи.

2.6.2. Наявність у дошкільних установах і навчальних закладах усіх типів і форм власності потрібної кількості медичних працівників.

2.6.3. Створення в закладах освіти постійно діючих груп лікувальної фізичної культури і фізичної реабілітації та регулярне проведення з ними занять.

2.7. Кадрове забезпечення

2.7.1. Фізичне виховання в системі освіти здійснюється: штатними фахівцями фізичного виховання дошкільних установ, учителями і викладачами фізичної культури загальноосвітніх шкіл та професійно-технічних закладів освіти, викладачами фізичного виховання вищих закладів освіти, тренерами дитячо-юнацьких спортивних шкіл, інструкторами, працівниками управлінських структур.

2.7.2. До проведення навчальних занять з фізичного виховання (фізичної культури) і тренувань з дітьми, учнями і студентами допускаються особи, що мають спеціальну фізкультурну освіту або відповідну курсову підготовку.

2.7.3. Ефективному функціонуванню державної системи кадрового забезпечення сфери фізичного виховання дітей і молоді сприяє:

- щорічне замовлення Міністерством освіти України потрібної кількості фахівців фізичного виховання;
- створення системи стимулів і спеціальних гарантій щодо професійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту;
- підвищення педагогічної майстерності та творчої активності фізкультурних кадрів.

2.8. Матеріально-технічне забезпечення

2.8.1. Важливою умовою ефективного функціонування системи фізичного виховання дітей і молоді є:

- раціональне використання, вдосконалення і розвиток матеріально-технічної бази;
- розробка нормативів фінансування, експлуатації та будівництва спортивних споруд, спортивно-оздоровчих таборів, туристичних баз;
- відповідальність керівників навчальних закладів за стан і готовність до експлуатації матеріально-технічної бази;
- створення за місцем проживання дітей, учнів і студентів фізкультурно-оздоровчих зон зі спортивними майданчиками, що забезпечували б виконання рекомендованих рухових режимів;
- створення на спортивних спорудах умов для оздоровчих тренувань і занять лікувальною фізичною культурою дітей з ослабленим здоров'ям та інвалідів;
- постачання спортивного обладнання та інвентарю із державних фондів за пільговими цінами;
- створення індустріальної бази для виготовлення спортивного обладнання, інвентарю та тренажерів.

2.9. Фінансове забезпечення

2.9.1. Забезпечення сфери фізичного виховання дітей та молоді в перехідний до ринку період передбачає:

- збереження за державою пріоритету у фінансуванні навчально-виховного процесу з фізичної культури і спорту;

- розробку і затвердження державних нормативів фінансового та матеріального забезпечення занять фізкультурою і спортом з розрахунку на одну дитину, учня, студента (курсанта);
- цільове гарантоване державне фінансування певних витрат на фізичне виховання дітей, учнівської і студентської молоді з малозабезпечених сімей;
- розширення прав керівників дошкільних, навчальних закладів та підрозділів, що займаються фізкультурою і спортом, у фінансово-господарській діяльності, спрямованій на пошук додаткових коштів для забезпечення процесу фізичного виховання дітей і молоді;
- залучення до сфери забезпечення фізкультури і спорту позадержавних джерел фінансування, коштів вітчизняних та іноземних спонсорів, фірм, компаній тощо.

2.10. Управління системою фізичного виховання

2.10.1. Управління системою фізичного виховання дітей, учнів і студентів здійснюється державними органами управління освітою та фізичною культурою і спортом, спортивними товариствами.

Вони:

- упроваджують у практику державну політику щодо здійснення фізичного виховання підрастаючого покоління, розробляють нові концепції подальшого розвитку системи фізичного виховання в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих закладах освіти;
- відповідають за нормативне, матеріально-технічне, кадрове, медичне та фінансове забезпечення фізичного виховання дітей та молоді;
- керують розробкою державних навчальних програм, підручників, навчально-методичних посібників для всіх типів навчальних закладів;
- координують діяльність різних організацій і закладів, що відповідають за розвиток фізичної культури і спорту серед дітей та молоді;
- контролюють та інспектують функціонування системи фізичного виховання дітей і молоді;
- організують і координують міжнародні зв'язки дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих закладів освіти;
- матеріально підтримують і стимулюють проведення наукових досліджень з проблем фізичного виховання дітей і молоді, організують впровадження у практику одержаних результатів наукових досліджень.

2.10.2. При обласних органах управління всіляко підтримується створення і функціонування шкіл-інтернатів спортивного профілю, ДЮСШ, спортивних клубів тощо.

2.11. Міжнародні зв'язки

2.11.1. Розвиток фізичного виховання дітей і молоді здійснюється у контексті широкої інтеграції в міжнародну систему та використання передового зарубіжного досвіду і передбачає:

- сприяння інтеграції навчальних закладів України у світову культуру, олімпійський рух, співробітництво націй і культур; обмін передовими технологіями у сфері фізичного виховання та спортивного вдосконалення;
- широку участь у світовому фізкультурному русі, міжнародних змаганнях та спортивних зустрічах; розвиток безпосередніх зв'язків спортсменів, учителів фізкультури, викладачів фізичного виховання, вчених і тренерів із зарубіжними колегами;
- участь школярів і студентів у міжнародних змаганнях, проведенні спільних зборів, матчевих зустрічей з командами зарубіжних навчальних закладів;
- організація стажувань учителів, викладачів, тренерів за кордоном;
- обмін спортивними делегаціями, вчителями, викладачами, тренерами на контрактній основі;
- створення з іншими країнами спільних оздоровчо-спортивних центрів;
- укладання угод про співробітництво у сфері фізичного виховання і спорту з навчальними закладами інших країн;
- обмін з іншими державами навчально-методичною літературою, періодичною пресою, спортивною інформацією;
- участь учителів, викладачів, тренерів, аспірантів і студентів у міжнародних науково-практичних конференціях, симпозіумах з проблем фізичного виховання і спорту;
- спільне проведення наукових досліджень з проблем фізичного виховання і спортивного вдосконалення учнівської і студентської молоді;
- участь у реалізації міжнародних фізкультурно-оздоровчих програм;
- організація підготовки і перепідготовки вчителів, викладачів і тренерів з інших країн, проведення на комерційній основі курсів і семінарів для іноземних викладачів і тренерів;
- створення спільних банків даних фізичної підготовленості дітей, учнівської і студентської молоді;
- створення із зарубіжними партнерами спільних підприємств з розробки комп'ютерних технологій, тренажерів, спортивної діагностичної апаратури, фізкультурно-оздоровчих програм тощо.

Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи

Наказ

Міністерства освіти і науки України

Академія педагогічних наук України

від 12.07.2002 р. №401/52

Відповідно до статті 34 Закону України «Про загальну середню освіту» та пункту 33 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. №964 «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад», з метою гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу, реалізації завдань особистісно орієнтованого навчання, системного контролю та об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи (додаються).

2. Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів забезпечити застосування у навчальному процесі критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, затверджених цим наказом.

3. Визнати такими, що втратили чинність, Методичні рекомендації щодо усного та писемного мовлення молодших школярів (норми оцінювання знань, умінь і навичок), рекомендовані Міністерством освіти України (лист Міносвіти України від 13.08.1999 р. №1) для використання у початковій школі.

4. Даний наказ та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи опублікувати в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України».

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника державного секретаря Науменка Г. Г.

Міністр освіти і науки України

В. Г. КРЕМЕНЬ

Перший віце-президент Академії педагогічних наук України

В. М. МАДЗИГОН

Фізична культура

Перевірка і оцінювання знань, рухових умінь і навичок, техніки виконання фізичних вправ, контрольних нормативів і вимог навчальної програми — важлива складова частина навчально-виховного процесу.

Під час оцінювання вчитель має враховувати рівень досягнень учня, зважаючи на те, що основними функціями оцінювання є контролююча, навчальна, діагностична і виховна.

Головними вимогами під час виставлення оцінки за виконання рухової дії є комплексне оцінювання знань, техніки виконання фізичних вправ (за сприятливих для учня умов) та нормативного показника. Оцінка має визначати дійсний рівень знань, рухових умінь і навичок учнів відповідно до вимог навчальної програми. При цьому може здійснюватися поточна або спеціальна перевірка. Методами поточної перевірки є спостереження, виклик, бесіда. Спеціальна перевірка передбачає попередню і контрольну перевірку та перевірку виконання навчальних нормативів і вимог.

Рівень навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання
Початковий	1	Учень володіє знаннями, необхідними для виконання певного елемента на елементарному рівні розпізнання
	2	Учень володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, може виконувати окремі елементи фізичних вправ
	3	Учень володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, розрізняє елементи техніки виконання фізичних вправ, може виконувати нормативний показник низького рівня
Середній	4	Учень володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, розрізняє елементи техніки виконання вправ, його вміння та навички дають змогу виконувати більшість елементів фізичних вправ (з незначними помилками)
	5	Учень розуміє основний теоретико-методичний матеріал, може виконати техніку окремої фізичної вправи
	6	Учень виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, з допомогою вчителя може аналізувати та виправляти допущені помилки. Здатний виконати окремі контрольні нормативні показники та вправи комплексного тесту оцінки стану фізичної підготовленості
	7	Учень виявляє знання і розуміння переважної більшості навчального матеріалу, здатний застосовувати теоретико-методичний матеріал для виконання фізичних вправ, визначених навчальною програмою

Достатній	8	Знання учня досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал, вмiє аналізувати, робити висновки. Володіє технікою виконання фізичних вправ, виконує вправи комплексного тесту оцінки стану фізичної підготовленості
	9	Учень вільно володіє вивченим матеріалом та вміло застосовує його на практиці. Виконує контрольні навчальні нормативи і вимоги, вправи для обов'язкового повторення і домашніх завдань
Високий	10	Учень вміло володіє теоретико-методичним матеріалом навчальної програми, знає методику підготовки і виконання фізичних вправ. Рівень умінь і навичок дає змогу правильно і якісно виконувати нормативні показники
	11	Учень володіє узагальненими, твердими знаннями з предмета, володіє техніко-тактичною підготовкою під час виконання фізичних вправ, виконує фізичні вправи та контрольні навчальні нормативи на високому рівні
	12	Учень має системні знання та інструктивно-методичні навички з предмета, досягає високих результатів під час виконання фізичних вправ, визначених навчальною програмою та комплексним тестом оцінки стану фізичної підготовленості

Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи

Наказ

*Міністерства освіти і науки України
від 23.02.2004 р. №132*

На виконання Закону України «Про загальну середню освіту», постанов Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» №1717 від 16.11.2000 р. та «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» №24 від 14.01.2004 р.

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів для основної та старшої школи (додатки 1–24).

2. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Полянський П.Б.), Інституту навчальної літератури (Удод О.А.) та Науково-методичному центру середньої освіти (Завалевський Ю.І.)

спільно з відповідними підрозділами Академії педагогічних наук України забезпечити своєчасну підготовку та видання комплекту навчальної літератури для основної та старшої школи.

3. Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, відділам (управлінням) освіти районних державних адміністрацій і виконкомів міських рад, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів забезпечити необхідні умови щодо поетапного переходу основної і старшої школи на новий зміст та структуру навчання.

4. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів опублікувати в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України, газеті «Освіта України», розмістити на сайті Міністерства.

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ

Додаток 1

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(основна школа у структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		5	6	7	8	9	5-9
Мови і літератури	Українська мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Українська література	2	2	2	2	2	10
	Іноземна мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Зарубіжна література	1	1	1	1	1	5
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	1	1,5	1,5	6
	Всесвітня історія	-	1	1	1	1	4
	Етика	1	1	-	-	-	2
Естетична культура	Музичне мистецтво	1	1	1	1	-	4
	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-	3
	Художня культура	-	-	-	-	1	1
Математика	Математика	4	4	-	-	-	8
	Алгебра	-	-	2,5	2	2	6,5
	Геометрія	-	-	1,5	2	2	5,5

Природознавство	Природознавство	1	1	-	-	-	2
	Біологія	-	-	2	2	3	7
	Географія	-	2	2	1,5	1,5	7
	Фізика	-	-	1	2	2	5
	Хімія	-	-	1	2	2	5
Технології	Трудове навчання	1	1	2	2	1	7
	Інформатика	-	-	-	-	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	0,5	0,5	4
	Фізична культура	2,5	2,5	2,5	3	3	13,5
Разом		23,5	25,5	28,5	27,5	28,5	133,5
Додатковий час на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		3,5	3,5	2,5	6,5	5,5	21,5
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		24	25	26	27	28	130
Усього (без урахування поділу класів на групи)		27	29	31	34	34	155

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 2

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням мов національних меншин*

(основна школа у структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		5	6	7	8	9	5-9
Мови і літератури	Українська мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Іноземна мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Мова національної меншини	2	2	2	2	2	10
	Українська література	2	2	2	2	2	10
	Література	1	1	1	1	1	5
Суспільствознавство	Історія України	1	1	1	1,5	1,5	6
	Всесвітня історія	-	1	1	1	1	4
	Етика	1	1	-	-	-	2

Естетична культура	Музичне мистецтво	1	1	1	1	-	4
	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-	3
	Художня культура	-	-	-	-	1	1
Математика	Математика	4	4	-	-	-	8
	Алгебра	-	-	2,5	2	2	6,5
	Геометрія	-	-	1,5	2	2	5,5
Природознавство	Природознавство	1	1	-	-	-	2
	Біологія	-	-	2	2	3	7
	Географія	-	2	2	1,5	1,5	7
	Фізика	-	-	1	2	2	5
	Хімія	-	-	1	2	2	5
Технології	Трудове навчання	1	1	2	2	1	7
	Інформатика	-	-	-	-	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	0,5	0,5	4
	Фізична культура	2,5	2,5	2,5	3	3	13,5
Разом		25,5	27,5	30,5	29,5	30,5	143,5
Додатковий час на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		1,5	1,5	0,5	4,5	3,5	11,5
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		27	29	31	33	33	153
Усього (без урахування поділу класів на групи)		27	29	31	34	34	155

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням мови національних меншин може вивчатися інтегрований курс «Література» або окремий курс «Зарубіжна література».

3. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням мови національних меншин за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 3

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів*

- з українською мовою навчання
- з вивченням двох іноземних мов

(основна школа у структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		5	6	7	8	9	5-9

Мови і літератури	Українська мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Іноземна мова	3,5	3	3	2	2	13,5
	Друга іноземна мова	2	2	2	2	2	10
	Українська література	2	2	2	2	2	10
	Література	1	1	1	1	1	5
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	1	1,5	1,5	6
	Всесвітня історія	-	1	1	1	1	4
	Етика	1	1	-	-	-	2
Естетична культура	Музичне мистецтво	1	1	1	1	-	4
	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-	3
	Художня культура	-	-	-	-	1	1
Математика	Математика	4	4	-	-	-	8
	Алгебра	-	-	2,5	2	2	6,5
	Геометрія	-	-	1,5	2	2	5,5
Природознавство	Природознавство	1	1	-	-	-	2
	Біологія	-	-	2	2	3	7
	Географія	-	2	2	1,5	1,5	7
	Фізика	-	-	1	2	2	5
	Хімія	-	-	1	2	2	5
Технології	Трудове навчання	1	1	2	2	1	7
	Інформатика	-	-	-	-	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	0,5	0,5	4
	Фізична культура	2,5	2,5	2,5	3	3	13,5
Разом		23,5	26	27	28	29	143,5
Додатковий час на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		3,5	3	4	6	3	11,5
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		24	25	26	27	28	153
Усього (без урахування поділу класів на групи)		27	29	31	34	34	155

*Примітка:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням двох іноземних мов може вивчатися інтегрований курс «Література» або окремий курс «Зарубіжна література».

3. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням двох іноземних мов за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 4

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин*
(основна школа у структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		5	6	7	8	9	5-9
Мови і літератури	Українська мова	3	3	2	2	2	12
	Іноземна мова	3	3	2	2	2	12
	Мова національної меншини	3	2	2	2,5	2,5	12
	Українська література	2	2	2	2	2	10
	Зарубіжна література та література національної меншини	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	7,5
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	1	1,5	1,5	6
	Всесвітня історія	-	1	1	1	1	4
	Етика	1	1	-	-	-	2
Естетична культура	Музичне мистецтво	1	1	1	1	-	4
	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-	3
	Художня культура	-	-	-	-	1	1
Математика	Математика	4	4	-	-	-	8
	Алгебра	-	-	2,5	2	2	6,5
	Геометрія	-	-	1,5	2	2	5,5
Природознавство	Природознавство	1	1	-	-	-	2
	Біологія	-	-	2	2	3	7
	Географія	-	2	2	1,5	1,5	7
	Фізика	-	-	1	2	2	5
	Хімія	-	-	1	2	2	5
Технології	Трудове навчання	1	1	2	2	1	7
	Інформатика	-	-	-	-	1	1
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	0,5	0,5	4
	Фізична культура	2,5	2,5	2,5	3	3	13,5
Разом		26	28	29	30,5	31,5	145
Додатковий час на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		1	1	2	3,5	2,5	10

Гранично допустиме навчальне навантаження на учня	27	29	31	33	33	153
Усього (без урахування поділу класів на групи)	27	29	31	34	34	155

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з навчанням мовами національних меншин за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 5

Таблиця розподілу годин на навчальні предмети за рівнями змісту*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	Рівень стандарту			Академічний рівень			Профільний рівень		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	1	1	2	2	2	2	4	4	4
Українська література	2	2	2	2	2	2	3	4	4
Іноземна мова	2	2	2	3	3	3	4	4	5
Друга іноземна мова	-	-	-	-	-	-	3	3	3
Зарубіжна література	1	1	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2
Історія України	1	1	2	1	1	2	3	3	4
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	3	3	3
Громадянська освіта:									
правознавство	1	-	-	1	-	-	2	2	3
економіка	-	1	-	-	1	-	2	2	3
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	2
філософія	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Художня культура	1	1	-	1	1	-	4	4	-
Естетика	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Математика	3	3	2	-	-	-			
Алгебра	-	-	-	2	2	2	4	4	4
Геометрія	-	-	-	2	2	2	3	3	3
Астрономія	-	-	1	-	-	1	-	1	1
Біологія	1,5	2	-	1,5	2	1	4	4	4
Географія	1,5	-	-	1,5	1	-	4	4	4
Психологія	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Фізика	2	2	-	3	2	3	5	5	5
Хімія	1	1	-	1	2	1	4	4	4
Людина і природа	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Екологія	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Технології	1	1	1	2	2	-	5	5	5
Інформатика	1	1	1	1	1	2	4	4	4
Креслення	-	-	-	-	-	1	-	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	5	5	6
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	2	2	-
Разом	24,5	23,5	19	30	30	27,5			
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	9,5	9,5	14	4	3	5,5			
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33			

*Примітки: 1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. В академічному рівні закладено окреме викладання курсів «Алгебра», «Геометрія».

Додаток 6

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної)

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	10	11	12
Українська мова	2	2	2
Українська література	2	2	2
Іноземна мова	3	3	3
Зарубіжна література	1,5	1,5	1,5
Історія України	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1
Громадянська освіта:			
правознавство	1	-	-
економіка	-	1	-

людина і світ	-	-	1
Художня культура	1	1	-
Алгебра	2	2	2
Геометрія	2	2	2
Астрономія	-	-	1
Біологія	1,5	2	1
Географія	1,5	1	-
Фізика	3	2	3
Хімія	1	2	1
Людина і природа	-	-	1
Технології	2	2	-
Інформатика	1	1	2
Креслення	-	-	1
Фізична культура	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-
Разом	30	30	27,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	4	3	5,5
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 7

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

(старша школа у структурі 12-річної)

Природничо-математичний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	Фізико-математичний профіль			Математичний профіль			Фізичний		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Література	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Історія України	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Громадянська освіта:									
правознавство	1	-	-	1	-	-	1	-	-
економіка	-	1	-	-	1	-	-	1	-
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	-
Алгебра	4	4	4	4	4	4	3	3	3
Геометрія	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Астрономія	-	-	1	-	-	1	-	1	1
Біологія	1,5	2	-	1,5	2	-	1,5	2	-
Географія	1,5	-	-	1,5	-	-	1,5	-	-
Фізика	5	5	5	3	2	3	5	5	5
Хімія	1	1	-	1	1	-	1	2	1
Людина і природа	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Технології	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Креслення	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-
Разом	31	30	30,5	29	27	28,5	29	30	29,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	3	3	2,5	5	6	4,5	5	3	3,5
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	34	33	33

*Примітки: 1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 8

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Природничо-математичний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах											
	Екологічний профіль			Біолого-хімічний профіль			Біолого-фізичний профіль			Біолого-географічний профіль		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Література	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Історія України	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Громадянська освіта:												
правознавство	2	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-
економіка	-	1	1	-	1	-	-	1	-	-	1	-
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-
Математика	3	3	2	-	-	-	-	-	-	3	3	2
Алгебра	-	-	-	2	2	2	2	2	2	-	-	-
Геометрія	-	-	-	2	2	2	2	2	2	-	-	-
Астрономія	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1

Біологія	2	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Географія	1,5	1	-	1,5	-	-	1,5	-	4	4	4	4	4
Фізика	2	2	-	2	2	2	5	5	5	2	2	2	-
Хімія	1	2	1	4	4	4	1	2	1	1	2	2	1
Екологія	2	2	2	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1
Технології	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	1,5	-
Разом	27,5	28	25,5	30,5	29	30,5	30,5	30	30,5	29	30	30	27,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	6,5	5	7,5	3,5	4	2,5	3,5	3	2,5	5	3	5,5	
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	34	33	33	34	33	33	33

*Примітка:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 9

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річній)

Природничо-математичний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах															
	Біотехнологічний профіль				Хіміко-технологічний профіль				Фізико-хімічний профіль				Агрохімічний профіль			
	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12	
Українська мова	1	1	2	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	2	
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Література	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	
Історія України	1	1	2	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1	2	
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Громадянська освіта:																
правознавство	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	
економіка	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	1	-	-	1	1	1	-	
Алгебра	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Геометрія	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Астрономія	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	
Біологія	4	4	4	1,5	2	1	1,5	2	1,5	2	1	2	2	3	3	

Географія	1,5	-	-	1,5	-	-	-	1,5	-	-	1,5	1	-
Фізика	2	2	2	2	2	2	2	5	5	5	2	2	2
Хімія	1	2	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Екологія	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1
Технології	2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-
Разом	28,5	28	27,5	29	28	27,5	31	30	30,5	28,5	29	29	29,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	5,5	5	5,5	5	5	5,5	3	3	2,5	5,5	4		3,5
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	34	33	33	34	33	33	33

*Примітка:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 10

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Суспільно-гуманітарний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах											
	Історичний профіль			Правовий профіль			Філософський профіль			Економічний профіль		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Українська література	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Зарубіжна література	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Історія України	3	3	4	2	2	2	2	2	2	2	1	2
Всесвітня історія	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Громадянська освіта:												
правознавство	2	-	-	2	2	3	2	-	-	-	2	3
економіка	-	1	-	-	1	1	-	1	1	1	2	2
людина і світ	-	-	2	-	-	1	-	-	-	2	-	1
філософія	-	-	2	-	-	1	2	2	2	-	-	1
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-
Естетика	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-
Математика	3	3	2	3	3	2	3	3	2	3	2	-

Додаток 11

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Суспільно-гуманітарний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах											
	Історичний профіль			Правовий профіль			Філософський профіль			Економічний профіль		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Українська література	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Зарубіжна література	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Історія України	3	3	4	2	2	2	2	2	2	2	1	2
Всесвітня історія	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Громадянська освіта:												
правознавство	2	-	-	2	2	3	2	2	-	-	2	3
економіка	-	1	-	-	1	1	-	1	1	1	2	2
людина і світ	-	-	2	-	-	1	-	-	-	2	-	1
філософія	-	-	2	-	-	1	2	2	2	-	-	1
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	1	-	1	-
Естетика	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Математика	3	3	2	3	3	2	3	3	2	3	2	-

Алгебра	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3
Геометрія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Географія	1,5	-	-	1,5	-	-	-	-	1,5	-	-	1,5	1	-
Психологія	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1
Екологія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Природознавство	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Технології	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	1,5	-	1,5	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-
Разом	29	26,5	29	27	26,5	28	28	29	26,5	27	28	27,5	31	
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	5	6,5	4	7	6,5	5		5	6,5	6	6	5,5	2	
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	33	34	33	33	34	33	33	33

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.
2. Типовий навчальний план для суспільно-гуманітарного напрямку, у якому передбачено викладання інтегрованого курсу «Природознавство», що об'єднує астрономію, біологію, фізику, хімію та курс «Людина і природа».

Додаток 12

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Філологічний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	Української філології профіль			Іноземної філології профіль			Історико-філологічний профіль		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	4	4	4	2	2	2	2	2	2
Українська література	3	4	4	2	2	2	2	2	2
Іноземна мова	2	2	3	4	4	5	4	4	5
Друга іноземна	-	-	-	3	3	3	-	-	-
Зарубіжна література	2	2	2	1,5	1,5	2	1,5	1,5	2
Історія України	1	1	2	1	1	2	2	2	2
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Громадянська освіта:									
правознавство	1	-	-	1	-	-	1	-	-
економіка	-	1	-	-	1	-	-	1	-
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	1
філософія	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	-
Естетика	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Математика	3	3	2	3	3	2	3	3	2
Астрономія	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Біологія	1,5	2	-	1,5	2	-	1,5	2	-
Географія	1,5	-	-	1,5	-	-	1,5	-	-
Фізика	2	2	-	2	2	-	2	2	-
Хімія	1	1	-	1	1	-	1	1	-
Людина і природа	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Технології	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-

Разом	29,5	29,5	26	31	30	27	30	29	27
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	4,5	3,5	7	3	3	6	4	4	6
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	34	33	33

*Примітка:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 13

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Філологічний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	Української філології профіль			Іноземної філології профіль			Історико-філологічний профіль		
	10	11	12	10	11	12	10	11	12
Українська мова	4	4	4	2	2	2	2	2	2
Українська література	3	4	4	2	2	2	2	2	2
Іноземна мова	2	2	3	4	4	5	4	4	5
Друга іноземна	-	-	-	3	3	3	-	-	-
Зарубіжна література	2	2	2	1,5	1,5	2	1,5	1,5	2
Історія України	1	1	2	1	1	2	2	2	2
Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Громадянська освіта:									
правознавство	1	-	-	1	-	-	1	-	-
економіка	-	1	-	-	1	-	-	1	-
людина і світ	-	-	1	-	-	1	-	-	1
філософія	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Художня культура	1	1	-	1	1	-	1	1	-

Естетика	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Математика	3	3	2	3	3	2	3	3	2
Географія	1,5	-	-	1,5	-	-	1,5	-	-
Природознавство	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Технології	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-
Разом	28	27,5	27	29,5	28	28	28,5	27	28
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	6	5,5	6	4,5	5	5	5,5	6	5
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33	34	33	33

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. Типовий навчальний план для філологічного напрямку, у якому передбачено викладання інтегрованого курсу «Природознавство», що об'єднує астрономію, біологію, фізику, хімію та курс «Людина і природа».

Додаток 14

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Технологічний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
	Технологічний профіль			Інформаційно-технологічний профіль		
	10	11	12	10	11	12
Українська мова	1	1	2	1	1	2
Іноземна мова	2	2	2	2	2	2
Література	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Історія України	1	1	2	1	1	2

Всесвітня історія	1	1	1	1	1	1
Громадянська освіта:						
правознавство	1	-	-	1	-	-
економіка	-	1	1	-	1	-
людина і світ	-	-	1	-	-	1
Художня культура	1	1	-	1	1	-
Алгебра	2	2	2	4	4	4
Геометрія	2	2	2	3	3	3
Астрономія	-	-	1	-	-	1
Біологія	1,5	2	-	1,5	2	-
Географія	1,5	-	-	1,5	-	-
Фізика	2	2	2	2	2	-
Хімія	1	2	1	1	1	-
Людина і природа	-	-	1	-	-	1
Технології	5	5	5	1	1	1
Інформатика	1	1	1	4	4	4
Креслення	-	1	1	-	-	1
Фізична культура	2	2	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	1,5	1,5	-
Разом	29	30	29,5	31	30	27,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	5	3	3,5	3	3	5,5
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30	30	30	30
Всього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33	34	33	33

*Примітка:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 15

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Художньо-естетичний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	Художньо-естетичний профіль		
	10	11	12
Українська мова	2	2	2

Українська література	2	2	2
Іноземна мова	2	2	2
Зарубіжна література	1,5	1,5	2
Історія України	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1
Громадянська освіта:			
правознавство	1	-	-
економіка	-	1	-
людина і світ	-	-	1
філософія	-	-	2
Художня культура	4	4	-
Естетика	-	-	4
Математика	3	3	2
Астрономія	-	-	1
Біологія	1,5	2	-
Географія	1,5	-	-
Фізика	2	2	-
Хімія	1	1	-
Людина і природа	-	-	1
Технології	1	1	1
Інформатика	1	1	1
Фізична культура	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-
Разом	29	28	26
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	5	5	7
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33

*Примітки: 1. Години фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 16

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа у структурі 12-річної)

Художньо-естетичний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	Художньо-естетичний профіль		
	10	11	12
Українська мова	2	2	2
Українська література	2	2	2
Іноземна мова	2	2	2
Зарубіжна література	1,5	1,5	2
Історія України	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1
Громадянська освіта:			
правознавство	1	-	-
економіка	-	1	-
людина і світ	-	-	1
філософія	-	-	2
Художня культура	4	4	-
Естетика	-	-	4
Математика	3	3	2
Географія	1,5	-	-
Природознавство	3	3	3
Технології	1	1	1
Інформатика	1	1	1
Фізична культура	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	-
Разом	27,5	26	27
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	6,5	7	6
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33

*Примітки:

1. Години фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. Типовий навчальний план для художньо-естетичного профілю, у якому передбачено викладання інтегрованого курсу «Природознавство», що об'єднує астрономію, біологію, фізику, хімію та курс «Людина і природа».

Додаток 17

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

(старша школа (профільна) у структурі 12-річної)

Спортивний напрям*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	Спортивний профіль		
	10	11	12
Українська мова	1	1	2
Українська література	2	2	2
Іноземна мова	3	3	3
Зарубіжна література	1	1	1
Історія України	1	1	2
Всесвітня історія	1	1	1
Громадянська освіта:			
правознавство	1	-	-
економіка	-	1	-
людина і світ	-	-	1
Художня культура	1	1	-
Математика	3	3	2
Астрономія	-	-	1
Біологія	2	3	3
Географія	1,5	-	-
Фізика	2	2	-
Хімія	1	1	-
Людина і природа	-	-	1
Технології	1	1	1
Інформатика	1	1	1
Фізична культура	5	5	6
Захист Вітчизни	2	2	-
Разом	29,5	29	27
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів, факультативів	4,5	4	6
Гранично допустиме навантаження на учня	30	30	30
Усього (без урахування поділу класу на групи)	34	33	33

*Примітка:

1. Години фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

Додаток 18

Типовий навчальний план однокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання
(старша школа в структурі 12-річної)

суспільно-гуманітарний та природничо-математичний напрями*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
	10 клас			11 клас			12 клас		
	усім класом	у групах додатково суспільно-но-гу-манітар.	природн.-матем.	усім класом	у групах додатково суспільно-но-гу-манітар.	природн.-матем.	усім класом	у групах додатково суспільно-но-гу-манітар.	природн.-матем.
Українська мова	1	2	-	1	1-3	-	2	1-3	-
Українська література	2	0-2	-	2	0-2	-	2	0-2	-
Іноземна мова	2	1-3	-	2	1-4	-	2	1-3	-
Зарубіжна література	1	1	-	1	1	-	1	1-2	2
Історія України, всевітня історія	2	2-4	-	2	2-4	-	3	2-4	1
Громадянська освіта:									
правознавство	1	0-1	-	-	0-1	-	-	0-1	-
економіка	-	0-1	-	1	0-1	-	-	0-2	-
людина і світ	-	-	-	-	-	-	1	0-1	-
філософія	-	0-2	-	-	0-2	-	-	0-2	-

Художня культура	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Естетика	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Математика (алгебра, геометрія)	3	-	1-3	-	3	-	2-3	2	-	-	-	3-4
Астрономія	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	0-1
Біологія	1,5	-	1-3	-	2	-	1-3	-	-	-	-	1-3
Географія	1,5	-	1-2	-	-	-	1-2	-	-	-	-	1-2
Людина і природа	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Фізика	2	-	1-3	-	2	-	2-3	-	-	-	-	2-4
Хімія	1	-	1-2	-	1	-	1-2	-	-	-	-	0-2
Інформатика	1	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-	1
Технології (спекурси)	-	1	1	-	-	1	1	-	1	-	1	1
Креслення	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Фізична культура	2	-	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-
Захист Вітчизни	1,5	-	-	-	1,5	-	-	-	-	-	-	-
Разом	23,5				22,5			18				
Додатковий час для виконання в профільних групах		6,5	6,5	7,5			7,5		12			12
Загальне навантаження на учня	30				30			30				

Факультативи, індивідуальні та групові заняття і консультації	3		4		3		
Усього	33		34		33		

*Примітки:

1. У навчальних планах однокompлектних навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин предмети освітньої галузі «Мови і літератури» плануються за Додатком 20.

2. Так само може запроваджуватись профільне навчання за іншими напрямками: філологічним, технологічним, художньо-естетичним, спортивним.

3. За таким навчальним планом може здійснюватись профільне навчання також у двокомплектній старшій школі.

Додаток 19

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням мови національних меншин*

(старша школа в структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах за рівнем стандарту			
		10	11	12	10-12
Мови і літератури	Українська мова	1	1	2	4
	Іноземна мова	2	2	2	6
	Мова національної меншини	1	1	1	3
	Українська література	2	2	2	6
	Література	1	1	1	3
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	2	4
	Всесвітня історія	1	1	1	3
	Громадянська освіта:				
	правознавство	1	-	-	1
	людина і світ	-	1	-	1
	економіка	-	-	1	1
Естетична культура	Художня культура	1	1	-	2
Математика	Математика	3	3	2	8
Природо-знавство	Астрономія	-	-	1	1
	Біологія	1,5	2	-	3,5
	Географія	1,5	-	-	1,5
	Фізика	2	2	-	4
	Хімія	1	1	-	2

	Людина і природа	-	-	1	1
Технології	Інформатика	1	1	1	3
	Технології	1	1	1	3
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	2	2	2	6
	Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	3
Разом		25,5	24,5	20	70
Додатковий час на профільне і поглиблене вивчення навчальних предметів, спецкурси, факультативи		8,5	8,5	13	30
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		33	33	33	99
Усього (без урахування поділу класів на групи)		34	33	33	100

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з вивченням мови національних меншин може вивчатися інтегрований курс «Література» або окремий курс «Зарубіжна література».

3. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням мови національних меншин за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 20

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням двох іноземних мов*
(старша школа в структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах за рівнем стандарту			
		10	11	12	10-12
Мови і літератури	Українська мова	1	1	2	4
	Іноземна мова	2	2	2	6
	Друга іноземна мова	1	1	1	3
	Українська література	2	2	2	6
	Література	1	1	1	3
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	2	4
	Всесвітня історія	1	1	1	3
	Громадянська освіта:				
	правознавство	1	-	-	1

	людина і світ	-	1	-	1
	економіка	-	-	1	1
Естетична культура	Художня культура	1	1	-	2
Математика	Математика	3	3	2	8
Природознавство	Астрономія	-	-	1	1
	Біологія	1,5	2	-	3,5
	Географія	1,5	-	-	1,5
	Фізика	2	2	-	4
	Хімія	1	1	-	2
	Людина і природа	-	-	1	1
Технології	Інформатика	1	1	1	3
	Технології	1	1	1	3
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	2	2	2	6
	Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	3
Разом		25,5	24,5	20	70
Додатковий час на профільне і поглиблене вивчення навчальних предметів, спецкурси, факультативи		8,5	8,5	13	30
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		33	33	33	99
Усього (без урахування поділу класів на групи)		34	33	33	100

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з вивченням двох іноземних мов може вивчатися інтегрований курс «Література», або окремих курс «Зарубіжна література».

3. У ЗНЗ з українською мовою навчання та вивченням двох іноземних мов за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 21

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин*
(старша школа в структурі 12-річної)

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах за рівнем стандарту			
		10	11	12	10-12
Мови і літератури	Українська мова	1	1	1,5	3,5
	Українська література	2	2	2	6
	Іноземна мова	2	2	2	6
	Мова національної меншини	1	1	1,5	3,5
	Література*	2	2	2	6
Суспільство-знавство	Історія України	1	1	2	4
	Всесвітня історія	1	1	1	3
	Громадянська освіта:				
	правознавство	1	-	-	1
	людина і світ	-	1	-	1
	економіка	-	-	1	1
Естетична культура	Художня культура	1	1	-	2
Математика	Математика	3	3	2	8
Природо-знавство	Астрономія	-	-	1	1
	Біологія	1,5	2	-	3,5
	Географія	1,5	-	-	1,5
	Фізика	2	2	-	4
	Хімія	1	1	-	2
	Людина і природа	-	-	1	1
Технології	Інформатика	1	1	1	3
	Технології	1	1	1	3
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	2	2	2	6
	Захист Вітчизни	1,5	1,5	-	3
Разом	26,5	25,5	21	73	
Додатковий час на профільне і поглиблене вивчення навчальних предметів, спецкурси, факультативи		7,5	7,5	12	33

Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		33	33	33	99
Усього (без урахування поділу класів на групи)		34	33	33	100

*Примітки:

1. Години фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

2. У ЗНЗ з навчанням мовами національних меншин можна викладати інтегрований курс «Література», або окремі курси «Зарубіжна література», «Література».

3. У ЗНЗ з навчанням мовами національних меншин за рахунок загального навантаження учнів збільшено гранично допустиме навантаження до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

Додаток 22

Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи

Очна форма навчання

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах						
	II ступінь			III ступінь			
	6	7	8	9	10	11	12
Мови і літератури у школах з українською мовою навчання							
Українська мова і література	5	4	4	4	3	3	4
Зарубіжна література	1	1	1	1	1	1	1
Іноземна мова	2	2	2	1	2	2	2
Мови і літератури у школах з навчанням мовою нацменшин							
Рідна мова і література	3	3	3	3	3	3	3
Українська мова і література	3	3	3	3	2	2	3
Іноземна мова	2	1	1	1	2	2	2
Інші предмети							
Математика, інформатика	4	4	3,5	3,5	3	3	3
Історія України, всесвітня історія	2	2	2	2	2	2	2
Громадянська освіта: правознавство	-	-	-	-	1	-	-
економіка	-	-	-	-	-	1	-
людина і світ	-	-	-	-	-	-	1
Географія	2	2	1	1	1	-	-

Природознавство, біологія	1	1	1	1	1	2	1
Фізика, астрономія	-	1	1,5	2	2	2	1
Хімія	-	1	2	1,5	1	1	-
Мистецтво	1	1	1	-	-	-	-
Художня культура	-	-	-	1	1	1	-
Разом	18	19	19	19-20	18-19	18-19	15-16
Курси за вибором, факультативи, консультації	4	4	4	3-4	4-5	4-5	7-8
Усього	22	23	23	23	23	23	23

Додаток 23

Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи

Заочна форма навчання (групові консультації та заліки)

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах						
	II ступінь			III ступінь			
	6	7	8	9	10	11	12
Мови і літератури у школах з українською мовою навчання							
Українська мова і література	3	2,5	2,5	3	3	3	3
Зарубіжна література	1	1	1	1	1	1	1
Іноземна мова	1	1,5	1	1	1	1	2
Мови і літератури у школах з навчанням мовою нацменшин							
Рідна мова і література	2	1,5	1,5	2	2	2	2
Українська мова і література	2	2	2	2	2	2	2
Іноземна мова	1	1,5	1	1	1	1	2
Інші предмети							
Математика, інформатика	3	3	3	3	2	2	3
Історія України, всесвітня історія, правознавство	2	1	1,5	2	3	2	2
Географія, економіка	1	1	1	1	1	1	-
Природознавство, біологія	1	1	1	1	1	1	1
Фізика, астрономія	-	1	1	1	1	2	1
Хімія	-	1	1	1	1	1	-
Мистецтво, художня культура	1	1	1	1	1	1	-
Разом	13	14	14	15	15	15	13

Факультативи	-	-	-	-	2	2	4
Усього	13	14	14	15	17	17	17
Кількість обов'язкових за-ліків	27	28	28	28	28	28	28

*Примітки:

1. Зазначена в графі «Разом» кількість академічних годин на тиждень відводиться для кожної групи учнів чисельністю не менше 9 заочників. При меншій кількості учнів, що навчаються за програмою певного класу, навчальний час встановлюється з розрахунку 1 академічної години на тиждень на кожного учня (на усі види робіт).

2. У групах з кількістю 16 і більше заочників відводиться додатково час для проведення індивідуальних консультацій з української та інших мов, історії, математики, фізики, хімії, біології та естетичних предметів (по 0,5 академічної години на тиждень на кожен з цих предметів).

Додаток 24

Типовий навчальний план-схема спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів*

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах							
	5	6	7	8	9	10	11	12
Навчальні предмети інваріантної складової (плануються за рівнем стандарту)*	23,5	25,5	28,5	27,5	28,5	24	23	20
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, профільне навчання, заняття за вибором, факультативи, індивідуальні та групові заняття і консультації	3,5	3,5	2,5	6,5	5,5	10	10	13
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня**	24	25	26	27	28	30	30	30
Усього (без урахування поділу класів на групи)	27	29	31	34	34	34	33	33

*Примітки:

1. До 15% часу інваріантної складової може перерозподілятися між навчальними предметами

2. Години фізичної культури не враховуються в гранично допустимому навантаженні учнів.

3. У спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах дозволяється за рахунок загального навчального навантаження збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм.

**Про затвердження Нормативів
наповнюваності груп дошкільних
навчальних закладів (ясел-садків)
компенсуючого типу, класів спеціальних
загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів),
груп подовженого дня і виховних груп
загальноосвітніх навчальних закладів
усіх типів та Порядку поділу класів на
групи при вивченні окремих предметів у
загальноосвітніх навчальних закладах**

Наказ

*Міністерство освіти і науки України
від 20.02.2002 №128*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
6 березня 2002 р. за №229/6517*

На виконання статті 14 Закону України «Про дошкільну освіту» та статті 14 Закону України «Про загальну середню освіту» **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Нормативи наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах згідно з додатками 1 та 2.

2. Визнати таким, що втратив чинність, Наказ Міністерства освіти України від 10.09.97 № 341 «Про нормативи граничної наповнюваності класів, груп, гуртків і нормативи поділу класів при вивченні окремих предметів у середніх закладах освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06.10.97 за № 453/2257.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступників Державного секретаря Богомолова А.Г. та Науменка Г.Г.

*Державний секретар
В. О. ЗАЙЧУК*

ПОГОДЖЕНО
Міністерство фінансів України
Перший заступник Державного секретаря
А. А. Максюта

Міністерство охорони здоров'я України
Перший заступник Державного секретаря
Ю. В. Поляченко

Додаток 1 до Наказу

Міністерства освіти і науки України
від 20.02.2002 № 128

Нормативи наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів

Показники	Наповнюваність не повинна перевищувати
1. Дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) компенсуючого типу: спеціальні групи для дітей:	
глухих, сліпих, із складними дефектами розвитку	6
зі зниженим слухом, з порушенням опорно-рухового апарату, глибоко розумово відсталих	8
з важкими порушеннями мови, затримкою психічного розвитку, косоокістю і амбліопією, зі зниженим зором, розумово відсталих і хворих на сколіоз	10
з фонетико-фонематичним недорозвитком мови санаторні групи для дітей:	12
до трьох років	15
від трьох і старше років	20
2. Загальноосвітні школи-інтернати групи для дітей дошкільного віку	20
1-12-й класи та виховні групи для дітей шкільного віку	25
3. Навчальні інтернатні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	
дошкільні групи для дітей одного віку	20
дошкільні групи різновікові	15
1 - 9-й класи та виховні групи	25
10 - 12-й класи та виховні групи	20

4. Спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) *	
1-12-й класи та виховні групи для дітей: глухих, сліпих	8
зі зниженим слухом, з наслідками поліомієліту і церебральним паралічем, глибоко розумово відсталих	10
зі зниженим зором, з важкими порушеннями мови, розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку	12
із складними дефектами розвитку	6
5. Школи соціальної реабілітації групи (класи)	18
6. Загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати) 1 - 12-й класи та виховні групи	20
7. Групи подовженого дня	30

* Наповнюваність дошкільних груп спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) відповідає наповнюваності груп спеціальних дошкільних закладів для дітей з відповідними вадами розвитку.

Мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять та курсів за вибором у загальноосвітніх навчальних закладах міської місцевості становить 8 чоловік, сільської місцевості — 4 чоловіки.

Начальник департаменту економіки та соціального розвитку
П. М. КУЛІКОВ

Додаток 2 до Наказу

Міністерства освіти і науки України
від 20.02.2002 №128

Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах

При вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах для посилення індивідуальної роботи з учнями запроваджується поділ класів на групи.

Предмети, при вивченні яких класи підлягають поділу на групи	При кількості учнів у класі
1. При проведенні уроків з трудового навчання (крім загальноосвітніх шкіл і інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, санаторних та спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів))	
5-9 ий класи міська місцевість	більше 27

сільська місцевість	більше 25
10–12 ий класи	більше 27
2. При вивченні державної (незалежно від мови навчання) та інших мов (включаючи іноземну мову), які не є мовами навчання, а вивчаються як предмет	більше 27
3. При вивченні мов національних меншин (наприклад, російської та кримсько–татарської, молдавської та угорської, російської та болгарської тощо)	дві групи з кількістю не менше 8 учнів у кожній
4. При вивченні різних іноземних мов	дві групи з кількістю не менше 8 учнів у кожній
5. При проведенні семінарських, лабораторних і практичних занять за лекційною формою навчання з профільних дисциплін у спеціалізованих школах (школах–інтернатах), гімназіях, ліцеях, колегіумах *	більше 27
6. При проведенні уроків з основ здоров'я та фізичної культури у 10–12 му класах (окремо для хлопців і дівчат)	більше 27, але не менше 8 учнів у групі
7. При проведенні практичних занять з інформатики з використанням комп'ютерів	клас ділиться на 2 групи, але не менше 8 учнів у групі
8. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1 го класу по 12 ий класи	клас ділиться на групи з 8 10 чол. у кожній (не більше 3 груп)
9. При поглибленому вивченні іноземної мови з 7 го класу по 12 ий класи	більше 27
10. При проведенні уроків з трудового навчання у 5 12му класах у спеціальних загальноосвітніх школах (школах–інтернатах) (у допоміжних школах (школах–інтернатах) у 4 10(11)му класах)	більше 7
11. При вивченні державної мови та інших мов, що вивчаються як предмет (включаючи іноземну мову), при проведенні уроків з трудового навчання і основ здоров'я та фізичної культури	
у загальноосвітніх санаторних школах (школах–інтернатах)	20
у загальноосвітніх школах–інтернатах для дітей–сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	
1–9 ий класи	25
10–12 ий класи	20

* Поділ здійснюється за рішенням педагогічної ради закладу за умови, що граничнодопустиме навчальне навантаження на учня не перевищуватиме загальну кількість годин, передбачених навчальним планом для даного класу з урахуванням поділу.

Заняття з лікувальної фізкультури в загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах) проводяться за групами з кількістю учнів не менше 7 чоловік.

Заняття з лікувальної фізкультури в спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) проводяться за групами та індивідуально. Наповнюваність груп 4–6 чоловік згідно з медичними показаннями учнів. Наповнюваність груп та поділ їх на підгрупи при організації трудової підготовки учнів у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті встановлюється в межах коштів, передбачених комбінату загальноосвітніми навчальними закладами на таку підготовку учнів.

Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів розповсюджується і на вечірні (змінні) школи.

*Начальник департаменту економіки та
соціального розвитку
П. М. КУЛІКОВ*

Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів

*Міністерство освіти і науки України
від 07.03.2001 №1/9-97*

Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів запроваджуються з метою реалізації завдань загальної середньої освіти щодо посилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу, професійно-орієнтаційної роботи з учнями, підготовки їх до активної трудової діяльності, залучення до суспільно-корисної праці.

Навчальні екскурсії проводяться для учнів 1–3 (4)-их класів з 27–28 по 31 травня протягом 4 днів тривалістю не більш як 3 години на день, навчальна практика проводиться для учнів 5–8-их і 10-их класів з 31 травня по 12 червня протягом 10 днів: у 5–6-их класах по 3 години на день, 7–8-их класах — по 4 години, 10-их класах — по 5 годин на день.

Зміст та форми організації навчальних екскурсій і навчальної практики визначає адміністрація навчального закладу залежно від місцевих умов, специфіки та профілю навчальних закладів, потреб виробництва та інших чинників.

Ці години можна використовувати для реалізації практичної частини навчальних програм предметів навчального плану, зокрема проведення навчальних екскурсій, у т.ч. комплексних, практикумів з фізики, хімії, інформатики, практичних занять на місцевості з геометрії та географії; занять у виробничих майстернях, на навчально-дослідних ділянках.

Під час навчально-виробничої практики учні можуть залучатись до різних видів суспільно корисної праці: самообслуговування, поточної участі у благоустрої навчального закладу, ремонті шкільного майна, меблів і обладнання, реставрації книг; виготовлення наочних посібників, охорони природи, пам'яток історії та культури тощо.

При організації навчальної практики враховується зміст навчальних програм, профільність навчання. У загальноосвітніх навчальних закладах з професійним навчанням, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах години навчально-виробничої практики (повністю або частково) можна використовувати на практичні роботи з оволодіння професією (спеціальністю).

Форми організації навчальної практики можуть бути різними залежно від її змісту, постійного чи тимчасового характеру роботи, матеріальної оснащеності, віку та підготовки учнів, кліматичних та інших особливостей. Окремі види практичних занять (навчальні екскурсії, спостереження за природою, практичні роботи на місцевості, суспільно корисна праця тощо) можуть проводитись під час навчального року.

У загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості, що мають навчально-дослідні ділянки та підсобні господарства, за виробничої потреби дозволяється за погодженням з відповідним органом управління освітою перенесення навчальної практики учнів на літній період.

Графік проведення навчальної практики затверджує директор загальноосвітнього навчального закладу. Для її проведення залучаються педагогічні працівники в межах їх річної тарифікації з урахуванням змісту навчальних програм та характеру практики.

Облік занять ведеться у класних журналах. Навчальна праця учнів оцінюється за загальними критеріями оцінювання навчальних досягнень і враховується при виведенні підсумкових річних оцінок.

Необхідною умовою організації навчальної практики є дотримання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.

Нижче наводяться рекомендації щодо приблизного розподілу часу та можливих видів навчальної практики учнів. Конкретний зміст навчальної практики визначається в навчальному закладі з урахуванням особливостей і умов його роботи, змісту навчальних програм тощо.

Клас	Навчальні предмети, тематика екскурсій та практичних занять, зміст навчальної практики	Орієнтовна кількість годин
1	Позакласне читання, математика. Екскурсія до бібліотеки (шкільної чи дитячої)	3
	Навколишній світ, природознавство/довкілля. Екскурсія: «Спостереження за весняними явищами природи»	
	Правила поведінки в природі	3
	Трудове навчання. Суспільно корисна праця	3
2	Фізкультура. Розучування традиційних рухливих ігор, активний відпочинок учнів	3
	Позакласне читання, математика. Екскурсія до бібліотеки (шкільної чи дитячої)	3
	Навколишній світ, природознавство/довкілля. Екскурсія: «Природа навколо нас»	3
	Трудове навчання. Суспільно корисна праця	3
3	ОБЖ. Екскурсія по місту (селищу), пішохідні переходи з повторенням правил дорожнього руху	3
	Читання і розвиток мовлення, природознавство. Екскурсія: «Спостереження за природою і працею людей своєї місцевості»	3
	Трудове навчання. Робота на пришкільній ділянці, догляд за кімнатними, городніми рослинами	3
	Суспільно корисна праця	3
4	ОБЖ. Практичні заняття та ігри з Правил дорожнього руху на спеціально розміченому майданчику або на вулиці	3
	Природознавство. Екскурсія: «Спостереження за рослинами, тваринами, погодними умовами свого краю, організація посильної допомоги дорослим з питань охорони природи своєї місцевості»	3
	Екскурсія до краєзнавчого музею (на виставку)	3
	Трудове навчання. Робота на пришкільній ділянці	3
5	ОБЖ. Ігри й змагання з Правил безпечної поведінки учнів на вулицях і дорогах	3
	Мови та література. Екскурсії у світ казки	3–4

	Експерсії літературними стежками, до літературного музею	4
	Історія. Ранок «Ми діти твої, Україно»	3
	Експерсія «Моя Україно, ти рідная мати»	4
	Природознавство, рідний край, мистецтво. Умови існування рослин і тварин нашого краю	2–3
	Вода в природі, її види і значення	2–3
	Експерсія до краєзнавчого музею	3
	Природа рідного краю (творча робота, живопис). Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ	3
	Змагання між класами з різних видів спорту	3–6
	Суспільно корисна праця	3
	Експерсія на підприємство	3
	День безпеки.	3
	Музика. Вивчення і відтворення елементів обрядових свят (пісень, хороводів, вертепів тощо) з урахуванням регіональних особливостей, місцевих традицій.	4
6	Мови, література, мистецтво. Конкурс «Знавець рідної мови»	2
	Систематизація матеріалів з літератури рідного краю	3
	Бібліотечна година	1
	Художнє читання (конкурс)	2
	Відвідання музичних театрів, філармоній, концертних залів (з відображенням своїх вражень у різних формах)	4
	Декоративно ужиткове мистецтво: «В майстерні митця»	2–3
	Історія. Експерсія «Археологічні пам'ятки рідного краю»	4
	Біологія, географія. Осінні явища в житті рослин. Пристосованість рослин до середовища існування, практична робота: «Ознайомлення з компонентами природи своєї місцевості»	3 (вересень)
	Зимові явища в житті рослин. Весняні явища в житті рослин. Пристосованість рослин до середовища життя	3 (січень)
	Фенологічні спостереження за ранньоквітучими рослинами	3 (травень)
	Складання гербарію з бур'янових і кормових рослин. Розпізнання найпоширеніших бур'янів, кормових і лікарських рослин	3
	Практичні роботи: «Окомірне знімання з планшетом невеликої території»; «Спостереження за погодою і опрацювання зібраних матеріалів»	6
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4–5

	Суспільно корисна праця	2–4
	Екскурсія на підприємство	3
	День безпеки	3
7	Мови, література, історія, мистецтво. Збір та систематизація матеріалів з історії та культури рідного краю	4
	Екскурсія літературними стежками	3–4
	Збирання народних пісень	3
	Екскурсія «Пам'ятки середньовічної культури»	4
	Біологія, географія. Екскурсія на прісну водойму. Ознайомлення з різноманітністю та процесами життєдіяльності тварин гідробіонтів	4
	Екскурсія в ліс. Ознайомлення з різноманітністю комах, з голосами птахів, вивчення слідів ссавців. Вивчення взаємозв'язків компонентів природи у місцевому ПТК	3–4
	Екскурсія на луки або в степ. Ознайомлення з різноманітністю комах та хребетних тварин	4
	Екскурсія до агроценозу. Ознайомлення з комахами-шкідниками сільського господарства	4
	Вивчення впливу людської діяльності на природу. Географічний вечір або КВК «Материки планети»	4
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4–6
	Екскурсія на виробництво	4
	Суспільно корисна праця	4
	День безпеки	4
	Екскурсії з питань енергозбереження	2–4
8	Мови, література, історія, мистецтво «Шевченкознавство в ріднім краї» (збирання матеріалів)	4
	Оформлення шкільних навчальних кабінетів, музеїв	4–6
	Екскурсія «Тої слави козацької повік не забудеш»	4
	Біологія, географія, хімія. Екскурсія до місцевої лікарні (травматологічний пункт, пункт переливання крові, лабораторія)	4(листопад)
	Екскурсія з метою збирання колекції місцевих гірських порід або вивчення особливостей їх видобутку у місцевому кар'єрі	4
	Ділова гра: «Прогноз погоди на наступні три дні»	2
	Ділова гра: «Проблеми раціонального природокористування в Україні»	2
	Екскурсія до аптеки (ознайомлення з приготуванням розчинів різної концентрації, використання	4

	хімічних речовин як лікувальних(протягом року) Екскурсія на м'ясо–молочні підприємства (ознайомлення з процесами визначення кислотності, засоловання тощо)	4
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4
	Суспільно корисна праця	4
	Екскурсія в МНВК, ПТУ	4
	День безпеки	4
	Екскурсія з питань енергозбереження	4
10	Мови, література, історія, мистецтво. Фольклорна експедиція (систематизація матеріалів)	4
	Екскурсія по історичних місцях рідного краю	3–4
	Практичні заняття з аудіювання (іноземні мови)	3–4
	Читацька конференція. Природознавство, інформатика, трудове навчання	3
	Виробнича практика з професійної підготовки за програмою	
	Екскурсія «Сезонні зміни в біогеоценозах (ліс, луки, ставок тощо)»	4–5 6–10
	Практичні заняття з основ інформатики	4–5
	Комплексна екскурсія на місцеве підприємство. Практикум з фізики (за навчальною програмою)	5–6
	Обладнання навчальних кабінетів, спортивних майданчиків	10
	Військово–польові збори юнаків	за програмою

*Примітка.

Орієнтовний перелік видів навчальної практики може бути змінений, доповнений загальноосвітніми й навчальними закладами та місцевими органами управління освітою

Клас	Навчальні предмети, тематика екскурсій та практичних занять, зміст навчальної практики	Орієнтовна кількість годин
1	Позакласне читання, математика. Екскурсія до бібліотеки (шкільної чи дитячої)	3
	Навколишній світ, природознавство/довкілля. Екскурсія: «Спостереження за весняними явищами природи. Правила поведінки в природі»	3
	Трудове навчання. Суспільно корисна праця	3
	Фізкультура. Розучування традиційних рухливих ігор, активний відпочинок учнів	3

2	Позакласне читання, математика. Екскурсія до бібліотеки (шкільної чи дитячої).	3
	Навколишній світ, природознавство/довкілля. Екскурсія: «Природа навколо нас»	3
	Трудове навчання. Суспільно корисна праця	3
	ОБЖ. Екскурсія по місту (селищу), пішохідні переходи з повторенням правил дорожнього руху	3
3	Читання і розвиток мовлення, природознавство. Екскурсія: «Спостереження за природою і працею людей своєї місцевості»	3
	Трудове навчання. Робота на пришкольній ділянці, догляд за кімнатними, городніми рослинами	3
	Суспільно корисна праця	3
	ОБЖ. Практичні заняття та ігри з Правил дорожнього руху на спеціально розміченому майданчику або на вулиці	3
4	Природознавство. Екскурсія: «Спостереження за рослинами, тваринами, погодними умовами свого краю, організація посильної допомоги дорослим з питань охорони природи своєї місцевості»	3
	Екскурсія до краєзнавчого музею (на виставку)	3
	Трудове навчання. Робота на пришкольній ділянці	3
	ОБЖ. Ігри й змагання з Правил безпечної поведінки учнів на вулицях і дорогах	3
5	Мови та література. Екскурсії у світ казки	3–4
	Екскурсії літературними стежками, до літературного музею	4
	Історія. Ранок «Ми діти твої, Україно»	3
	Екскурсія «Моя Україно, ти рідная мати»	4
	Природознавство, рідний край, мистецтво. Умови існування рослин і тварин нашого краю	2–3
	Вода в природі, її види і значення	2–3
	Екскурсія до краєзнавчого музею	3
	Природа рідного краю (творча робота живопис)	3
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ	36
	Змагання між класами з різних видів спорту	3
	Суспільно корисна праця	
	Екскурсія на підприємство	3
	День безпеки	3

	Музика. Вивчення і відтворення елементів обрядових свят (пісень, хороводів, вертепів тощо) з урахуванням регіональних особливостей, місцевих традицій	4
6	Мови, література, мистецтво. Конкурс «Знавець рідної мови»	2
	Систематизація матеріалів з літератури рідного краю	3
	Бібліотечна година	1
	Художнє читання (конкурс)	2
	Відвідання музичних театрів, філармоній, концертних залів (з відображенням своїх вражень у різних формах)	4
	Декоративно-ужиткове мистецтво: «В майстерні митця»	2–3
	Історія. Екскурсія «Археологічні пам'ятки рідного краю»	4
	Біологія, географія. Осінні явища в житті рослин. Пристосованість рослин до середовища існування, практична робота: «Ознайомлення з компонентами природи своєї місцевості»	3 (вересень)
	Зимові явища в житті рослин	3 (січень)
	Весняні явища в житті рослин. Пристосованість рослин до середовища життя. Фенологічні спостереження за ранньоквітучими рослинами	3 (травень)
	Складання гербарію з бур'янових і кормових рослин. Розпізнання найпоширеніших бур'янів, кормових і лікарських рослин	3
	Практичні роботи: «Окомірне знімання з планшетом невеликої території»; «Спостереження за погодою і опрацювання зібраних матеріалів»	6
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4–6
	Суспільно корисна праця	2–4
	Екскурсія на підприємство	3
	День безпеки	3
7	Мови, література, історія, мистецтво. Збір та систематизація матеріалів з історії та культури рідного краю	4
	Екскурсія літературними стежками	3–4
	Збирання народних пісень	3
	Екскурсія «Пам'ятки середньовічної культури»	4
	Біологія, географія. Екскурсія до прісної водойми. Ознайомлення з різноманітністю та процесами життєдіяльності тварин гідробіонтів	4
	Екскурсія в ліс. Ознайомлення з різноманітністю комах, з голосами птахів, вивчення слідів ссавців. Вивчення взаємозв'язків компонентів природи умісцевому ПТК	3–4

	Екскурсія на луки або в степ. Ознайомлення з різноманітністю комах та хребетних тварин	4
	Екскурсія до агроценозу. Ознайомлення з комахами-шкідниками сільського господарства	4
	Вивчення впливу людської діяльності на природу. Географічний вечір або КВК «Материки планети»	4
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4-6
	Екскурсія на виробництво	4
	Суспільно корисна праця	4
	День безпеки	4
	Екскурсії з питань енергозбереження	2-4
8	Мови, література, історія, мистецтво «Шевченкознавство в ріднім краї» (збирання матеріалів)	4
	Оформлення шкільних навчальних кабінетів, музеїв	4-6
	Екскурсія «Тої слави козацької повік не забудеш»	4
	Біологія, географія, хімія. Екскурсія до місцевої лікарні (травматологічний пункт, пункт переливання крові, лабораторія)	4 (листопад)
	Екскурсія з метою збирання колекції місцевих гірських порід або вивчення особливостей їх видобутку у місцевому кар'єрі	4
	Ділова гра: «Прогноз погоди на наступні три дні»	2
	Ділова гра: «Проблеми раціонального природокористування в Україні»	2
	Екскурсія до аптеки (ознайомлення з приготуванням розчинів різної концентрації, використанням хімічних речовин як лікувальних засобів тощо)	4 (протягом року)
	Екскурсія на м'ясо-молочні підприємства (ознайомлення з процесами визначення кислотності, засолювання тощо)	4
	Фізична культура, трудове навчання, ОБЖ. Змагання між класами з різних видів спорту	4
	Суспільно корисна праця	4
	Екскурсія в МНВК, ПТУ	4
	День безпеки	4
	Екскурсія з питань енергозбереження	4
10	Мови, література, історія, мистецтво. Фольклорна експедиція (систематизація матеріалів)	4
	Екскурсія по історичних місцях рідного краю	3-4
	Практичні заняття з аудіювання (іноземні мови)	3-4

	Читацька конференція	3
	Природознавство, інформатика, трудове навчання. Виробнича практика з професійної підготовки	за програмою
	Експерсія «Сезонні зміни в біогеоценозах (ліс, луки, ставок тощо)»	4–5 6–10
	Практичні заняття з основ інформатики	4–5
	Комплексна експерсія на місцеве підприємство. Практикум з фізики (за навчальною програмою)	5–6
	Обладнання навчальних кабінетів, спортивних майданчиків	10
	Військово-польові збори юнаків	за програмою

*Примітка.

Орієнтовний перелік видів навчальної практики може бути змінений, доповнений загальноосвітніми й навчальними закладами та місцевими органами управління освітою.

*Заступник Міністра
В. О. ОГНЕВ'ЮК*

Надруковано: «Освіта України», №12, 21 березня 2001 р.

Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти

*Наказ Міністерства освіти України
від 15 квітня 1993 року №102*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
27 травня 1993 р. за №56*

*Із змінами і доповненнями, внесеними
Наказом Міністерства освіти України
від 17 лютого 1999 року №41*

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 25 січня 1993 року №44 «Про оплату праці працівників бюджетних установ і організацій на основі Єдиної тарифної сітки» та Наказу Міністерства освіти України від 25.02.93 р. №45 «Про розміри ставок заробітної плати і посадових окладів працівників освіти України» **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити погоджену з Міністерством праці України, Міністерством фінансів України та Центральним комітетом профспілки працівників освіти і науки України Інструкцію про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти.

2. Керівникам установ і закладів освіти провести перерахунки заробітної плати всім працівникам, починаючи з 1 січня 1993 року.

3. Робітникам наскрізних професій посадові оклади встановити в розмірах, передбачених Інструкцією, з подальшим переглядом їх до рівня, визначеного після укладення галузевих тарифних угод.

4. Внести відповідні зміни до Наказу Міністерства освіти України від 25.02.93 р. №45.

5. Вважати такими, що втратили чинність, накази Міністерства народної освіти УРСР від 30.08.91 р. №166 «Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників народної освіти» з наступними змінами та доповненнями та Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР від 25.12.91 р. №258.

6. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Щепотько В. П.

Міністр
П. М. ТАЛАНЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міністерства освіти України
від 15 квітня 1993 р. №102

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
27 травня 1993 р. за №56

Про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти

Інструкція
(витяг)

I. Загальні положення

1. Умови оплати праці, ставки заробітної плати, посадові оклади, передбачені цією Інструкцією, застосовуються при обчисленні заробітної плати таких категорій працівників:

- педагогічних і керівних працівників загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів та дитячих будинків усіх типів та найменувань, ліцеїв, гімназій, коледжів, училищ фізичної культури, шкіл-дитячих садків, інтернатів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання та професійної орієнтації учнів, міжшкільних комп'ютерних центрів, центрів допризовної

підготовки, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виправно-трудова колонії і спеціальних шкіл для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання;

- педагогічних і керівних працівників дитячих дошкільних закладів;
- педагогічних і керівних працівників педагогічних училищ, середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів, курсів; навчально-курсівих комбінатів (навчальних пунктів), технічних шкіл та інших навчальних закладів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (крім тих, які за оплатою праці прирівнені до вищих навчальних закладів);
- педагогічних і керівних працівників позашкільних закладів;
- педагогічних працівників установ охорони здоров'я й соціального забезпечення, культури й мистецтва, житловокомунальних та інших підприємств і організацій;
- керівників гуртків, концертмейстерів і акомпаніаторів, екскурсводів;
- педагогічних керівних працівників Інститутів удосконалення вчителів (підвищення кваліфікації), навчально-методичних та методичних кабінетів (центрів);
- працівників фільмотек, які обслуговують установи освіти;
- службовців, інженерно-технічних працівників, робітників установ та закладів освіти.

Зазначені в Інструкції тарифні розряди є державними гарантіями мінімальних рівнів оплати праці для конкретних професійно-кваліфікаційних груп працівників, які перебувають у трудових відносинах з установами та закладами освіти всіх форм власності, при додержанні встановленої законодавством про працю тривалості робочого часу та виконанні працівником посадових обов'язків (норм праці).

2. Умови оплати праці керівників, спеціалістів, службовців і робітників структурних підрозділів та окремих працівників установ, закладів і організацій освіти, для яких вони не передбачені цією Інструкцією (транспорту, зв'язку, сільського господарства, комунального обслуговування та інших), встановлюються відповідно до умов оплати праці аналогічних категорій працівників відповідних галузей народного господарства і виробництва.

3. Установам і закладам освіти надано право вирішувати такі питання в галузі організації та оплати праці:

- затверджувати структуру й штати, встановлювати посадові оклади й ставки заробітної плати згідно з розрядами Єдиної тарифної сітки, визначеними цією Інструкцією, без дотримання середніх окладів і без урахування співвідношень чисельності керівників і спеціалістів у межах утвореного в установленому порядку фонду заробітної плати (фонду оплати праці);

- встановлювати надбавки за високі творчі й виробничі досягнення залежно від особистого внеску кожного працівника в межах фонду заробітної плати (фонду оплати праці);
- встановлювати працівникам доплати за суміщення професій (посад), розширення зони обслуговування чи збільшення обсягів виконуваних робіт (вихователям і помічникам вихователів дитячих дошкільних закладів за перевищення планової наповнюваності груп), а також за виконання поряд з основною роботою обов'язків тимчасово відсутніх працівників без обмеження розмірів цих доплат та переліків суміщуваних професій (посад) за рахунок і в межах фонду заробітної плати (фонду оплати праці);
- використовувати в навчально-виховній, виробничій і господарській діяльності бригадний, сімейний підряди, колективну, договірну й інші форми організації та стимулювання праці, гнучкі режими праці;
- залучати до читання окремих лекцій і проведення занять з учнями (вихованцями) висококваліфікованих спеціалістів народного господарства, діячів науки і мистецтва з погодинною оплатою праці за рахунок і в межах фонду заробітної плати (фонду оплати праці);
- передбачити у кошторисах установ і закладів витрати на преміювання, надання матеріальної допомоги працівникам установ і закладів освіти, а також на стимулювання творчої праці й педагогічного новаторства керівних і педагогічних працівників, у тому числі навчально-виховних закладів нового типу (гімназій, ліцеїв, коледжів тощо), у розмірах не менше 2 відсотків планового фонду заробітної плати.

4. Визначення ставок (окладів) працівників за розрядами тарифної сітки провадиться з урахуванням їхніх кваліфікаційних вимог.

Посадові оклади встановлюються керівниками на основі діючих кваліфікаційних вимог і тарифних розрядів працівників відповідної кваліфікації з наступною атестацією або тарифікацією згідно з чинним законодавством.

Ставки заробітної плати й посадові оклади педагогічних працівників встановлюються керівниками закладів та установ освіти при тарифікації за наслідками атестації.

Тарифікаційні списки встановленої форми (Додатки №№1–3) затверджуються за погодженням із профспілковим комітетом не пізніше 5 вересня і подаються вищому органу управління.

Схема ставок, посадових окладів, що запроваджуються з 1 січня 1993 року, визначена за розрядами Єдиної тарифної сітки, тарифними коефіцієнтами і коефіцієнтами підвищення (Додаток №10).

5. Зміна розмірів ставок заробітної плати й посадових окладів протягом року провадиться:

- при зміні розміру мінімальної заробітної плати — з дня прийняття рішення урядом;
- при здобутті освіти або поновленні документа про освіту — з дня подання відповідного документа;
- при отриманні відповідної категорії за наслідками атестації — з дня прийняття рішення атестаційною комісією;
- при присвоєнні звань, що дають право на підвищення ставок і посадових окладів, — з дня присвоєння;
- при присвоєнні вченого ступеня кандидата наук — з дня рішення спеціалізованої вченої ради після прийняття рішення ВАКом України про видачу диплома кандидата наук;
- при присвоєнні наукового ступеня доктора наук — з дня рішення спеціалізованої вченої ради після затвердження ВАКом України. Якщо право на зміну розміру ставки заробітної плати (посадового окладу) настає в період перебування працівника у відпустці чи під час тимчасової непрацездатності, на підвищенні кваліфікації, стажуванні, нарахування заробітної плати за новими ставками (посадовими окладами) здійснюється з дня виникнення такого права.

6. Відповідальність за своєчасне і правильне встановлення працівникам ставок заробітної плати, посадових окладів, обчислення заробітної плати покладається на керівників та головних бухгалтерів (бухгалтерів) установ і закладів освіти, керівників вищих органів управління.

IV. Порядок визначення посадових окладів керівних та інших працівників установ освіти, посадові оклади яких встановлюються залежно від кількості учнів (вихованців, дітей)

19. При встановленні посадових окладів керівників установ освіти контингент учнів (вихованців, дітей) визначається в такому порядку:

а) у школах, школах-інтернатах всіх типів і найменувань, училищах фізичної культури, педагогічних училищах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах трудового навчання та професійної орієнтації учнів, міжшкільних комп'ютерних центрах по навчанню учнів основам інформатики та обчислювальної техніки, центрах допризовної підготовки юнаків — учнів, школах-дитячих садках — за обліковим складом учнів, дітей, вихованців на початок навчального року, а у вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх школах з очно-заочною формою навчання — двічі на рік: на початок I та II півріч.

Контингент учнів для встановлення розмірів посадових окладів керівникам міжшкільних навчально-виробничих комбінатів враховується з коефіцієнтом 0,25.

Контингент учнів, які знаходяться на тривалому лікуванні в дитячих лікарнях (клініках), санаторіях (якщо немає спеціальної школи при санаторії) і дитячих відділеннях лікарень для дорослих, враховується при встановленні посадових окладів директору школи з коефіцієнтом 0,5, виходячи з середньорічного контингенту учнів за попередній навчальний рік.

При встановленні посадових окладів керівників шкіл-інтернатів (крім спеціальних) контингент вихованців (учнів, які приходять), що проживають (включаючи тих, що навчаються в іншій школі) і тих, що не проживають в інтернаті, враховується з коефіцієнтом 1,0.

При встановленні посадових окладів керівників спеціальних шкіл, шкіл-інтернатів для дітей і підлітків, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку: для розумово відсталих, сліпих, сліпоглухих, слабозорих, глухих, глухонімих, туговухих, з тяжкими порушеннями мови, з наслідками поліомієліту та церебральними спастичними паралічами, потребують особливих умов виховання або тривалого лікування, а також для дітей з затримкою психічного розвитку, контингент учнів, вихованців (для шкіл-інтернатів, в тому числі і учнів, що приходять) враховується з коефіцієнтом 2,0. Цей порядок застосовується при встановленні посадових окладів керівників вечірних (змінних) та заочних шкіл для учнів, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку;

б) у середніх спеціальних навчальних закладах, дитячих будинках, приймальниках-розподільниках для неповнолітніх, спеціальних школах для дітей, які потребують особливих умов виховання, позашкільних та дитячих дошкільних закладах за обліковим складом вихованців (дітей) на 1 січня.

Кількість учнів, які брали участь у масових заходах, що проводились позашкільними закладами, а також в екскурсійно-туристичних заходах на екскурсійно-туристичних базах, в профільних таборах, на базах відпочинку, оздоровлення, враховується за середньорічною кількістю учнів, які брали участь в заходах протягом попереднього календарного року.

Директорам середніх спеціальних навчальних закладів при встановленні посадових окладів зараховуються, крім того, особи, що підвищують кваліфікацію, а також ті, що навчаються на спеціальних відділеннях з перепідготовки кадрів першого ступеня та на курсах з підготовки до вступу в середні спеціальні навчальні заклади. Контингент учнів-заочників враховується з коефіцієнтом 0,4; *

в) у професійно-технічних навчальних закладах і курсах з підготовки робітників та інших працівників — виходячи з планового середньорічного контингенту учнів даного навчального закладу на відповідний календарний рік.

Плановий середньорічний контингент в професійно-технічних навчальних закладах, на курсах з підготовки робітників та інших працівників, а також осіб, які навчаються на підготовчих курсах, визначається шляхом множення контингенту, що навчається з різними строками навчання на відповідну кількість навчальних місяців і ділення суми добутків на 12 місяців.

У професійно-технічних закладах, в яких прийом і випуск учнів здійснюється один раз на рік (наприклад, початок занять 1 вересня, випуск учнів 1 липня), кількість учнів, випуск яких здійснено 1 липня, по закінченні строку навчання не виключається з підрахунку середньорічного контингенту до початку занять нового прийому, тобто до 1 вересня.

20. У випадках, коли установа освіти відкривається протягом календарного року, обліковий склад враховується з планом на кінець календарного року, а плановий середньомісячний контингент визначається виходячи з кількості місяців, що залишились до кінця року.

21. Посадові оклади керівників загальноосвітніх шкіл (крім вечірніх, змінних), училищ фізичної культури, шкіл-інтернатів, педагогічних училищ, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, комп'ютерних центрів з навчання учнів основам інформатики та обчислювальної техніки, центрів допризовної підготовки юнаків не змінюються у зв'язку із зміною кількості учнів (вихованців) протягом навчального року, а керівників середніх спеціальних навчальних закладів, дитячих будинків, приймальників-розподільників для неповнолітніх, спеціальних шкіл для дітей, які потребують особливих умов виховання, позашкільних та дитячих дошкільних закладів, професійно-технічних навчальних закладів, курсів — у зв'язку із зміною кількості учнів (вихованців, дітей) протягом календарного року.

22. Посадові оклади військових керівників (керівників допризовної підготовки) середніх загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів встановлюються залежно від загальної кількості учнів 1–11 (12) класів, в середніх спеціальних навчальних закладах — від кількості учнів в групах, в яких проводиться початкова військова підготовка, а в педагогічних та професійно-технічних училищах — від загальної кількості учнів денних відділень.

23. При встановленні посадових окладів керівників фізичного виховання середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів враховується контингент учнів денних відділень.

---

* Такий порядок вводиться з 1 січня 1994 року.

V. Підвищення ставок та окладів. Додаткова оплата праці

A. Підвищення ставок заробітної плати та посадових окладів

24. Ставки заробітної плати і посадові оклади підвищуються:

а) на 1,33 мінімальної заробітної плати — особам, які мають звання «Народний вчитель СРСР»;

б) на 0,66 мінімальної заробітної плати — особам, які мають звання «Заслужений вчитель», «Заслужений викладач», «Заслужений працівник народної освіти», «Заслужений працівник профтехосвіти»;

в) на 1,33 або 0,66 мінімальної заробітної плати — особам, які мають почесне звання відповідно «Народний» чи «Заслужений», крім тих, які перелічені в підпунктах «а», «б» та «з», при умові, що їх діяльність на керівних, педагогічних та інших посадах в освітніх установах і закладах за профілем співпадає з наявним почесним званням. Право вирішувати конкретні питання про відповідність почесних звань, передбачених підпунктом «в», профілю роботи в установі, закладі освіти належить керівнику установи у погодженні з профспілковим комітетом;

г) на 0,53 мінімальної заробітної плати — за звання «Вчитель-методист», «Викладач-методист», «Військовий керівник-методист»;

д) на 0,33 мінімальної заробітної плати — за звання «Старший вчитель», «Старший викладач» *, «Вихователь-методист», «Старший піонерважатий-методист», «Старший військовий керівник»;

е) на 0,63 мінімальної заробітної плати — за звання «Майстер виробничого навчання I категорії»;

є) на 0,33 мінімальної заробітної плати — за звання «Майстер виробничого навчання II категорії»;

ж) майстрам виробничого навчання в професійно-технічних навчальних закладах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, які мають звання «Майстер-кухар», «Майстер-кондитер» і перейшли на цю роботу з підприємств громадського харчування, виплачується надбавка в розмірі 20%;

з) на 0,5 мінімальної заробітної плати — керівникам фізичної культури, викладачам та вчителям фізичної культури за звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», «Заслужений тренер України», «Заслужений майстер спорту України»;

и) на 0,3 мінімальної заробітної плати — керівникам фізичної культури, викладачам та вчителям фізичної культури, керівникам гуртків за звання «Майстер спорту України міжнародного класу»;

і) на 0,15 мінімальної заробітної плати — керівникам фізичної культури, викладачам та вчителям фізичної культури, керівникам гуртків за звання «Майстер спорту України».

* Крім викладачів середніх спеціальних навчальних закладів.

Підвищення, передбачені підпунктами «з», «и», «і», провадяться по одному (вищому) званню.

На відміну від посади «Вихователь-методист», введеної в дошкільні заклади замість старшого вихователя, вихователям, що працюють в групах, яким за результатами атестації присвоєно звання «Вихователь-методист», ставки заробітної плати підвищуються на 0,33 мінімальної заробітної плати.

Підвищення ставок заробітної плати за звання, присвоєні за наслідками атестації, здійснюється лише за період роботи на посадах, на яких були присвоєні відповідні звання. У випадках переходу працівника з одного закладу до іншого на однакові посади або на посади, які відповідають профілю предмету, дисципліни, що викладається, доплата за звання зберігається до чергової атестації.

Особам з числа адміністративно-господарського, учбово-допоміжного персоналу, вихователям та іншим працівникам, які можуть бути залучені до викладацької роботи, підвищення педагогічних ставок за звання, зазначені у цьому пункті, здійснюються на загальних підставах.

Підвищення ставок заробітної плати вчителям, викладачам, вихователям, старшим вожатим, педагогам-організаторам, майстрам виробничого навчання за звання, присвоєні за наслідками атестації, здійснюються в школах усіх типів і найменувань, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах трудового навчання, середніх спеціальних і професійно-технічних навчальних закладах, дошкільних установах незалежно від відомчого підпорядкування.

У випадках, коли працівник одночасно має право на підвищення ставок заробітної плати (посадових окладів) за наявність звань, передбачених цим пунктом, по двох і більше підставах, підвищення здійснюється по одній із них у максимальному розмірі.

Якщо працівник має одне із звань, передбачених підпунктами «а», «б», «в», та одне із звань, передбачених у підпунктах «г», «д», «е», «є», «ж», «з», «и», «і», то підвищення ставок і посадових окладів провадиться по кожному із них.

25. Вчителям, викладачам, вихователям та іншим педагогічним та керівним працівникам, які мають вчений ступінь доктора чи кандидата наук, ставки заробітної плати і посадові оклади підвищуються:

- докторам наук — на 1,06 мінімальної заробітної плати;
- кандидатам наук — на 0,63 мінімальної заробітної плати.

26. Директорам, їх заступникам, методистам та іншим працівникам освіти, які виконують педагогічну роботу, за наявність у них звань, передбачених підпунктами «а», «б», «в» пункту 24 цієї Інструкції, чи вченого ступеня підвищується посадовий оклад по основній посаді і ставка, що виплачується за педагогічну роботу.

27. Директорам, їх заступникам, вчителям, викладачам та іншим працівникам освіти при наявності у них звань, передбачених підпунктами «а», «б», «в» пункту 24 (вчителям, викладачам, вихователям, керівникам фізичної культури, керівникам гуртків, крім цього, звань, передбачених підпунктами «г», «д», «з», «и», «і» пункту 24 цієї Інструкції) і одночасно вченого ступеня посадовий оклад (ставка заробітної плати) підвищується окремо як за звання, так і за вчений ступінь.

28. Посадові оклади (ставки заробітної плати) працівників освіти підвищуються:

а) керівним та педагогічним працівникам середніх спеціальних навчальних закладів шкіл, шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням іноземної мови, які володіють іноземною мовою і застосовують її в практичній діяльності, — на 0,5 мінімальної заробітної плати;

завідуючим, вихователям, вихователям-методистам дошкільних закладів, в яких спілкування з дітьми здійснюється іноземною мовою, — на 0,33 мінімальної заробітної плати.

Знання іноземної мови встановлюється на підставі дипломів і посвідчень навчальних закладів, закінчення яких дає право викладання іноземної мови чи право викладання іншого навчального предмета іноземною мовою, а при відсутності згаданих документів — комісіями з визначення знання іноземної мови, які можуть створюватись при органах управління освітою чи органах з керівництва навчальними закладами і дошкільними установами;

б) керівним та педагогічним працівникам, в т.ч. майстрам виробничого навчання, гімназій, ліцеїв, коледжів, гімназій-інтернатів, ліцеїв-інтернатів, вищих та художніх професійних училищ — на 0,5 мінімальної заробітної плати;

в) педагогічним працівникам, помічникам вихователів шкіл-інтернатів і інтернатів загального типу, інтернатів-ліцеїв, інтернатів-гімназій, училищ фізичної культури — на 0,4 мінімальної заробітної плати;

– педагогічним працівникам (в т.ч. майстрам виробничого навчання) та помічникам вихователів у школах, школах-інтернатах, середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладах, позашкільних та дитячих дошкільних закладах (класах, групах) для дітей і підлітків, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, потребують особливих умов виховання або тривалого лікування, для дітей з затримкою психічного розвитку (в тому числі при індивідуальному навчанні таких дітей); у приймальниках-розподільниках для неповнолітніх та виховно-трудо-вих колоніях, у школах та професійно-технічних училищах при

виправно-трудоустанових, спеціальних професійно-технічних навчальних закладах; у дитячих будинках, дитячих будинках-інтернатах, школах — музикантських вихованців, школах-інтернатах для дітей сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, у будинках дитини — на 0,66 мінімальної заробітної плати;

– педагогічним працівникам та помічникам вихователів у дитячих будинках, у дитячих будинках-інтернатах, школах-інтернатах для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, та в будинках дитини (класах, групах) з контингентом дітей, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, потребують тривалого лікування, із затримкою психічного розвитку — на 1,33 мінімальної заробітної плати.

У закладах освіти загального типу, які мають класи (групи) спеціального призначення (з особливим режимом), оплата праці педагогічних працівників та помічників вихователів за підвищеними ставками (окладами) здійснюється тільки за години роботи в цих класах (групах).

29. Посадові оклади керівних працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним процесом, підвищуються:

- у школах-інтернатах, ліцеях-інтернатах, гімназіях-інтернатах і інтернатах загального типу, училищах фізичної культури — на 0,4 мінімальної заробітної плати;
- у школах, школах-інтернатах для дітей та підлітків, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, потребують особливих умов виховання або тривалого лікування, для дітей із затримкою психічного розвитку;
- в прийомниках - розподільниках для неповнолітніх дітей, у школах виховно-трудоустанових колоній та при виправно-трудоустанових, у дитячих будинках; дитячих будинках-інтернатах, школах-музикантських вихованців, школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, які залишились без піклування батьків; у професійно-технічних та середніх спеціальних навчальних закладах (групах) з підготовки робітників із числа учнів, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, спеціальних професійно-технічних училищах, профтехучилищах при виправно-трудоустанових і виховно-трудоустанових колоніях, у дитячих дошкільних закладах для дітей, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку або потребують тривалого лікування, — на 0,66 мінімальної заробітної плати;
- у дитячих будинках, дитячих будинках-інтернатах, школах-інтернатах для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, з контингентом дітей, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, потребують тривалого лікування, із затримкою психічного розвитку — на 1,33 мінімальної заробітної плати.

30. Підвищення посадових окладів директорам шкіл, шкіл-інтернатів, дитячих будинків, завідуючих дитячими дошкільними закладами загального типу, що мають групи (класи) спеціального призначення (крім дитячих дошкільних закладів, що мають групи з малими і загасаючими формами туберкульозу) провадиться при наявності в них не менше двох таких класів (груп).

31. Працівникам із числа адміністративно-господарського, обслуговуючого та навчально-допоміжного персоналу (крім помічників вихователя) закладів освіти, які за характером роботи безпосередньо спілкуються з учнями, вихованцями спеціальних (з особливим режимом) закладів, а також класів (груп) спеціального призначення, організованих в закладах загального типу, посадові оклади підвищуються на 15–25%.

Перелік спеціальних (з особливим режимом) закладів (класів, груп) викладений у Додатку № 5.

Конкретний перелік працівників, які мають право на підвищення посадових окладів, і розмір підвищення визначаються керівником закладу за погодженням з профспілковим комітетом залежно від інтенсивності і тривалості спілкування з учнями (вихованцями), які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, потребують тривалого лікування або особливих умов виховання.

У закладах освіти загального типу, які мають класи чи групи спеціального призначення (з особливим режимом), оплата праці адміністративно-господарського та обслуговуючого персоналу за підвищеними на 15–25% посадовими окладами здійснюється тільки за години роботи в цих класах (групах).

У дошкільних закладах загального типу, які мають групи для дітей з малими і загасаючими формами туберкульозу (незалежно від кількості груп) оплата праці за підвищеними ставками (посадовими окладами) провадиться всім працівникам, крім вихователів, музичних керівників, помічників вихователів, які в цих групах не працюють.

32. Працівникам (крім педагогічних та керівних, діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним процесом) шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, дитячих будинків, будинків дитини, оздоровчих таборів (загонів, груп), укомплектованих цими дітьми, ставки заробітної плати (посадові оклади) підвищуються на 20%.

Працівникам шкіл, шкіл-інтернатів усіх типів та професійно-технічних училищ, в яких створені групи (класи) для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, таке підвищення не провадиться.

33. Керівники закладів і установ освіти за погодженням з профспілковими комітетами можуть встановлювати доплати робітникам, спеціалістам та службовцям, які зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці у розмірі до 12% тарифної ставки (посадового окладу) і до 24% тарифної ставки (посадового окладу) на роботах з особливо важкими та шкідливими умовами праці в порядку і на підставі переліку робіт, передбачених у Додатку №9.

Вказані доплати включаються до середньої заробітної плати у всіх випадках її обчислення.

34. У випадках, коли працівникам освіти передбачено підвищення ставок і посадових окладів за двома чи більше підставами, ставки і посадові оклади спочатку збільшуються на розмір підвищень, передбачених у відсотках, а потім на розмір підвищень, передбачених у карбованцях. При цьому утворюються нові ставки (посадові оклади).

У випадках, коли працівники з числа навчально-допоміжного та обслуговуючого персоналу закладів освіти мають право на підвищення ставок заробітної плати і посадових окладів у відсотках за різними підставами, тобто в закладах для дітей, які мають одночасно дві і більше вади розвитку або одночасно мають дефекти розвитку і потребують тривалого лікування, їх ставки і посадові оклади підвищуються на загальних підставах, але не більш як на 25%, а педагогічним працівникам за цих умов підвищення ставок провадиться в розмірі 1,0 мінімальної заробітної плати.

Якщо підвищення ставок і окладів у відсотках, крім зазначених вище, встановлено іншими спеціальними рішеннями уряду, а також за підставами, передбаченими одночасно в пунктах 31 та 32 Інструкції, абсолютний розмір кожного підвищення визначається із ставки (посадового окладу) без урахування іншого підвищення, але не більше, ніж за двома підставами.

35. Директору і його заступнику з навчальної роботи в школі, де функціонують дві-три групи продовженого дня, посадовий оклад підвищується на 0,2 мінімальної заробітної плати, а в школах, де є 4 і більше груп продовженого дня, — на 0,43 мінімальної заробітної плати. Якщо в штатах школи є два і більше заступники директора з навчальної роботи, то посадовий оклад підвищується лише одному, в обов'язки якого входить керівництво групами продовженого дня. Підвищення окладів в цих розмірах провадиться незалежно від того, отримують вони повний оклад чи ні.

У початкових школах, де посада директора не передбачена, доплата за групи продовженого дня провадиться вчителю, на якого покладені обов'язки щодо керівництва школою.

Б. Додаткова оплата праці за класне керівництво, перевірку зошитів та письмових робіт

36. Вчителям, викладачам, старшим викладачам, майстрам виробничого навчання та іншим педагогічним працівникам (крім керівних) загальноосвітніх шкіл, середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів провадиться додаткова оплата за класне керівництво:*

- у 1–4 класах — в розмірі 13% ставки заробітної плати; (Абзац другий пункту 36 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41.)

- у 1–11 (12) класах (в тому числі при виправно-та виховно-трудо-вих установах та спеціальних професійно-технічних училищах) — в розмірі 20% ставки заробітної плати (посадового окладу);

(абзац третій пункту 36 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41)

- у середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладах, крім вечірніх (змінних) професійно-технічних навчальних закладів (відділень, груп) і професійно-технічних навчальних закладів при виправно-трудо-вих установах Міністерства внутрішніх справ — в розмірі 13% ставки заробітної плати (посадового окладу).

(Абзац четвертий пункту 36 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41.)

В класах (класах-комплектах, групах) шкіл усіх типів і найменувань з числом учнів менше 12 чоловік, в професійно-технічних навчальних закладах — менше 20 чоловік, в навчальних закладах мистецтв — від 12 до 15 чоловік оплата за класне керівництво здійснюється в розмірі 50% відповідних розмірів доплат.

Додаткова оплата за класне керівництво не провадиться: в школах-інтернатах усіх типів і найменувань (за винятком класів, укомплектованих учнями, що приходять), заочних школах, відділеннях, вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх школах, які працюють за навчальними планами, розрахованими на 28 тижнів у навчальному році.

Викладачам середніх спеціальних закладів в період перебування учнів на виробничій (технологічній, переддипломній) і навчальній практиці, якщо вона продовжується більше, ніж місяць і проводиться за межами того населеного пункту, де розташований навчальний заклад, а також у випадку випуску учнів в місяць, що передує червню, додаткова оплата за класне керівництво не проводиться за місяць відсутності учнів. Викладач може здійснювати класне керівництво лише в одній групі.

* Тут і далі установ освіти незалежно від відомчого підпорядкування

37. Вчителям 1–4 класів загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань за перевірку зошитів учнів провадиться додаткова оплата в розмірі 10% ставки заробітної плати. Ця доплата провадиться основному вчителю незалежно від навантаження.

(Абзац перший пункту 37 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41.)

Якщо в I–IV класах уроки з мов провадить інший вчитель, доплата йому за перевірку зошитів провадиться за фактичну кількість годин, виходячи з розмірів, передбачених для вчителів початкових класів з урахуванням кількості учнів. В такому ж порядку провадиться оплата за перевірку зошитів учнів вчителями I–IV класів, які ведуть індивідуальні заняття на дому, групові та індивідуальні заняття в лікарні або санаторії.

Вчителям V–XI (XII) класів, шкіл і шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань, в тому числі і тим, які ведуть індивідуальні та групові заняття з учнями на дому (в лікарні або санаторії), училищ фізичної культури, старшим викладачам та викладачам середніх спеціальних навчальних закладів, у тому числі заочних відділень, і професійно-технічних навчальних закладів провадиться додаткова оплата за перевірку письмових робіт з мов та літератури в розмірі 13%, математики — 10%, іноземної мови, стенографії, технічної механіки (конструювання) та креслення — 6 відсотків ставки заробітної плати. При цьому за перевірку робіт з креслення вчителям загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів і училищ фізичної культури доплата не провадиться.

(Абзац третій пункту 37 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41.)

Викладачам курсів доплата за перевірку письмових робіт провадиться в розмірі 6% ставки заробітної плати, якщо навчальними планами передбачене проведення таких робіт з цих предметів.

(Абзац четвертий пункту 37 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти України від 17.02.99 р. №41.)

38. У початкових класах (класах-комплектах), в яких заняття повинні вести два вчителі, у випадку відсутності другого вчителя з хвороби або з інших причин доплата за класне керівництво і перевірку зошитів провадиться як за один клас (клас-комплект) в залежності від загальної кількості учнів.

У 1–11 (12) класах (класах-комплектах) шкіл і шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань, училищ фізичної культури з кількістю учнів менше 12 чоловік, а також в групах професійно-технічних училищ з кількістю учнів 12–15 чоловік оплата за перевірку письмових робіт провадиться у розмірі 50% відповідних доплат. Даний порядок оплати застосовується і при поділі класів та груп на підгрупи.

Перерахунок розміру доплат за класне керівництво, перевірку зошитів (письмових робіт) у зв'язку із зміною кількості учнів протягом навчального року не провадиться (крім випадків, коли тарифікація педагогічних працівників здійснюється на початок першого та другого півріччя).

39. Додаткова оплата за перевірку письмових робіт вчителям і викладачам, вказаним в третьому абзаці п. 37, провадиться з урахуванням встановленої норми навчального навантаження.

У випадках, коли вчитель або викладач має навантаження з предметів, по яких встановлена додаткова оплата за перевірку письмових робіт більше чи менше 18 годин на тиждень (72 години на місяць), доплата відповідно збільшується чи зменшується.

В. Додаткова оплата праці за керівництво предметними, цикловими та методичними комісіями, відділеннями, завідування навчальними кабінетами, навчально-дослідними ділянками, виконання обов'язків майстра навчальних майстерень, проведення позакласної роботи з фізичного виховання.

40. Викладачам професійно-технічних навчальних закладів, старшим викладачам та викладачам середніх спеціальних навчальних закладів і курсів за керівництво предметними, цикловими та методичними комісіями провадиться додаткова оплата в розмірі від 0,33 до 0,43 мінімальної заробітної плати. Конкретні розміри доплат встановлюються керівниками навчальних закладів.

Перелік предметних і циклових комісій на навчальний рік у середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладах та курсах встановлюється директором у відповідності до Положення про предметну (циклову) комісію.

41. Вчителям та іншим працівникам шкіл, училищ фізичної культури, шкіл-інтернатів, а також викладачам загальноосвітніх дисциплін професійно-технічних навчальних закладів за завідування навчальними кабінетами провадиться додаткова оплата в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати.

У школах, школах-інтернатах, училищах фізичної культури, середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладах, в яких створені кабінети обчислювальної техніки, вчителям, викладачам та іншим працівникам, на яких покладено обслуговування цієї техніки, провадиться доплата в розмірі 0,1 мінімальної заробітної плати за кожний працюючий комп'ютер.

42. Старшим викладачам, викладачам, майстрам виробничого навчання середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів, курсів (крім викладачів загальноосвітніх дисциплін професійно-технічних навчальних закладів) за завідування навчальними кабінетами або лабораторіями прова-

диться додаткова оплата в розмірі від 0,33 до 0,43 мінімальної заробітної плати. Конкретний розмір доплати встановлюється керівником навчального закладу.

43. Вчителям за завідування навчально-дослідними ділянками (теплицями, парниковими господарствами) провадиться додаткова оплата: в дев'ятирічних школах — в розмірі 0,33, в середніх загально-освітніх школах — 0,43, а в школах-інтернатах та спеціальних школах для дітей, які потребують особливих умов виховання, — 0,66 мінімальної заробітної плати. Доплата провадиться тільки при наявності ділянки розміром не менше 0,5 га протягом 9 місяців, а при наявності теплиці або парникового господарства доплата провадиться протягом всього року незалежно від того, чи є при школі навчально-дослідна ділянка.

За наявності в штаті школи-інтернату агронома доплата вчителю за завідування навчально-дослідною ділянкою не провадиться.

44. За завідування навчальними майстернями шкіл, шкіл-інтернатів, в яких ведуться заняття з праці, встановлюється додаткова оплата: в школах, школах-інтернатах при кількості класів (класів-комплектів) до 10 — в розмірі 0,33, від 10 до 20 класів (класів-комплектів) — 0,43, 21 і більше класів (класів-комплектів) — 0,63 мінімальної заробітної плати за кожну майстерню, а за комбіновану майстерню (з обробки металу та деревини, обладнану в одному приміщенні) відповідно 0,66, 0,83 і 1,06 мінімальної заробітної плати.

За виконання обов'язків майстра навчальних майстерень, в яких проводяться заняття з обслуговуючих видів праці (обробка тканини, кулінарія), доплата провадиться як за одну майстерню, незалежно від того, в скількох приміщеннях вона розташована.

У необхідних випадках допускається поділ однієї доплати за виконання обов'язків майстра навчальних майстерень між двома вчителями трудового навчання.

45. У школах та школах-інтернатах усіх типів і найменувань провадиться доплата педагогічним працівникам за проведення позакласної роботи з фізичного виховання учнів у розмірах: при кількості класів (класів-комплектів) від 10 до 19 — 0,76, від 20 до 29 — 1,39, 30 і більше 2,79 мінімальної заробітної плати.

У школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, у дитячих будинках для дітей шкільного віку та дитячих будинках змішаного типу доплата встановлюється в розмірі 1,39 мінімальної заробітної плати незалежно від кількості класів (груп). Доплата може провадитися як одному, так і декільком працівникам.

Г. Додаткова оплата праці за керівництво школами (класами), інтернатами, філіалами, відділеннями (групами), навчально-консультаційними пунктами шкіл, відділами позашкільних закладів.

46. У початкових, вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх школах, музичних школах-семирічках і художніх школах з кількістю учнів до 50 — посада директора не встановлюється.

За керівництво такою школою одному із вчителів, а за керівництво класами з очно-заочною формою навчання при денних загально-освітніх школах директору провадиться доплата в розмірі — 0,63 мінімальної заробітної плати.

47. Директорам початкових шкіл з кількістю учнів від 50 до 100 посадовий оклад встановлюється з урахуванням виконання ними навчального навантаження в обсязі 10 годин на тиждень.

Директорам початкових шкіл з кількістю учнів понад 100, директорам базових початкових шкіл при педучилищах, а також директорам вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл з кількістю учнів понад 50 посадові оклади встановлюються на загальних підставах.

48. Директорам загальноосвітніх шкіл, середніх спеціальних музичних та художніх шкіл, хорових, хореографічних, циркових, музично-хореографічних училищ встановлюється додаткова оплата за завідування інтернатом в розмірі — 0,66 мінімальної заробітної плати.

Директорам дитячих музичних, художніх шкіл і шкіл мистецтв, які здійснюють керівництво школами загальної, музичної, художньої, хореографічної освіти і працюють на базі дитячих музичних, художніх шкіл та шкіл мистецтв, здійснюється доплата в розмірі половини посадового окладу директора цієї школи.

49. За завідування навчально-консультаційними пунктами заочних відділень шкіл, заочних і вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл з очно-заочними формами навчання, вчителям та іншим педагогічним працівникам провадиться додаткова оплата:

- в навчально-консультаційних пунктах при наявності: від 30 до 60 заочників — 0,17 мінімальної заробітної плати (оплата провадиться тільки в пунктах, які розташовані у сільській місцевості, а також на плавбазах і суднах в період плавання), від 61 до 100 заочників — в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати, від 101 до 200 заочників (тільки в пунктах заочних відділень і заочних шкіл) — в розмірі 0,33 мінімальної заробітної плати;
- в навчально-консультаційних пунктах для сліпих і слабозорих, глухих і слабочуючих учнів за наявності від 15 до 60 заочників — у розмірі 0,17 мінімальної заробітної плати.

50. Керівнику гуртка позашкільного закладу, який здійснює керівництво відділом (за наявності у відділі не менше 10 гуртків одного профілю) провадиться додаткова оплата в розмірі 0,83 мінімальної заробітної плати. За наявності посади завідуючого вказана доплата не провадиться.

51. Викладачам, старшим викладачам середніх спеціальних навчальних закладів з підготовки працівників мистецтв, музичних відділень педагогічних училищ провадиться додаткова оплата при кількості учнів на відділенні: від 50 до 100 — у розмірі 0,43, а понад 100 — 0,53 мінімальної заробітної плати.

Викладачам, старшим викладачам середніх спеціальних навчальних закладів за завідування вечірніми, заочними відділеннями, відділеннями за спеціальністю (однією або декількома спорідненими) провадиться додаткова оплата у розмірі 0,76 мінімальної заробітної плати.

Доплата за завідування відділеннями провадиться за відсутності штатної посади завідуючого відділенням.

Д. Додаткова оплата праці за суміщення професій і посад, не пов'язаних з педагогічною роботою, надбавки за високі творчі та виробничі досягнення в роботі, преміювання, інші види додаткової оплати .

52. Керівники установ і закладів освіти мають право в межах фонду заробітної плати (фонду оплати праці) встановлювати:

- за погодженням з профспілковим комітетом — доплати за суміщення професій (посад), розширення зони обслуговування чи збільшення обсягів виконуваних робіт, а також за виконання поряд з основною роботою обов'язків тимчасово відсутніх працівників без обмеження розмірів цих доплат та переліків суміщуваних професій (посад). Конкретний розмір доплат встановлюється з фактично виконаного обсягу робіт. Доплати за виконання обов'язків тимчасово відсутнього керівника його штатним заступникам не провадяться;
- доплати за перевищення планової наповнюваності груп вихователям, вчителям-логопедам (вчителям-дефектологам), музичним керівникам, інструкторам з фізкультури, помічникам вихователів та санітаркам — няням дошкільних закладів. Доплати провадяться за фактичну кількість дітей, що відвідували групи понад встановлену норму наповнюваності за минулий місяць, виходячи зі ставки заробітної плати (посадового окладу) відповідного працівника;
- надбавки за високі творчі та виробничі досягнення, залежно від особистого внеску кожного працівника або за виконання особливо важливих (термінових) робіт на строк їх виконання. Керівникам установ і закладів надбавки затверджуються вищими органами управління. Надбавки зменшуються або повністю відміняються при погіршенні якості роботи.

53. Преміювання працівників здійснюється у відповідності з положеннями про преміювання, які затверджуються керівниками установ за погодженням з профспілковими комітетами.

Премії, які виплачуються працівникам, максимальними розмірами не обмежуються.

Розміри матеріальної допомоги працівникам визначаються керівником установи за погодженням з профспілковим комітетом.

Керівникам установ і закладів розміри премій і матеріальної допомоги встановлюються за погодженням з профспілковим комітетом і вищими органами управління.

Розміри премій визначаються з урахуванням доплат і надбавок, перелічених у Додатку № 8.

На преміювання працівників установ і закладів освіти, а також на виплату їм різного роду доплат та надбавок, матеріальної допомоги не можуть спрямовуватись кошти, передбачені на оплату праці вихованців, учнів, в т.ч. добровільно внесених, перерахованих за рішенням самих учнів у фонди навчально-виховного закладу.

Працівники вищих органів управління не можуть преміюватись і одержувати матеріальну допомогу за рахунок коштів підвідомчих установ і закладів, які виділяються на їх утримання.

54. За систематичну роботу понад встановлену тривалість робочого часу керівним та іншим працівникам позаміських оздоровчих таборів, або таборів з цілодобовим перебуванням дітей, а також туристських походів, експедицій, екскурсій провадиться доплата в розмірі 15% посадового окладу (ставки).

Конкретний перелік працівників, які мають право на зазначену доплату, визначається керівником табору.

55. За ведення діловодства та бухгалтерського обліку провадиться додаткова оплата:

- у загальноосвітніх школах, включаючи вечірні (змінні) загальноосвітні школи, школах-дитячих садках — в розмірі 0,43 мінімальної заробітної плати;
- на заочних відділеннях середніх загальноосвітніх шкіл з кількістю учнів-заочників: до 200 — в розмірі 0,2, понад 200 — в розмірі 0,33 мінімальної заробітної плати;
- в інтернатах при загальноосвітніх школах, середніх музичних, художніх школах та училищах з підготовки працівників мистецтв — в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати;
- у шкільних та міжшкільних навчально-виробничих майстернях — в розмірі 0,33 мінімальної заробітної плати.

Додаткова оплата в розмірах, передбачених у цьому пункті, провадиться і в тих випадках, коли бухгалтерський облік ведеться централізованою бухгалтерією.

За ведення бухгалтерського обліку по виробництву і реалізації сільськогосподарської продукції, в т. ч. і в підсобних господарствах, бухгалтерам провадиться додаткова оплата в таких розмірах: при площі сільськогосподарських угідь понад 15 га — 0,33 мінімальної заробітної плати, за наявності сільськогосподарських угідь, площа яких становить менше 15 га — 0,2 мінімальної заробітної плати. Доплати провадяться за рахунок прибутків від виробництва продукції. Цей порядок не застосовується, коли для виконання зазначених робіт передбачаються штатні одиниці бухгалтерів.

56. Директорам, заступникам директорів з адміністративно-господарської роботи (помічникам директорів, завідуючим господарством) загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів та дитячих будинків усіх типів і найменувань, які виробляють сільськогосподарську продукцію (в т. ч. у підсобних господарствах), здійснюється додаткова оплата в розмірі не менше 0,53, а директорам, заступникам директорів, старшим майстрам професійно-технічних навчальних закладів, що виробляють сільськогосподарську продукцію (в т. ч. в навчальних і підсобних сільських господарствах) — у розмірі не менше 0,66 мінімальної заробітної плати.

Доплата здійснюється за рахунок прибутків від виробництва продукції.

57. За завідування господарством у вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх школах та інтернатах при школах (у випадках, коли в них не передбачена посада завідуючого господарством) помічникам директорів по господарській частині або завідуючим господарством та іншим працівникам загальноосвітніх шкіл (за відсутності в штатах цих посад) провадиться додаткова оплата:

- у вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх школах з числом класів від 10 до 20 — в розмірі 0,33, та числом класів більше 20 — в розмірі 0,43 мінімальної заробітної плати;
- інтернатах при загальноосвітніх школах, середніх музичних, художніх школах та училищах з підготовки працівників мистецтв з кількістю вихованців від 40 до 120 — в розмірі 0,43 мінімальної заробітної плати.

58. У загальноосвітніх школах усіх типів і найменувань, у яких не передбачена посада бібліотекаря, за ведення бібліотечної роботи провадиться додаткова оплата в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати.

За ведення бібліотечної роботи у вечірніх (змінних) відділеннях (групах) професійно-технічних навчальних закладів, а також при теоретичному навчанні робітників з виробництва провадиться додаткова оплата у розмірі 0,17 мінімальної заробітної плати.

Бібліотекарям та іншим працівникам шкіл (шкіл-інтернатів) усіх типів і найменувань за роботу з бібліотечним фондом підручників провадиться доплата в таких розмірах (від мінімальної заробітної плати):

- за наявності від 200 до 800 примірників підручників — 0,07;
- за наявності від 801 до 2000 примірників підручників — 0,1;
- за наявності від 2001 до 3500 примірників підручників — 0,2 (за кожні наступні 1500 екземплярів підручників — 0,1, але загальна доплата не повинна перевищувати 0,66).

Кількість підручників, що знаходяться в бібліотеці школи і підлягають безкоштовній видачі учням, встановлюється за даними статистичної звітності за формою ЗШ-1.

При зміні кількості підручників після 1 вересня встановлена доплата не змінюється до 1 вересня наступного року.

59. Лаборантам середніх загальноосвітніх шкіл, які одночасно виконують обов'язки лаборантів фізичних та хімічних кабінетів вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл, провадиться додаткова оплата в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати за кожний кабінет за умови, що в штаті цих шкіл не передбачені посади лаборантів.

60. Директорам, заступникам директорів, які відповідають за організацію навчально-виробничої роботи, та старшим майстрам професійно-технічних навчальних закладів, де створені вечірні (змінні) групи, провадиться додаткова оплата за організацію і керівництво навчально-виробничим навчанням учнів у розмірі 0,33 мінімальної заробітної плати при загальній кількості учнів у вечірніх (змінних) групах 75–125 чоловік і в розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати при загальній кількості учнів у цих групах більше 125 чоловік.

Директорам, заступникам директорів, які відповідають за організацію навчально-виробничої і господарської роботи (завідуючим господарством), та головним бухгалтерам професійно-технічних навчальних закладів, у яких здійснюється теоретичне навчання робітників з виробництва, за роботу по керівництву і фінансово-господарському обслуговуванню груп з підготовки робітників провадиться додаткова оплата в розмірі 0,33 мінімальної заробітної плати при загальній кількості учнів у цих групах 50–125 чоловік і в розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати при загальній кількості учнів більше 125 чоловік;

– працівникам, які ведуть діловодство та касові операції — в розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати кожному при кількості учнів не менше 50 чоловік.

Зазначені в цьому пункті доплати провадяться працівникам один раз на місяць, виходячи з фактичного контингенту учнів, які навчаються протягом цього місяця у вечірніх (змінних) групах та групах теоретичного навчання.

У навчальних закладах професійно-технічного навчання, в яких здійснюється теоретичне навчання робітників з виробництва, вечірня (змінна) та курсова підготовка робітників з загальним контингентом учнів більше 200 чоловік, може вводитися додатково посада заступника директора.

У цьому випадку додаткова оплата заступнику директора, який відповідає за організацію навчально-виробничої роботи, не провадиться.

61. Директорам і заступникам директорів середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів, учні яких проживають у гуртожитках, здійснюється додаткова оплата в розмірі не менше 0,66 мінімальної заробітної плати.

62. В училищах фізичної культури вчителям (викладачам) зі спорту за підготовку висококваліфікованих спортсменів, керівникам, спеціалістам та службовцям за забезпечення високоякісного навчально-тренувального процесу провадиться додаткова оплата на умовах і в розмірах, передбачених для працівників фізичної культури і спорту.

VI. Порядок нарахування заробітної плати працівникам закладів і установ освіти

63. Оплата праці педагогічних працівників установ і закладів освіти провадиться виходячи із встановлених ставок заробітної плати (посадових окладів) з врахуванням підвищень, фактичного обсягу педагогічної роботи, доплат та надбавок.

Навчальне навантаження між вчителями, викладачами та іншими педагогічними працівниками розподіляється керівником установи за погодженням з профспілковим комітетом залежно від кількості годин, передбачених навчальними планами, наявності відповідних педагогічних кадрів та інших конкретних умов, що склались у закладі.*

Обсяг навчальної та іншої педагогічної роботи, яку може виконувати педагогічний працівник за основним місцем роботи, граничними розмірами не обмежується.

Обсяг навчального навантаження педагогічним працівникам шкіл, шкіл-інтернатів (крім учителів вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл (класів) з очно-заочною формою навчання, заочних шкіл, а також учителів, що навчають дітей, які перебувають на тривалому лікуванні у лікарнях) і викладачам педучилищ визначається один раз на рік окремо по півріччях.

* З дотриманням Кодексу законів про працю України.

Навчальне навантаження вчителів вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл (класів) з очно-заочною формою навчання, заочних шкіл, а також вчителів, що навчають дітей, які перебувають на тривалому лікуванні у лікарнях, визначається два рази на рік до початку першого та другого півріччя.

Навчальне навантаження викладачам середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів визначається один раз на рік до початку навчального року.

А. Порядок встановлення розмірів ставок заробітної плати та посадових окладів

64. Ставки заробітної плати (посадові оклади) вчителів, викладачів, вихователів та інших педагогічних працівників виплачуються:*

а) за 3 години педагогічної (викладацької) роботи на день (18 годин на тиждень): вчителям 5–11 (12) класів шкіл та шкіл-інтернатів усіх типів і найменувань; вчителям трудового навчання 2–3 класів спеціальних шкіл для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання; викладачам 3–5 класів шкіл естетичного виховання (загальної музичної, художньої, хореографічної освіти) з п'ятирічним строком навчання; викладачам 5–7 класів шкіл естетичного виховання (дитячих музичних, художніх, хореографічних шкіл, шкіл мистецтв) з семирічним строком навчання; викладачам спеціальних дисциплін 1–11 класів середніх музичних і художніх шкіл та шкіл-інтернатів; викладачам 1–4 класів дитячих художніх шкіл і шкіл загальної художньої освіти з чотирирічним строком навчання; викладачам і старшим викладачам педагогічних училищ; учителям-дефектологам і логопедам установ охорони здоров'я та соціального забезпечення (крім будинків дитини); керівникам гуртків, секцій, студій та інших форм гурткової роботи, в тому числі організованих у закладах освіти на принципах самоокупності; учителям груп для занять з іноземної мови в початкових класах загальноосвітніх шкіл і в дошкільних закладах, що працюють на принципах самоокупності; викладачам постійно діючих курсів з вивчення мов, стенографії, машинопису з терміном навчання один рік і більше; вчителям і викладачам училищ фізичної культури;

б) за 3 години викладацької роботи в середньому в день (720 годин на рік): викладачам та старшим викладачам середніх спеціальних закладів та професійно-технічних навчальних постійно діючих курсів, курсів з підготовки до вступу в середні спеціальні заклади;

в) за 20 годин викладацької роботи на тиждень: вчителям 1–4 класів шкіл та шкіл-інтернатів, завідуючим логопедичними пунктами, логопедам будинків дитини, вчителям-логопедам і вчителям-дефектологам;

* Норма годин на ставку встановлена, виходячи з 6-денного режиму роботи.

г) за 4 години педагогічної (викладацької) роботи в день (24 години на тиждень): викладачам 1–2 класів шкіл естетичного виховання (загальної музичної, художньої, хореографічної освіти) з п'ятирічним строком навчання; викладачам 1–4 класів шкіл естетичного виховання (дитячих музичних, художніх, хореографічних шкіл, шкіл мистецтв) з семирічним строком навчання; музичним керівникам; концертмейстерам, акомпаніаторам і культурорганізаторам;

д) за 4 години педагогічної (викладацької) роботи на день (1016 годин на рік): викладачам постійно діючих курсів з вивчення мов, стенографії, машинопису з строком навчання менше одного року;

е) за 25 годин виховної роботи на тиждень: вихователям спеціальних навчально-виховних закладів (груп) для дітей і підлітків з вадами у фізичному чи розумовому розвитку;

є) за 5 годин педагогічної роботи в день (30 годин на тиждень): вихователям, старшим вихователям шкіл-інтернатів, дитячих будинків, крім шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням російської мови та посиленою військово-фізкультурною підготовкою, інтернатів, шкіл (груп) продовженого дня, установ охорони здоров'я, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховно-трудових колоній, спеціальних шкіл та спеціальних профтехучилищ для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, кімнат школяра при клубах, палацах культури, житлово-експлуатаційних організаціях, училищ фізичної культури, інструкторам з фізкультури, інструкторам слухових кабінетів;

ж) за 6 годин педагогічної роботи в день (36 годин на тиждень) вихователям, вихователям-методистам дитячих дошкільних закладів, будинків дитини, дитячих майданчиків, дитячих парків;

з) за 7 годин роботи в день (41 година на тиждень): майстрам виробничого навчання, в тому числі навчання водінню, вихователям професійно-технічних навчальних закладів.

Ставки заробітної плати педагогічних працівників, перелічених у підпунктах «а» – «з» цього пункту, встановлюються виходячи із затрат робочого часу в астрономічних годинах (60 хвилин). Короткі перерви, передбачені між уроками, заняттями, лекціями є робочим часом педагогічного працівника. Тривалість уроків і перерв встановлюється відповідно до Положення про навчальний заклад. В навчальних планах шкіл усіх типів і найменувань, педучилищ, професійно-технічних навчальних закладів час на навчальні дисципліни визначається в академічних годинах (45 хвилин), крім перших класів шкіл, де навчаються діти шестирічного віку (35 хвилин). Скорочення тривалості уроку не є підставою для зменшення норми часу, що передбачається на вивчення предмета

і не є підставою для зменшення норми часу для оплати в розрізі чверті, півріччя, року. Збільшення кількості уроків у зв'язку із зменшенням її тривалості не означає збільшення навчального навантаження, встановленого при тарифікації.

За години педагогічної роботи, виконаної понад встановлену норму, провадиться додаткова оплата відповідно до отримуваної ставки заробітної плати в одинарному розмірі.

У тих випадках, коли робота понад встановлену норму виконується вихователями, помічниками вихователів, санітарками, нянями дошкільних закладів з причини невиходу на роботу змінника, або у випадках, коли батьки несвоєчасно забирають дітей з дошкільного закладу і робота виконується за межами робочого часу, встановленого графіками роботи, оплата праці провадиться відповідно до статті 106 Кодексу законів про працю України, як за надурочну.

Цей порядок застосовується у випадках, коли робота понад встановлену норму робочого часу виконувалась без перерви після закінчення основного робочого часу.

Адміністрація зобов'язана вжити заходів для заміни відсутнього працівника. Надурочна робота допускається, як виняток, з дозволу профспілкового комітету.

Надурочна робота не повинна перевищувати для кожного працівника 120 годин на рік.

При погодинній оплаті праці надурочна робота оплачується за перші дві години у полуторному розмірі, а наступні години – у подвійному розмірі.

Оплата надурочних робіт здійснюється в межах фонду заробітної плати (фонду оплати праці) закладу, установи.

Якщо для працівника установи чи закладу освіти законодавством не передбачено скороченої тривалості робочого дня, то він становить 7 годин при шестиденному робочому тижні (41 годину на тиждень).

65. Педагогічним працівникам, які мають освіту в обсязі учительського інституту та прирівняних до нього навчальних закладів, ставки заробітної плати і посадові оклади встановлюються у розмірах, передбачених для працівників, які мають середню спеціальну освіту.

66. Учителям і викладачам, старшим викладачам, які мають стаж педагогічної роботи 25 і більше років, при неповному навчальному навантаженні виплачується гарантована частина ставки у розмірі 0,48 мінімальної заробітної плати, а за години проведених занять провадиться оплата виходячи із ставки, зменшеної на 0,48 мінімальної заробітної плати.

У тих випадках, коли вчителі і викладачі, які мають стаж педагогічної роботи 25 і більше років, працюють у двох чи декількох нав-

чальних закладах і за усіма місцями роботи (разом) мають неповне навчальне навантаження, гарантована частина ставки виплачується тільки за основним місцем роботи. Оплата за години проведених занять за усіма місцями роботи здійснюється у таких випадках, виходячи із ставки, зменшеної на 0,48 мінімальної заробітної плати.

Вчителям, які працюють у різних класах (1–4, 5–11 (12)), гарантована частина ставки виплачується, якщо їх заробітна плата за загальне навчальне навантаження в цих класах менше за місячну ставку. При визначенні навчального навантаження виховательська робота в групах продовженого дня не враховується.

Зазначений порядок виплати гарантованої частини ставки не застосовується для працівників, які отримують пенсію за віком, по інвалідності чи за іншими підставами, а також для працівників з числа адміністративно-господарського та навчально-допоміжного персоналу, які ведуть у цих же закладах викладацьку роботу.

67. У навчальних закладах з індивідуальними формами навчання (музичні школи, училища тощо) за години викладацької роботи, не виконані у зв'язку з неявкою учнів на заняття, оплата праці провадиться у розмірі не менше двох третин їх тарифних ставок.

За наявності економії фонду заробітної плати за згодою керівника навчального закладу невичитані години можуть бути проведені протягом навчального року з додатковою погодинною оплатою.

Б. Порядок обчислення заробітної плати педагогічних працівників шкіл, педагогічних училищ, професійно-технічних навчальних закладів та інших закладів освіти.

Установи народної освіти (крім професійно-технічних навчальних закладів та середніх спеціальних навчальних закладів)

68. Місячна заробітна плата педагогічних працівників установ освіти, в т. ч. педучилища (крім середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладів) визначається шляхом множення ставки заробітної плати на їх фактичне навантаження на тиждень і ділення цього добутку на встановлену норму годин на тиждень.

Встановлена при тарифікації заробітна плата виплачується щомісячно незалежно від кількості тижнів і робочих днів у різні місяці року.

69. Тарифікація вчителів за роботу з заочниками здійснюється в такому порядку:

- у навчальне навантаження вчителя включаються години, передбачені на півріччя навчальним планом на групові та індивідуальні консультації, а також 70% від обсягу годин, передбачених на приймання усних та письмових заліків. Розрахунок годин в навчальному плані на прийом усних та письмових заліків проводиться на середню кількість учнів у групі від 9 до 15 чоловік – 12, а в групі від 16 до 20 чоловік – 18.

При тарифікації загальна кількість годин, включених у навчальне навантаження, ділиться на число навчальних тижнів у півріччі. Виходячи з середньотижневого навчального навантаження, вчителю визначається заробітна плата, яка виплачується щомісячно незалежно від фактичного навантаження в різні місяці півріччя.

70. У зв'язку з частою зміною контингенту учнів, які знаходяться на тривалому лікуванні в лікарнях, тарифікація вчителів, які їх навчають, провадиться в такому порядку:

- в навчальне навантаження включається 80% від обсягу годин, відведених навчальним планом на групові та індивідуальні заняття;
- місячна заробітна плата за години викладацької роботи визначається шляхом множення ставки заробітної плати (з урахуванням підвищення її за роботу з дітьми, що потребують тривалого лікування) на обсяг тижневого навантаження, взятого в розмірі 80% від фактичного навантаження на початок кожного півріччя і ділення на встановлену норму годин на ставку. Встановлена місячна заробітна плата виплачується до початку наступного півріччя. Після закінчення кожного навчального півріччя години педагогічної роботи, виконані понад встановлений при тарифікації обсяг тижневого навантаження, оплачуються додатково за погодинною оплатою.

При невиконанні обсягу тижневого навантаження, встановленого при тарифікації, утримання з заробітної плати не провадиться.

У випадку, коли кількість дітей у групах, які знаходяться на лікуванні, не змінюється і відповідає вимогам Положення про умови навчання таких учнів, оплата вчителів провадиться на загальних підставах у відповідності з п.68 Інструкції.

71. За час роботи в період канікул оплата праці педагогічних працівників та осіб з числа керівного, адміністративно-господарського та навчально-допоміжного персоналу, яким дозволяється вести викладацьку роботу або заняття з гуртківцями в тій же установі, провадиться з розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації, що передувала початку канікул.

Особам, які зараховані на роботу на посади педагогічних та керівних працівників під час літніх канікул учнів, заробітна плата за період до початку навчального року виплачується з розрахунку ставки заробітної плати, встановленої у відповідності з їх освітою, категорією та розрядом або посадового окладу залежно від кількості учнів станом на 1 вересня попереднього навчального року (з урахуванням підвищень за наявність звання та вченого ступеня).

72. Учителям вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл і окремих класів працюючої молоді при загальноосвітніх школах,

в яких проводяться заняття за навчальними планами, розрахованими на 28 тижнів, заробітна плата виплачується протягом навчального року, а також за один тиждень до початку і за один тиждень після закінчення навчального року. Чергова відпустка надається їм пропорційно відпрацьованому часу.

73. Погодинна оплата педагогічних працівників в установах, зазначених у цьому розділі, допускається лише при оплаті за години заміщення тимчасово відсутніх з хвороби або з інших причин вчителів, вихователів, викладачів тощо, яке тривало не більше двох місяців, а також при оплаті працівників підприємств, організацій та установ, які залучаються для педагогічної роботи. Якщо заміщення тривало понад два місяці, то оплата праці педагогічного працівника провадиться з першого дня заміщення за всі години фактичного педагогічного навантаження в порядку, передбаченому п.68 цієї Інструкції.

Розмір погодинної оплати визначається шляхом ділення місячної тарифної ставки, встановленої за 18 годин педагогічної роботи в тиждень, – на 76,2; за 20 годин педагогічної роботи за тиждень – на 84,7; за 24 години педагогічної роботи за тиждень – на 101,6; за 25 годин педагогічної роботи за тиждень – на 105,8; за 30 годин педагогічної роботи за тиждень – на 127,0; за 36 годин педагогічної роботи за тиждень – на 152,4; за 41 годину роботи за тиждень – на 173,1.

Особи, які працюють на умовах погодинної оплати і не ведуть занять під час канікул, оплату за цей час не отримують.

74. Учителям початкових класів, яким з незалежних від них причин не може бути забезпечене повне тижневе навантаження, заробітна плата виплачується в розмірі не нижче місячної ставки, якщо:

- у 2–4 класах уроки образотворчого мистецтва, музики та співів, фізкультури передані спеціалістам;
- у 1 класах вчителі за станом здоров'я та з інших причин не можуть вести уроки фізкультури і співів;
- у 1–4 класах шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови, в сільських початкових школах вчителі внаслідок своєї підготовки не можуть вести уроки іноземної та інших мов.

У всіх цих випадках звільнення вчителя від проведення занять та виплата заробітної плати в розмірі не нижче місячної ставки з обов'язковим довантаженням до встановленої норми годин оформляється наказом директора школи з зазначенням причин та підстав звільнення від занять і робіт, якими довантажуюється вчитель.

75. У сільських дев'ятирічних школах, в яких немає необхідної кількості навчальних годин з фізичної культури в 2–9 класах для встановлення повної ставки заробітної плати, вводиться посада вчителя фізичної культури з покладенням на нього обов'язків по організації позакласної роботи з фізичного виховання учнів.

Зазначеним вчителям фізичної культури виплачується повна ставка заробітної плати. В тому випадку, коли ці вчителі проводять уроки і з інших навчальних предметів, їм додатково оплачується педагогічна робота за всі години занять з цих предметів, незалежно від обсягу педагогічного навантаження з фізичної культури.

76. Учителям, викладачам та іншим педагогічним працівникам, у яких з незалежних від них причин протягом навчального року навантаження зменшується порівняно з навантаженням, встановленим їм при тарифікації, до кінця навчального року виплачується:*

- у випадку, коли навантаження, що залишилось, вище встановленої норми на ставку – заробітна плата за фактичну кількість годин;
- у випадку, коли навантаження, що залишилось, нижче встановленої норми на ставку – заробітна плата за ставку, коли в цих педагогічних працівників немає можливості довантажити навчальною роботою в даній місцевості за умови виконання іншої організаційно-педагогічної роботи;
- у випадку, коли при тарифікації навчальне навантаження було встановлено нижче норми за ставку, – заробітна плата, встановлена при тарифікації за умови виконання іншої організаційно-методичної роботи.

77. У випадку, коли в окремі дні (місяці) заняття не проводяться з незалежних від учителя (викладача) причин (сільгосп роботи, епідемії, несприятливі метеорологічні умови тощо), його оплата здійснюється з розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації за умови, що вчитель (викладач) виконує іншу організаційно-педагогічну роботу. За відсутності такої роботи час простою оплачується в порядку і розмірах, визначених Кодексом законів про працю України.

---

* З дотриманням Кодексу законів про працю України.

**Перелік спеціальних закладів
(з особливим режимом), робота в яких дає право на підвищення
посадових окладів на 15–25%**

1. Школи, школи-інтернати, професійно-технічні училища, дитячі будинки (класи, групи), інтернати усіх типів та найменувань: для глухих, глухонімих, туговухих, сліпих, сліпоглухих, слабозорих, для дітей з психоневрологічними захворюваннями, розумово відсталих, сліпих розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку, для дітей з важкими порушеннями мови, з наслідками поліомієліту, церебральними спастичними паралічами, з малими і загасаючими формами туберкульозу, із захворюваннями серцево-судинної системи, для дітей, які потребують тривалого лікування, спеціальні школи для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання, приймальники-розподільники для неповнолітніх, виховно-трудова колонія, поза-шкільні заклади для важковиховуваних дітей, направлених у ці заклади дитячими кімнатами міліції.

2. Дитячі дошкільні заклади (групи) усіх типів та найменувань: для глухих (глухонімих), сліпих, слабозорих, туговухих, для дітей з порушеннями інтелекту (розумово відсталих); для дітей з косоокістю і амбліопією, психоневротиків, з наслідками поліомієліту, церебральними спастичними паралічами, з ураженням центральної нервової системи, з порушенням опорно-рухового апарату, з малими і загасаючими формами туберкульозу, з порушенням мови.

3. Психолого-медико-педагогічні (медико-педагогічні) консультації (комісії).

4. Логопедичні пункти.

5. Установи і заклади Міністерства соціального забезпечення: дитячі будинки усіх типів і найменувань, відділення для дітей-інвалідів в установах для дорослих.

6. Загальноосвітні школи, професійно-технічні училища при виправно-трудовах установах і виправно-трудовах профілакторіях та лікувально-трудовах профілакторіях.

7. Установи охорони здоров'я: спеціалізовані будинки дитини, дитячі лікарні (відділення), санаторії та інші.

8. Діючі дошкільні заклади при виправно-трудовах установах.

*Примітка.

Оплата праці за підвищеними посадовими окладами у порядку, передбаченому п.31 Інструкції, може провадитись і працівникам оздоровчих таборів, укомплектованих дітьми, зазначеними у п.1 цього додатку.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти України
від 05.08.1993 №293
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
10 серпня 1993 р. за №104

Про порядок наймання і звільнення педагогічних та науково-педагогічних* працівників закладів освіти, що є у державній власності

Положення (Назва із змінами, внесеними згідно з наказами Міносвіти №229 від 26.06.96, №122 від 28.04.99)

1. Загальні положення

1.1. Дане Положення розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Кодексу законів про працю України, рішень уряду України щодо наймання на роботу працівників, положень Генеральної тарифної угоди між Кабінетом Міністрів України і профспілковими об'єднаннями України, Угоди між Міністерством освіти України і Центральним комітетом профспілки працівників освіти і науки України, Рекомендацій з припинення трудових відносин з ініціативи підприємця Міжнародної організації праці від 1982 р. №166, яку Україна ратифікувала 4 лютого 1994 року, Положення про Міністерство освіти України, а також Положення про порядок наймання та звільнення керівників закладів освіти, що є у державній власності, затвердженого Наказом Міносвіти України від 27 квітня 1993 року №116. (Пункт 1.1 із змінами, внесеними згідно з наказами Міносвіти №433 від 07.12.93, №229 від 26.06.96, №122 від 28.04.99.)

1.2. Положення поширюється на педагогічних працівників загальноосвітніх, спеціальних шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, професійно-технічних, вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, науково-педагогічних працівників вищих закладів III–IV рівнів акредитації та післядипломної освіти (далі — заклади освіти), що є у державній власності, які діють на підставі Закону України «Про освіту» та підпорядковані Міністерству освіти України, іншим міністерствам і відомствам. (Пункт 1.2 в редакції Наказу Міносвіти №229 від 26.06.96; із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №122 від 28.04.99.)

* Далі — за текстами наказу і Положення, де йдеться про педагогічних працівників, мати на увазі також науково-педагогічних працівників, оскільки відповідно до п.2 ст.54 Закону України «Про освіту» педагогічну діяльність здійснюють педагогічні працівники, а у вищих закладах III і IV рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти — науково-педагогічні працівники.

1.3. Відповідно до Закону України «Про освіту» і цього Положення педагогічними, науково-педагогічними працівниками, на яких поширюється це Положення, є: вчителі, викладачі, майстри виробничого навчання, асистенти, викладачі-стажисти, старші викладачі, доценти, професори, завідувачі кафедрами (відділеннями), декани факультетів, проректори, заступники директорів закладів. (Пункт 1.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства №229 від 26.06.96)

1.4. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку. (Пункт 1.4 в редакції Наказу Міністерства №229 від 26.06.96.)

1.5. Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту», статті 21 Кодексу законів про працю України педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладання трудового договору, в тому числі за контрактом. Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі конкурсного відбору в порядку, визначеному розділом п'ятим цього Положення. (Пункт 1.5 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства №433 від 07.12.93, в редакції Наказу Міністерства №229 від 26.06.96.)

1.6. Трудовий договір, контракт укладається між працівниками та закладом освіти в особі керівника або його заступника.

1.7. На педагогічних, науково-педагогічних працівників поширюється чинне законодавство про працю. (Пункт 1.7 із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства №433 від 07.12.93, №229 від 26.06.96.)

2. Умови укладання трудового договору

2.1. Трудовий договір відповідно до чинного законодавства є угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену в цій угоді, підпорядковуватися правилам внутрішнього трудового розпорядку, а власник або уповноважений ним орган зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

2.2. Правова основа трудового договору визначається законодавством України про працю.

2.3. Згідно з чинним законодавством трудовий договір може бути:

- безстроковий — укладений на невизначний період;
- укладений на певний строк, встановлений за згодою сторін (строковий);
- укладений на час виконання певної роботи.

2.4. Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання контракту (в тому числі дострокового) встановлюються угодою сторін. Юридичною підставою для укладання контракту з педагогічними та науково-педагогічними працівниками є стаття 54 Закону України «Про освіту», яка визначає, що педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладання трудового договору, в тому числі за контрактом. Юридичною підставою для укладання контракту з педагогічними працівниками є стаття 49 Закону України «Про освіту», яка визначає, що «... педагогічні працівники приймаються на роботу за трудовим договором, контрактом, в тому числі на конкурсній основі». (Абзац перший пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №229 від 26.06.96.)

Відповідно до чинного законодавства і цього Положення при прийнятті на роботу педагогічних працівників, а також при продовженні трудових відносин із працюючими може застосовуватися будь-яка наведена вище форма трудового договору: безстрокового, строкового, на час виконання певної роботи, контракту, форма і термін яких визначаються угодою сторін, а контракту, крім того, за бажанням працівника на умовах, передбачених колективним договором, статутом закладу освіти. Вносити пропозиції щодо терміну договору або контракту має право кожна із сторін. (Абзац другий пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

3. Умови укладання контракту і його зміст

3.1. При найманні на роботу на умовах контракту слід виходити з того, що він спрямовується на залучення на педагогічну роботу найбільш кваліфікованих працівників та тих, які потребують додаткової захищеності, забезпечення умов для ініціативності та самостійності працівника з урахуванням його індивідуальних здібностей і професійних навичок, підвищення взаємної відповідальності сторін, правову і соціальну захищеність працівника закладу освіти.

3.2. Обов'язковими умовами укладання контракту відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці повинні бути:

- визначення сфери застосування контракту законодавством держави;
- наявність бажання працівника укласти контракт;
- неможливість встановлення трудових відносин на невизначений строк у зв'язку з характером передбаченої роботи, умов її виконання, інтересами працівника.

3.3. Відповідно до статті 24 Кодексу законів про працю України контракт укладається у письмовій формі і підписується керівником закладу освіти або за його дорученням заступником керівника та особою, яка призначається на відповідну посаду.

3.4. Контракт оформляється у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу, і зберігається у кожної із сторін контракту. За згодою працівника копію укладеного з ним контракту може бути передано проф-спілковому комітету чи іншому органу, уповноваженому працівником представляти його інтереси, для здійснення контролю за додержанням умов контракту. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний забезпечувати конфіденціальність умов контракту. (Пункт 3.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №181 від 14.06.94.)

3.5. Контракт є підставою для видання наказу (розпорядження) про призначення на посаду з дня, встановленого за угодою сторін у контракті.

3.6. Контракт набирає чинності з моменту його підписання і може бути змінений тільки за згодою сторін у письмовій формі.

3.7. У контракті передбачається строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін, умови оплати та організації праці, підстави припинення та розірвання контракту, соціальнопобутові та інші умови, необхідні для виконання прийнятих сторонами обов'язків з урахуванням специфіки закладу освіти, регіональних особливостей та фінансових можливостей. (Пункт 3.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №433 від 07.12.93.)

3.8. Контракт може бути укладений на строк до 5 років, але не менше 1 року. Конкретний строк контракту визначається угодою сторін.

За три місяці до закінчення строку чинності контракту за угодою сторін він може бути продовжений або укладений на новий термін. Якщо це з будь-яких причин не зроблено, то контракт автоматично продовжується на новий, раніше обумовлений в ньому термін.

3.9. При невиконанні або неналежному виконанні сторонами обов'язків, передбачених у контракті, останній може бути достроково розірваний з попередженням відповідної сторони за два тижні після попередження сторін. При цьому може настати відповідальність сторін, передбачена чинним законодавством. (Пункт 3.9 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №201 від 05.07.95.)

3.10. Умови оплати праці працівників закладів освіти, що визначаються у контракті, повинні встановлюватися у прямій залежності від галузевого рівня, наслідків навчальної, науково-дослідницької, методичної, виробничо-господарської та комерційної діяльності закладу освіти. При цьому розмір посадового окладу працівника не може бути нижчим від розміру мінімального посадового окладу, передбаченого на цій посаді рішенням Уряду України.

У контракті можуть бути визначені умови підвищення або зниження обумовленого розміру оплати праці. При цьому у кожному закладі доцільно розробити конкретний порядок стимулювання і показники, за якими встановлюється та змінюється розмір винагороди, що виплачується з визначеною періодичністю працівнику, в тому числі в іноземній валюті.

3.11. Умови контракту, що погіршують становище працівника порівняно з чинним законодавством, угодами і колективним договором, вважаються недійсними. (Пункт 3.11 в редакції Наказу Міністерства №201 від 05.07.95.)

3.12. При укладенні контракту сторони можуть передбачати додаткові пільги, не встановлені чинним законодавством, за рахунок власних коштів закладу освіти. Наприклад, виплату додаткової винагороди, надання матеріальної допомоги до щорічної відпустки тощо. За умови припинення контракту у зв'язку з виходом на пенсію або одержанням трудового каліцтва можуть передбачатися грошові компенсації понад встановлену пенсію чи суму з відшкодування заподіяної шкоди.

3.13. Якщо контрактом передбачається переїзд на роботу в іншу місцевість, сторони визначають гарантії та компенсації, що виплачуються в розмірах не нижчих, ніж передбачені рішенням уряду. За угодою сторін у контракті можуть бути передбачені умови забезпечення працівника та членів його сім'ї житлом або сплата витрат за наймання жилого приміщення чи користування готелем.

3.14. У контракті визначається режим робочого часу та часу відпочинку працівника. Тривалість відпустки працівника не може бути меншою тривалості відпустки, встановленої законодавством для цієї категорії працівників. За угодою сторін можуть бути визначені інші умови організації праці, необхідні працівнику для виконання прийнятих зобов'язань.

3.15. У контракті визначаються соціально-побутові умови, необхідні працівнику для виконання прийнятих зобов'язань.

4. Особливості укладання трудового договору або контракту з науково-педагогічними працівниками вищих закладів освіти III–IV рівнів акредитації. Конкурсний відбір (Назва розділу 4 в редакції Наказу Міністерства №229 від 26.06.96.)

4.1. На науково-педагогічну роботу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації можуть найматись громадяни України, інші особи, які, крім відповідної освіти, моральних якостей, мають глибокі професійні знання, практичну підготовку, наукові досягнення відповідати вимогам Закону України

«Про державну таємницю». (Пункт 4.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №229 від 26.06.96)

4.2. На посаду старшого викладача, викладача та асистента приймаються особи, які мають, як правило, наукові ступені кандидата наук, магістра, досвід викладацької, науково-дослідницької роботи. На посади старших викладачів, викладачів та асистентів в необхідних випадках можуть також прийматися особи, які не мають наукового ступеня.

4.3. Випускники аспірантури користуються перевагами при найманні на педагогічну і наукову роботу.

4.4. На посаду доцента можуть претендувати особи, які мають вчене звання доцента, старшого наукового співробітника або наукові ступені доктора, кандидата відповідних наук.

4.5. На посаду професора та доцента у вищих навчальних закладах можуть бути допущені, як виняток, викладачі вищих навчальних закладів без відповідних ступенів і звань, які мають не менше 10 років стажу науково-педагогічної роботи для професора і 5 років — для доцента, а також видані підручники, навчально-методичні посібники, наукові праці та котрі читають курси на високому науково-теоретичному рівні, готують науково-педагогічні кадри, так само можуть бути допущені висококваліфіковані фахівці народного господарства, залучені до педагогічної роботи.

4.6. Посади завідуючого кафедрою, професора можуть займати, як правило, особи, які мають вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук і стаж педагогічної роботи не менше п'яти років. (Пункт 4.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

4.7. При найманні на роботу, якщо конкурс не оголошується, на умовах трудового договору або контракту, в тому числі в разі закінчення їх строку, кандидатури на посаду педагогічних працівників розглядаються на відповідній кафедрі (відділенні), яка дає пропозиції керівникові навчального закладу щодо укладання або неукладання з ним контракту (договору). Щодо завідуючого кафедрою (відділенням), декана факультету, проректора такі пропозиції керівникові дає вчена рада закладу, у тому числі за поданням керівника закладу освіти. Для оцінки здібностей кандидата у необхідних випадках керівник навчального закладу може запропонувати йому провести контрольні заняття. (Пункт 4.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

4.8. Педагогічний працівник, який працює в даному навчальному закладі і претендує на подальші трудові відносини, подає на кафедру звіт про свою педагогічну, наукову і методичну роботу, яку він виконував в період дії трудового договору (контрак-

ту). Завідуючий кафедрою звітує перед вченою радою закладу. У вищих навчальних закладах, що мають статус національних, та у тих, що мають IV рівень акредитації, за рішенням керівника завідуючий кафедрою може звітувати перед вченою радою факультету за участю педагогічних працівників кафедри. У таких випадках пропозиції щодо переукладення трудового договору дає рада факультету. (Пункт 4.8 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінісвіти №201 від 05.07.95.)

4.9. Рішення колективу кафедри приймається простою більшістю голосів штатних викладачів та наукових співробітників.

4.10. Рішення вченої (педагогічної) ради щодо завідуючого кафедрою приймається за участю не менше 2/3 членів вченої (педагогічної) ради. Рекомендованим до укладання договору (контракту) вважається кандидат на завідуючого кафедрою, який здобув більше 50% голосів присутніх членів вченої (педагогічної) ради.

5. Проведення конкурсу

5.1. Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі конкурсного відбору. (Пункт 5.1 в редакції Наказу Мінісвіти №229 від 26.06.96.)

5.2. Конкурс на заміщення посади педагогічного працівника вищого навчального закладу: асистента, викладача-стажиста, викладача, старшого викладача, доцента, професора, завідуючого кафедрою, декана, проректора, — проводиться у випадках: за наявності вакантної посади, якщо педагогічний працівник працює на умовах строкового договору (контракту) і термін цього договору (контракту) закінчується, а домовленості про продовження трудових відносин немає; змін в організації виробництва і праці. При продовженні трудових відносин за згодою сторін конкурс не оголошується. (Пункт 5.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінісвіти №201 від 05.07.95.)

5.3. Молоді спеціалісти, випускники аспірантури приймаються на педагогічну роботу без оголошення конкурсу. В окремих випадках згідно з пунктом 4.7 діючого Положення, з урахуванням обставин, що склались у закладі освіти, керівник, керуючись статтею 21 Кодексу законів про працю України, має право приймати на роботу без оголошення конкурсу інших педагогічних працівників на умовах строкового договору або контракту. (Пункт 5.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінісвіти №201 від 05.07.95.)

5.4. Рішення про проведення конкурсу у кожному конкретному випадку приймає керівник закладу освіти, про що видається наказ або розпорядження.

5.5. Конкурс призначається у такі терміни: якщо посада вакантна, то не пізніше одного місяця до призначення, а якщо посада зайнята, то не пізніше, як за два місяці до закінчення терміну трудового договору (контракту) працівника і звільнення зайнятої посади.

5.6. Для проведення конкурсу рішенням керівника закладу освіти створюється конкурсна комісія, склад якої визначає керівник закладу.

До складу конкурсної комісії входять: проректор з навчальної роботи, декан факультету, завідуючий кафедрою (відділенням), педагогічні працівники кафедри (не менше половини членів комісії), а також представник профспілкового органу, начальник відділу кадрів при заміщенні посади асистента, старшого викладача, доцента, професора. При заміщенні посади завідуючого кафедрою у складі конкурсної комісії повинно бути не менше половини працівників кафедри і вченої ради. (Абзац другий пункту 5.6 в редакції Наказу Міносвіти №201 від 05.07.95.) Головне завдання конкурсної комісії — надати керівнику обґрунтовані пропозиції про те, кого із осіб, які беруть участь у конкурсі, призначити на посаду педагогічного працівника.

5.7. Оголошення про проведення конкурсу, строки подачі заяв, вимоги до претендентів та матеріалів, що подаються, публікуються у засобах галузевої та місцевої інформації.

5.8. Свою кандидатуру для участі в конкурсі на посаду педагогічного працівника закладу освіти має право пропонувати будь-яка особа, яка за професійно-кваліфікаційними й іншими якостями, визначеними у цьому Положенні, має право займати цю посаду.

5.9. Не допускається немотивована відмова в прийнятті заяви на конкурс.

5.10. Посади за конкурсом займаються на визначений строк, встановлений за погодженням сторін, згідно з трудовим договором, контрактом від одного до п'яти років. У закладах освіти, що мають статус національного — від одного до семи років виключно на умовах контракту. (Пункт 5.10 із змінами, внесеними згідно з наказами Міносвіти №201 від 05.07.95, №71 від 11.03.96, №229 від 26.06.96.)

5.11. До обов'язкових документів, які подаються на конкурс, входять: документи про освіту, науковий ступінь, вчене звання, список наукових праць, винаходів, публікацій.

5.12. Після закінчення строку подачі заяв у двотижневий термін конкурсна комісія вивчає відповідність матеріалів, поданих претендентами на участь у конкурсі, вимогам посади. За їх бажанням, а також за дорученням конкурсної комісії претендентам може бути надана можливість для ознайомлення із структурним підрозділом, де вони будуть працювати, зустрічі із трудовим колективом. За наявності двох і більше претендентів на заміщення посади завідуючого кафедрою, декана факультету, проректора,

конкурсна комісія повинна визначити рейтинг претендентів шляхом відкритого або таємного голосування відповідно членів кафедри (в тому числі сумісників), ради факультету, вченої ради навчального закладу. Щодо педагогічних працівників, конкурсна комісія, за необхідності, може запропонувати претенденту провести відкриту лекцію за фахом. (Пункт 5.12 доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

5.13. На підставі співбесіди з кандидатами на посаду, оцінок їх праці на цій чи іншій посаді конкурсна комісія на засіданні приймає рішення, кого із претендентів пропонувати на заміщення посади педагогічного працівника відповідно до умов оголошеного конкурсу.

5.14. Рішення конкурсної комісії є позитивним, якщо за кандидата проголосувало більше половини її членів. За умови, коли голоси розподілились порівну, приймається те рішення, за яке проголосував голова конкурсної комісії.

Якщо кожен із учасників конкурсу не отримав більшості голосів, за рішенням конкурсної комісії може бути проведено повторне голосування. Конкурс вважається таким, що не відбувся, у тому випадку, коли за підсумками повторного голосування жоден із учасників конкурсу не набрав необхідної кількості голосів, або були допущені процедурні й інші порушення порядку проведення конкурсу, встановленого цим Положенням. (Пункт 5.14 доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

5.15. Рішення конкурсної комісії є підставою для укладання з претендентом трудового договору або контракту і призначення його на посаду.

6. Припинення трудових відносин

6.1. Трудовий договір розривається відповідно до чинного законодавства про працю.

6.2. Після закінчення строку договору педагогічні працівники звільняються з роботи за пунктом 2 статті 36 КЗпП України, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення. Що стосується контракту, то він повинен бути припинений, продовжений або укладений на новий строк. Якщо строк контракту закінчився, то працівник звільняється з роботи також за пунктом 2 статті 36 КЗпП України.

6.3. Підстави розірвання контракту, крім встановлених чинним законодавством, можуть визначатися угодою сторін у контракті. При цьому розірвання контракту з ініціативи керівника закладу повинно проводитися з урахуванням гарантій, встановлених чинним законодавством.

При розірванні контракту з підстав, встановлених у контракті, але не передбачених чинним законодавством, звільнення проводиться за п.8 статті 36 КЗпП України, про що робиться відповідний запис у трудовій книжці працівника.

Контракт підлягає розірванню за умов, передбачених статтею 39 Кодексу законів про працю України: у разі хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за контрактом, порушення власником або уповноваженим органом законодавства про працю, невиконання чи неналежного виконання роботодавцем зобов'язань, передбачених контрактом, та з інших поважних причин. (Пункт 6.3 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Міносвіти №181 від 14.06.94.)

6.4. На працівника, який уклав контракт, повинні повністю поширюватися пільги та гарантії, встановлені для працівників цього закладу чинним законодавством, Статутом, галузевими нормативними актами, колективним договором навчального закладу, в тому числі і при розірванні контракту.

6.5. Педагогічний працівник може бути звільнений з роботи тільки після закінчення навчального року, якщо інше не передбачене трудовим договором, контрактом.

6.6. Педагогічний працівник, який працює у даному навчальному закладі на умовах строкового трудового договору або контракту, має переважне право на укладання трудового договору, контракту на новий або інший (але не менший строк), передбачений цим Положенням. Строкові трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених четвертим абзацом пункту 3.2. Положення, вважаються укладеними на невизначений строк.

Педагогічний працівник, з яким розірвано трудовий договір з підстав, передбачених пунктом 1 статті 40 Кодексу законів про працю України (крім випадку ліквідації закладу, установи, організації), протягом одного року має право на укладення трудового договору у разі повторного прийняття на роботу, якщо у закладі освіти проводиться прийняття на роботу педпрацівників аналогічної кваліфікації.

Переважне право на укладення трудового договору у разі повторного прийняття на роботу надається особам, зазначеним у статті 42 Кодексу законів про працю України, та в інших випадках, передбачених колективним договором. Умови відновлення соціально-побутових пільг, які працівники мали до вивільнення, визначаються колективним договором. (Пункт 6.6 із змінами, внесеними згідно з наказами Міносвіти №433 від 07.12.93, №201 від 05.07.95.)

6.7. З педагогічними працівниками, які обрані за конкурсом або працюють на умовах строкового чи безстрокового договору, контракт може бути укладений тільки за їх згоди. (Пункт 6.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №201 від 05.07.95.)

6.8. При укладанні контракту, крім гарантій та компенсацій, передбачених чинним законодавством, можуть бути встановлені додаткові гарантії на випадок дострокового припинення контракту з незалежних від працівника причин.

6.9. Трудові спори між сторонами контракту розглядаються у встановленому чинним законодавством порядку.

6.10. При порушенні сторонами умов трудового договору, контракту вони несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства.

7. Заключні положення

7.1. Умови, передбачені в цьому Положенні, а також ті, які містяться у зразку контракту з педагогічним працівником закладу освіти, що є у загальнодержавній власності, визначаються угодою сторін з урахуванням специфіки і галузевих особливостей закладу освіти. (Пункт 7.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №122 від 21.05.99.)

7.2. Умови та порядок укладання трудових відносин, передбачені в цьому Положенні та у зразку контракту, можуть використовуватись у закладах освіти, підпорядкованих іншим міністерствам та підвідомчим Кабінету Міністрів України відомствам, а також таким, які засновані на комунальній та інших формах власності. (Пункт 7.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №433 від 07.12.93.)

Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників України

*Наказ
Міністерства освіти України
від 20.08.93р. №310*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
2 грудня 1993 р. за №176
(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти №419 від
01.12.98)*

Відповідно до Закону України «Про освіту» з метою активізації творчої діяльності, стимулювання неперервної фахової та загальної освіти педагогічних працівників, підвищення їх пер-

сональної відповідальності за результати навчання і виховання дітей та молоді НАКАЗУЮ:

1. Затвердити і ввести в дію Типове положення про атестацію педагогічних працівників України, доопрацьоване з урахуванням пропозицій, що надійшли в період дії Тимчасового положення про атестацію педагогічних працівників навчально-виховних закладів і установ освіти України (додається).

Текст Типового положення опублікувати в газеті «Освіта» та інформаційному збірнику Міністерства освіти України після державної реєстрації в Міністерстві юстиції України.

2. Вважати Тимчасове положення про атестацію педагогічних працівників навчально-виховних закладів і установ освіти України, затверджене наказом Міносвіти України від 10 вересня 1992 року № 125 таким, що втратило чинність.

3. Міністру освіти Республіки Крим, начальникам управлінь освіти обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, директорам технікумів, училищ, коледжів, професійних навчально-виховних закладів забезпечити атестацію педагогічних кадрів у відповідності до вимог даного Типового положення.

4. Контроль за виконанням цього Наказу покласти на заступників Міністра Погрібного А. Г., Гондюла В. П., Зайчука В. О., Мороза О. Г., Шепотька В. П.

Міністр
П. М. ТАЛАНЧУК

Типове положення про атестацію педагогічних працівників України

(У тексті Положення слова «загальноосвітні навчально-виховні заклади» замінено на «загальноосвітні навчальні заклади», «заклади освіти» — на «навчальні заклади»; «тарифний розряд» — «посадовий оклад (ставка заробітної плати)»; «педагогічні училища, технікуми» — «вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації»; «керівник допризовної підготовки» — «викладач допризовної підготовки» згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

I. Загальні положення

1.1. Атестація педагогічних працівників — це визначення їх відповідності зайнятій посаді, рівню кваліфікації та стажу педагогічної роботи, залежно від якого їм встановлюється кваліфікаційна категорія, та відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати) в межах схеми посадових окладів. (Пункт 1.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

1.2. Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до Закону України «Про освіту» (стаття 54) з метою активізації їх творчої професійної діяльності, стимулювання безперервної фахової та загальної освіти, якісної роботи, підвищення відповідальності за результати навчання і виховання, забезпечення соціально-го захисту компетентної педагогічної праці. (Пункт 1.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства №419 від 01.12.98.)

1.3. Атестація базується на принципах демократизму, загальності, всебічності, систематичності, колегіальності, доступності та гласності, безперервної освіти і самовдосконалення, морального і матеріального заохочення. Умовою атестації педагогічного працівника є наявність фахової освіти та володіння ним державною мовою в обсязі, необхідному для виконання його професійних обов'язків, згідно з Конституцією України (ст.10) та із Законом «Про мови в Українській РСР» . (Пункт 1.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства №419 від 01.12.98.)

1.4. Атестація здійснюється на основі комплексної оцінки рівня кваліфікації педагогічної майстерності, результатів їхньої педагогічної діяльності шляхом проведення контрольних робіт, «зрізів знань учнів», тестування; відвідування уроків, позакласних заходів; здійснення аналізу освітнього процесу в загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладах з урахуванням думки батьків, учнів та вихованців. (Пункт 1.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства №419 від 01.12.98.)

1.5. Дане Типове положення діє на підставі Закону України «Про освіту» і визначає порядок атестації педагогічних працівників навчально-виховних закладів незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності.

II. Педагогічні працівники, які підлягають атестації

2.1. Атестація на відповідність посаді з установами однієї з кваліфікаційних категорій, а за умов, зазначених у пункті 5.5. розділу V Типового положення, із присвоєнням педагогічного звання, підлягають педагогічні працівники з вищою освітою: вчителі та викладачі всіх спеціальностей, вчителі-дефектологи, вихователі, вихователі-методисти, логопеди, завідувачі логопедичними пунктами, методисти, музичні, художні керівники, інструктори з фізичної культури, праці, слухових кабінетів, концертмейстери, педагоги-організатори, соціальні педагоги, практичні психологи дошкільних, загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчально-виховних закладів, інтернатів при школах, шкіл-інтернатів різних типів, загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховно-трудо-вих колоній, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів

і майстерень трудового навчання та професійної орієнтації учнів, міжшкільних комп'ютерних центрів, вищих навчальних закладів І–ІІ рівня акредитації, коледжів, ліцеїв, навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (крім тих, які за оплатою праці прирівняні до вищих навчальних закладів), районних, міських методичних кабінетів (центрів)(*1), закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, а також педагогічні працівники підприємств та організацій, інших навчально-виховних закладів. (Пункт 2.1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

2.2. Педагогічні працівники, які закінчили вищі навчальні заклади І–ІІ рівня акредитації та інші навчальні заклади еквівалентного рівня або мають загальну середню освіту, зазначені у пункті 2.1. розділу II Типового положення та незалежно від освіти: майстри виробничого навчання, керівники гуртків, секцій, студій та інших форм гурткової роботи, культторганизатори, акомпаніатори, екскурсуводи, інструктори з туризму, старші вожаті атестуються на відповідність посаді, яку займають, з визначенням посадового окладу (ставки заробітної плати). Майстри виробничого навчання, старші вожаті, військові викладачі допризовної підготовки можуть атестуватись на присвоєння педагогічного звання.

2.3. Керівники навчально-виховних закладів, працівники органів управління освітою, які мають педагогічне навантаження, працюючі пенсіонери, в тому числі на умовах строкового договору, педагоги, для яких навчально-виховні заклади не є основним місцем роботи, атестуються на загальних підставах.

2.4. Атестації не підлягають педагогічні працівники, які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи (*2) до 3 років; перебувають на довготривалому лікуванні. Педагогічні працівники, які мають необхідний стаж безпосередньої педагогічної роботи й раніше проходили атестацію та прийняті на роботу в поточному навчальному році, а також ті, хто навчається у вищому навчальному закладі, атестуються за їхнім бажанням. Для педагогічних працівників, які прибули із зарубіжних країн, за наявності відповідних державних міжнародних угод з Україною, за винятком, з ініціативи адміністрації навчального закладу та на підставі рішення атестаційної комісії можуть бути підтверджені рішення атестаційних комісій за попереднім місцем роботи. (Пункт 2.4 в редакції Наказу Міносвіти №419 від 01.12.98.)

(*1) Далі — навчально-виховні заклади.

(*2) Безпосередньою педагогічною роботою є навчальна, викладацька, виховна, методична діяльність на посадах, зазначених у пунктах 2.1, 2.2 розділу II Типового положення та на посадах керівних працівників навчально-виховних закладів.

2.5. За педагогічними працівниками, які знаходяться у відпустках щодо вагітності, родів і догляду за дитиною (ст.179 КЗпП України зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, чинність яких продовжується після виходу на роботу до наступної атестації на загальних підставах. Час перебування в даних відпустках вилучається з міжатестаційного періоду. (Пункт 2.5 в редакції Наказу Міносвіти №419 від 01.12.98.)

2.6. Педагогічні працівники, які викладають два й більше предметів, атестуються з того предмета, з якого мають педагогічне навантаження за фахом освіти. Оплата у відповідності із встановленою внаслідок атестації категорією поширюється на все педагогічне навантаження до наступної атестації. (Розділ II доповнено пунктом 2.6 згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

III. Види атестації та її періодичність

3.1. Атестація педагогічних працівників поділяється на чергову та позачергову.

3.2. Чергова атестація проводиться один раз у п'ять років згідно з графіком, складеним безпосередньо в навчально-виховному закладі.

Педагогічним працівникам, які пройшли чергову атестацію, визначається відповідність (відповідність за умови, невідповідність) посаді, яку займають, встановлюється або підтверджується (не підтверджується) одна з кваліфікаційних категорій, визначається посадовий оклад (ставка заробітної плати), а також може бути присвоєне, підтверджене (не підтверджене) педагогічне звання.

Не розглянуті атестаційною комісією (не підтверджені або не змінені) протягом 5-ти років з дня встановлення (присвоєння) кваліфікаційні категорії, посадові оклади (ставки заробітної плати), педагогічні звання втрачають чинність. Якщо педагогічні працівники з поважних або незалежних від них причин не можуть пройти чергову атестацію, то за погодженням з атестаційною комісією вищого рівня термін дії попереднього рішення атестаційної комісії при навчальному закладі може бути подовженим на один рік. (Пункт 3.2 доповнено абзацом четвертим згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

Педагогічним працівникам, які відмовились від чергової атестації, встановлюється кваліфікаційна категорія на ступінь нижча від тієї, яку вони мали за наслідками попередньої атестації (кваліфікаційна категорія «спеціаліст» у даному разі залишається без змін); працівникам, для яких не передбачені кваліфікаційні категорії, визначається оплата праці за нижчим посадовим окладом (ставкою заробітної плати); для працівни-

ків з педагогічним званням припиняється чинність відповідного звання. Не допускається відмова від атестації педагогічних працівників, щодо яких постало питання про їх невідповідність займаній посаді.

3.3. Позачергова атестація проводиться не раніше як через рік з дня видання керівником навчального закладу, органом державного управління освітою відповідного наказу за підсумками атестації після попередньої атестації для осіб, які: (абзац перший пункту 3.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98)

- виявили бажання підвищити раніше встановлену їм кваліфікаційну категорію (для працівників, яким не передбачені кваліфікаційні категорії);
- підвищити посадовий оклад (ставку заробітної плати);
- порушили питання про присвоєння їм педагогічного звання за умов, зазначених у пункті 5.5 розділу V Типового положення;
- знизили в міжатестаційний період рівень своєї професійної діяльності (за наявності аргументованого подання керівника або ради навчально-виховного закладу).

Для осіб, які раніше не атестувались, позачергова атестація допускається за умови роботи в даному навчально-виховному закладі не менше року. Ця вимога не поширюється на педагогічних працівників, які мають вчені звання або наукові ступені за наявності трирічного науково-педагогічного стажу.

За педагогічними працівниками загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів, які переходять на викладацьку роботу до вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації або професійно-технічних навчальних закладів, зберігається присвоєна їм кваліфікаційна категорія, педагогічне звання до наступної атестації. Така ж умова поширюється й на викладачів вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації, педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, які переходять працювати до загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів. (Пункт 3.3 доповнено абзацом згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

3.4. Атестація педагогічних працівників, у тому числі зазначених у пункті 2.2. розділу II Типового положення, передбачає попереднє (не рідше одного разу на п'ять років) підвищення кваліфікації на засадах вільного вибору змісту, програм, форм навчання, організацій та установ, акредитованих в установленому порядку на здійснення підвищення кваліфікації. (Пункт 3.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

3.5. Педагогічні працівники з науковим ступенем, вченим званням, які підлягають черговій атестації та працюють у навчальних закладах, мають право на підтвердження чи присвоєння кваліфікаційної категорії, педагогічного звання без проходження курсового підвищення кваліфікації. (Розділ III доповнено пунктом 3.5 згідно з Наказом Міністерства №419 від 01.12.98.)

IV. Кваліфікаційні категорії та педагогічні звання

4.1. За наслідками атестації встановлюються такі кваліфікаційні категорії:

«спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», «спеціаліст вищої категорії»; присвоюються педагогічні звання: «старший учитель», «старший викладач», «старший військовий керівник», «майстер виробничого навчання I категорії», «майстер виробничого навчання II категорії», «вчитель-методист», «викладач-методист», «військовий керівник-методист», «вихователь-методист», «старший вожатий-методист».

V. Загальні вимоги до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань

5.1. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіють ефективними формами і методами організації навчально-виховного процесу, забезпечують високу результативність, якість своєї праці. Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 8 років. Як виняток цей стаж може бути скорочений до 5 років. Для педагогічних працівників з вченими званнями та науковими ступенями враховується стаж їх безпосередньої педагогічної роботи у вищому навчальному закладі.

5.2. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст I категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили ґрунтовний рівень професіоналізму, добре володіють ефективними формами і методами педагогічної діяльності, досягли значних результатів у вирішенні навчально-виховних завдань. Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 5 років.

5.3. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст II категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили достатній рівень професіоналізму, використовують сучасні форми і методи навчання та виховання, досягли вагомих результатів у педагогічній діяльності. Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 3 років.

5.4. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст» підтверджується педагогічним працівникам, які професійно компетентні, забезпечують нормативні рівні і стандарти навчання та виховання.

5.5. Педагогічне звання «старший учитель» може присвоюватись педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» або «спеціаліст I категорії», а за наявності освіти в обсязі вищого навчального закладу I–II рівня акредитації та іншого навчального закладу еквівалентного рівня — стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років та найвищий відповідний посадовий оклад (ставку заробітної плати). Педагогічне звання «старший викладач» може присвоюватись педагогічним працівникам, яким встановлено кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», «спеціаліст I категорії». Педагогічне звання «військовий керівник-методист» може присвоюватись педагогічним працівникам з вищою освітою; педагогічні звання «старший військовий керівник», «вихователь-методист», «старший вожатий-методист» — педагогічним працівникам з вищою освітою і освітою в обсязі вищого навчального закладу I–II рівня акредитації та іншого навчального закладу еквівалентного рівня.

Педагогічне звання «майстер виробничого навчання I категорії» може присвоюватись майстрам виробничого навчання, яким встановлено найвищий посадовий оклад (ставку заробітної плати), та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років і, як правило, вищу освіту; педагогічне звання «майстер виробничого навчання II категорії» — майстрам виробничого навчання, яким встановлено вищий посадовий оклад (ставку заробітної плати), та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 5 років.

Зазначені педагогічні звання присвоюються педагогічним працівникам, які досягли високого професіоналізму в роботі, систематично використовують прогресивний педагогічний досвід, беруть активну участь у його поширенні, надають практичну допомогу у становленні молодих педагогів, постійно працюють над своїм фаховим самовдосконаленням.

5.6. Педагогічні звання «вчитель-методист», «викладач-методист» присвоюються педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», відповідають вимогам для присвоєння звань «старший учитель», «старший викладач», а також запроваджують у навчально-виховний процес ефективні форми і методи роботи, узагальнюють передовий педагогічний досвід, беруть активну участь у розробленні шкільного компонента змісту освіти, діяльності професійних педагогічних об'єднань, асоціацій, надають практичну допомогу педагогічним працівникам інших навчально-виховних закладів в освоєнні досвіду провідних педагогів і мають власні методичні

розробки, які пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами відповідного рівня. (Пункт 5.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

5.7. При визначенні посадового окладу (ставки заробітної плати) має враховуватись професійна компетентність, стаж та якість педагогічної роботи.

5.8. При встановленні кожної із зазначених кваліфікаційних категорій або посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєнні педагогічних звань враховуються державні нагороди, рівень моральних якостей та загальної культури педагогічного працівника, володіння державною мовою відповідно до Закону «Про мови в Українській РСР».

5.9. Педагогічним працівникам, які не мають відповідної фахової освіти й прийняті на роботу в навчальні заклади до 1996 р. (набуття чинності Законом України «Про освіту» в редакції від 23 березня 1996 р.) та володіють достатнім практичним досвідом роботи, якісно і в повному обсязі виконують свої посадові обов'язки, за умови проходження відповідного підвищення кваліфікації (для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з предмета викладання) за рішенням атестаційної комісії при Міністерстві освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, а також при відповідних центральних органах управління навчальними закладами, як виняток, може присвоюватись кваліфікаційна категорія: вища — за наявності стажу роботи на займаній посаді не менше 8 років; перша — 6 років; друга — 5 років.

З уведенням у дію нової редакції Закону України «Про освіту» даний пункт поширюється на працівників, запрошених у навчальні заклади для викладання курсів або предметів, з яких не готувалися або не готуються фахівці у вищих педагогічних навчальних закладах. (Розділ V доповнено пунктом 5.9 згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

5.10. Педагогічним працівникам, які припинили педагогічну діяльність у зв'язку зі скороченням штатів, ліквідацією навчального закладу, виходом на пенсію, переходом на роботу до органів управління освітою чи методичну роботу в системі освіти, у випадках відновлення ними роботи за фахом у навчальних закладах зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, набуте раніше, чинність яких продовжується не більше ніж на один рік з наступною атестацією на загальних підставах. (Розділ V доповнено пунктом 5.10 згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

VI. Атестаційні комісії

6.1. Атестація педагогічних працівників проводиться атестаційними комісіями, що створюються при:

- навчально-виховних закладах, незалежно від відомчої підпорядкованості та форми власності;
- місцевих органах державного управління освітою, Міністерстві освіти Республіки Крим, міністерствах і відомствах України, що мають навчально-виховні заклади.*

Атестаційні комісії створюються щороку до 20 вересня і наділяються повноваженнями на весь навчальний рік.

Кількість і персональний склад атестаційної комісії при навчально-виховному закладі, органі державного управління освітою визначається і затверджується наказом їх керівника за погодженням з радою та комітетом профспілки навчально-виховного закладу, органу державного управління освітою.

Педагогічні працівники малокомплектних навчально-виховних закладів атестуються атестаційними комісіями при базових навчально-виховних закладах або районних, міських органах державного управління освітою. Перелік цих установ визначається відповідними місцевими органами державного управління освітою.

6.2. Атестаційна комісія створюється в складі: голови (керівника навчально-виховного закладу, органу управління освітою), його заступника, секретаря, членів комісії (заступника керівника навчально-виховного закладу, представника органу управління освітою, методичної служби, члена профспілкового комітету навчального закладу або члена виборного профспілкового органу відповідного рівня в районній, міській або обласній атестаційних комісіях, фахових асоціацій, голів методичних об'єднань, найбільш кваліфікованих і авторитетних педагогів, членів органів громадського самоврядування в системі освіти). (Пункт 6.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98.)

VII. Повноваження атестаційної комісії

7.1. Атестаційна комісія узагальнює результати вивчення професійної діяльності, підвищення фахової компетентності та загальної культури, педагогічного працівника, який атестується, забезпечує об'єктивність експертних оцінок, дотримання основних принципів атестації педагогічних працівників.

---

* Далі — органи державного управління освітою.

7.2. Атестаційна комісія при навчально-виховному закладі:

- атестує і приймає рішення про відповідність (відповідність, за умови, невідповідність) педагогічного працівника займаній посаді, встановлює, підтверджує (не підтверджує) одну із кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», визначає відповідний посадовий оклад (ставку заробітної плати);
- приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при районному (міському) органі державного управління освітою, а для педагогічних працівників професійних навчально-виховних закладів, коледжів, технікумів, освітніх установ підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів — перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління освітою, що мають зазначені навчально-виховні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії», присвоєння, підтвердження (не підтвердження) педагогічного звання, а також про відповідне моральне і матеріальне заохочення (нагородження грамотою, відзначення премією тощо).

7.3. Атестаційна комісія при районному (міському) органі державного управління освітою:

- атестує педагогічних працівників районного (міського) методичного кабінету (центру); приймає рішення про їх відповідність (відповідність, за умови, невідповідність), посаді, яку займають; встановлює, підтверджує (не підтверджує) їм одну з кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії». За поданням атестаційних комісій при навчально-виховних закладах атестує педагогічних працівників на кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» та присвоює, підтверджує (не підтверджує) педагогічне звання;
- приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління освітою, що мають навчально-виховні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам районного (міського) методичного кабінету (центру) кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії»;
- у двотижневий термін розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій навчально-виховних закладів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень атестаційна комісія при районному (міському) органі державного управління

освітою може створювати експертні групи із числа фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються.

7.4. Атестаційна комісія при Міністерстві освіти Республіки Крим, управліннях освіти обласних, Київської, Севастопольської міських держадміністрацій:

- розглядає клопотання атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійних навчально-виховних закладах, вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації, коледжах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів і приймає рішення про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії» та відповідного педагогічного звання;
- узгоджує пропозиції атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою щодо подовження терміну дії попередніх рішень атестаційних комісій загальноосвітніх навчальних закладів; (Пункт 7.4 доповнено абзацом третім згідно з Наказом Міносвіти №419 від 01.12.98);
- приймає рішення і порушує клопотання перед Міністерством освіти, міністерствами і відомствами України про моральне заохочення атестованих педагогічних працівників;
- розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійних навчально-виховних закладах, вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації, коледжах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень дані атестаційні комісії можуть створювати експертні групи з числа фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються.

Рішення цієї комісії є остаточним.

Аналогічна компетенція атестаційних комісій міністерств, відомств, що мають у своєму підпорядкуванні навчально-виховні заклади, визначається відповідними міністерствами, відомствами.

VIII. Порядок проведення атестації

8.1. До 20 вересня поточного року керівник навчально-виховного закладу знайомить педагогічний колектив з наказом про створення атестаційної комісії та атестацію педагогічних працівників у поточному навчальному році.

8.2. До 10 жовтня атестаційна комісія приймає:

- заяву від педагогічних працівників щодо проходження чергової або позачергової атестації;

- заяву про відмову від чергової атестації.

У заяві, крім основних даних, зазначаються результати попередньої атестації та кваліфікаційна категорія або педагогічне звання, на яке претендує педагогічний працівник.

Подання керівника або ради навчально-виховного закладу про позачергову атестацію педагогічних працівників, рівень навчально-виховної або методичної роботи яких нижчий від вимог, що ставляться до кваліфікаційної категорії, встановленої їм за результатами попередньої атестації.

8.3. До 20 жовтня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає подані документи, затверджує графік проведення атестації і доводить його під розписку до відомих осіб, які атестуються. Педагогічним працівникам, які підлягають черговій атестації, але не претендують на підвищення кваліфікаційної категорії чи посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєння більш високого педагогічного звання, визначених за результатами попередньої атестації, і не мають претензій до своєї роботи з боку керівників навчально-виховного закладу, батьків, учнів, атестаційна комісія може підтвердити встановлену їм кваліфікаційну категорію або посадовий оклад (ставку заробітної плати), педагогічне звання, що оформляється протоколом.

8.4. До 20 березня поточного навчального року атестаційна комісія при навчально-виховному закладі завершує вивчення роботи педагогічних працівників і оформляє атестаційні листи у двох примірниках за формою, що додається. Результати підвищення кваліфікації педагогічним працівникам враховуються на підставі поданого посвідчення.

8.5. Керівники установ та органів освіти повинні не пізніше як за 10 днів до засідання атестаційної комісії ознайомити педагогічних працівників з їх атестаційними листами (під розписку).

8.6. До 20 квітня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає атестаційні листи, заслуховує працівників, які атестуються. На підставі всебічного розгляду наслідків їх педагогічної роботи, рівня фахової підготовки і професійної компетентності, рейтингу серед працівників районного (міського) методичного об'єднання (асоціації), оцінки працівникам педагогічного колективу навчально-виховного закладу, думки батьків, учнів приймає одне з рішень: «відповідає посаді, яку займає», «відповідає посаді, яку займає, за умови виконання певних рекомендацій», «не відповідає посаді, яку займає», встановлює (підтверджує, не підтверджує) відповідну кваліфікаційну категорію, присвоює (підтверджує, не підтверджує) педагогічне звання; встановлює (підтверджує, не підтверджує) посадовий оклад (ставку заробітної плати) працівникам,

зазначеним у пункті 2.2 розділу II Типового положення, вносить пропозиції до заохочення педагогічних працівників.

8.7. З усіх питань, пов'язаних з атестацією, атестаційна комісія приймає рішення таємним голосуванням, порядок якого визначається самою комісією. Воно вважається дійсним, якщо в засіданні комісії брало участь не менше 2/3 її членів. Результати голосування визначаються простою більшістю голосів присутніх членів атестаційної комісії. У разі однакової кількості голосів «за» і «проти» приймається рішення на користь працівника, який атестується. Якщо при голосуванні не підтверджена кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати), на який претендував педагогічний працівник, йому встановлюється кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати) до фактичного рівня професійної діяльності, визначеного атестаційною комісією. Працівник, який є членом атестаційної комісії, атестується на загальних підставах.

8.8. У випадку неявки педагогічного працівника, який атестується, на засідання атестаційної комісії без поважних причин комісія після з'ясування причин неявки може провести атестацію у його відсутності.

8.9. Результати атестації (рішення, рекомендації) повідомляються атестованому працівникові на даному засіданні, оформляються протоколом за підписом голови та секретаря атестаційної комісії, заносяться до атестаційного листа. Атестаційний лист, заява або подання адміністрації про позачергову атестацію, копія кваліфікаційного посвідчення про підвищення кваліфікації зберігається в особовій справі педагогічного працівника.

Другий примірник атестаційного листа не пізніше тижневого строку вручається (під розписку) атестованому працівникові.

ІХ. Реалізація рішень атестаційної комісії

9.1. За результатами атестації керівник навчально-виховного закладу, органу державного управління освітою видає наказ, який у тижневий строк доводиться до відома атестованого, колективу та подається в бухгалтерію для нарахування педагогічному працівникові заробітної плати згідно із встановленим посадовим окладом (ставкою заробітної плати) з дня прийняття рішення атестаційної комісії. При зміні місця роботи педагогічному працівникові атестаційний лист є підставою для тарифікації його за новим місцем роботи.

9.2. У разі незгоди з рішенням атестаційної комісії при навчально-виховному закладі педагогічний працівник має право у двотижневий строк з дня вручення йому атестаційного листа звернутись із скаргою до атестаційної комісії вищого рівня (відповідно до компе-

тенції, визначеної у розділі VII Типового положення). Подана скарга розглядається в двотижневий строк від дня її надходження.

Рішення атестаційної комісії вищого рівня є підставою для скасування попереднього і видачі нового наказу про встановлення (підтвердження, не підтвердження) працівникові відповідної кваліфікаційної категорії, посадового окладу (ставки заробітної плати) чи присвоєння (підтвердження, не підтвердження) педагогічного звання з дня прийняття рішення атестаційною комісією навчально-виховного закладу (органу державного управління освітою), дії якої оскаржувались.

9.3. Питання, пов'язані зі звільненням або переведенням на іншу роботу педагогічного працівника за результатами атестації, вирішуються керівником відповідного навчально-виховного закладу в двомісячний строк з дня прийняття рішення атестаційної комісії. У разі оскарження рішення атестаційної комісії розірвання трудового договору може бути здійснене лише після його розгляду атестаційною комісією вищого рівня, рішення якої є остаточним. Строк розгляду скарги не враховується у визначений двомісячний термін реалізації рішення. Після закінчення зазначеного строку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації не допускається.

9.4. У випадку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації у його трудову книжку вноситься запис з посиланням на пункт 2 статті 40 Кодексу Законів про працю України. Трудові спори з питань звільнення з роботи педагогічних працівників за підсумками атестації розглядаються відповідно до чинного законодавства.

Положення розроблене авторським колективом у складі:

Болтівець С. І., Ковганич В. В., Красноголовець О. М., Луговий В. І., Міненко А. М., Нікітенко О. І., Пушенко О. Г., Северчук Л. М.

*Додаток до Типового Положення
про атестацію педагогічних
працівників України*

АТЕСТАЦІЙНИЙ ЛИСТ

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
2. Рік народження _____
3. Освіта _____
4. Спеціальність за дипломом _____
5. Стаж безпосередньої педагогічної роботи _____
6. Місце роботи _____
7. Посада _____

8. Державні нагороди, звання _____
9. Форма та результати підвищення кваліфікації протягом останніх
5 років за посвідченням _____

10. Результати попередньої атестації _____
_____

11. Характеристика якості виконання посадових обов'язків,
результативності навчально-виховної роботи, загальної і про-
фесійної культури адміністрацією установи _____
_____
_____
_____

Керівник установи _____
/підпис/ /прізвище, ініціали/

12. Оцінка професійної діяльності, загальної культури, мо-
ральних якостей: _____

а/ педагогічною радою _____
_____

Голова педагогічної ради _____
/підпис/ /прізвище, ініціали/

б/ батьками, учнями _____
_____

Голова ради установи _____
/підпис/ /прізвище, ініціали/

в/ методичним об'єднанням /асоціацією/ _____
_____

Голова методичного об'єднання /асоціації/ _____
/підпис/ /прізвище, ініціали/

I. Рішення атестаційної комісії

/найменування установи, органу освіти/
Атестаційна комісія вирішила: _____
_____
_____

Голова атестаційної комісії _____
/підпис/ /прізвище, ініціали/

Секретар атестаційної комісії _____

/підпис/ /прізвище, ініціали/

П. Рішення атестаційної комісії

/яка встановлює категорію «спеціаліст вищої категорії»/

_____
/найменування установи, органу освіти/

Атестаційна комісія вирішила _____

_____
Голова атестаційної комісії _____

/підпис/ /прізвище, ініціали/

Секретар атестаційної комісії _____

/підпис/ /прізвище, ініціали/

М. П.   Дата

Про типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи міністерства освіти України

Наказ

Міністерства освіти України

від 20.12.93 №455

(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №73 від 10.04.2000)

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

2 червня 1994 р. за №121/330

З метою систематизації роботи, поліпшення ефективності праці та зміцнення дисципліни працівників закладів освіти **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Типові правила внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів (додаються).

2. Керівникам державних навчально-виховних закладів на основі Типових правил розробити правила внутрішнього розпорядку закладу освіти, які затвердити трудовим колективом за

поданням власника або уповноваженого ним органу і профспілкового комітету.

3. Вважати такими, що не застосовуються:

3.1. Наказ Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти колишнього СРСР від 20.07.73 №600 «Про затвердження типових правил внутрішнього розпорядку вищих навчальних закладів».

3.2. Наказ Міністерства освіти колишнього СРСР від 13.05.85 №88 «Про правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників дитячих дошкільних закладів системи Міністерства освіти СРСР».

3.3. Наказ Міністра освіти колишнього СРСР від 23.12.85 №223 «Про правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників загальноосвітніх шкіл системи Міністерства освіти СРСР».

Міністр

П. М. ТАЛАНЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО

*наказом Міністра освіти України
від 20 грудня 1993 р. №455*

Типові правила

внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України *

I. Загальні положення

1. Відповідно до Конституції України громадяни України мають право на працю, тобто на одержання гарантованої роботи з оплатою праці відповідно до її кількості та якості і не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вибір професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти та з урахуванням суспільних потреб.

У навчальному закладі трудова дисципліна ґрунтується на свідомому виконанні працівниками своїх трудових обов'язків і є необхідною умовою організації ефективної праці і навчального процесу.

Трудова дисципліна забезпечується методами переконання та заохочення до сумлінної праці. До порушників дисципліни застосовуються заходи дисциплінарного та громадського впливу.

2. Ці правила поширюються на державні навчально-виховні заклади України всіх рівнів: дошкільні виховні заклади; середні загальноосвітні навчально-виховні заклади; професійні навчально-виховні заклади; навчальні заклади підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів; позашкільні навчально-виховні заклади.

---

*Далі — Правила.

3. Метою цих Правил є визначення обов'язків педагогічних та інших працівників закладів освіти, передбачених нормами, які встановлюють внутрішній розпорядок в навчальних закладах. Зазначені норми закріплені в Типових правилах внутрішнього розпорядку, у відповідності з якими трудові колективи закладів освіти затверджують за поданням власника або уповноваженого ним органу і профспілкового комітету свої правила внутрішнього розпорядку.

4. Усі питання, пов'язані із застосуванням правил внутрішнього розпорядку, розв'язує керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень, а у випадках, передбачених діючим законодавством і правилами внутрішнього розпорядку, спільно або за погодженням з профспілковим комітетом.

II. Порядок прийняття і звільнення працівників

5. Громадяни України вільно обирають види діяльності, не заборонені законодавством, а також професію, місце роботи відповідно до своїх здібностей.

Працівники закладів та установ освіти приймаються на роботу за трудовими договорами, контрактами або на конкурсній основі відповідно до чинного законодавства.

6. При прийнятті на роботу власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний зажадати від особи, що працевлаштовується:

- подання трудової книжки, оформленої у встановленому порядку, пред'явлення паспорта, диплома або іншого документа про освіту чи професійну підготовку. Військовослужбовці, звільнені із Збройних сил України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України, Цивільної оборони України, Управління охорони вищих посадових осіб України, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, та військовослужбовці, звільнені із Збройних сил колишнього Союзу РСР і Збройних сил держав-учасниць СНД, пред'являють військовий квиток;

Особи, які влаштовуються на роботу, що вимагає спеціальних знань, зобов'язані подати відповідні документи про освіту чи професійну підготовку (диплом, атестат, посвідчення), копії яких завіряються керівником закладу освіти і залишаються в особовій справі працівника.

Особи, які приймаються на роботу в дитячі заклади освіти, зобов'язані подати медичний висновок про відсутність протипоказань для роботи в дитячій установі.

При укладанні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну та національну приналежність, походження та документи, подання яких не передбачено законодавством. (Пункт 6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №73 від 10.04.2000.)

7. Посади педагогічних працівників заміщуються відповідно до вимог Закону України про освіту, Положення про порядок наймання та звільнення педагогічних працівників закладів освіти, що є у загальнодержавній власності, затвердженого Наказом Міносвіти України від 5 серпня 1993 року №293.

8. Працівники закладу та установ освіти можуть працювати за сумісництвом відповідно до чинного законодавства.

9. Прийняття на роботу оформляється наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу (в тому числі призначених органами державного управління освітою), який оголошується працівнику під розписку.

10. На осіб, які працювали понад п'ять днів, ведуться трудові книжки.

На тих, хто працює за сумісництвом, трудові книжки ведуться за основним місцем роботи. На осіб, які працюють на умовах погодинної оплати, трудова книжка ведеться за умови, якщо ця робота є основною.

Запис у трудову книжку відомостей про роботу за сумісництвом проводиться за бажанням працівника власником або уповноваженим ним органом за місцем основної роботи.

Ведення трудових книжок необхідно здійснювати згідно з Інструкцією про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженої спільним наказом Мінпраці, Мінюсту і Міністерства соціального захисту населення України від 29 липня 1993 року №58

Трудові книжки працівників зберігаються як документи суворої звітності в закладах і установах освіти.

Відповідальність за організацію ведення обліку, зберігання і видачу трудових книжок покладається на керівника закладу освіти.

11. Приймаючи працівника або переводячи його в установленому порядку на іншу роботу, власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний*:

а) роз'яснити працівникові його права і обов'язки та істотні умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;

б) ознайомити працівника з правилами внутрішнього розпорядку та колективним договором;

в) визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами;

---

*Ознайомлення доцільно проводити в письмовій формі.

г) проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці та протипожежної охорони.

12. Припинення трудового договору може мати місце лише на підставах, передбачених чинним законодавством, та умовами, передбаченими в контракті.

13. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається у випадках, передбачених чинним законодавством та умовами контракту.

Звільнення педагогічних працівників у зв'язку із скороченням обсягу роботи може мати місце тільки в кінці навчального року.

Звільнення педагогічних працівників за результатами атестації, а також у випадках ліквідації закладу освіти, скорочення кількості або штату працівників здійснюється у відповідності до чинного законодавства.

14. Припинення трудового договору оформляється наказом керівника закладу освіти.

15. Власник або уповноважений ним орган (керівник) зобов'язаний в день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунок у відповідності до чинного законодавства. Записи про причини звільнення у трудовій книжці повинні проводитись у відповідності до формулювання чинного законодавства із посиланням на відповідний пункт, статтю закону. Днем звільнення вважається останній день роботи.

III. Основні правила та обов'язки працівників

16. Педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності;
- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;
- індивідуальну педагогічну діяльність;
- участь у громадському самоврядуванні;
- користування подовженою оплачуваною відпусткою;
- пільгове забезпечення житлом у порядку, встановленому законодавством;
- одержання натуральної оплати у сільській місцевості на рівні працівників сільського господарства;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, організацій та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

17. Працівники закладу освіти зобов'язані:

а) працювати сумлінно, виконувати навчальний режим, вимоги статуту закладу освіти і правила внутрішнього розпорядку, дотримуватись дисципліни праці;

б) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

в) берегти обладнання, інвентар, матеріали, навчальні посібники тощо, виховувати у дітей дошкільного віку, учнів та студентів бережне ставлення до майна навчально-виховного закладу.

Працівники дошкільних і середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів в установлені строки повинні проходити медичний огляд у відповідності до чинного законодавства.

18. Педагогічні та наукові працівники навчально-виховних закладів повинні:

а) забезпечувати умови для засвоєння вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами навчальних програм на рівні обов'язкових державних вимог, сприяти розвиткові здібностей дітей, учнів, студентів;

б) настановами та особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, інших добродійностей;

в) виховувати повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, державного і соціального устрою, цивілізації, відмінних від власних, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;

г) готувати до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

д) додержуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня, студента;

е) захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, іншим шкідливим звичкам;

ж) постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і загальну культуру.

19. Коло обов'язків (робіт), що їх виконує кожний працівник за своєю спеціальністю, кваліфікацією чи посадою, визначається посадовими інструкціями і положенням, затвердженими в установленому порядку кваліфікаційними довідниками посад службовців і тарифно-кваліфікаційними довідниками робіт і професій робітників, положеннями і правилами внутрішнього розпорядку відповідного закладу освіти та умовами контракту, де ці обов'язки конкретизуються.

IV. Основні обов'язки власника або уповноваженого ним органу

20. Власник або уповноважений ним орган (керівник) закладу освіти зобов'язаний:

а) забезпечити необхідні організаційні та економічні умови для проведення навчально-виховного процесу на рівні державних стандартів якості освіти, для ефективної роботи педагогічних та інших працівників закладу освіти відповідно до їхньої спеціальності чи кваліфікації;

б) визначити педагогічним працівникам робочі місця, своєчасно доводити до відома розклад занять, забезпечувати їх необхідними засобами роботи;

в) удосконалювати навчально-виховний процес, впроваджувати в практику кращий досвід роботи, пропозиції педагогічних та інших працівників, спрямовані на поліпшення роботи закладу освіти;

г) організовувати підготовку необхідної кількості науково-педагогічних, інженерно-педагогічних та педагогічних кадрів, їх атестацію, правове і професійне навчання як у своєму навчальному закладі, так і відповідно до угод в інших навчальних закладах;

д) укладати і розривати угоди, контракти з керівниками підрозділів, педагогічними та науковими працівниками відповідно до чинного законодавства, Закону України «Про освіту» та Положення про порядок наймання і звільнення педагогічних працівників закладу освіти, що є у загальнодержавній власності, затвердженого Наказом Міністерства освіти України від 5 серпня 1993 року №293;

е) доводити до відома педагогічних працівників у кінці навчального року (до надання відпустки) педагогічне навантаження в наступному навчальному році;

є) видавати заробітну плату педагогічним та іншим працівникам у встановлені строки. Надавати відпустки всім працівникам закладу освіти відповідно до графіка відпусток;

ж) забезпечити умови техніки безпеки, виробничої санітарії, належне технічне обладнання всіх робочих місць, створювати здорові та безпечні умови праці, необхідні для виконання працівниками трудових обов'язків;

з) дотримуватись чинного законодавства, активно використовувати засоби щодо вдосконалення управління, зміцнення довірливої та трудової дисципліни;

и) додержуватись умов колективного договору, чуйно ставитись до повсякденних потреб працівників закладу освіти, студентів, аспірантів, учнів і слухачів, забезпечувати надання їм установлених пільг і привілеїв;

і) організовувати харчування дітей дошкільного віку, учнів, студентів, аспірантів і працівників закладу освіти;

ї) своєчасно подавати центральним органам державної виконавчої влади встановлену статистичну і бухгалтерську звітність, а також інші необхідні відомості про роботу і стан навчально-виховного закладу;

к) забезпечувати належне утримання приміщення, опалення, освітлення, вентиляції, обладнання, створювати належні умови для зберігання верхнього одягу працівників закладу освіти, вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів.

V. Робочий час і його використання

21. Для працівників встановлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього розпорядку або графіками змінності, які затверджує керівник закладу освіти за погодженням з профспілковим комітетом закладу з додержання тривалості робочого тижня.

У тих закладах освіти, де за умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється власником або уповноваженим ним органом спільно з профспілковим комітетом з урахуванням специфіки роботи, думки трудового колективу і за погодженням місцевими органами виконавчої влади.

У межах робочого дня педагогічні працівники закладу освіти повинні нести всі види навчально-методичної та науково-дослідницької роботи відповідно до посади, навчального плану і плану науково-дослідної роботи.

Час початку й закінчення роботи і обідньої перерви встановлюється для працівників Правилами внутрішнього розпорядку конкретного закладу освіти. Для окремих працівників умовами контракту може бути передбачений інший режим роботи.

За погодженням з профспілковим комітетом деяким структурним підрозділам і окремим групам працівників може встановлюватись час початку і закінчення роботи.

22. При відсутності педагога або іншого працівника закладу освіти керівник зобов'язаний терміново вжити заходів щодо його заміни іншим педагогом чи працівником.

23. Надурочна робота та робота у вихідні й святкові дні не допускається.

Залучення окремих працівників до роботи в установлені для них вихідні дні допускається у виняткових випадках, передба-

чених законодавством, за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу (керівника) закладу освіти дозволу профспілкового комітету. Робота у вихідний день може компенсуватися за погодженням сторін наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі.

Працівникам безперервно діючих закладів освіти і де за умовами роботи не може бути додержана встановлена для даної категорії працівників щоденна або тижнева тривалість робочого часу, допускається за погодженням з профспілковим комітетом закладу запровадження підсумкового обліку робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин.

Працівники цієї категорії залучаються до роботи в загально-встановлені вихідні та святкові дні. Цей час включається в місячну норму робочого часу. Вихідні дні передбачаються для них графіком роботи. Робота в святкові дні оплачується в цьому випадку в розмірі одинарної годинної або денної ставки понад місячний оклад (ставку). На бажання працівника, який працює в святковий день, йому може бути наданий інший день відпочинку.

24. Керівник закладу освіти залучає педагогічних працівників до чергування в закладі. Графік чергування і його тривалість затверджує керівник закладу за погодженням з педагогічним колективом і профспілковим комітетом.

Забороняється залучати до чергування у вихідні і святкові дні вагітних жінок і матерів, які мають дітей віком до 3-х років. Жінки, які мають дітей-інвалідів або дітей віком від трьох до чотирнадцяти років, не можуть залучатись до чергування у вихідні і святкові дні без їх згоди.

25. Під час канікул, що не збігаються з черговою відпусткою, керівник закладу освіти залучає педагогічних працівників до педагогічної та організаційної роботи в межах часу, що не перевищує їх навчального навантаження до початку канікул.

26. Робота органів самоврядування закладу освіти регламентується Положеннями про відповідні заклади освіти, затвердженими Кабінетом Міністрів України, та Статутом.

27. Графік надання щорічних відпусток погоджується з профспілковим комітетом і складається на кожний календарний рік.

Надання відпустки керівнику закладу освіти оформляється наказом відповідного органу державного управління освітою, а іншим працівникам — наказом навчально-виховного закладу. Поділ відпустки на частини допускається на прохання працівника за умови, щоб основна її частина була не менше шести днів для дорослих і дванадцяти днів для осіб, молодше вісімнадцяти

років. Перенесення відпустки на інший строк допускається в порядку, встановленому чинним законодавством.

Забороняється надання щорічної відпустки протягом двох років поспіль, а також ненадання відпустки працівникам, молодше вісімнадцяти років, а також працівникам, які мають право на додаткову відпустку у зв'язку з шкідливими умовами праці.

28. Педагогічним працівникам забороняється:

а) змінювати на свій розсуд розклад занять і графіки роботи;
б) продовжувати або скорочувати тривалість занять і перерв між ними;

в) передоручати виконання трудових обов'язків.

29. Забороняється в робочий час:

а) відволікати педагогічних працівників від їх безпосередніх обов'язків для участі в різних господарських роботах, заходах, не пов'язаних з навчальним процесом;

б) відволікати працівників закладу освіти від виконання професійних обов'язків, а також учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів за рахунок навчального часу на роботу і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання, забороняється, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

VI. Заохочення за успіхи в роботі

30. За зразкове виконання своїх обов'язків, тривалу і бездоганну роботу, новаторство в праці і за інші досягнення в роботі можуть застосовуватись заохочення, передбачені Правилами внутрішнього розпорядку закладу освіти.

31. За досягнення високих результатів у навчанні й вихованні педагогічні працівники представляються до нагородження державними нагородами, присвоєння почесних звань, відзначення державними преміями, знаками, грамотами, іншими видами морального і матеріального заохочення.

32. Працівникам, які успішно і сумлінно виконують свої трудові обов'язки, надаються в першу чергу переваги і соціальні пільги в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів закладів освіти. Таким працівникам надається також перевага при просуванні по роботі.

Заохочення оголошується в наказі (розпорядженні), доводиться до відома всього колективу закладу освіти і заноситься до трудової книжки працівника.

VII. Стягнення за порушення трудової дисципліни

33. За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано один з таких заходів стягнення:

- а) догана;
- б) звільнення.

Звільнення як дисциплінарне стягнення може бути застосоване відповідно до пп. 3, 4, 7, 8 ст.40, ст.41 Кодексу Законів про працю України.

34. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому не дано право прийняття на роботу (обрання, затвердження, призначення на посаду) даного працівника.

35. Працівники, обрані до складу профспілкових органів і не звільнені від виробничої діяльності, не можуть бути піддані дисциплінарному стягненню без попередньої згоди органу, членами якого вони є; керівники профспілкових органів у підрозділах закладу освіти - без попередньої згоди відповідного профспілкового органу в закладі освіти; профорганізатори — органу відповідного профспілкового об'єднання.

До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. У випадку відмови працівника дати письмові пояснення складається відповідний акт.

Дисциплінарні стягнення застосовуються власником або уповноваженим ним органом безпосередньо після виявлення провини, але не пізніше одного місяця від дня її виявлення, не враховуючи часу хвороби працівника або перебування його у відпустці.

Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

36. За кожне порушення трудової дисципліни накладається тільки одне дисциплінарне стягнення.

37. Дисциплінарне стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

38. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення.

Якщо працівник не допустив нового порушення дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути знято до закінчення одного року. Протягом строку дії дисциплінарного стягнення заходи заохочення до працівника не застосовуються.

Власник або уповноважений ним орган має право замість накладання дисциплінарного стягнення передати питання про порушення трудової дисципліни на розгляд трудового колективу.

Правила внутрішнього розпорядку вивішуються в закладах освіти на видному місці.

Про затвердження положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

Наказ

*Міністерства освіти і науки України
від 06.09.2000 №434*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
26 вересня 2000 року за №659/4880*

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» і Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 7 червня 2000 р. №773/2000, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти (додається).

2. Визнати таким, що втратило чинність, тимчасове положення про класного керівника середнього закладу освіти, затверджене наказом Міністерства освіти України 01.07.97 № 239 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 26.08.97 за №337/2141.

3. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій довести Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти до відома керівників навчальних закладів.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

Про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

Положення

1. Загальні положення

1.1. Це положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі - класний керівник).

1.2. Класний керівник — це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», іншими законодавчими і нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовку учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;
- реалізацію права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

2. Організація діяльності класного керівника

2.1. Обов'язки класного керівника покладаються на педагогічного працівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу, який має педагогічну освіту, здійснює педагогічну діяльність, фізичний та психічний стан здоров'я якого дозволяє виконувати ці обов'язки.

2.2. Обов'язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника за його згодою і не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року.

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою.

У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

У професійно-технічному навчальному закладі класне керівництво здійснюється в навчальних групах, учні (вихованці) яких під час навчання отримують повну загальну середню освіту або навчаються на основі базової загальної середньої освіти без отримання повної.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного процесу і затверджуються директором навчального закладу.

2.4. Класний керівник як організатор класного колективу:

- сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей;
- створює умови для організації змістовного дозвілля, профілактики бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи;
- сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;
- координує роботу вчителів, викладачів, майстрів виробничого навчання, психолога, медичних працівників, органів учнівського самоврядування, батьків та інших учасників навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в класному колективі (групі), соціального захисту учнів (вихованців).

2.5. Класний керівник має право на:

- відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики та позакласних занять у своєму класі (групі), присутність на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;
- внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне та матеріальне заохочення учнів (вихованців);
- ініціювання розгляду адміністрацією навчального закладу питань соціального захисту учнів (вихованців);
- внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;
- відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їх побуту та виховання;
- вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;
- вияв соціально-педагогічної ініціативи, вибір форм, методів, засобів роботи з учнями (вихованцями);
- захист професійної честі, гідності відповідно до чинного законодавства;
- матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

- вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання;
- виховання і розвитку учнів (вихованців);
- здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту і Правил внутрішнього трудового розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;

- інформувати про стан виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;
- дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;
- пропагувати здоровий спосіб життя;
- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо).

2.7. Класний керівник складає план роботи з класним колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу.

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

2.9. Класний керівник може бути заохочений (відзначений) за досягнення високих результатів у виховній роботі з учнями (вихованцями). Форми і види заохочення регулюються законодавством України.

*Начальник головного управління
нормативного забезпечення та взаємодії з регіонами
Я. П. КОРНІЄНКО*

Про заборону тютюнопаління в навчальних закладах та установах Міністерства освіти і науки України

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 12.02.2001р. №57

З метою запобігання тютюновій залежності серед дітей та молоді, захисту здоров'я та прав людей жити у середовищі, вільному від тютюнового диму, запобігання наркоманії та зміцнення здоров'я через пропаганду здорового способу життя **НАКАЗУЮ:**

1. Заборонити паління у приміщеннях і на територіях навчальних закладів та установ Міністерства освіти і науки України.

2. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольсь-

кої міських державних адміністрацій, керівникам навчальних закладів та установ видати відповідні накази і здійснювати контроль за їх дотриманням.

2.1. Активізувати роботу з пропаганди здорового способу життя серед дітей, молоді та педагогічних працівників. Розробити конкретні заходи з профілактики тютюнопаління.

2.2. Про вжиті заходи поінформувати Міністерство освіти і науки України до 10 березня 2001 року.

3. Контроль за виконанням даного наказу покласти на заступників Міністра Я. С. Яцківа, В.О.Огнев'юка, М. Ф. Степка.

Міністр
Б. Г. КРЕМЕНЬ

Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту

Наказ

Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України

від 19.04.2001 №1052

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

15 травня 2001 р. за №415/5606

(Наказ втратив чинність на підставі Наказу Державного комітету фізкультури і спорту №84 від 28.01.2002)

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 року №134 «Про впорядкування умов оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

схеми посадових окладів (ставок заробітної плати) керівних працівників, фахівців, службовців, робітників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту згідно з Додатками 1–16;

показники для віднесення установ, закладів та організацій до груп за оплатою праці керівників і спеціалістів згідно з Додатками 17–19.

2. Надати право керівникам бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту в межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисах доходів і видатків:

1) установлювати:

а) конкретні розміри посадових окладів (ставок заробітної плати) працівникам бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту згідно з затвердженими цим наказом схемами посадових окладів (ставок заробітної плати);

б) посадові оклади заступникам керівників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту, заступникам керівників структурних підрозділів цих установ — на 5–15%, головним бухгалтерам — на 10–30%, помічникам керівників — на 30–40% нижче ніж посадовий оклад відповідного керівника, визначений за схемами посадових окладів, затвердженими цим Наказом;

в) підвищені посадові оклади працівникам, які мають почесне звання, спортивні звання, науковий ступінь:

- за почесні звання України, СРСР, союзних республік СРСР: «народний» — на 40%; «заслужений» — на 20%;
- за спортивні звання: «заслужений тренер», «заслужений майстер спорту» — на 20%; «майстер спорту міжнародного класу» — на 15%; «майстер спорту» — на 10%.

За наявності двох або більше звань посадові оклади працівників підвищуються за одним (вищим) званням;

- за науковий ступінь (крім посад наукових та науково-педагогічних працівників, для яких наявність наукового ступеня передбачена кваліфікаційними вимогами):
доктора наук — на 25%;
кандидата наук — на 15%.

Посадові оклади (ставки заробітної плати) працівників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту підвищуються, якщо діяльність працівників за профілем збігається з наявним почесним або спортивним званням чи науковим ступенем;

г) місячні оклади прибиральникам приміщень, які використовують дезінфікуючі засоби, а також тим, що зайняті прибиранням туалетів, підвищені на 10%;

г) доплати працівникам у розмірі до 50% посадового окладу відсутнього працівника або за вакантною посадою (професією):

- за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників;
- за суміщення професій (посад);
- за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу виконуваних робіт.

Зазначені види доплат не встановлюються керівникам бюджетних установ, закладів та організацій, їх заступникам, керівникам структурних підрозділів цих установ та їх заступникам;

д) у розмірі до 40% годинної тарифної ставки (посадового окладу) за роботу в нічний час за кожну годину роботи з 10-ї години вечора до 6-ї години ранку;

е) надбавки працівникам у розмірі до 50% посадового окладу:

- за високі досягнення у роботі;
- за виконання особливо важливої роботи (на термін її виконання);
- за складність, напруженість у роботі.

Граничний розмір зазначених надбавок для одного працівника не повинен перевищувати 50% посадового окладу;

2) надавати працівникам матеріальну допомогу, в тому числі на оздоровлення, за винятком матеріальної допомоги на поховання, в сумі не більше, ніж один посадовий оклад на рік;

3) затверджувати порядок і розміри преміювання працівників відповідно до їх особистого внеску в загальні результати роботи.

Керівникам бюджетних установ, закладів та організацій розміри доплат, надбавок до посадових окладів, визначених цим Наказом, премій та матеріальної допомоги встановлюються за рішенням органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого вони перебувають.

У разі несвоєчасного виконання завдань, погіршення якості роботи і порушення трудової дисципліни надбавки, встановлені цим Наказом, скасовуються або зменшуються.

3. Установити, що абсолютний розмір кожного підвищення посадового окладу (ставки заробітної плати), встановленого працівнику згідно з цим наказом, визначається із посадового окладу (ставки заробітної плати) без урахування іншого підвищення. До посадового окладу (ставки заробітної плати) працівника, визначеного з урахуванням загальної суми підвищень (новий посадовий оклад, ставка заробітної плати), встановлюються доплати і надбавки, передбачені цим Наказом.

4. Умови оплати праці, посадові оклади (ставки заробітної плати), визначені цим Наказом, поширюються на відповідні категорії працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту.

5. Установлювати посадові оклади (ставки заробітної плати) керівникам, фахівцям, службовцям, робітникам структурних підрозділів і окремим працівникам установ, закладів та організацій галузі, посади (професії) яких не передбачені цим Наказом, у розмірах, встановлених для аналогічних категорій працівників бюджетних установ, закладів та організацій відповідних галузей.

6. Ставки заробітної плати тренерам-викладачам зі спорту встановлювати з урахуванням рівня акредитації закінченого закладу освіти, передбаченого в переліку згідно з Додатком 20.

Місячна заробітна плата тренерів-викладачів зі спорту визначається в тарифікаційному списку за формою згідно з Додатком 21.

7. Керівникам бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту запровадити умови оплати праці відповідно до цього наказу і провести розрахунки заробітної плати з 1 березня 2001 року.

8. Наказ Міністерства України у справах молоді і спорту від 17.03.93 №814 «Про оплату праці працівників фізичної культури і спорту» скасувати.

Уважати такими, що втратили чинність, Наказ Міністерства України у справах молоді і спорту від 15.07.94 №1616 «Про затвердження тимчасових розмірів премій за високі результати на міжнародних спортивних змаганнях та порядок їх виплат», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 4 жовтня 1994 р. за №237/447, та Наказ Міністерства України у справах молоді і спорту від 01.08.96 №1997 «Про схеми посадових окладів (ставок заробітної плати) працівників бюджетних установ і організацій фізичної культури і спорту», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 2 жовтня 1996 р. за №565/1590.

9. Контроль за виконанням Наказу покласти на фінансово-економічне управління (Надоненко С.М.).

*Голова Комітету
В. ЦИБУХ*

*ПОГОДЖЕНО
Заступник Міністра праці та соціальної політики України*

М. О. Солдатенко

Заступник Міністра фінансів України

В. В. Регурецький

*Голова Центрального комітету
профспілок працівників культури України*

Л. Ф. Перелигіна

Про Державну підсумкову атестацію навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти

Положення

Загальні положення

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів

(далі — атестація) є встановленням відповідності освітнього рівня випускників загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів навчальним програмам, затвердженим Міністерством освіти і науки України.

1. Проведення атестації.

1.1. Атестація проводиться з навчальних предметів інваріантної частини діючих Типових навчальних планів Міносвіти і науки України у середніх загальноосвітніх навчальних закладах:

I ступеня з української мови, математики, читання;

II ступеня з української мови, історії України, математики та одного предмета за рішенням шкільної атестаційної комісії;

III ступеня з української мови, історії України, математики, двох предметів за рішенням шкільної атестаційної комісії.

1.1.1. З інших предметів інваріантної частини Типових навчальних планів атестація здійснюється на основі семестрових і тематичних атестацій у випускному класі.

1.1.2. З предметів, вивчення яких було закінчено в попередньому класі, атестація здійснюється за результатами річних оцінок минулого навчального року.

1.2. Атестація учнів загальноосвітніх санаторних шкіл-інтернатів для хворих дітей у період їх перебування у цих закладах, спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей з наслідками поліомієліту і церебральним паралічем, важкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, глухих і слабочуючих, сліпих і слабозорих, а також учні вечірніх (змінних) спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих і слабозорих, глухих і слабочуючих атестація здійснюється на основі семестрових і тематичних атестацій у випускному класі.

1.3. Атестація проводиться у різних формах (письмові роботи, тестування, написання і захист рефератів, усні та письмові відповіді тощо) за збірниками завдань, переказів, диктантів для письмових та переліком запитань для усних її форм, тестами, рекомендованими Міносвіти і науки України, що містять вимоги і рекомендації щодо перевірки і оцінювання відповідних письмових робіт та усних відповідей учнів.

Результати перевірки письмових робіт та усних відповідей оцінюються за 12-бальною шкалою відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, затверджених Міносвіти і науки України.

1.3. Терміни, форми проведення атестації і порядок забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів атестаційними матеріалами визначають Міносвіти Автономної Республіки Крим,

управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

З огляду на тривалість письмових і усних форм атестації вона може проводитися у процесі навчання після виконання відповідних навчальних програм (письмові роботи з математики, переказ, диктант, тестування, відповіді на запитання з інших дисциплін) та після завершення навчальних занять (усні відповіді, захист рефератів тощо).

1.4. Тексти завдань для письмових, запитання для усних форм атестації, тести готують для загальноосвітніх навчальних закладів (у тому числі ліцеїв, гімназій, колегіумів, шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих шкільних дисциплін):

- вчителі початкових класів за дорученням керівників загальноосвітніх навчальних закладів для атестації випускників початкової школи;
- спеціалісти методичних кабінетів (установ) відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій інститутів післядипломної педагогічної освіти за дорученням відділів освіти і науки місцевих органів державного управління для атестації випускників основної школи;
- фахівці інститутів післядипломної педагогічної освіти за дорученням Міністерства Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій для атестації випускників старшої школи.

2. Державні атестаційні комісії.

2.1. Для проведення атестації, дотримання вимог даного Положення, розгляду та вирішення спірних питань стосовно її результатів, створюються шкільні, районні (міські), обласні (в Автономній Республіці Крим — республіканська, у Києві та Севастополі — міські) державні атестаційні комісії (далі — комісії).

2.2. До складу комісії входять:

1) у загальноосвітньому навчальному закладі I, II і III ступенів керівники відповідного закладу, вчителі (у тому числі з інших загальноосвітніх навчальних закладів);

2) у районі (місті) — керівники відповідних органів управління освіти і науки, методичних кабінетів, методичних об'єднань вчителів загальноосвітніх навчальних закладів району (міста).

3) в області, Автономній Республіці Крим, Києві та Севастополі — керівники та спеціалісти органів управління (міністерства) освіти і науки, інститутів післядипломної педагогічної освіти, вчителі загальноосвітніх навчальних закладів регіону.

2.3. Кількісний склад комісій визначається:

1) у районі (місті) відповідно до мережі загальноосвітніх навчальних закладів району (міста);

2) в області, Автономній Республіці Крим, Києві та Севастополі відповідно до кількості відділів освіти районних державних адміністрацій.

2.4. Склад шкільних та районної (міської) атестаційних комісій затверджується наказом відділу освіти районної (міської) державної адміністрації; обласної (в Автономній Республіці Крим — республіканської, у Києві та Севастополі — міської) — обласного управління освіти і науки (в Автономній Республіці Крим — Міністерства освіти і науки, у Києві та Севастополі — міської) державної адміністрації.

2.5. Результати атестації учнів з кожного навчального предмету (у тому числі з предметів, з яких випускники атестувалися за результатами семестрових атестацій) заносяться до протоколу встановленого зразка (Додаток №1). Звіти атестаційних комісій про проведення атестації та матеріали атестації зберігаються у загальноосвітньому навчальному закладі протягом 5 років. По закінченню цього терміну зберігання протоколи передаються для зберігання районному (міському) державному архіву, а решта матеріалів ліквідуються.

2.6. Учні, які за діючою Інструкцією про порядок звільнення від перевідних та випускних екзаменів учнів загальноосвітніх шкіл за станом здоров'я, затвердженої Наказом Міністерства освіти України та Міністерства охорони здоров'я від 29 січня 1996р. №25/20, звільнялися в попередні роки від випускних екзаменів, мають право атестуватися на основі семестрових і тематичних атестацій у випускному класі.

Для атестації в цьому випадку необхідно за 2 тижні до атестації подати шкільній комісії такі документи:

1) заява батьків учня або осіб, які їх замінюють;

2) довідка лікарсько-контрольної комісії, завірена печаткою лікувальної установи.

2.7. За рішенням Міністерств освіти і науки, охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки, здоров'я обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації учні, які проживають (проживали) у зонах безумовного чи гарантованого добровільного відселення у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС можуть бути атестовані за результатами семестрових атестацій у випускному класі.

2.8. Учні випускних класів можуть також атестуватися за результатами семестрових атестацій у випускному класі наказом Міністерства освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінь освіти і науки обласної, Київської, Севастопольської

міської державної адміністрації в особливих випадках, не передбачених вище (участь у змаганнях, конкурсах, виставках, що мають статус міжнародних і проходять у період державної підсумкової атестації, стихійні лиха тощо).

2.9. Учні (батьки або особи, які їх замінюють) у разі незгоди з результатами атестації протягом тижня з дня проведення атестації мають право оскаржити їх у районній (міській) комісії. Комісія після розгляду заяви робить висновок про доцільність переатестації, яка фіксується відповідним протоколом засідання комісії та передається заявникам.

Повторну атестацію учнів проводить районна (міська) комісія в терміни визначені відділом освіти районної (міської) державної адміністрації.

Результати повторної атестації передаються до відповідного загальноосвітнього навчального закладу, є остаточними і перегляду не підлягають.

3. Оформлення та видача документів про загальну середню освіту.

3.1. За результатами атестації випускникам загальноосвітніх навчальних закладів I, II і III ступенів видається документ про початкову, неповну та повну загальну середню освіту лише державного зразка, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

3.1.1. Документ про освіту випускники одержують у загальноосвітніх навчальних закладах, у яких закінчили навчання, пройшли державну підсумкову атестацію.

3.1.2. Учням, які атестувалися за результатами семестрових атестацій у випускному класі документ про початкову, неповну та повну загальну середню освіту видається на підставі цієї атестації наказом директора загальноосвітнього навчального закладу.

3.1.3. Випускникам загальноосвітнього навчального закладу III ступеня, які нагороджуються золотою чи срібною медаллю, видається документ про повну загальну освіту особливого зразка.

3.1.4. Випускникам загальноосвітнього навчального закладу I і II ступенів, які мають особливі успіхи у навчанні, за поданням шкільної атестаційної комісії видається документ про початкову, неповну загальну освіту особливого зразка.

3.2. У документ про загальну середню освіту записується у називному відмінку згідно із свідоцтвом про народження (паспортом) прізвище, ім'я, по батькові особи, якій видається документ, рік закінчення закладу, повна його назва відповідно до штампа, печатки, в тому числі загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням окремих предметів, спеціалізованих шкіл суспільно-гуманітарного, фізико-математичного та інших профілів, ліцеїв, гімназій, колегіумів.

3.3. Разом з документом про загальну середню освіту видається додаток до нього, в якому вказується його серія та номер.

3.3.1. У додаток до документа про загальну середню освіту вносяться результати державної атестації.

3.3.2. У додаток до документа про загальну середню освіту записуються оцінки за 12-бальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів цифрами і в дужках словами: 1 (один), 2 (два), 3 (три), 4 (чотири), 5 (п'ять), 6 (шість), 7 (сім), 8 (вісім), 9 (дев'ять), 10 (десять), 11 (одинадцять), 12 (дванадцять).

3.3.3. Випускникам, які залишилися не атестованими з будь-яких причин з одного або кількох предметів, у додатку до документа про загальну середню освіту записуються у відповідних графах «не атестовано».

3.3.4. Записи оформлюються чітким почерком чорною тушшю або пастою. Документи можуть заповнюватися також за допомогою друкарських пристроїв. Будь-які виправлення, підчищення у документах про освіту не допускаються. Документи, оформлені з порушенням зазначених вимог, вважаються не дійсними.

3.3.5. Документи про освіту завіряються печаткою і підписуються директором навчально-виховного закладу. У випадку його відсутності в період видачі документів (через хворобу, відрадження, інші поважні причини) документи про освіту підписує особа, уповноважена на це відповідним структурним підрозділом місцевого органу державної виконавчої влади. Печатка має бути встановленою зразка, чітко відображати повну назву навчально-виховного закладу.

3.3.6. Документи про загальну середню освіту реєструються у спеціальних книгах обліку бланків і видачі цих документів.

Про нормативи забезпеченості навчальних закладів необхідним переліком фізкультурно-спортивного інвентарю та обладнання

Наказ

Міністерства освіти і науки

Державний комітет України

з питань фізичної культури і спорту

від 30.05.2003р. № 340

від 28.05.2003р. № 1364

На виконання Указу Президента України від 08 листопада 2002 р. «Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту»

НАКАЗУЄМО:

1. Затвердити орієнтовний перелік фізкультурно-спортивно-го інвентарю та обладнання навчальних закладів (додатки 1, 2).

2. Міністру освіти Ради міністрів Автономної Республіки Крим, начальнику Головного управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, начальнику управління освіти Севастопольської міської державної адміністрації, начальникам управлінь освіти обласних державних адміністрацій, керівникам закладів освіти усіх типів та рівнів акредитації: при організації навчального процесу орієнтуватися на даний перелік фізкультурно-спортивного інвентарю та обладнання з урахуванням специфіки навчання та виховання; при формуванні бюджетних запитів передбачати витрати для придбання зазначеного інвентарю та обладнання.

3. Доручити Комітету з фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України щорічно проводити моніторинг матеріально-технічного забезпечення закладів освіти та про результати інформувати МОН та Держкомспорт до 1 лютого із зазначенням пропозицій щодо змін і доповнень до даного переліку.

4. Управлінням спорту вищих досягнень (Уманець Н.Д.), фізичного виховання та масового спорту (Артем'єв О.К.), відділу експлуатації та розвитку матеріально-технічної баз (Нич І.І.) Держкомспорту і департаменту економіки та соціального розвитку МОНУ (Куліков П.М.), Комітетету з фізичного виховання та масового спорту МОНУ (Операйло С.І.) до 1 червня 2004 року розробити класифікатор забезпеченості необхідним інвентарем та обладнанням навчальних закладів, у тому числі дитячо-юнацьких спортивних шкіл з урахуванням специфіки видів спорту.

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника Міністра освіти і науки України Богомолова А.Г. та заступника Голови Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту Дутчака М.В.

*Міністр освіти і науки України
Голова Державного Комітету України з питань фізичної
Культури і спорту*

Перелік типових навчально-наочних посібників та обладнання з фізичної культури для загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.

Кількість навчально-наочних посібників та обладнання з фізичної культури розраховано на навчальний заклад, який має один комплект класів (30 учнів).

Бруси гімнастичні паралельні	1 шт.
Бруси гімнастичні різновисокі	1 шт.
Колода гімнастична	1 шт.
Перекладина гімнастична	2 шт.
Перекладина навісна	6 шт.
Стінка гімнастична	16 прольотів
Козел гімнастичний	2 шт.
Кінь гімнастичний	2 шт.
Місток гімнастичний	4 шт.
Канати для лазіння	6 шт.
Канати для перетягування	2 шт.
Мати гімнастичні	22 шт.
Палиці гімнастичні	40 шт.
Обручі гімнастичні	40 шт.
Скакалки гімнастичні	40 шт.
Стрічки гімнастичні	20 шт.
Лави гімнастичні	10 шт.
М'ячі набивні (вага 1 кг)	30 шт.
М'ячі набивні (вага 3 кг)	20 шт.
М'ячі набивні (вага 5 кг)	20 шт.
М'ячі футбольні	40 шт.
М'ячі волейбольні	40 шт.
М'ячі баскетбольні	40 шт.
М'ячі гандбольні	40 шт.
М'ячі гумові (середні)	20 шт.
Еспандер гумовий	40 шт.
Щити для метання	6 шт.
Ядро (3,4 кг)	20 шт.
Гранати (500, 700 грам)	40 шт.
Стійки для стрибків	4 шт.
Планки для стрибків	4 шт.
Стартові колодки	6 пар.
Естафетні палички	20 шт.
Сітки волейбольні	2 шт.
Сітки баскетбольні	10 шт.
Щити баскетбольні	4 шт.
Кільця баскетбольні	10 шт.
Сітки баскетбольні	10 шт.
Ворота гандбольні	2 шт.
Сітки для гандбольних воріт	1 компл.
Ворота футбольні	2 шт.
Сітки для футбольних воріт	2 компл.
Насос для надування м'ячів	2 шт.

Рулетки	2 шт.
Секундоміри	2 шт.
Лижі	40 пар.
Лижні палиці	40 пар.
Лижні кріплення	40 пар.
Лижні черевики	40 пар.
Стіл для настільного тенісу	4 шт.
Сітка для настільного тенісу	4 шт.
Ракетки для настільного тенісу	8 шт.
Стійки волейбольні	4 шт.
Шахи	10 компл.
Шашки	10 компл.
Годинник шаховий	5 шт.
Гантелі (розбірні)	30 шт.
Штанга	2 шт.
Гири 16,20,24,32 кг	5 компл.
Дзеркало розміром 3 х 2 м	1 шт.
Жердини до брусів (запасні)	4 шт.
Тренажери	8 шт.
Динамометр дитячий кистьовий	2шт.
Ваги медичні	1 шт.
Спідометр	1 шт.
Електропрогравач	1 шт.
Магнітофон	1 шт.
Комп'ютер	1 шт.
Діапроектор	1 шт.
Відеомагнітофон	1 шт.
Мегафон	2 шт.
Мікрофон переносний	2 шт.
Мікрокалькулятор	1 шт.
Рюкзаки туристські	40 шт.
Спальні мішки	40 шт.
Палатки туристські	15 шт.
Сокира	10 шт.
Компас	30 шт.
Вірьовки основні (кінець 30 м)	1 шт.
Вірьовки допоміжні (кінець 60 м)	1 шт.
Карабіни страховочні	10 шт.

Спортивна форма для збірних команд навчального закладу:	
– футбол	18 компл.
– волейбол	10 компл.
– баскетбол	10 компл.

	Відеокасети:
– стройові прийоми	1 екз.
– техніка бігу, стрибків, метань	1 екз.
– техніка гімнастичних вправ	1 екз.
– техніка акробатичних вправ	1 екз.
– техніка і тактика гри у волейбол	1 екз.
– техніка і тактика гри у футбол	1 екз.
– техніка і тактика гри у баскетбол	1 екз.
– техніка і тактика гри у гандбол	1 екз.
– ритмічна гімнастика	1 екз.
– атлетична гімнастика	1 екз.
– техніка лижних ходув	1 екз.
– техніка ковзанярського спорту	1 екз.
– техніка спортивних способів плавання	1 екз.
Мультимедійна програма «Футбол у школі»	1 екз.

Про Систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 21.07.2003 №486

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

7 жовтня 2003 р. за №903/8224

На виконання Національної доктрини розвитку освіти України в XII столітті та Цільової комплексної програми «Фізичне виховання здоров'я нації» НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів, Регламент проведення спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів у навчальних закладах, Регламент участі навчальних закладів у районних (міських), обласних, Кримських республіканських, міських (Києва і Севастополя) та Всеукраїнських змаганнях, що додаються.

2. Запровадити, починаючи з 2003/2004 навчального року, у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладах проведення обов'язкових фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів.

3. Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України (Операйло С. І.) забезпечити проведення спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів у навчальних закладах України згідно з календарем спортивно-масових заходів Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

4. Даний Наказ опублікувати в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України».

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника державного секретаря Огнев'юка В. О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

*ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міністерства освіти і науки України
від 21.07.2003 №486*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
7 жовтня 2003 р. за №903/8224*

Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів

1. Система організації шкільної та позашкільної фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів спрямована на реалізацію основних напрямів Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті, затвердженої Указом Президента України від 17.04.2002 №347/2002, та Цільової комплексної програми «Фізичне виховання здоров'я нації», затвердженої Указом Президента України від 01.09.1998 №963/98, і впроваджується у зазначених навчальних закладах, незалежно від підпорядкування та форми власності, з метою:

- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення як до вищої індивідуальної і суспільної цінності;
- формування у дітей та учнівської молоді навичок здорового способу життя;

- оптимізації режиму навчально-виховного процесу;
- збільшення рухової активності дітей та учнівської молоді;
- активізації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи всіх ланок системи освіти.

2. Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи включає:

- фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заходи в навчальних закладах;
- участь навчальних закладів у районних (міських), Кримських республіканських, обласних, Київських і Севастопольських міських та Всеукраїнських змаганнях.

2.1. Обов'язкові фізкультурно-оздоровчі заходи:

- урок (заняття) з фізичної культури (дошкільні, загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади);
- ранкова гімнастика (дошкільні навчальні заклади, школи-інтернати);
- фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи під час навчального процесу (дошкільні, загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади);
- «години фізичної культури» в групах подовженого дня (загальноосвітні навчальні заклади);
- заняття з дітьми, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи (дошкільні, загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади);
- заняття з плавання (навчальні заклади, що мають відповідні умови);
- «дні здоров'я і фізичної культури» (дошкільні, загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади).

2.2. Спортивно-масові заходи:

- змагання «Перші кроки» (дошкільні навчальні заклади);
- Всеукраїнські спортивні ігри школярів «Старти надій» (загальноосвітні навчальні заклади);
- Всеукраїнські змагання за комплексними тестами оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна» (загальноосвітні навчальні заклади);
- Всеукраїнські змагання з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч» (загальноосвітні навчальні заклади);
- Всеукраїнська спартакіада для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків (школи-інтернати);
- спортивні змагання з видів спорту навчальної програми (загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади);
- товариські зустрічі з видів навчальної програми.

2.3 Спортивні заходи:

- навчально-тренувальні заняття (позашкільні навчальні заклади);
- навчально-тренувальні збори (позашкільні навчальні заклади);
- Всеукраїнська спартакіада школярів (загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади);
- Всеукраїнська спартакіада учнів професійно-технічних навчальних закладів (професійно-технічні та позашкільні навчальні заклади);
- Всеукраїнські змагання «Повір у себе» (школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку);
- змагання з видів спорту районного (міського), обласного, республіканського, міжнародного рівня (позашкільні навчальні заклади).

3. До участі в змаганнях залучаються діти дошкільних, учні загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, які за станом здоров'я віднесені до основної медичної групи.

Змагання в навчальних закладах проводяться між групами в дошкільних навчальних закладах (ДНЗ), класами в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) та групами в професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

Усі внутрішні змагання є частиною загального плану роботи навчального закладу і проводяться у відповідності до календарного плану спортивно-масових заходів, затвердженого директором.

4. Основою системи організації внутрішньошкільних змагань є Всеукраїнські змагання з комплексних тестів оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна» та Всеукраїнські спортивні ігри школярів «Старти надій».

Крім вищезазначених, плануються внутрішні змагання у відповідності до Регламенту проведення спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів у навчальних закладах, виходячи з умов і традицій навчального закладу.

Змагання мають проводитись організовано, в урочистості й обстановці, за участю педагогічного колективу, батьків та громадськості. При цьому особливу увагу необхідно приділити питанням безпеки та уникнення травматизму дітей. Лікарський контроль здійснюється медичними працівниками навчального закладу.

5. Районні (міські) змагання проводяться щороку районними (міськими) управліннями освіти і науки згідно з затвердженим та погодженим з відповідними місцевими органами виконавчої влади з питань фізичної культури і спорту календарним планом. Медичне обслуговування змагань здійснюється лікувально-фізкультурними диспансерами або «Центрами здоров'я».

Обов'язковою для кожного навчального закладу є участь у районних (міських) Всеукраїнських змаганнях з комплексних тестів оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна» та Всеукраїнських спортивних іграх школярів «Старти надій», змаганнях на призи клубу «Шкіряний м'яч».

Крім того, районні (міські) змагання можуть проводитись з інших розділів шкільної програми «Основи здоров'я і фізична культура» (1–11-й кл.), в якій беруть участь команди школярів за бажанням даного навчального закладу, але у відповідності до Регламенту участі навчальних закладів в районних (міських), Кримських республіканських, обласних, міських (Києва і Севастополя) та Всеукраїнських змаганнях.

6. Положення про районні (міські) змагання затверджуються районними (міськими) управліннями освіти і науки районних (міських) держадміністрацій після погодження з відповідними місцевими органами виконавчої влади з питань фізичної культури і спорту.

7. Положення про Кримські республіканські, обласні, Київські та Севастопольські міські змагання затверджуються Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій, відповідними управліннями з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

8. Всеукраїнські змагання регламентуються єдиним Календарем спортивно-масових заходів Комітету з фізичного виховання та спорту, затвердженим Міністерством освіти і науки України, і який є складовою частиною єдиного Календарного плану спортивних змагань та навчально-тренувальних зборів України та основою для складання місцевих, районних та обласних календарів. Положення про республіканські змагання затверджується Комітетом з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України і також є основою для розробки відповідних Положень на місцях. Календар спортивно-масових заходів Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України погоджується з Державним комітетом України з питань фізичної культури і спорту.

9. До участі в змаганнях допускаються учні, які мають дозвіл лікаря на участь у змаганнях.

10. Спортивно-масові заходи, які проводяться за участю дітей та учнівської молоді установами і організаціями, що не належать до галузі освіти, мають бути узгоджені з управліннями освіти і науки держадміністрацій та проводитись у позаурочний час.

11. Положення про змагання доводяться до відома організацій, які беруть у них участь, не пізніше, ніж за два місяці до початку змагань.

12. Міністерство освіти і науки України, як виняток, за поданням Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України звільняє від навчання учнів-спортсменів для їх участі в навчально-тренувальних зборах і Всеукраїнських та міжнародних змаганнях.

13. Навчальні заклади, управління освіти і науки та охорони здоров'я держадміністрацій, «Центри здоров'я», лікувально-фізкультурні диспансери, Кримське республіканське, обласні, Київське і Севастопольське міські управління з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України повинні всебічно сприяти участі дітей та учнівської молоді в спортивно-масових заходах у позаурочний та канікулярний час, залучати до організації і проведення цих заходів педагогічні колективи навчальних закладів, позашкільні спортивні установи, спеціалістів ДЮСШ та спортивних товариств, видатних спортсменів, медичних працівників.

14. Усі організації, які проводять змагання серед дітей та молоді, повинні суворо додержуватись вищезазначених вимог.

*Голова Комітету з фізичного виховання та спорту
Міністерства освіти і науки України
С. І. ОПЕРАЙЛО*

ЗАТВЕРДЖУЮ

*Керівник державного управління справами
Президента України*

О. О. Дагаєв

ЗАТВЕРДЖУЮ

*Голова Комітету з фізичного виховання та спорту
Міністерства освіти і науки України
С. І. Операйло*

Про Всеукраїнські дитячі спортивні ігри серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів «старту надій» на 2003—2005 роки

Положення

1. Мета та завдання.

Всеукраїнські дитячі спортивні ігри «Старту надій» проводяться з метою:

- подальшого покращання спортивної та фізкультурно-оздоровчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах;
- масового залучення дітей та підлітків до регулярних занять фізичною культурою і спортом;
- виявлення кращого класу і кращої загальноосвітньої школи зі спортивно-масової роботи;
- виконання завдань державної Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації»;
- виконання рішення Національної Ради з питань молодіжної політики при Президентові України від 12.12.1997 року «Про стан та подальший розвиток дитячо-юнацького спорту в Україні».

2. Термін, етапи, умови та місце проведення.

Всеукраїнські дитячі спортивні ігри проводяться в чотири етапи:

1-й етап (протягом навчального року) — серед класів;

2-й етап (до 20 червня п.р.) — районні та міські змагання;

3-й етап (до 1 серпня п.р.) — Автономної Республіки Крим, обласні, м. Києва і Севастополя;

4-й етап (вересень п.р.) — Всеукраїнські фінальні змагання на базі МДЦ «Артек».

3. Керівництво проведення дитячих спортивних ігор.

Всеукраїнські дитячі спортивні ігри серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів «Старти надій» проводить Міністерство освіти і науки України (Комітет з фізичного виховання та спорту) та Управління справами Президента України. Безпосереднє проведення здійснює головна суддівська колегія, затверджена Комітетом з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Організаторами районних, міських, обласних, Автономної Республіки Крим змагань є органи освіти, обласні управління з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

4. Учасники змагань.

У дитячих спортивних іграх «Старти надій» беруть участь учні шостих класів, допущені лікарем за станом здоров'я, і які навчаються в даному класі у поточному навчальному році.

У фінальних змаганнях Всеукраїнських спортивних ігор «Старти надій» бере участь 6 клас — переможець змагань (тільки клас, учні якого брали участь в I, II, III етапах змагань і стали переможцями) АР Крим, обласних, мм. Києва і Севастополя.

Не дозволяється вводити до складу команди класу-переможця учнів з паралельних класів та з інших шкіл.

У I етапі в іграх бере участь клас в повному складі.

У II, III етапах кількість учасників від класу-переможця визначають районні, міські, обласні органи освіти. У фінальних іг-

рах склад команди 20 осіб (10 хлопців і 10 дівчат) та два представника, один з них — вчитель фізкультури.

5. Програма змагань.

I етап.

Для учнів 6 класів:

- біг 60 метрів;
- біг 1000 метрів (дівчата);
- біг 1500 метрів (хлопці);
- стрибки у довжину з розбігу;
- метання м'яча на дальність;
- плавання 50 метрів;
- вис на зігнутих руках (хлопці і дівчата);
- кидок набивного м'яча;
- естафета 400, 300, 200, 100 метрів (хлопці і дівчата).

II етап.

Районні міські змагання проводяться у відповідності до програми I етапу.

III етап.

Змагання проводяться у відповідності до програми IV етапу.

IV етап.

Фінальні змагання Всеукраїнських дитячих спортивних ігор «Старти надій».

Для учнів 6 класів:

- біг 60 метрів;
- біг 1000 метрів (дівчата);
- біг 1500 метрів (хлопці);
- стрибки у довжину з розбігу;
- метання м'яча на дальність;
- плавання 50 метрів;
- вис на зігнутих руках (хлопці і дівчата);
- кидок набивного м'яча;
- естафета 400, 300, 200, 100 метрів (хлопці і дівчата).

Умови виконання.

Біг спринтерський, на середні і довгі дистанції, стрибки з місця, вис на зігнутих руках, піднімання в сід виконуються відповідно до умов виконання державних тестів і нормативів фізичної підготовленості населення.

Метання м'яча на дальність, стрибки у довжину з розбігу, проведення естафети проводяться за правилами змагань з легкої атлетики.

Плавання здійснюється за правилами змагань. Для осіб з недостатньою підготовкою дозволяється старт з води.

Кидок набивного м'яча вагою 1 кг, виконується із вихідного положення сидячи ноги нарізно, руки вгору (м'яч в руках). Ноги знаходяться на позиції (відстань між ступням до 80 см). Результат визначається від позначки до місця падіння м'яча.

6. Визначення переможців.

Команда-переможець у кожному виді програми змагань на першість школи, району, міста, а також фінальних ігор визначається за сумою 18 кращих результатів (9 хлопців і 9 дівчат). Якщо в команді немає заліку (9+9), додається гірший результат серед усіх учасників змагань плюс 1 очко.

Кидок набивного м'яча виконується з 3 спроб, в залік іде кращий результат.

У змаганнях з бігу, плавання, в естафеті переможець визначається за найменшою сумою результатів, а в інших видах програми — за найбільшою сумою результатів. Залік в естафеті за сумою результатів хлопців і дівчат.

Наприклад, сума результатів кращих 18 учасників одного класу складає у стрибках в довжину — 90 метрів, у плаванні — 14 хвилин 10 секунд тощо.

Загальнокомандне місце у комплексному заліку визначається за найменшою сумою місць, набраних командою у всіх видах програми. Якщо сума місць у двох чи більше команд однакова, перевага надається команді, у якої більше I, II, III ... командних місць. У разі рівності і цього показника перевага надається тій команді, у якій більше I, II, III ... місць в особистому заліку.

7. Фінансові витрати.

Витрати, пов'язані з організацією і проведенням першого, другого і третього етапів змагань, несуть місцеві органи освіти.

Встановлюється такий порядок витрат на проведення фінальної частини змагань:

- витрати на оплату проїзду спортсменів, представників до МДЦ «Артек» і зворотно, добові в дорозі, проживання та харчування представників під час проведення фінальної частини несуть місцеві органи освіти;
- організація і проведення змагань, проїзд, добові в дорозі, проживання і харчування суддів — за рахунок Міністерства освіти і науки України;
- придбання призів для нагородження команд, що посіли I, II, III місця у загальному заліку та призів для нагородження спортсменів, які вибороли I, II, III в багатоборстві (серед дівчат і хлопців) — за рахунок Міністерства освіти і науки України;
- придбання грамот — за рахунок Міністерства освіти і науки України.

8. Нагородження переможців.

Переможці змагань III етапу в АР Крим, областях, м. Києві, Севастополі Державне управління справами Президента України нагороджує безкоштовними путівками до МДЦ «Артек», де відбудеться IV етап змагань.

У фінальній частині змагань.

Команди, які посіли I, II, III місця в загальному заліку, нагороджуються кубками та грамотами Міністерства освіти і науки України.

Спортсмени, які вибороли I, II, III в багатоборстві (серед дівчат та хлопців) нагороджуються пам'ятними призами та грамотами Міністерства освіти і науки України.

Представники команд-призерів нагороджуються грамотами.

Кубком та грамотою Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України нагороджується команда-переможець, що посіла I місце серед сільських шкіл.

9. Порядок і термін подання заявок.

Загальноосвітній навчальний заклад після проведення I етапу змагань направляє матеріали про кращу команду серед 6 класів до районних (міських) відділів освіти.

Районні (міські) відділи освіти визначають за результатами I етапу змагань учасників і термін проведення районних та міських змагань.

Районний (міський) відділ освіти після проведення змагань II етапу направляє матеріали до обласних, Кримської республіканської, міських (для міст Києва і Севастополя) управлінь освіти (форма додається).

Обласні, Кримське республіканське Міністерство освіти, міські (Київ, Севастополь) управління освіти за результатами III етапу змагань серед шостих класів направляють списки переможців, звіти про проведення I, II, III етапів до Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України за адресою: Київ, вул. Дмитрівська, 46, до 1 вересня.

Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України тільки на підставі представлених матеріалів подає списки переможців до Державного управління справами Президента України для одержання путівок МДЦ «Артек» згідно з цим положенням.

Представник команди на фінальні змагання подає до мандатної комісії такі документи:

- заявку у двох примірниках (форма додається), підписану директором школи, класним керівником і завірену печаткою школи;
- заламіновану довідку з кольоровим фото за формою (форма додається);
- ксерокопію свідоцтва про народження;
- ідентифікаційний код.

У разі виявлення порушень під час участі у фінальних змаганнях, команда не допускається до змагань, підставлені особи повертаються разом з представником додому і подаються документи до місцевих органів прокуратури з приводу використання бюджетних путівок не за призначенням.

Оргкомітет

Форма №1

звіт про проведення Всеукраїнських дитячих спортивних ігор
«Старти надії»

Район, місто, область _____

Школа № _____ Клас _____

№	Прізвище, ім'я по батькові учнів	Результати за видами спорту									
		біг 30 60		стрибки		і так далі					

Дата проведення змагань _____

Печатка школи, відділу освіти тощо залежно від проведення
етапів змагань

Завідуючий відділом освіти

Завідуючий відділом фізичної культури і спорту

_____

Форма №2

Звіт про проведення змагань «Старти надій»

Район, місто, область _____

Взяло участь у змаганнях:

	Кількість класів	Кількість учнів
I етап		
II етап		
III етап		

*Начальник обласного управління
Фізичного виховання та спорту КФВС МОН України*

Про Типові навчальні плани початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин

Наказ

*Міністерство освіти і науки України
від 1 березня 2004р. №162*

На виконання Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» з метою впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», та у зв'язку із введенням обов'язкового вивчення іноземної мови у початковій школі, починаючи з 2 класу,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Типові навчальні плани початкової школи з українською мовою навчання (Додаток №1), з українською мовою навчання з вивченням мов національних меншин (Додаток №2), з навчанням мовами національних меншин (Додаток №3).

2. Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів забезпечити необхідні умови щодо реалізації Типових навчальних планів початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин.

3. Вважати таким, що втратив чинність Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.02.2000 р. №96 «Про типові навчальні плани початкової школи з українською мовою та мовами навчання національних меншин».

4. Опублікувати Типові навчальні плани початкової школи в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України, газетах «Освіта України», «Освіта», науково-методичному журналі «Початкова школа», розмістити на сайті Міністерства освіти і науки України.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Огнев'юка В.О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

Типові навчальні плани початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин

Пояснювальна записка

Типові навчальні плани розроблено на виконання Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання».

Відповідно до мов навчання у системі загальної середньої освіти передбачено два види Типових навчальних планів початкової школи: для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (Додатки №1, 2) та закладів з навчанням мовами національних меншин (Додаток №3).

Типові навчальні плани містять інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності, та варіативну, в якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, на курси за вибором, індивідуальні та групові заняття.

На основі Типових навчальних планів загальноосвітні навчальні заклади складають на кожен навчальний рік робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, враховуючи особливості регіону та індивідуальні освітні потреби учнів. Повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складових, які в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

Спеціалізовані школи з поглибленим вивченням з 1 класу іноземної мови, предметів художньо-естетичного циклу працюють за спеціальними варіантами навчальних планів, розробленими і затвердженими Міністерством освіти і науки України.

На виконання Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та Указу Президента України від 09. 10. 2001 р. №941/2001 «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» обов'язковим є використання 3 годин для занять з фізичної культури.

Години з фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, у спеціалізованих школах (класах)

дозволяється за рахунок загального навчального навантаження збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж, що встановлені санітарно-гігієнічними нормами «Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу».

Навчальний рік щорічно розпочинається 1 вересня і закінчується проведенням навчальних екскурсій та підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів. Навчальні екскурсії учнів організовуються відповідно до інструктивно-методичних листів Міністерства освіти і науки України від 07.03.2001 р. №1/9-97; від 24.04.2001 р. №1/9-166; від 23.05.2001 р. №1/9-200.

Для учнів початкових класів організовуються навчальні екскурсії на природу, на виробництво, заняття на навчально-дослідних ділянках, суспільно корисна праця (тривалістю до 3 годин на день).

Керівникам навчальних закладів дозволяється вносити корективи до термінів організації навчальних екскурсій з урахуванням місцевих умов, специфіки навчального процесу, термінів надолуження виконання навчальних програм у зв'язку з вимушеним призупиненням навчальних занять. При цьому залишається незмінною загальна тривалість навчального року — вона не може бути меншою за 175 робочих днів.

Структура навчального року визначається загальноосвітнім навчальним закладом відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України.

Типові навчальні плани зорієнтовані на роботу початкової школи за 5-денним навчальним тижнем.

Освітня галузь «Людина і світ» з урахуванням вікових особливостей учнів у Типових навчальних планах реалізується через навчальний предмет «Я і Україна», який може вивчатися варіативно: інтегрованим курсом або окремими предметами.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» реалізується навчальними предметами «Фізична культура» та «Основи здоров'я». Формування умінь та навичок з основ безпеки життєдіяльності здійснюється в рамках інтегрованого курсу «Основи здоров'я».

Освітня галузь «Мистецтво» реалізується у навчальних предметах «Образотворче мистецтво» і «Музика» або в інтегрованому курсі «Мистецтво».

Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети «Трудове навчання» або «Художня праця».

У робочому навчальному плані можливі інші варіанти інтегрування окремих предметів (відповідно до затверджених прог-

рам) за умови збереження загальної кількості годин, відведених на їх вивчення.

*Директор департаменту
загальної середньої та дошкільної освіти
П. В. ПОЛЯНСЬКИЙ*

Додаток №1

*до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 01.03.04 №162*

Типовий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		1	2	3	4
Мови і література	Українська мова	8	7	7	7
	Іноземна мова	-	1	2	2
Математика	Математика	3	4	4	4
Людина і світ	Я і Україна	1	1	2	2
Мистецтво	Музика	1	1	1	1
	Образотворче мистецтво	1	1	1	1
Технології	Трудове навчання / Художня праця	2	1	1	1
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	3	3	3	3
	Основи здоров'я	1	1	1	1
Разом		20	20	22	22
Додаткові години на предмети інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття		1	1	2	2
Сумарна кількість годин інваріантної і варіативної складових		21	21	24	24
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		20	20	22,5	22,5
Граничний обсяг домашнього завдання		-	45хв	70хв	90хв

Додаток №2

до наказу Міністерства освіти і науки України
від 01.03.04 №162

Типовий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання з вивченням мов національних меншин

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		1	2	3	4
Мови і література	Українська мова	7	6	5	5
	Мова національної меншини	1	1	2	2
	Іноземна мова	-	1	2	2
Математика	Математика	3	4	4	4
Людина і світ	Я і Україна	1	1	2	2
Мистецтво	Музика	1	1	1	1
	Образотворче мистецтво	1	1	1	1
Технології	Трудове навчання / Художня праця	2	1	1	1
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	3	3	3	3
	Основи здоров'я	1	1	1	1
Разом		20	20	22	22
Додаткові години на предмети інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття		1	1	2	2
Сумарна кількість годин інваріантної і варіативної складових		21	21	24	24
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		20	20	22,5	22,5
Граничний обсяг домашнього завдання		-	45хв	70хв	90хв

Додаток №3
до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 01.03.04 №162

Типовий навчальний план початкової школи з навчанням мовами національних меншин

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		1	2	3	4
Мови і література	Мова навчання	6	5	5	5
	Українська мова	3	3	4	4
	Іноземна мова	-	1	2	2
Математика	Математика	3	4	4	4
Людина і світ	Я і Україна	1	1	2	2
Мистецтво	Музика	1	1	1	1
	Образотворче мистецтво	1	1	1	1
Технології	Трудове навчання / Художня праця	2	1	1	1
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура	3	3	3	3
	Основи здоров'я	0,5	0,5	0,5	0,5
Разом		20,5	20,5	23,5	23,5
Додаткові години на предмети інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття		0,5	0,5	0,5	0,5
Сумарна кількість годин інваріантної і варіативної складових		21	21	24	24
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня		20	20	22,5	22,5
Граничний обсяг домашнього завдання		-	45хв.	70хв.	90хв.

РЕГЛАМЕНТ

Всеукраїнських змагань з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч» 2004–2007 рр.

ЗМІСТ

1. Мета і завдання	3
2. Керівництво змаганнями	3
3. Учасники змагань	3
4. Терміни і місця проведення змагань	4
5. Порядок оформлення заявок команд	5
6. Умови проведення змагань	5
7. Арбітраж	6
8. Протести	7
9. Визначення переможців	7
10. Організаційні заходи та фінансові витрати	8
11. Нагородження	10
12. Додатки	11

I. Мета і завдання

Всеукраїнські змагання на призи клубу «Шкіряний м'яч» проводяться з метою підвищення масовості дитячо-юнацького футболу в країні, організації фізкультурно-оздоровчої і виховної роботи в загальноосвітніх школах, зміцнення здоров'я дітей та підлітків, залучення їх до регулярних занять футболом, виявлення здібних футболістів, популяризації та розвитку футболу.

II. Керівництво змаганнями

Керівництво змаганнями здійснює Асоціація аматорського футболу України спільно з Федерацією футболу України, Міністерством освіти і науки України, Державним комітетом України з питань фізичної культури і спорту.

Безпосередня підготовка та проведення змагань покладені на Всеукраїнський штаб клубу «Шкіряний м'яч» (Додаток №1).

III. Учасники змагань

Змагання юних футболістів на призи клубу «Шкіряний м'яч» проводяться у трьох вікових групах.

До змагань допускаються команди загальноосвітніх шкіл, за які можуть грати як хлопчики, так і дівчата.

Вікова група	2003–2004	2004–2005	2005–2006	2006–2007
Молодша	1993	1994	1995	1996
Середня	1992	1993	1994	1995
Старша	1991	1992	1993	1994

До змагань допускаються

На першому етапі в змаганнях на першість школи беруть участь команди паралельних класів однієї загальноосвітньої школи у відповідних вікових групах. Якщо в сільській школі паралельні класи відсутні, тоді проводяться змагання серед команд чотирьох сусідніх шкіл за територіальним принципом.

На другому етапі виступають збірні команди, сформовані з учнів відповідної вікової групи однієї загальноосвітньої школи, або збірні команди сільських шкіл, сформовані з учнів чотирьох сусідніх шкіл, які не мають паралельних класів.

На третьому і подальших етапах виступають:

— збірні команди сформовані з учнів відповідної вікової групи однієї загальноосвітньої школи – переможниці змагань другого етапу, за які дозволяється виступати не більше трьох гравців із шкіл, які брали участь у змаганнях другого етапу даного району чи міста;

— сільські збірні команди, сформовані з учнів чотирьох сусідніх шкіл, які не мають паралельних класів і перемогли на другому етапі.

Якщо у загальноосвітній школі є шість і більше паралельних класів, їй не дозволяється залучати гравців з інших шкіл для участі у третьому і подальших етапах.

Футболісту дозволяється виступати лише за команду однієї вікової групи.

До змагань третього і подальшого етапів не допускаються команди і футболісти, які не брали участі у змаганнях перших двох етапів.

Склад команди — 14 футболістів, керівник і тренер.

IV. Терміни і місця проведення змагань

Етапи	Термін проведення	Місце проведення	
1-ий	вересень-жовтень	школа	першість школи
2-ий	жовтень-листопад	район	першість району

3-ий	III декада березня -I декада квітня	місто, район	Обласні (міські) зональні змагання
4-ий	II декада квітня - I декада травня	місто, район	Обласні (міські) фі- нальні змагання
5-ий	червень	за призначенням	Всеукраїнські зо- нальні змагання
6-ий	серпень-вересень	за призначенням	Всеукраїнські фі- нальні змагання

Заявки на участь у другому етапі змагань подаються у районний (міський) відділ освіти до 10 жовтня поточного року (Додаток №2).

До 15 жовтня у кожному районі, місті, області проводяться засідання відповідних штабів, які за дорученням Всеукраїнського штабу відповідають за підготовку та проведення 2–4 етапів змагань.

Районні, міські, штаби зобов'язані подати в регіональні (обласні) штаби звіти (Додаток №3) про проведення 1–2 етапів змагань до 20 листопада поточного року.

Звіти про проведення 1–4 етапів регіональні штаби зобов'язані подати у Всеукраїнський штаб до:

- 1 грудня — за 1–2 етапи;
- 15 травня — за 3–4 етапи.

Команди не допускаються до наступних етапів, якщо регіональні штаби не подадуть звіти про змагання на попередніх етапах у зазначений термін.

Заявки на проведення Всеукраїнських зональних змагань (5-ий етап) регіональні штаби повинні подати до 15 травня поточного року.

Місця проведення Всеукраїнських зональних змагань, кількісний і територіальний розподіл на зони визначає Всеукраїнський штаб при Асоціації аматорського футболу України (01011, м. Київ-11, вул. Копиленка, 3, кім. 21, клуб «Шкіряний м'яч»; тел. 254-22-06, т/ф 573-96-68).

V. Порядок оформлення заявок команд

Для участі у змаганнях за день до їх початку представники команд подають наступні документи:

- 1-ий етап — вчителю фізичного виховання — заявку (у двох прим.), завірену представником команди та шкільним лікарем;
- 2-ий етап — районному (міському) штабу — заявку (у двох прим.), завірену директором школи, представником команди та шкільним лікарем, свідоцтво про народження, учнівський квиток;
- 3–4-ий етапи — обласному (республіканському, м.м. Києва, Севастополя) штабу — заявку команди (у двох прим.), завірену керівниками міського (районного) відділу фізичної куль-

тури і спорту, міської (районної) федерації футболу, президентом міського (районного) штабу–клубу «Шкіряний м'яч», директором школи, лікарем і представником команди, свідоцтво про народження, учнівський квиток;

- 5–6-ий етапи — Всеукраїнському штабу (II–III декади травня) — заявку (у двох прим.) (додаток № 4); свідоцтво про народження, учнівський квиток, ідентифікаційний код, картку учасника з фотографією (4x6 см) (за єдиним зразком виготовляє і розповсюджує ААФУ), завірену директором школи, лікарем і представником команди, керівниками управлінь з питань фізичної культури і спорту обласних (міських) держадміністрацій, обласної (міської) федерації футболу, президентом обласного (міського) штабу–клубу «Шкіряний м'яч», фотографію команди (13x18 см) в ігровій формі (14 футболістів, керівник і тренер), історію створення команди.

Підписи лікаря, директора школи, керівників спорткомітетів та федерацій футболу повинні бути завірені печатками.

Без зазначених документів команди до участі в турнірі не допускаються.

Заявки, що не відповідають встановленій формі (Додаток №4), не розглядаються.

У разі виявлення порушень розділу Регламенту «Учасники змагань» команда знімається з турніру, позбавляється усіх нагород, а результати її ігор анулюються.

VI. Умови проведення змагань

Порядок проведення змагань на місцях визначається регіональними (обласними, районними, міськими) штабами клубу «Шкіряний м'яч» відповідно доданого Регламенту із врахуванням наступного:

а) учасники змагань допускаються до гри тільки після медичного обстеження;

б) у грі беруть участь 8 польових гравців і воротар. Кількість замін необмежена;

в) змагання першого етапу можуть проводитися на майданчиках зменшених розмірів, з меншою кількістю гравців у команді, але не менше чотирьох;

г) змагання другого і подальших етапів у всіх вікових групах проводяться на футбольних полях: довжина від 55 м до 70 м, ширина від 40 м до 50 м.

Радіус центрального кола 6 м. Штрафний майданчик: з точок на лінії воріт, розташованих на відстані 12,5 м від внутрішньої сторони кожної стійки воріт, під прямим кутом до лінії воріт

проводяться два відрізки довжиною 12,5 м. Кінці цих відрізків з'єднуються лінією, паралельною лінії воріт. Ворота: 6 м x 2 м.

д) тривалість гри:

- молодша вікова група: два тайми по 20 хвилин з перервою 10 хв.;
- середня вікова група: два тайми по 25 хв. з перервою 10 хв.;
- старша вікова група: два тайми по 30 хв. з перервою 10 хв.

є) будь-яке порушення у штрафній площадці карається 9-ти метровим штрафним ударом. Усі гравці, крім гравця, який виконує 9-ти метровий удар, повинні розташуватися за межами штрафного майданчика;

є) положення «поза грою» не існує;

ж) гру обслуговують 2 арбітри;

з) футболісти молодшої і середньої вікових груп допускаються до участі в іграх у м'якому спортивному взутті (кеди, кросівки і т.п.), старшої вікової групи — у футбольних бутсах.

Представники команд мають право разом з арбітрами перевірити картку кожного з футболістів команди-суперниці.

Футболіст, який отримав два попередження, пропускає чергову гру, а також пропускає чергову гру після кожного наступного попередження. Футболіст, вилучений з поля, автоматично пропускає чергову гру. Він допускається до участі в змаганнях лише після рішення головної суддівської колегії.

Санкції до футболістів, що мали місце на попередніх етапах, на кожному наступному етапі турніру не враховуються.

На футболці гравця повинен бути номер (від 1 до 14), відповідний тому, який значиться за гравцем у заявочному листі і рапорті арбітра. Під цим номером гравець виступає в усіх іграх.

Команди, з 2-го і на подальших етапах, повинні мати 2 комплекти ігрової форми різного кольору. Якщо команди, що зустрічаються, мають ігрову форму однакового кольору, змінює форму та команда, яка стоїть першою у календарі.

Командам, що не з'явилися на гру або залишили поле до того, як пролунав фінальний свисток, зараховується поразка, а команді-суперниці — перемога. Команда, яка не з'явилася на одну з відбіркових ігор, до участі в подальших змаганнях не допускається.

На всіх етапах змагань на призи клубу «Шкіряний м'яч» в обов'язковому порядку проводяться змагання з елементів техніки гри у футбол (Додаток №5).

VII. Арбітраж

Арбітраж матчів здійснюють:

- на 1-му етапі змагань вчителі фізичної культури, громадські активісти, у тому числі старшокласники, які пройшли навчання на семінарах футбольних арбітрів;
- на 2–4-му етапах змагань арбітри районних, міських, обласних колегій футбольних арбітрів;
- на 5–6-му етапах змагань арбітри, рекомендовані комітетом арбітрів ФФУ.

VIII. Протести

Представник команди, який подає протест, повинен після закінчення гри повідомити про це арбітра та представника команди-суперниці. Заява про подачу протесту фіксується в рапорті арбітра.

Письмовий протест повинен бути мотивований, завірений представником команди, і подається:

- під час змагань на 1–4-му етапах — головному арбітру не пізніше, ніж через 24 год. після завершення гри;
- під час змагань на 5–6-му етапах — головному арбітру не пізніше, ніж через 2 год. після завершення гри.

Не розглядаються протести, якщо вони подані на рішення, прийняті арбітром у разі:

- призначення або не призначення вільних, штрафних, 9-ти метрових ударів;
- визначення виходу м'яча за межі поля та надання права на введення м'яча у гру;
- зарахованого або не зарахованого взяття воріт;
- попередження та вилучення гравців з поля. Подані протести розглядаються:

1–2 етапи: районними штабами;

3–4 етапи: обласними штабами;

5–6 етапи: Всеукраїнським штабом.

Несвоєчасно подані та не зафіксовані у рапорті арбітра протести не розглядаються.

IX. Визначення переможців

У зональних турнірах (3 і більше команд) ігри проводяться за коловою системою. Місця в групах визначаються:

- 1) за найбільшою кількістю набраних очок (перемога — 3 очки, нічия — 1 очко, поразка — 0 очок).
- 2) за результатами особистої зустрічі;
- 3) за кількістю перемог;

- 4) за загальною різницею забитих і пропущених м'ячів;
- 5) за більшою кількістю забитих м'ячів.

У разі рівної кількості очок у двох і більше команд перевагу отримує команда, яка має кращі показники між ними (п. 1–5). Якщо всі показники рівні, то перевага надається команді, в якій кращі результати у змаганнях з елементів техніки гри у футбол.

У Всеукраїнських фінальних змаганнях після групових турнірів команди, які зайняли 1–2 місця змагаються за 1–4 місця, а команди, які зайняли 3–4 місця змагаються за 5–8 місця по колівій системі, з урахуванням результату гри між собою у підгрупі.

Х. Організаційні заходи та фінансові витрати

Витрати на організацію і проведення Всеукраїнських змагань з футболу на призы клубу «Шкіряний м'яч» на відповідних етапах несуть:

1-й етап.

Загальноосвітні школи.

2-й етап.

Відділи фізичної культури і спорту райдержадміністрацій (міськвиконкомів):

- оплата відряджень та харчування арбітрів;
- оплата харчування обслуговуючого персоналу;
- оренда спортивних споруд;
- забезпечення арбітражу.

Загальноосвітні школи:

- витрати на проїзд команд-учасниць.
- Районні (міські) відділи освіти:
- витрати на харчування команд-учасниць.

3-й і 4-й етапи.

Управління освіти АР Крим, мм. Києва, Севастополя, обласних державних адміністрацій:

- оплата відряджень та харчування арбітрів;
- оплата харчування обслуговуючого персоналу;
- оренда спортивних споруд.

Управління з питань фізичної культури і спорту АР Крим, мм. Києва, Севастополя, обласних державних адміністрацій:

- оплата харчування та проживання учасників змагань.
- Регіональні федерації футболу:
- виготовлення та придбання сувенірної та нагородної атрибутики;
  - забезпечення арбітражу.

Федерація футболу України:

- забезпечення футбольними м'ячами команд-учасниць 4-го етапу змагань в усіх вікових групах.

Районні (міські) відділи освіти:

- витрати на проїзд команд-учасниць.
5-й етап
Федерація футболу України:
- забезпечення арбітражу.
Організації-господарі зональних турнірів:
- оплата проживання учасників зональних турнірів у всіх вікових групах.
Асоціація аматорського футболу України:
- оплата харчування учасників зональних турнірів у всіх вікових групах;
- оплата відряджень та харчування арбітрів;
- виготовлення та придбання рекламної, сувенірної та нагородної атрибутики;
- придбання футбольної форми для команд-переможниць 5-го етапу змагань у всіх вікових групах.
Управління з питань фізичної культури і спорту АР Крим, мм. Києва, Севастополя, обласних державних адміністрацій:
- оренда спортивних споруд;
- оплата харчування обслуговуючого персоналу.
Управління освіти АР Крим, мм. Києва, Севастополя, обласних державних адміністрацій:
- оплата проїзду та добових команд-учасниць зональних турнірів.
6-й етап.
Міністерство освіти і науки України:
- оренда спортивних споруд.
Федерація футболу України:
- забезпечення арбітражу;
- придбання кубків, дипломів та вимпелів для переможців та призерів змагань, в тому числі змагань з елементів техніки гри у футбол, та пам'ятних призов для тренерів команд.
Асоціація аматорського футболу України:
- оплата харчування та проживання команд-учасниць;
- оплата проїзду та добових у дорозі для арбітрів фінальних турнірів;
- оплата харчування обслуговуючого персоналу;
- оренда транспорту для учасників, арбітрів та гостей турніру;
- виготовлення і придбання рекламної, сувенірної, нагородної атрибутики та пам'ятних призов;
- організація відпочинку та культурна програма під час фінальних турнірів.
Управління з питань фізичної культури і спорту АР Крим, мм. Києва, Севастополя, обласних державних адміністрацій:
- оплата проїзду та добових для команд-учасниць.

XI. Нагородження

Команди-учасниці фінальних турнірів усіх вікових груп нагороджуються пам'ятними кубками, грамотами та вимпелами Всеукраїнського клубу «Шкіряний м'яч» та ФФУ.

Гравці і тренери команд-призерів нагороджуються грамотами та медалями ААФУ.

Кращі гравці кожного матчу у фінальних турнірах нагороджуються пам'ятними призами клубу «Шкіряний м'яч».

Визначаються і нагороджуються пам'ятними призами ААФУ кращі гравці фінальних турнірів — воротар, захисник, напівзахисник, нападаючий, гравець, який забив найбільше голів, найбільш технічний гравець.

Пам'ятними призами ФФУ та ААФУ нагороджуються тренери команд-учасниць.

Пам'ятними призами та грамотами ААФУ в усіх вікових групах нагороджуються гравці-переможці змагань з елементів техніки гри у футбол.

Пам'ятними кубками та дипломами ФФУ в усіх вікових групах нагороджуються команди-переможниці змагань з елементів техніки гри у футбол.

ДОДАТКИ

Додаток №1

Всеукраїнський штаб з підготовки і проведеним змагань з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч»:

Біба Андрій Андрійович —

Президент клубу «Шкіряний м'яч», заслужений майстер спорту;

Антонюк Василь Петрович —

Перший віце-президент Асоціації аматорського футболу України;

Безносенко Петро Іванович —

Почесний член Федерації футболу України;

Боденчук Володимир Іванович —

головний редактор газети «Український футбол»

Каденко Олександр Валентинович —

секретар штабу, виконавчий директор Асоціації аматорського футболу України;

Кияниця Зінаїда Петрівна —

заступник голови Державного комітету України у справах сім'ї та молоді;

Шпиг Федір Іванович —

Президент Асоціації аматорського футболу України;

Клим Тарас Петрович —

віце-президент Асоціації аматорського футболу України;
Заброда Василь Климович —
 начальник управління Федерації футболу України;
Кучинський Станіслав Лаврентійович —
 заступник голови комітету з фізичного виховання та спорту
 Міністерства освіти і науки України;
Попов Анатолій Володимирович —
 виконавчий директор Професіональної футбольної ліги України;
Дорофеев Валерій Васильович —
 заступник начальника управління з олімпійських видів спорту
 Держкомспорту України;

ЗВІТ-ЗАЯВКА на участь у Всеукраїнських змаганнях з футболу
 на приз клубу «Шкіряний м'яч» _____ рр.
 від «_____» _____ 200_ р.

Додаток №2

Вікова група	Кількість команд, які брали участь у першості школи	Команди-переможниці першості школи, учасники районних (міських) змагань
Молодша (р.н.)		
Середня (р.н.)		
Старша (р.н.)		

Директор школи _____/ _____/
 Підпис Прізвище та ініціали
 М.П. Тел. _____

Додаток. №3 ЗВІТ про проведення I–IV етапів Всеукраїнських змагань з футболу на призы клубу «Шкiряний м'яч» _____ рр. у трьох вікових групах

№ з/п	Реґіон	Кiлькiсть команд, що брали участь у змаганнях												
		I етап шкiльнi		II етап районнi/мiські		III етап обласнi зональнi		IV етап обласнi фiнальнi						
		молодша	середня	старша	молодша	середня	старша	молодша	середня	старша	молодша			
1	Перелік районів													
2	Перелік міст													
3	Усього													1

Голова управління

з питань фізичної культури і спорту Голова регіональної АР Крим, м.м. Києва, Севастополя, Федерації футболу обласної державної адміністрації

_____/_____/_____ М.П. Підпис Прізвище та ініціали

М.П. Підпис Прізвище та ініціали

Голова обласного, АР Крим, ' Президент регіонального штабу Київського, Севастопольського міського клубу «Шкiряний м'яч»

комітету з фізичного виховання та спорту

Міністерства освіти і науки України _____/_____

Підпис Прізвище та ініціали

_____/_____

М.П. Підпис Прізвище та ініціали

Додаток №4. ЗАЯВКА

команди _____
на участь у Всеукраїнських зональних (фінальних) змаганнях
з футболу
на призи клубу «Шкіряний м'яч»
сезону 200__–200__ років

Вікова група (200__ р.н.)	Прізвище, ім'я	Число, місяць, рік народження	Населений пункт	№ школи, № класу	Домашня адреса	Підпис лікаря про допуск до змагань та обов'язково печатка ОЛФД
№ з/п	та по батькові					
	футболіста					
	ПОВНІСТЮ, друкованими літерами					

Голова управління Директор школи з питань фізичної культури і спорту

АР Крим, мм. Києва, Севастополя, _____/_____
обласної державної адміністрації м.п. Підпис Прізвище та ініціали

_____/_____

м.п. Підпис Прізвище та ініціали

Голова обласного, АР Крим, Представник команди

Київського, Севастопольського міського

комітету з фізичного виховання та спорту

Міністерства освіти і науки України _____/_____

Підпис Прізвище та ініціали

_____/_____

м.п. Підпис Прізвище та ініціали

Голова регіональної федерації футболу До участі у змаганнях допущено

_____/_____ (_____) _____

чоловік

м.п. Підпис Прізвище та ініціали

Президент регіонального штабу клубу «Шкіряний м'яч» Лікар

_____/_____

_____/_____ м.п. Підпис Прізвище та ініціали

Підпис Прізвище та ініціали

Додаток № 5

Змагання з елементів техніки гри у футбол для учасників змагань на призи клубу «Шкіряний м'яч».

Вправа 1. Жонгливання м'ячем.

За поданим сигналом у центральному колі футболіст починає жонгливати м'ячем будь-яким способом, у будь-якій послідовності.

Виконання вправи припиняється при першому дотику м'яча до землі. За розмітку центрального кола виходити не дозволяється.

Переможцем визначається гравець, який жонгливав м'ячем найбільшу кількість разів.

Вправа 2. Удари по воротах на точність.

Ворота діляться стрічкою на дві рівних половини. На лінії штрафного майданчика встановлюють п'ять м'ячів. Футболіст виконує п'ять ударів по воротах у визначену половину воріт. М'яч повинен перетнути лінію воріт по повітрю. Шкала оцінок: 5 результативних ударів — 5 балів, 4 удари — 4 бали і т.д.

Перемагає футболіст, який набрав найбільшу суму балів.

Вправа 3. Удари м'яча на дальність.

Удар виконується по нерухомому м'ячу будь-яким способом з розбігу в «коридор» завширшки 7 м. Надаються дві спроби. Зараховується відстань, яку м'яч пролетів у межах «коридору» в кращій спробі.

Перемагає футболіст, у якого кращий результат.

*Примітки:

1. На першому етапі у змаганнях беруть участь 14 футболістів з кожної команди.
2. На всіх наступних етапах змагань беруть участь по 3 кращих футболіста з кожної команди.

Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва

Наказ

Міністерства освіти і науки України

м. Київ

25 грудня 2003 р. № 855

На виконання Доручення Президента України від 10 жовтня 2000 року № 1-14/1263 про «Вжиття заходів щодо ширшого залучення козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та

культурно-просвітницької роботи серед школярів, посилення ролі Українського козацтва у підготовці молоді до військової служби»; Указу Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001 «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки»; Указу Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948/2002 «Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» та з метою активізації національно-духовного виховання молоді і підвищення рівня її готовності до захисту Батьківщини НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл — Джура» (далі — гра «Джура») українського козацтва та запровадити її в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи як форму національно-духовного і військово-патріотичного виховання, оборонно-масової та спортивно-оздоровчої роботи з учасниками гри в позаурочний час, що додається.

2. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій:

2.1. Активно залучати товариства Українського козацтва до військово-патріотичної, пошуково-краєзнавчої, спортивно-масової, оборонно-масової та культурно-просвітницької роботи серед школярів, до питань підготовки молоді як захисників Батьківщини.

2.2. Фінали гри «Джура», відповідно до розділу XII Положення, проводити:

- у навчальних закладах та закладах позашкільної роботи — щорічно, починаючи з 2004 року;
- районні — один раз на 3 роки, починаючи з 2004 року; обласні (райові) — один раз на 3 роки, починаючи з 2005 року; всеукраїнські — один раз на 3 роки, починаючи з 2006 року.

2.3. Забезпечити проведення I, II і III-го етапів фіналу гри «Джура» на високому організаційному і професійному рівні. Щорічно до 15 листопада окремим пунктом інформації (п.2 Наказу Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 р. №821) про хід реалізації Національної програми відродження та розвитку Українського, козацтва на 2002 - 2005 роки доповідати про проведення змагань в регіонах.

3. Департаментам загальної середньої та дошкільної освіти, професійно-технічної освіти, Комітету з фізичного виховання і спорту здійснювати організаційно-методичне забезпечення, контроль якості виховної роботи та допомогу керівникам закладів освіти з питань організації та проведення заходів дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Джура» Українського козацтва.

4. Встановити, що районні і обласні фінали гри «Джура» проводяться за рахунок коштів місцевих бюджетів, а всеукраїнські — за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів.

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

*ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міністра освіти і науки України
від 25.12.03 №855*

ПОЛОЖЕННЯ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА») УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Укладено за досвідом роботи учительських колективів загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів та працівників органів освіти Київської, Запорізької, Рівненської, Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей, м. Києва та Українського дитячо-юнацького козацького товариства «Січ», а також за досвідом організації військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами дитячо-юнацьких ігор «Зірниця» та «Орлятко».

ПЕРЕДМОВА

Українці — єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю — Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Після зруйнування Запорозької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775–1828 рр. — Задунайська Січ; 1783–1868 рр. — Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783–1917 рр. — в Україні зберігався козацький стан; 1904–1914 рр. січовий рух в Галичині. Створення Легіону українських січових стрільців; 1917–1922 рр. — бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення само-

стійної і соборної України; 1918–1933 рр. — існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року — збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію — шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини — втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною «КОЗАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ» називали іноземці нашу Батьківщину-неньку Україну, з глибокою повагою відзначались про її відчайдушних захисників — запорозьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї нескореної вдачі? На ці й цілий ряд питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів — *козачат* (дітей віком 6–10 років), школярів середнього віку — *джур козацьких* (вік 10–15 років) та старшокласників — *молодих козаків* (віком 15–18 років).

Запорозьке козацтво — гордість української нації і програма має виховати в дітях саме цю гордість за своїх предків, синівську вірність, навчити їх бути сильними, дужими, готовими віддати своє життя, якщо вирішується доля рідної Вітчизни, як це робили славні козаки — запорозці.

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

У козацькі часи нашому народові були притаманними високі рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища, як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні — в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення СЛАВИ УКРАЇНИ.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника

Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології) народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконанню цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру «ДЖУРА», яка за напрямками, формою і змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем проживання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків – патріотів, старших товаришів, зокрема педагогів-організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Пропозиції Положення щодо напрямків і змісту виховання молоді реалізуються шляхом організації цілеспрямованого системного напрямку в навчально-виховному процесі в учнівських класах, в загонах, гуртках, секціях та ланках за інтересами, в процесі військово-спортивної патріотичної козацької гри «ДЖУРА» в позаурочний час в навчальних та позашкільних закладах освіти, за місцем проживання, під час табірної збору допризовної та призовної молоді.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на СІЧІ були лише чоловіки, отже, для дівчаток відповідного віку, там, де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому — вірна супутниця козака, вона — берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожну важку годину й жінка – воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

Всі ці концептуальні і програмні питання виховання молоді відображені в Положенні, яке має два розділи: перший — напрямки і зміст національно-духовного і військово-патріотичного виховання і другий — організація і зміст військово-спортивної, патріотичної гри «ДЖУРА».

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в нав-

чально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. «Щоб дійти до мети, треба перш за все йти».

Наша Мета — шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків — Українського козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання — **ДУХОВНО І МОРАЛЬНО ПІДНЯТИСЯ ДО РІВНЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇЇ ЖИТТЄДАЙНІСТЬ НА ВІЧНІСТЬ.**

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ

Напрямки та зміст національно-духовного та військово-патріотичного виховання в процесі гри «ДЖУРА» Українського козацтва.

Програма для всіх учасників гри.

I. «МІЙ РІДНИЙ КРАЙ». Вивчення історії рідного краю.

Знайомство з рідним селом, містом, екскурсії по селу, місту, де мешкаєш, вивчення історії виникнення села, міста, його перших років існування; пошукова робота шляхом зустрічей з людьми похилого віку своєї місцевості, їхні розповіді про минуле місцевості, де ти живеш: по можливості — збирання старовинних речей побуту, вишивок, костюмів різних регіонів України, писанок тощо.

Вивчення історії району, області, знайомство з найяскравішими сторінками їхнього розвитку, звернути особливу увагу на висвітлення так званих «білих плям історії» («доля України в складі Московської імперії, боротьба за національну незалежність українців у XVII ст., колективізація, голодомори, фізичний і духовний терор Московської імперії проти українського народу, участь земляків у Другій світовій війні, національно-визвольні змагання в післявоєнний період).

Видатні земляки рідного краю (політичні та військові діячі, письменники, інженери, педагоги, підприємці та інші), їх місце та роль у розвитку рідного краю, всієї України, внесок у світову науку, культуру, мистецтво, економіку.

Матеріали історії рідного краю, Батьківщини розміщуються в шкільному музеї «КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ».

II. «ГЕЙ ВИ, ХЛОПЦІ, СЛАВНІ ЗАПОРОЖЦІ». Вивчення історії Запорозького козацтва.

Вивчення історії, місць розташування запорозьких Січей, побуту козаків. Добре вивчити, зрозуміти і усвідомити саме поняття «КОЗАК» та чітко засвоїти його морально-психологічну суть. Зрозуміти роль та значення козацького побратимства. Знайомство і вивчення кодексів лицарської звитяги та лицарської честі. Ознайомлення з першоджерелами і вивчення історичної літератури про запорозьких козаків; про їхні визвольні походи та переможні битви за незалежність України і волю Українського народу, про гетьманів України і їхню роль в обороні незалежності і державотворенні України; збирання прислів'їв та приказок про козаків; зустрічі з старожилами району, що пам'ятають народні думи, звичаї, прикмети, пов'язані з життям козацтва, збирання старовинних легенд своєї місцевості. Вивчення історії місцевих товариств (осередків) Українського козацтва.

III. Духовні цінності запорозьких козаків.

Піднесення на належно високий рівень культу Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу. Слід наголосити, що в Україні діти завжди зверталися до батьків тільки на ВИ.

Шляхом бесіди, зустрічей з батьками виховувати у дітей поняття, що Батько — захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. Використовуючи козацький фольклор, де батько для дитини — високий і незаперечний взірць стійкості, мужності і відваги, виховувати в дітей на конкретних прикладах поняття рівноправності в сім'ї чоловіка і жінки, прищеплювати любов і повагу до матері, як берегині роду свого. Обов'язково вивчити свій родовід, чим уславлений рід, його таланти, звичаї. Можливе проведення родинних свят : «З бабусиної скрині», «Роде наш красний» та ін. Значення християнської віри для козаків. Бог оберігає незалежну Україну, надає їй духовних сил у боротьбі з ворогами. Ознайомити дітей з найпоширенішими молитвами козаків. Покрова Пресвятої Богородиці — найвизначніше свято запорозьких козаків. 14 жовтня — День Українського козацтва.

Розвивати духовність на основі національних свят і участі в них дітей — козачат, джур козацьких і молодих козаків.

IV. «КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ»

Відродження військово-спортивного мистецтва Українського козацтва.

У процесі бесід, розповідей, екскурсів до музеїв та походів виховувати в дітей крапці риси козаків: вірність і відданість аж до

саможертвності Вітчизні, Матері, Народу; незламної дружби, нехтування небезпекою; відстоювання своєї волі, свободи народу.

На основі конкретних прикладів з життя козаків спонука-ти дітей до прагнення розвивати в собі багатирську силу і дух, міцний фізичний гарт. Проводити загартовування організму (загартовувати організм): плавання (і під водою з очеретиною), обмивання холодною водою, влітку спання просто неба; вивчення народної медицини та можливість застосовування її на практиці (лікування народними методами кашлю, нежиті, кровотеч, неглибоких ран, укусів змій тощо).

Вивчення і практичне відновлення народних ігор та забав, де мірялися силою, опанування мистецтвом верхової їзди та єдиноборств. «Гопак» як один із найпоширеніших національних видів єдиноборства, покликаний піднести бойовитість духу, віру в свої сили, порив до життя, зокрема, прийоми «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик», і забезпечити фізичний розвиток і загартування тіла.

Знайомство і вивчення основних форм боротьби козаків «гойдак» (розвідники пластуни), «спас» (оборонний характер), навулачки, на ременях, на палицях. Проведення в ігровій формі ранків «Котилася торба», де знайомити учнів з найкращими народними іграми. Організувати і регулярно проводити огляди якості військово-спортивного вишколу козаків в осередках, на першість населених пунктів, районів тощо.

V. «КОЗАЦЬКИМИ СТЕЖКАМИ».

Туристична краєзнавча робота.

Вивчення природи рідного краю. Проведення піших, кінних та на технічних засобах походів по навколишній місцевості з метою ознайомлення з цікавими, пов'язаними з історією запорозького (Українського) козацтва, місцями. Готувати себе переборювати труднощі, оволодівати туристичною майстерністю. Проводити походи по місцях, пов'язаних з козацькою славою свого району, області, України. Складати щоденники, вести нотатки, можливо літописи на основі зустрічей з цікавими людьми. Провести походи в природу: «До козацького кулешу», де бажані козацькі забави, змагання з традиційних видів фізичної культури, а також пісні, танці, козацьке вогнище.

Відновлювати традиційно український напрямок господарювання і фізичного самовдосконалення — конярство і кінний спорт, верхова їзда якого у далекому минулому започаткована нашими предками. Відновлювати і розвивати кінні туристичні маршрути в кожному регіоні України.

VI. Від козацьких забав до олімпійських вершин.

Постійно і цілеспрямовано працювати над вдосконаленням свого фізичного розвитку, обов'язково бути членом двох секцій фізичної культури та спорту (одна з них — технічного спрямування), оволодіти всім обсягом програмних вимог з фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків як захисників Батьківщини.

З легкої атлетики: навчатися метати на відстань і в ціль м'яч, гранату, спис, диск; стріляти з лука, вогнепальної та пневматичної зброї, стрибати в довжину, виконувати нормативи: підтягування на перекладині та віджимання на паралельних брусах; бігу на 100, 1000 м, кросу на 3000 м, маршу-кідку на 5000 м, човникового бігу 10 x 10 м, комплексної силової вправи.

З гімнастики уміти виконувати вправи:

- на турніку (поперечині, окремо і в комбінаціях): підйом перевертанням; підйом силою; підйом зацепом; підйом розгином; оборот назад торкаючись; мах дугою; зіскок дугою; зіскок на масі назад;
- на паралельних брусах (окремо і в комбінаціях): згинання і розгинання рук в упорі статично і в розмахуванні; підйом розгином; стійка на плечах; зіскок з кінців ноги нарізно; зіскок боком та на масі вперед зіскок вправо (вліво) з поворотом наліво (направо) кругом; комплексну силову вправу;
- стрибки через гімнастичного козла та коня в ширину і в довжину; лазити по вертикальній жердині (голоблі) і вірьовці за допомогою і без допомоги ніг. Уміти їздити («триматись реп'яхом») верхи на коні, плавати, ходити на лижах, керувати мотоциклом і автомобілем.

А також інші вправи із сучасних олімпійських видів фізичної культури та спорту, що сприяють вихованню у козацької молоді сміливості, спритності, кмітливості, сили, силової та швидкісної витривалості.

НОРМАТИВИ

з легкої атлетики прикладної фізичної підготовки за Програмою допризовної підготовки

№ з.п.	Засоби легкої атлетики (види випробувань)	Нормативи, бали						Примітки
		10 клас			11 клас			
		12 балів	9 балів	6 балів	12 балів	9 балів	6 балів	
1	Підтягування (разів)	11	9	6	12	10	7	
2	Біг 100 м (секунд)	13,8	14,6	15,5	13,6	14,4	15,2	

3	Біг 1000м(хв,с)	3,30	3,40	4,0	3,10	3,20	3,35	
4	Крос 3000 м (хв, с)	12,20	13,0	13,45	12,0	12,25	13,30	
5	Метання грана- ти 600 г, м	35	30	20	40	35	30	
6	Марш-кидок 5000 м, хв.	36	38	40	33	35	37	
7	Човниковий біг 10х10, хв.	29	30	32	28	29	31	
8	Комплексна си- лова вправа, за 1 хв. Разів	42	38	34	44	40	36	

*Примітка: Виконання гімнастичних вправ оцінюється за вимогами Програми допризовної підготовки (Розділ «Прикладна фізична підготовка». Перевірка і оцінка індивідуальної фізичної підготовки).

VII. Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків.

Козацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» передбачає щотижневі військово-патріотичні заходи, військово-спортивні тренування, заняття за змістом Програми допризовної підготовки молоді; змагання, естафети, конкурси, вікторини, олімпіади, операції, десанти, походи до місць славного минулого і сьогодення Українського народу.

Допризовна підготовка молоді за змістом і обсягом навчання повинна забезпечити достатньо високий рівень військового вишколу Захисників Батьківщини, враховуючи те, що значна їх кількість не зможе пройти курс кадрової служби в Збройних силах України і в умовах певної ситуації збройного конфлікту візьме зброю і стане до лав Захисників Батьківщини з тим рівнем військової підготовки, який вона здобуде в навчальному закладі загальної або професійно-технічної освіти.

Метою заходів цього розділу для коленого козака є:

- З розділу Збройні сили України: поглиблення знань історії України та її війська, героїчного минулого Українського народу, його боротьби за свободу і незалежність своєї Батьківщини — славних перемог Запорозжців над військами Оттоманської імперії, польської шляхти, Московського царства та інших. Продовжити ознайомлення із складом, структурою і призначенням Збройних сил України на сучасному етапі. Виховувати в собі глибокі національні почуття патріотизму, любові до Батьківщини та до її Збройних сил, готовності до бездоганного виконання

військового обов'язку, дисциплінованості і особистої відповідальності за захист своєї Батьківщини, України.

- **З тактичної підготовки:** поглибити знання основ бойових дій стрілецького відділення та обов'язків солдата в бою; закріпити практичні навички щодо виконання дій солдата в наступальному бою, в обороні та в розвідці; продовжити ознайомлення з прийомами боротьби з танками і веденням вогню із автомата по літакам і вертольотам противника. Виховувати в собі мужність, відчуття побратимства та колективізму, готовність до взаємодопомоги, виконання поставленого бойового завдання.
- **З вогневої підготовки:** поглибити знання бойових властивостей і матеріальної частини стрілецької зброї та ручних гранат; закріпити практичні навички в діях щодо виконання прийомів і правил стрільби зі стрілецької зброї та метанні ручних гранат. Виховувати в собі впевненість в бойових якостях вітчизняної зброї і усвідомлення необхідності майстерного володіння нею.
- **Із статутів Збройних сил України:** поглибити знання вимог військової дисципліни, правил військової ввічливості, обов'язків солдата, днювального та вартового; закріпити навички при звертанні до старших (начальників), в діях при виконанні розпоряджень та віддаванні військової честі; продовжити ознайомлення з загальними обов'язками військовослужбовців, завданнями внутрішньої та вартової служби; виховувати в собі любов до Збройних сил України, готовність до бездоганного виконання наказів командирів і начальників, високу дисциплінованість і справність.
- **Із стройової підготовки:** поглибити знання елементів строю, обов'язків та порядку дій солдата перед шиккуванням та в строю; закріпити практичні навички виконання команд в строю і окремих стройових прийомів без зброї; продовжити ознайомлення з порядком виконання стройових прийомів зі зброєю; виховувати в собі організованість, дисциплінованість, підтягнутість, охайність, відчуття колективізму, побратимства і взаємодопомоги.
- **З воєнної топографії:** закріпити знання та практичні навички орієнтування та визначення свого місця знаходження в різних умовах пори року, доби, погоди і на незнайомій місцевості; виховувати в собі ініціативність, кмітливість, витриманість і самовладання, готовність до самостійних дій.
- **З цивільної оборони:** поглибити знання факторів ураження аварій, катастроф, стихійного лиха, зброї масового знищення людей, способів та засобів захисту від них; закріпити практичні навички щодо використання засобів колективного та індивідуального захисту, приладів радіаційної, хіміч-

ної розвідки і дозиметричного контролю, виготовлення простих засобів захисту органів дихання, проведення часткової санітарної обробки людей; виховувати в собі високі морально-психологічні якості, впевненість в ефективності заходів цивільної оборони, надійності засобів захисту від зброї масового ураження, високу організованість, дисциплінованість, готовність виконувати обов'язки з цивільної оборони в складних умовах обстановки.

- З медично-санітарної підготовки: поглибити знання основ організації медичної служби цивільної оборони і її основних завдань, обов'язків санітарних дружин, змісту першої долікарської допомоги у вогнищах масового ураження і правил виконання процедур по догляду за хворими; закріпити практичні навички щодо надання першої долікарської допомоги при травмах, опіках, нещасних випадках, ураженнях отруйними речовинами і радіаційних опроміненнях, при заходах профілактики інфекційних захворювань і догляду за хворими; виховувати в собі патріотизм, гуманне ставлення до хворих, прагнення оволодіти медичними знаннями, свідомо виконувати свій благородний обов'язок з надання допомоги ураженим і хворим.
- З фізичної підготовки: домагатися відмінного (12-бального) рівня фізичної підготовки в обсязі вимог програми фізичного виховання в навчально-виховному закладі та розділу VI цієї програми; впевнено виконувати прийоми подолання комбінованих військово-спортивних смуг перешкод, туристичних естафет, перешкод під час марш-кидків, тактичних ігор на місцевості і туристичних походів, бути фізично готовим до військової служби, до захисту Батьківщини; обов'язково брати участь у роботі гуртків військово-прикладних видів фізичної культури і спорту; виховувати в собі мужність, силу волі, витривалість, спритність, моторність, морально-психологічну стійкість, здібність і готовність витримувати великі фізичні навантаження.
- З військово-прикладної, технічної підготовки: оволодіти навичками по одному із технічних і військово-прикладних видів спорту (автомобільний, мотоциклетний, планерний, парашутний, модельний, водо-моторний і радіоспорт, воєнно-прикладні багатобір'я та інші); виховувати в собі любов до знань, техніки і праці, сміливість, відвагу, фізичну витривалість.

VIII. «СЛАВА КОЗАЦЬКА НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ...»

Відродження народних мистецьких традицій.

Збирати старовинні легенди своєї місцевості, вивчати історію виникнення обрядів і свят кожної пори року: колядки, щедрівки, зажинки, обжинки, свято першої борозни та інші.

Знайомство з історією та вивчення козацької та української народної пісні, збирання пісенних матеріалів своєї місцевості.

Брати участь в народних святах: Андрія, Різдвяні свята, Ой на Івана Купала, Калиновий цвіт та інші.

Організовувати дитячі фольклорні вертепи, драматичні гуртки, колективи з вивчення і виконання козацької пісні та танцю, української народної пісні та танцю. Відновити вечорниці та виступи козацьких музичних та хорових колективів в неділю та святкові дні в місцях масового відпочинку громадян населених пунктів.

ПРОГРАМА ДЛЯ ДІВЧАТОК І. «ХАТА МОЯ, БІЛА ХАТА».

Мати — берегиня роду свого. Зустрічі - бесіди зі своїми бабусями, сусідами, де дізнаватися про роль жінки у сім'ї; збирання фольклорних матеріалів про сімейні свята та відновлення цих старовинних чудових обрядів: сватання, весілля, підготовка, яка передувала цим традиційним українським обрядам; родини, хрестини тощо. Збирання матеріалів старовини, побутових, зокрема вишивки, гаптування, костюмів та ін., по можливості створити кімнату-музей МАТЕРІ.

ІІ. «РІДНА МАТИ МОЯ, ТИ НОЧЕЙ НЕ ДОСПАЛА...»

Пісні моєї мами.

Знайомство і розучування колискових пісень. Підготувати і провести ранок (вечір) «Пісня моя колискова», «Бабусині казки»; зустрічі з місцевими цікавими жінками району, міста, села; збирання з їх розповідей цікавих матеріалів-оповідей, казок, легенд; «Нічого кращого не має, як тая мати молодая...» — збір матеріалів, вечори, ранки тощо. Вивчення українських народних пісень, що співають у рідному селі, районі, складання невеличких збірок «Пісні мого краю».

ІІІ. «ОЙ У ЛУЗІ ЧЕРВОНА КАЛИНА...»

Знайомство дівчаток з найпоширенішими в Україні з давніх-давен рослинами-символами України: калиною, вербою, тополею, мальвами, соняшниками. Відтворення в природі українського озеленення: вдома, біля школи, в парку, на вулиці, по можливості насадження алей над водою з оберег нашої духовної спадщини. Підготовка і проведення ранків (вечорів) «Тут земля мила, де мати родила».

ІV. «І НА ТІМ РУШНИЧКОВІ...»

Навчання жіночої майстерності.

Моя перша вчителька; перейняти ту майстерність, якою володіють мама, бабуся і навчити подруг вишивати, гаптувати, плести. Шляхом гурткової роботи навчати дівчаток декоративно-ужитковій майстерності, аранжуванню, українській кулінарії, музичному та танцювальному мистецтву. Створити клуби дівчаток «Господарочка», де за спеціальними програмами передбачати можливість навчання дівчаток жіночої майстерності.

Залучати до роботи з дівчатками народних умільців, майстрів лозоплетіння, розпису, писанки тощо. Народна кулінарія, збирання традиційних рецептів народної кулінарії та приготування окремих забутих страв, випічки хліба тощо.

V. «ДО ГЛИБИН НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ».

Знайомити дівчаток з таємницями народної медицини, створити ділянки лікарських рослин в саду, в парку, біля школи, своєї оселі, збирати і здавати лікарські рослини, збирати легенди, казки про лікарські рослини та їх цілющі якості. Навчити за допомогою лікарських трав, що ростуть в місцевості, де проживають діти, лікувати захворювання, вміти надавати допомогу, за необхідності за допомогою лікарських трав. Проводити зустрічі з місцевими фітотерапевтами (в народі — знахарками). Збирати рецепти народної медицини, по можливості створити рукописну книгу рецептів: «Бабуся радить».

ДРУГИЙ РОЗДІЛ

Організація та зміст військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва

1. Загальні положення

1.1. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

1.2. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» (далі гра «ДЖУРА») Українського козацтва є добровільним, незалежним, позапартійним угрупованням молоді, яке створюється для об'єднання дітей, підлітків та юнаків з метою їх виховання на традиціях і звичаях Українського козацтва.

1.3. Організаційною основою гри «ДЖУРА» є первинні осередки, які створюються в навчально-виховних закладах та за місцем проживання і в своїй діяльності під керівництвом відповідних штабів гри об'єднуються в місцеві (сільські, селищні, міські), територіальні (районні сільські і районні міст) та крайові (обласні і міські з районним поділом) товариства, а крайові — у Всеукраїнське товариство національно-духовного відродження та військово-спортивної патріотичної ігри «ДЖУРА» Українського козацтва.

II. Мета та основні завдання гри.

2.1. Метою гри «ДЖУРА» є:

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини Ук-

раїни шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;

- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;
- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у душі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

2.2. Передумови організації козацької гри «ДЖУРА»:

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати допризовну і призовну молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

2.3. Завданнями гри «ДЖУРА» є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини — України, готовності захищати свій рідний край;
- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й розпорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;
- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;
- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю «Гопак» та інших національних військово-спортивних традицій з метою гартування козацького духу й тіла; осягання секретів козацької кухні, здорового способу

життя, козацької медицини, знахарства; зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

2.4. Для виконання своїх завдань гра «ДЖУРА» створює осередки, де:

- навчає і гартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;
- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);
- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;
- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;
- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з «Пластом», «Соколом», «Січчю» та ін.

2.5. Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами Військово-спортивної патріотичної козацької гри «Джура» та змагань «Козацьке завзяття». У змаганнях «Козацьке завзяття» беруть участь дійсні козаки (хлопці старше 18 років і козаки військового запасу) згідно з окремими Програмою і Положенням, що розробляються Генеральною канцелярією Українського козацтва.

ІІІ. Участь в дитячо-юнацькій козацькій грі «ДЖУРА»

3.1. Учасником військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва може стати кожен хлопчик чи дівчинка віком від 6 до 18 років (зваживши на те, що дівчатка і хлопчики будуть виховуватися за окремими програмами), які люблять Україну, хочуть добре знати її історію та культуру, давнє минуле, які поділяють ідеали Українського козацтва і вимоги цього Положення.

3.2. Особи старші 18 років можуть зберегти своє право на участь у грі за бажанням. Вони одержують звання «Козака наставника» і беруть участь у виховній роботі з молоддю.

3.3. Прийом до складу учасників гри «ДЖУРА» здійснює первинний осередок (клас, загін) на загальному зібранні (Раді) за згодою батьків (для учнів) та після проходження певного курсу козацької підготовки: знайомство з заповідями, правами та обов'язками, деякі знання з історії козаків, імена їх героїв тощо.

3.4. Припинення членства в грі «ДЖУРА» відбувається добровільно або за ухвалою Ради куреня (класу, загону) як стягнення за несумісні з цим Положенням дії.

3.5. Учасники гри «ДЖУРА» поділяються на козачат (молодших школярів) віком 6–10 років, джур козацьких (школярів середніх класів) віком 10–15 років, молодих козаків (школярів старших класів) віком 15–18 років та дійсних козаків – хлопців понад 18 років за місцем проживання.

3.6. За козацькою традицією кожен козак прагне мати побратима з однолітків. Посвячення в побратими відбувається за певним ритуалом і скріплюється козацькою незламною клятвою.

ІV. Права і обов'язки учасників гри «ДЖУРА»

4.1. Учасник гри «ДЖУРА» має право:

- вирішального голосу при розгляді будь-яких питань гри «ДЖУРА»; обирати і бути обраним до козацької старшини всіх рівнів гри;
- брати участь в усіх заходах, що стосуються гри;
- виносити на розгляд козацької громади будь-які питання гри «ДЖУРА»; критикувати будь-яку особу й будь-який орган козацького товариства гри; апелювати (звертатися з заявами, оскарженнями) до будь-якого вищого органу гри;
- одержувати будь-яку інформацію про діяльність свого осередку та його окремих осіб, вимагати звіту і в разі потреби дострокового переобрання старшини; бути відзначеним за вірцеве виконання обов'язків, успіхи в навчанні та праці.

4.2. Учасник гри «ДЖУРА» зобов'язаний:

- бути патріотом своєї Батьківщини, готувати себе до захисту вільної, соборної і демократичної України;
- вважати військову службу святим обов'язком і справою честі українського козака; визнавати це Положення і дотримуватися його вимог;
- брати активну участь у роботі свого козацького осередку;
- зразково навчатися, пройти певний курс підготовки з питань козацької науки;
- невтомно працювати над всебічним вдосконаленням себе як людини і козака;
- постійно бути зібраним і ініціативним, швидко і точно виконувати накази козацької старшини, мати охайний зовнішній вигляд, суворо дотримуватися дисципліни і правопорядку;
- свято дотримуватися кодексу лицарської честі;
- бути принциповим і вимогливим до себе та інших з питань збереження навколишнього природного середовища, брати активну участь в заходах щодо його збереження.

4.3. Молоді козаки допризовного віку згідно з чинним законодавством в установленому порядку стають на військовий облік у військовому комісаріаті, а потім як козаки призиваються або за контрактом ідуть на військову службу до підрозділів Збройних сил, Прикордонних військ, Цивільної оборони, Внутрішніх військ та інших силових структур України.

V. Кодекс лицарської честі козака

Люби свою Батьківщину, материнську мову, неньку Україну. Шануй віру і звичаї свого народу.

Май свою національну і людську гідність, будь готовим захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей.

Виховуй шляхетне ставлення до дівчинки, жінки, матері, бабусі; оберігай їх людську честь і гідність.

Слухай накази отамана, поважай старших та поради наставників.

Будь вірним українській національній ідеї, принципам української національної моралі і духовності.

Відстоюй повну свободу і незалежність особистості, народу, держави.

Кріпи свій характер і волю, будь терплячим і дисциплінованим.

Будь хоробрим і відважним, мужнім і невтомним.

Понад усе цілуй козацьку честь.

Будь лицарем до супротивника, зневажай жорстоких і лихих.

Будь ревним охоронником рідної природи.

Бережи традиції Українського козацтва, охороняй пам'ятки історії і культури свого народу.

Кодекс лицарської честі для козачат:

Шануй і маму і тата, завжди працею завзято, Люби рідну країну, що зветься Україна. Турбуйся про молодших, жіноцтво поважай.

Будь сильним, справедливим, скромним і правдивим і рідну Батьківщину завжди захищай.

Кодекс лицарської звитяги для козачат:

За волю, за віру, за честь України Я буду невтомно стояти до загину, Нехай небезпека чатує навколо, Та друзів своїх я не зраджу ніколи. А недруги наші нехай пам'ятають — У чеснім бою козаки не втікають. Чи горе навколо, чи радість буває, Козак добрим людям завжди помагає.

VI. Організаційна структура дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»

6.1. Основою організаційної структури дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА» є загін (рота, взвод) - первинний козацький осередок за місцем навчання чи за місцем проживання або за інтересами.

6.2. Основною низовою організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків є десяток (рій), що складається з 10–15 учасників гри і ділиться на застави по 3–5 осіб у кожній.

Десятки об'єднуються в загін (шкільний клас), загони козацької молоді одного віку (школярі-однокласники) входять до складу сотні, а сотні — до куреня козацької організації навчального закладу.

6.3. На чолі кожної структурної козацької одиниці стоїть виборна козацька старшина, бажано з козаків-старшокласників та дорослих козаків-вихователів (наставників): у заставі - заставний; у десятці — отаман (десятник); у загоні — отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, скарбник - шафар; у сотні — отаман, писар, осавул, хорунжий; у курені — отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

ОТАМАН здійснює загальне керівництво товариством дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА».

ПИСАР веде канцелярію (діловодство) і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності товариства. Це — заступник отамана, розпорядник, адміністратор і координатор діяльності козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОБОЗНИЙ відає господарством та природозахисною діяльністю козацького товариства, гри «ДЖУРА».

СКАРБНИК відає фінансами козацького товариства, гри «ДЖУРА».

ОСАВУЛ відає питаннями поведінки джур козацьких та молодих козаків, організованого виконання заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків з питань традиційних козацьких умінь та єдиноборств.

ХОРУНЖИЙ — головний прапорносець, відає козацькими стягами й хоругвами, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків.

БУНЧУЖНИЙ завідує козацькими клейнодами — бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за організацію заходів культурно-мистецької діяльності та виховної роботи козацького товариства гри «ДЖУРА».

СУДДЯ очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає спірні питання, проступки джур козацьких і молодих козаків, неправильні дії загонів та окремих представників юнацької козацької старшини, включаючи і отаманів. Суд честі незалежний ні від кого і керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Положенням.

ДОВБУШ завідує військовими літаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Ради, збори. Довбушу підпорядкований ТРУБАЧ.

ТОВМАЧ — перекладач, знає іноземні мови.

ШАФАР під час походів заготовляє провіант. Він-ключник, економ, домоправитель.

6.4. Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах, в першій половині січня, як це було у запорозьких козаків (14 січня) в період Козацької Республіки, і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування і скликається: курінна — на початку кожної навчальної чверті; сотенні і загонові — не рідше, як один раз на місяць.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

6.5. Військово-спортивна патріотична гра «ДЖУРА» Українського козацтва працює під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них є особи, які спеціально займаються виховною роботою серед джури козацьких та козачат. Вони називаються козаками-наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

6.6. Козаки — наставники і почесні козаки входять до складу старшини Куреня як радники, беруть участь у всіх видах його роботи, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

6.7. Дитячо-юнацька козацька гра «ДЖУРА» має свою традиційну символіку: прапор, хоругву, бунчук, козацькі відзнаки та форму одягу встановленого зразка. Форма одягу членів організації має бути повсякденною і святковою. Повсякденною може бути одяг для занять або похідна форма одягу військово-спортивного крою; святковою, парадно-історично-традиційною: кольорові чоботи, шаровари, пояс, вишита сорочка, жупан (свитка), шапка зі шликом.

6.8. Юні козаки носять такі відзнаки:

- на правому рукаві (10 см від верху) нашивається прапор України розміром 8 x 5 см;
- на лівому рукаві (10 см від верху) нашивається крайова (обласна) емблема МОЛОДОГО КОЗАКА (форма і зміст визначаються в області) і нижче від неї на 3 см — відзнака козацької старшини:
- ройової — жовта смужка 8 x 1 см;
- загонової — дві жовті смужки 8 x 1 см;
- сотенної — три жовті смужки 8 x 1 см;
- курінної — одна жовта смужка 8 x 2 см і одна — 8 x 1 см.

На комірці носять 8-кутні зірочки діаметром 7–10 мм: козачата — одну: джури козацькі — дві, молоді козаки — три.

Форма звертання козаків між собою «Друже» (або «Подруго» у дівчат) і прибавляють ім'я.

VII. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків

7.1. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків — це той обсяг знань, умінь і навичок, яким вони повинні оволодіти протягом часу перебування в даній якості.

7.2. Вимоги до козачат: козачата — це будь-які хлопчик чи дівчинка, які досягли 6-річного віку, люблять родину, шанують старших і хочуть багато дізнатися про історію рідного краю, не тільки України, бажають рости дужими, сміливими, вправними, мріють про щасливу долю свого народу, прагнуть зробити вільною та квітучою рідну Україну, а для цього :

- повинні добре навчатися;
- знати символіку своєї держави — прапор та герб України, вміти шанувати їх;
- знати гімн України та розуміти, чому називають себе українцями;
- знати, хто такі українські козаки, де жили, чим займалися, що таке дитячо-юнацьке козацьке товариство, членом якого вони є;
- знати, що таке козацький добрий вчинок;
- знати кодекси лицарської честі та лицарської звитяги;
- знати побут козаків, в чому саме можуть і повинні наслідувати козаків діти; знати кілька козацьких пісень, елементи гопака;
- знати, які сторінки з життя козаків пов'язані з місцевістю, де проживають діти: знати імена найвидатніших козаків і що з ними пов'язано в житті родини, населеного пункту, регіону;
- знати гасло козаків, звичай, обіцянку, пісню, привітання, хоругву, знак;
- старатися бути корисним для козацького товариства, допомагати батькам, старшим, кволим і знедоленим;
- дбати про загартування, чистоту і здоров'я свого тіла, виховувати здоровий дух; знати дату свого народження, своїх батьків, близьких родичів, свій родовід;
- вміти розповідати про Україну, про важливі історичні події на Україні та її славні імена.

7.3. Вимоги до джур козацьких:

Джури — друга, наступна ланка дитячої козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА», а тому й вимоги до них більш глибокі, а завдання — серйозніші:

- відмінно й добре навчатися, поглиблювати і розширювати обсяг знань, здобутих на першій віковій ступені учасників козацької гри «ДЖУРА»;

- знати і вміти детально розповідати про український прапор та герб, знати і вміти виконувати (співати) гімн України, пишатися тим, що ти українець і вміти довести, що козак — це гордість нації, свято берегти звання українського козака;
- якомога більше отримувати знань з історії Запорозьких козаків, вміти зосередитися і розібратися, якими найкращими рисами козаків повинен оволодіти джура козацький, вміти самостійно підготуватися до походу, організувати до нього товаришів;
- оволодіти спортивною майстерністю козаків, виховувати в собі волю, загартовувати організм, готувати себе до серйозних випробовувань;
- за рівнем 9 балів оволодіти вимогами умов розділу VI «Від козацьких забав до олімпійських вершин» Програми.

7.4. Вимоги до молодих козаків:

Молоді козаки — це дорослі хлопці, старшокласники і ті, що вже закінчили навчальний заклад середньої освіти. Це — уже бувалі, вправні люди. Вони багато знають, багато вміють. Для молодих козаків захист своєї рідної України — це найголовніший зміст їхнього життя, для чого:

- вони добре знають історію Запорозької Січі та життя і побут козацтва в ній; знають історію, побут, культуру і традиції Гетьманського козацтва України;
- добре не тільки знають, але й виконують вимоги /закони/ лицарської честі та лицарської звитяги;
- вміло орієнтуються в життєвій обстановці, володіють життєвою ситуацією, готові стати вірними захисниками інтересів українського народу;
- вони на 12 балів оволоділи вимогами розділу VI «Від козацьких забав — до олімпійських вершин» та розділу VII «Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків» і склали Козацьку Присягу на вірність Україні.

VIII. Козацькому роду нема переводу ...

Марш молодих козаків.

Сл. Л. Завіщаної, Муз. З. Науменка

Ми всі пам'ятаєм якого ми роду,
 Козацьких далеких часів,
 За працю, свободу за щастя народу,
 Тобі, Україно, наш спів.

Приспів: Як квіти у гаю барвисті та пишні,
 Ми всі — українська сім'я,
 Ми будем творити, учитись,
 Бо світить нам вільна зоря.

Бо прадіди наші свободу любили,
Вели у майбутнє синів,
І нам, їх нащадкам, вони заповіли,
Україну любити як дім.

Приспів.

Хай сонце нам сяє ясне в високості,
І землю плекає святу,
«Козацькому роду нема переводу»,
Я в серці ту клятву ношу.

Приспів.

МОЛИТВИ.

1. Боже великий

Боже Великий, Творче всесвіту,
На нашу рідну землю поглянь,
Ми були вірні Твому завіту,
Вислухай нині наших благань:
Люд у кайданах, край у руїні.
Навіть молитися ворог не дасть,
Боже Великий, дай Україні
Силу і славу, волю і владу.

2. Боже, вислухай благання

Боже, вислухай благання,
Нищить недоля наш край,
В єдності сила народу,
Боже, нам єдність подай.
Боже, здійми з нас кайдани,
Не дай загинути в ярмі,
Волю зішли Україні,
Щастя і долю їй дай.

ІХ. Організація гри «ДЖУРА»

9.1. Щорічно на початку навчального року на Раді загону / класу/ вирішується питання про перехід школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»: козачат — до джур козацьких; джур козацьких — до молодих козаків, а першокласників в цей період приймають в козачата.

9.2. Старшина загону щотижнево проводить з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками заняття і тренування, які сприяють закріпленню знань і навичок з початкової військової підготовки та фізичного вишколу, регулярно видає листівку «Молодий козак».

9.3. У класі ведеться щоденник козацького загону, облік військово-патріотичної та оборонно-масової роботи, що проводиться в загоні, відвідування козаками військово-спортивних занять за розкладом «Дня козака», виконання ними установлених нормативів, участь в операціях тощо. Щоденник веде писар загону.

9.4. Козаки, що обрані на козацькій учнівській Раді або призначені відповідною Радою козаків місцевого осередку Українського козацтва до складу відповідно загонної, сотенної чи курінної старшини, організують роботу кожний за своїм напрямком і за її виконання несуть особисту відповідальність перед радою, що їх обрала /призначила/.

9.5. Старшина куреня організує не рідше одного разу в місяць навчання отаманів десятків, загонів та сотень, осавулів загонів та сотень, редакторів листівки «Молодий козак», розробляє календарний план, надає допомогу і контролює проведення військово-спортивної роботи в загонах, оформляє стенди і екран «Молодий козак».

9.6. У кожному курені визначається єдиний день підготовки козачат, джур козацьких і молодих козаків — «День козака», що є днем оборонно-масової і спортивної роботи в навчальному закладі. У цей день кожного тижня за календарним планом штабу куреня в загонах проводяться заняття по розділах козацького вишколу, конкурси, огляди, естафети, змагання, вікторини, олімпіади, фестивалі, операції за змістом Програми національно-духовного відродження та програми допризовної підготовки молоді.

У інші дні тижня в навчально-виховних закладах в позаурочний час і за місцем проживання за окремим розкладом проводяться навчання та тренування в гуртках і секціях традиційних козацьких і сучасних олімпійських видів фізичної культури, спорту, національних військових умінь, а також культури, гуманітарних, математичних та природничих наук.

9.7. «День козака» визначається штабом куреня з урахуванням загального плану навчально-виховної роботи навчального закладу і затверджується наказом директора. «День козака» може проводитися по змінах і курсах залежно від кількості учнів і можливостей навчального закладу. Всі заходи «Дня козака» проводяться в позаурочний час.

9.8. У вихідні дні і в дні канікул загони проводять кінні, лижні, велосипедні, шлюпочні і піші походи, марші-кідки, тактичні ігри на місцевості, трудові десанти з обладнання та ремонту військово-спортивних споруд, з допомоги німецьким людям, з виконання природозахисних заходів тощо.

9.9. Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в козацьких загонах, сотнях і в курені навчально-виховного закладу та за місцем проживання:

Вересень. Ради козацьких загонів з питань щодо переходу школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри «ДЖУРА»: козачат — до джур козацьких; джур козацьких — до молодих козаків.

Урочистий прийом першокласників в козачата. Структурно-організаційні заходи за місцем проживання.

Вересень – травень. «День козака». Навчання козацької старшини та щотижневе навчання членів козацько-молодіжних підрозділів та гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту.

Вересень – серпень. Огляд - конкурс «Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання — козацьку турботу». Операція «Турбота». Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та немічним. Турбота про довкілля — відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо.

Жовтень. Змагання «Козацьке завзяття» до дня покровительки Українського козацтва і Збройних сил України Покрови Пречистої Богородиці та Дня Українського козацтва. Зміст: підтягування, піднімання перевертанням та силою на перекладині; сплигнути боком та сплигнути ноги нарізно з кінців паралельних брусів; стрибки ноги нарізно через козла і через коня в довжину; лазіння на височину по канату або жердині; біг на відстань до 1000 м; метання гранати на відстань; спортивні ігри, показові виступи тощо.

Листопад – грудень. Операція «Дорогою героїв» до Дня Збройних Сил України. Огляди, вікторини, конкурси, походи по місцях бойової слави Українського народу.

Листопад і березень. Операція «Зелена хвиля». Проведення заходів з насадження дерев, кущів та іншого.

Січень – лютий. Великі Ради та вибори козацької старшини в загонах, сотнях та курені. Зимове таборування, змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.

Березень. Операція «Захист». Проведення вікторин, тренувань та змагань з цивільної оборони. Підготовка до «Дня цивільної оборони» в навчальних закладах. Весняне таборування. Походи, змагання, вікторини, конкурси, операції.

Квітень. Операція «Снайпер». Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагання в стрільбі. «День цивільної оборони» в навчальних закладах.

Травень /перша половина/. Урок мужності «Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків».

Участь у вахті пам'яті патріотів України, що полягли в бойових змаганнях за незалежність і волю України.

Травень /середина місяця/. Операція «Дельфін». Обладнання, підготовка місць для плавання, навчання плаванню, змагання.

Травень /друга половина місяця/. Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі). Фінал може проводитися разом з військово-спортивним святом в кінці навчального року.

Червень – серпень. Літнє таборування. Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах, таборах «Січі», загонів, сотень та куренів Українського козацтва. Підсумки військово-патріотичної виховної роботи за рік.

9.10. Для методичного та педагогічного керівництва грою «ДЖУРА» в навчально-виховному закладі створюється Рада консультантів із числа вчителів, викладачів, ветеранів війни, батьків, представників військкоматів, військових частин та військових інститутів, що шефствують над навчальними закладами, медичних працівників, студентів вищих навчальних закладів. Головою ради є заступник директора з питань навчально-виховної роботи, а заступником голови ради і головним консультантом — військовий керівник (викладач початкової військової підготовки). Голова ради консультантів здійснює методичне і педагогічне керівництво грою «ДЖУРА» через отамана козацького куреня.

Директор навчального закладу здійснює організаційно-педагогічне керівництво козацькою військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА», мобілізує класних керівників, весь педагогічний колектив на активну участь у військово-патріотичному вихованні козачат, джур козацьких і молодих козаків, надає конкретну допомогу раді консультантів, керівництву куреня з питань матеріального і організаційного забезпечення гри.

9.11. Отамани первинних, сільських, міських і районних товариств Українського козацтва проводять, за певним узгодженням, заходи із забезпечення безпосередньої участі дійсних козаків в повному обсязі виховного процесу молодого покоління в навчально-виховних закладах на традиційних засадах Українського козацтва.

Х. Прапор куреня, ритуали гри «ДЖУРА»

10.1. Козацький дитячо-юнацький курінь навчально-виховного закладу має свій прапор.

10.2. У козацькій військово-спортивній патріотичній грі «ДЖУРА» виконуються такі ритуали:

- урочистий прийом в козачата нових учасників гри;
- винос прапора куреня під час проведення урочистих заходів в навчально-виховному закладі або в курені;
- урочисте шикування козачат, джур козацьких, молодих козаків з нагоди державних і козацьких свят;
- вшанування пам'ятних дат історії і видатних осіб України з виставленням почесної врти біля пам'ятників, обелісків та меморіальних знаків;
- оголошення перед строем наказів по грі «ДЖУРА»

Вітання з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками всіх учасників виховного прогресу на заняттях, фіналах, військово-спортивних святах, в повсякденних зустрічах та спілкуваннях — «СЛАВА УКРАЇНІ!»; відповідь — «ГЕРОЯМ СЛАВА!».

XI. Керівництво грою «ДЖУРА»

11.1. Організаторами дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» Українського козацтва є Міністерство освіти і науки України разом із зацікавленими у національно-духовному та військово-патріотичному вихованні молоді міністерствами і відомствами України у відповідності до Концепції допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді.

11.2. На кожному адміністративному рівні керівництво процесом національно-духовного відродження і методичне керівництво військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА» Українського козацтва здійснюють відповідні органи управління освітою і наукою з активною і узгодженою участю відповідних органів управління фізкультурою, спортом та туризмом, військовими резервами та їх медичним забезпеченням, Українським козацтвом та інших.

11.3. Для практичного керівництва військово-спортивною патріотичною грою «ДЖУРА» та військово-патріотичним вихованням дійсних козаків Міністерством освіти і науки України за погодженням з Генеральною канцелярією Українського козацтва визначає керівника і склад Головного штабу Всеукраїнської козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми «Козацьке завзяття». До складу штабу залучаються (за згодою) представники міністерств і відомств зацікавлених в організації гри.

11.4. Головний Штаб гри «ДЖУРА» і програми «Козацьке завзяття» призначає Генерального секретаря, розробляє пропозиції і положення щодо створення і функцій відповідних штабів регіонального і місцевого рівнів, організації і проведення дитячо-юна-

цької ігри «ДЖУРА» та заходів програми «Козацьке завзяття» в районах, містах, областях та Всеукраїнського огляду якості підготовки захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання молоді; контролює повноту і якість проведення пропонованих заходів, аналізує стан військово-патріотичного виховання молоді, розробляє заходи щодо його вдосконалення, пропонує необхідні зміни і доповнення до відповідних положень і програм.

11.5. Для керівництва грою «ДЖУРА» і проведенням заходів «Козацьке» завзяття» на місцях утворюються штаби в органах управління освітою і наукою обласних, районних і міських державних адміністрацій за активною участю товариств Українського козацтва. До складу штабів входять представники товариств Українського козацтва, освіти і науки, військових комісаріатів, військових частин, спортивних організацій, органів управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, громадських організацій, преси, радіо, телебачення, а також генерали і офіцери запасу і у відставці, які беруть участь у військово-патріотичному вихованні молоді.

11.6. Місцеві штаби здійснюють організаційне і методичне керівництво грою «ДЖУРА», військово-патріотичним вихованням дійсних козаків, розробляють пропозиції щодо організації гри і вишколу козаків, проводять навчання консультантів, курінних та сотенних отаманів; проводять огляди, операції, змагання, фінали; проводять підсумки, узагальнюють і пропагують кращий досвід роботи через пресу, радіо, телебачення, здійснюють контроль за ходом гри, вишколом дійсних козаків і виконанням наказів Головного штабу, вимог положень і програм.

ХІІ. Фінали гри «ДЖУРА»

12.1. Проводяться в кожному навчально-виховному закладі щорічно в кінці навчального року за участю всіх загонів в повному складі; районні, міські, обласні /крайові/ — за рішенням відповідних штабів, але не рідше одного разу в три роки, в строк до 10 липня.

12.2. Для участі в районному, міському, обласному /крайовому/ і Всеукраїнському фіналах допускаються рої в складі одинадцяти учнів одного класу або групи навчального закладу.

12.3. Учасники Всеукраїнського фіналу діляться на дві групи за віком: першу — молодшу групу складають джури козацькі віком до 15 років; другу — старшу групу складають молоді козаки віком до 18 років.

12.4. Козацькі дитячо-юнацькі рої навчальних закладів, де фінали ігри «ДЖУРА» не проводились, до участі в районних (міських) фінальних змаганнях не допускаються.

12.5. Всеукраїнські фінали проводяться один раз в три роки. Учасників фіналу визначає Головний штаб гри, враховуючи стан

оборонно-масової та спортивної роботи в області (Крайовому отаманстві Українського козацтва), а також обсяг та якість виконання програми гри «ДЖУРА», участь куренів в районних та обласних (крайових) фіналах.

12.6. У програму фіналів включаються: зустрічі з ветеранами визвольних змагань України за свою незалежність, військово-службовцями Збройних сил, Прикордонних військ, Цивільної оборони та Внутрішніх військ України; олімпіада з історії та статутів Збройних сил України; конкурси на кращу пісню, бойовий листок, кінофільм про гру «ДЖУРА»; конкурс технічної творчості; огляд якості (рівня) початкової військової підготовки: з вогневої підготовки — знання матеріальної частини зброї, виконання нормативів та стрільба; стрійового вишколу — особиста підготовка та дії в складі рою; тактичної підготовки — гра на місцевості, виконання нормативів щодо дій на «полі бою»; фізичної підготовки — крос, плавання, метання гранати, лазіння по канату або жердині, згинання і розгинання рук в упорі (дівчата), опорний стрибок через коня в довжину; медичної підготовки — нормативи з питань надання першої медичної допомоги; цивільної оборони — виконання нормативів щодо роботи зі спеціальними приладами та користування індивідуальними засобами захисту; комбіновані військово-спортивні естафети.

12.7. У процесі підготовки і проведення фіналів військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» отамани організацій /товариств/ Українського козацтва всіх рівнів, діючи разом з органами виконавчої влади на місцях згідно з Дорученням і Указами Президента України з питань відновлення та розвитку Українського козацтва, беруть активну участь і надають необхідну допомогу керівному складу навчально-виховних закладів і штабам військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття».

ХІІІ. Підсумки гри та заохочення

13.1. У кінці кожного навчального року підводяться підсумки якості вишколу Захисників Батьківщини за програмою допризовної підготовки юнаків, військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» і виконання програми вишколу козаків «Козацьке завзяття».

13.2. У загонах визначаються кращі за вишколом козаки і рої, в куренях — кращі загони і сотні, враховуючи кількість і якість виконаної протягом навчального року роботи: масовість і регулярність «Дня козака», військово-спортивні змагання, конкурси, операції, якість навчання за програмами початкової військової підготовки та фізичного виховання, участь в походах по місцях бойової слави Українського народу, участь у пошуковій

роботі та туристичних походах, а також шефську роботу з козачатами, якість стінних газет, бойових листків, аматорських фільмів та фотогазет.

13.3. Канцелярія куреня узагальнює роботу, що проведена в загонах і до 15 травня надсилає підсумковий звіт в районний (міський) штаб гри.

13.4. Районний (міський) штаб козацької військово-спортивної патріотичної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття» інформує обласний (крайовий) штаб до 1-го червня. Обласний (крайовий) штаб підсумковий звіт з додатком звітів трьох кращих куренів подає в Головний штаб козацької військово-спортивної гри «ДЖУРА» та програми вишколу козаків «Козацьке завзяття» щорічно до 15 червня.

13.5. У донесеннях кращих куренів показувати: кількість молодших загонів (класів) гри джур козацьких віком 11–14 років та старших загонів (класів) гри молодих козаків віком 15–18 років; кількість учасників гри, окремо джур козацьких і молодих козаків, із них брали участь в районному та обласному фіналах, навчаються в гуртках військово-прикладних та військово-технічних видів спорту (указати які), в спортивних секціях, у військово-патріотичних об'єднаннях, поступили в військові інститути в минулому році, мають рівень підготовки 9–12 балів з фізичного виховання, закінчили навчальний рік за програмою початкової військової підготовки на рівні 9–12 балів, хто працює консультантами та наставниками молоді.

13.6. Звіти підписують отаман куреня, писар куреня, головний консультант, заступник директора з виховної роботи та директор навчально-виховного закладу.

13.7. У рік проведення Всеукраїнського фіналу гри в Головний штаб до 10 липня додатково подається список трьох кращих козацьких відділень з зазначенням вікової групи, які показали кращі результати на обласному фіналі.

Крім того, штаби гри протягом року надсилають по інстанції до вищого штабу звіти (інформацію) щодо проведення змагань, операцій, конкурсів тощо.

13.8. Порядок заохочення учасників фінальних ігор кожний раз визначається і окремим розділом включається в план фіналу відповідним штабом (Головним, обласним, районним), яким організується і проводиться фінальна гра.

ДОКУМЕНТИ:

1. Указ Президента України від 4 січня 1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва».

2. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року №966/99 «Про День Українського козацтва».

3. Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року №1283/99 «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва».

4. Указ Президента України від 22 грудня 1999 року №1610/99 «Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва».

5. Доручення Президента України від 10 жовтня 2000 року №1–14/1263 щодо поглиблення процесів відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, організації взаємодії та координації діяльності органів державної влади і козацьких товариств.

6. Указ Президента України від 15 листопада 2001 року №1092/2001 «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки».

7. Указ Президента України від 25 жовтня 2002 року №948/2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді».

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказом МОН України від 30.11.2001 р. №780

Про Всеукраїнські змагання за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості серед учнів 5–8 класів загальноосвітніх навчальних закладів «Зміна»

Положення

I. Мета і завдання

Всеукраїнські змагання за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна» проводяться з метою:

- виконання Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації» (Указ Президента від 01.09.1998 р.);
- збереження та зміцнення здоров'я, розвитку основних фізичних якостей та рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості учнівської молоді;

- активізації фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах;
- залучення учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом;
- формування навичок здорового способу життя учнівської молоді.

II. Термін, етапи, умови та місце проведення

Всеукраїнські змагання за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна» проводяться в 3 етапи:

I етап — район (місто);

II етап — область, мм. Київ, Севастополь, АР Крим;

III етап — Всеукраїнські фінальні змагання у м. Біла Церква (серпень)

III. Керівництво проведення змагань «Зміна»

Всеукраїнські змагання за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості учнів 5–8 класів «Зміна» проводить Міністерство освіти і науки України (Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України). Відповідальність за організацію та проведення фінальних змагань покладається на Київське обласне управління з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Організаторами районних, міських, обласних, АР Крим, змагань є органи освіти і науки місцевих держадміністрацій та обласні, АР Крим, мм. Києва і Севастополя управління з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

IV. Учасники змагань

Склад команди 8 чол. та учитель-представник (1 хлопчик і 1 дівчинка від кожної паралелі 5–8 класів одного загальноосвітнього навчального закладу, які в ньому навчаються не менше 1 року).

У фінальних змаганнях беруть участь команди-переможці обласних, мм. Києва і Севастополя, АР Крим змагань.

Команди повинні мати єдину спортивну форму, картку учасника з фотографією, завірену печаткою загальноосвітнього навчального закладу (додається).

V. Програма змагань

1. Біг 30 м (хл. та дів.).
2. Крос 400 м (хл. та дів.).
3. Нахил тулуба вперед із положення сидячи (хл. та дів.).
4. Підтягування в висі (хлопчики), підтягування в висі лежачи (дівчата).
5. Човниковий біг 4 x 9 м (хл. та дів.).
6. Стрибок у довжину з місця (хл. та дів.).

7. Конкурс «Візитна картка».

VI. Умови виконання

1) Біг 30м.

Обладнання: секундоміри, відміряна дистанція, стартовий пістолет (або прапорець), фінішна стрічка.

Опис: за командою «На старт» учасники стають за стартовою лінією з положення високого старту і зберігають нерухомість. За сигналом стартера вони повинні якнайшвидше подолати дистанцію, не знижуючи швидкості перед фінішем.

Результатом є час подолання дистанції з точністю до десятої частки секунди.

Бігова доріжка має бути прямою, в належному стані та розподілена на окремі доріжки.

2) Стрибок у довжину з місця.

Обладнання: неслизька поверхня з лінією і розміткою в сантиметрах.

Опис: учасник стає носками перед лінією, робить змах руками назад, потім різко змахує ними вперед і, відштовхнувшись ногами, стрибає якомога далі.

Результатом є дальність стрибка в сантиметрах у кращій з двох спроб.

Змагання проводяться відповідно до правил змагань для стрибків у довжину з розбігу. Місце відштовхування і приземлення повинні перебувати на одному рівні.

3) Крос (біг 400м).

Обладнання: секундоміри, виміряна дистанція (вимірювати дистанцію слід по лінії, що проходить на відстані 15 сантиметрів від внутрішнього краю доріжки), стартовий пістолет або прапорець.

Описі за командою «На старт» учасники змагань стають перед стартовою лінією в положення високого старту. Коли всі готові до старту, за командою «Руш» (або за пострілом) починають біг, намагаючись закінчити дистанцію якомога швидше.

Результатом є час подолання дистанції з точністю до 1 секунди.

Бігова доріжка повинна бути рівною і в доброму стані.

4) Підтягування.

Обладнання 1: перекладина діаметром 2–3 см, лава, магnezія. Перекладина повинна бути розташована на такій висоті, щоб учасник висячи не торкався ногами землі.

Опис 1: учасник змагань стає на лаву і хватом зверху (долонями вперед) береться за перекладину на ширині плечей, руки випрямлені. За командою «Можна», згинаючи руки, він підтягується до такого положення, аби його підборіддя було над перекладиною. Потім учасник повністю випрямляє руки, опус-

каючись у вис. Вправа повторюється стільки разів, скільки в учасника вистачить сил.

Результатом є кількість безпомилкових підтягувань, під час яких не порушена жодна умова.

Обладнання 2: перекладина діаметром 2–3 см, встановлена на висоті 95 см.

Опис 2: виконується з вихідного положення вис лежачи, хватом зверху, обличчям догори. Голова, тулуб, ноги становлять пряму лінію, руки перпендикулярні підлозі. Вправа вважається виконаною при перегинанні підборіддям перекладины.

Не дозволяється згинати та розгинати тулуб у грудному та поперековому відділі хребта, кульшових та колінних суглобах, відпочивати у положенні вису більше 3 секунд.

Загальні вказівки і зауваження: кожному учасникові дозволяється лише один підхід до перекладины.

Не дозволяється розгойдуватися під час підтягування, робити допоміжні рухи ногами.

Виконання припиняється, якщо учасник робить зупинку на 2 і більше секунд або йому не вдається зафіксувати потрібного положення більш, ніж 2 рази підряд.

5) Човниковий біг (4x9 метрів).

Обладнання: секундоміри, що фіксують десяті частки секунди, рівна бігова доріжка завдовжки 9 метрів, обмежена двома паралельними лініями, за кожною лінією — 2 півкола радіусом 50 см з центром на лінії, 2 дерев'яні кубики (5x5см).

Опис: за командою «На старт» учасник займає положення високого старту за стартовою лінією. За командою «Руш!» він пробігає 9 метрів до протилежної лінії, бере один з двох дерев'яних кубиків, що лежать у колі, повертається бігом назад і кладе його в стартове коло. Потім біжить за другим кубиком і, взявши його, повертається назад і кладе в стартове коло.

Результатом є час від старту до моменту, коли учасник тестування поклав другий кубик в стартове коло.

Загальні вказівки і зауваження: кубик у півколо слід класти, а не кидати. Якщо кубик кинуте, спроба не зараховується. Бігова доріжка повинна бути рівною, в належному стані, неслизькою.

6) Нахили тулуба вперед із положення сидячи.

Обладнання: накреслена на підлозі лінія АБ і перпендикулярна до неї розмітка в сантиметрах (на поздовжній лінії) від 0 до 50 сантиметрів.

Опис: учасник змагань сидить на підлозі босоніж так, щоб його п'ятки торкалися лінії АБ. Відстань між п'ятками — 20–30см, ступні вертикально до підлоги. Руки на підлозі між колінами долонями донизу. Партнер тримає ноги на рівні колін, щоб уникнути їх згинання. За командою «Можна» учасник тестування

плавно нахиляється вперед, не згинаючи ніг, намагається дотягнутися руками якомога далі.

Положення максимального нахилу слід утримувати протягом 2 секунд, фіксуючи пальці на розмітці. Вправу повторюють двічі.

Результатами є позначка на перпендикулярній розмітці в сантиметрах, до якої учасник дотягнувся кінчиками пальців рук у кращій з двох спроб.

Загальні вказівки і зауваження: вправа повинна виконуватися плавно. Якщо учасник згинає ноги в колінах, спроба не зараховується.

7) «Візитна картка».

Виступ кожної команди триває 5хв. Команда у своєму виступі використовує різні види діяльності (вокал, художнє слово, сучасний чи народний танок, номери художньої самодіяльності і т.д.), представляючи свою команду, навчальний заклад, район.

Оцінювання конкурсу «Візитна картка» проводиться за 12-бальною системою.

VII. Визначення переможців

Команда-переможець у кожному виді змагань визначається по кращій сумі 8 результатів. Якщо в команді немає заліку (4+4), то додається гірший результат серед усіх учасників змагань.

У всіх видах змагань переможці визначаються за найменшою сумою місць, набраних всіма учасниками команди.

Загальнокомандне місце визначається за найменшою сумою місць, набраних командою у всіх видах програми. Якщо сума місць у двох чи більше команд однакова, перевага надається команді, яка має більше 1,11,111, і т.д. місць. У разі рівності і цього показника, перевага надається тій команді, яка має більше I, II, III і т.д. місць в особистому заліку.

VIII. Фінансові витрати

Витрати, пов'язані з організацією і проведенням I і II етапів змагань, несуть місцеві органи освіти, обласні, АР Крим, м. Києва і Севастополя управління з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Витрати на оплату проїзду учасників і вчителів-представників до м. Біла Церква і зворотно, добові в дорозі несуть місцеві органи.

Витрати на оплату проживання та харчування вчителів-представників та учасників фінальних змагань, на придбання призів для нагородження команд, грамот, а також проїзд, добові в дорозі, проживання та харчування суддів несе Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

IX. Нагородження переможців

У фінальній частині змагань: команда та кожний її член, які посіли I,II,III місця в загальному заліку нагороджуються пам'ятними призами і грамотами Міністерства освіти і науки України.

Вчителі-представники команд-призерів нагороджуються грамотами Міністерства освіти і науки України.

Х. Порядок і термін подачі заявок

Обласні, АР Крим, мм. Києва і Севастополя управління з фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України за результатами II етапу змагань визначають команду-переможця і направляють заявку (форма додається) за адресою м. Київ, вул. Грушевського 1-Б, Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України до 15 липня 2002 р.

Представником команди на фінальні змагання прибуває вчитель фізичної культури, який подає до мандатної комісії такі документи: заявку в двох примірниках, підписану директором школи, начальником управління освіти і науки і завірену печаткою школи та управління освіти і науки, заламіновану довідку з кольоровим фото за формою (розмір 10 x 15 додається), ксерокопію свідоцтва про народження, ідентифікаційний код.

Додаток №1

Звіт про проведення Всеукраїнських змагань за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості серед учнів 5-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Район, місто, область
школа

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові учня	Результати за видами					
		біг 30 м	крос 400 м	човниковий біг 4x9м	стрибок в довжину з місця	підтягування	нахил тулуба

Дата проведення:

М.П. (школи, відділу освіти залежно від етапу)

Директор школи

Завідуючий відділом освіти

Начальник управління з фізичного виховання та спорту МОН України

Додаток №2

Заявка на участь у Всеукраїнських змаганнях за комплексними тестами навчальної програми оцінки стану фізичної підготовленості серед учнів 5-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів

Від команди   школи

(район, місто, область)

№ п/п	Прізвище, ім'я по батькові	Дата, рік народження	Віза лікаря	дата	Назва та печатка медичного закладу

Всього допущено осіб

Лікар (прізвище)

Дата

Начальник управління освіти і науки (прізвище)

Директор школи (прізвище)

Дата

Печатка навчального закладу

Додаток №3

Довідка

ФОТО	Прізвище	
	Ім'я	
	По батькові	
	Клас	
М.П.	Школа	
	Місто, район, область	
Директор школи		(прізвище)

Про реєстрацію Статуту Спортивної Спілки учнівської молоді України

Свідоцтво

*Міністерства України у справах молоді і спорту
від 8 грудня 1994 року №107*

Цього дня зареєстровано Статут Спортивної Спілки учнівсько, молоді України, діяльність якої поширюється на територію України.

Керівний орган — Правління Спілки перебуває в м.Києві, вул. Дмитрівська, 54.

Основна мета діяльності — розвиток учнівського спорту в Україні, його представництво в міжнародних, регіональних та інших спортивних організаціях.

Підстава для реєстрації : Положення про Міністерство України у справах молоді і спорту, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1992 року №312.

Міністр
В. П. БОРЗОВ

Про реєстрацію Статуту Спортивної Спілки учнівської молоді України

Наказ

Міністерства України у справах молоді і спорту
8.04.1994 р. №2761

Відповідно до Положення про Міністерство України у справах молоді і спорту, а також за висновками комісії з розгляду і підготовки до реєстрації статутів федерацій України з видів спорту,

НАКАЗУЮ:

Зареєструвати Статут Спортивної Спілки учнівської молоді України, затверджений установчою конференцією Спілки 18 січня 1994 року, і видати свідоцтво про реєстрацію.

Міністр
В. П. БОРЗОВ

Статус спортивної спілки учнівської молоді України

1. Загальні положення

1.1. Спортивна Спілка учнівської молоді України (далі Спілка) в громадській фізкультурно-спортивною організацією.

1.2. Спілка створена з метою:

- більш широкого впровадження фізичної культури і спорту в життя учнівської молоді усіх типів загальноосвітніх, професійних навчально-виховних закладів і коледжів;
- представництва інтересів учнівської молоді України у міжнародних спортивних організаціях та співробітництва з ними;
- участі учнівських спортивних команд та учнів-спортсменів України у міжнародних змаганнях і заходах.

1.3. Засновником Спілки є конференція уповноважених представників обласних Спілок учнівської молоді України.

1.4. Спілка здійснює свою роботу у взаємодії з Міністерством освіти України, Міністерством України у справах молоді і спорту, Центральним спортивним клубом «Гарт» та іншими зацікавленими

ми відомствами, національними федераціями з видів спорту, організаціями та установами, що працюють з учнівською молоддю.

1.5. У своїй діяльності Спілка керується Законами України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», указами і розпорядженнями Президента України, рішеннями Уряду України, іншими законодавчими та нормативними урядовими актами та цим Статутом.

1.6. Юрисдикція і повноваження Спілки з питань, що входять до її компетенції, поширюються на всю територію України.

1.7. Спілка визнає ідеали і принципи Олімпійської хартії, Статут міжнародної федерації шкільного спорту, правила міжнародних спортивних федерацій та об'єднань і здійснює свою діяльність у взаємодії з Національним Олімпійським комітетом України та іншими спортивними організаціями.

1.8. Спілка користується правами юридичної особи, має свою печатку, штамп, бланки з найменуванням і символікою, розрахунковий та валютний рахунки в банках або субрахунки в інших організаціях, самостійний баланс, може користуватися кредитами, створювати власні фонди.

2. Завдання і напрямки діяльності Спілки

2.1. Всебічний фізичний розвиток учнівської молоді, зміцнення її здоров'я засобами фізичної культури і спорту.

2.2. Сприяння залученню учнів до систематичних занять фізичною культурою, спортом, туризмом, формуванню в них потреби здорового способу життя, поширенню олімпійського руху.

2.3. Пропаганда і популяризація фізичної культури і спорту серед учнівської молоді України.

2.4. Організація і проведення спільно з ЦСК «Гарт» та іншими спортивними товариствами, відомствами, федераціями з видів спорту спортивних змагань, турнірів, інших спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів.

2.5. Створення спільно із спортивними клубами «Гарт», спортивними товариствами, федераціями з видів спорту мережі спортивних клубів, гуртків, секцій та команд у загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчально-виховних закладах усіх типів та коледжах, залучення учнівської молоді до занять у них.

2.6. Надання допомоги кращим учням-спортсменам, учнівським спортивним командам, ДЮСШ усіх типів у подальшому удосконаленні спортивної майстерності та забезпечення можливості їх участі у Гімназіадах, першостях Світу і Європи, юнацьких міжнародних змаганнях.

2.7. Представництво і захист інтересів юних спортсменів України у міжнародних неурядових організаціях.

2.8. Розвиток і зміцнення зв'язків з міжнародними учнівськими та іншими спортивними організаціями, федераціями, асоціаціями, об'єднаннями.

2.9. Соціальний і правовий захист інтересів Кримської республіканської, обласних, міських, районних, первинних пілок, учнів-спортсменів, учителів, викладачів фізичного виховання, тренерів-викладачів ДЮСШ.

2.10. Здійснення у встановленому порядку фінансово-господарської і зовнішньоекономічної діяльності.

3. Члени Спілки та їх права

3.1. Членство у Спілці є добровільним. Воно може бути колективним, індивідуальним і почесним.

3.2. Колективними членами Спілки можуть бути Кримська республіканська, обласні, міські, районні Спілки, загальноосвітні, професійні та позашкільні навчально-виховні заклади всіх типів, коледжі, училища фізичного виховання і спорту, що визнають Статут, сплачують вступні внески і беруть участь у діяльності Спілки.

3.3. Індивідуальними членами Спілки можуть бути учні, їх батьки, громадські діячі, тренери-викладачі, учителі та викладачі фізичного виховання, вихователі та інші особи, які визнають її Статут, сплачують членські внески, ведуть здоровий спосіб життя і беруть участь у її діяльності.

3.4. Почесними членами Спілки можуть бути особи, які зробили вагомий внесок у розвиток спорту серед учнівської молоді країни.

3.5. Члени Спілки мають право займатися у спортивних секціях, гуртках, командах, клубах, користуватись спортивними базами, майном і символікою первинних, районних, міських, обласних, Кримської республіканської організацій Спілки.

3.6. Члени спілки беруть участь у фізкультурно-спортивних заходах, які проводять Центральний, Кримський республіканський обласні спортивні клуби «Гарт», державні і громадські спортивні організації.

3.7. За порушення Статуту, нанесення моральної шкоди та матеріального збитку Спілці, її члени можуть бути попереджені і виключені із Спілки.

4. Структура Спілки

4.1. Основою Спілки є первинні фізкультурно-спортивні організації, утворені на добровільних засадах у загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчально-виховних закладах і коледжах України.

4.2. Первинні організації об'єднуються за територіальним принципом. У містах, районах і областях створюються міські,

районні, обласні Спортивні Спілки учнівської молоді. У Республіці Крим створюються міські, районні та Кримська республіканська Спілки.

4.3. Вищим керівним органом Спілки є Конференція, а в період між Конференціями — Правління Спілки, яке діє згідно з наданими йому повноваженнями, за винятком тих, які належать до виключної компетенції Конференції.

4.4. Конференція скликається один раз в два роки. Позачергова конференція може бути скликана за рішенням Правління Спілки, на вимогу 1/3 членів Спілки, дорученням Президента Спілки.

4.5. Норми представництва делегатів на Конференції встановлює Правління Спілки. Конференція вважається правочинною, якщо в ній бере участь 2/3 делегатів, її рішення приймаються більшістю голосів відкритим або таємним голосуванням.

4.6. Конференція розглядає такі питання:

- визначає основні напрямки діяльності Спілки, приймає відповідні рішення і документи;
- затверджує Статут Спілки, вносить до нього зміни і доповнення;
- обирає Президента Спілки, Віце-президентів, Відповідального секретаря, Правління Спілки та Контрольно-ревізійну комісію;
- заслуховує звіти Президента, Правління Спілки, Контрольно-ревізійної комісії;
- розв'язує стратегічні питання діяльності Спілки, а також її реорганізації і ліквідації.

4.7. Конференція має право розглядати будь-яке питання діяльності Спілки.

4.8. Правління Спілки працює під керівництвом Президента Спілки, Віце-президентів, Відповідального секретаря Спілки. До його складу можуть входити голови постійних комісій і робочих органів Спілки та представники колективних членів.

Правління Спілки:

- забезпечує виконання мети і завдань, передбачених у Статуті, рішень конференції та доручень Президента Спілки;
- визначає кількість та обирає з числа членів Правління персональний склад Виконкому Спілки;
- готує проведення чергової Конференції;
- затверджує Регламент Спілки, Положення про робочі органи Спілки, їх голів та план роботи;
- на своїх засіданнях, що проводяться не рідше одного разу в три місяці, заслуховує хід виконання рішень конференції, доручень Президента Спілки та діяльність своїх робочих органів;

- визначає термін і місце проведення та порядок денний чергової Конференції;
- визначає розміри та порядок сплати вступних та членських внесків ;
- реєструє членів Спілки, розв'язує питання взаємостосунків колективних членів, виконання умов укладених угод, інші питання поточної діяльності;
- затверджує кошторис прибутків і витрат, здійснює фінансові операції, веде відповідну фінансову документацію, здійснює контроль за використанням коштів;
- розглядає суперечні та інші питання взаємостосунків колективних членів Спілки.

4.9. Правління Спілки має право приймати рішення, якщо на його засіданні присутні не менше половини його складу. За умови рівності голосів, голос Президента є вирішальним.

4.10. У відповідності до посади до складу Виконкому Спілки обов'язково входять Президент Спілки, Віце-президенти, Відповідальний секретар, а також інші особи, обрані з членів Правління Спілки.

Виконком:

- забезпечує виконання рішень Конференції і Правління Спілки;
- в період між конференціями є виконавчо-розпорядчим органом і керує поточною діяльністю Спілки;
- готує засідання Правління Спілки;
- розпоряджається коштами та майном Спілки;
- затверджує виконавчого директора та головного бухгалтера Спілки;
- готує проведення чергової Конференції Спілки. Виконком Спілки збирається на свої засідання не менше одного разу за два місяці.

4.11. Для здійснення поточної оперативної роботи при Виконкомі Спілки може створюватись Директорат.

4.12. Штатна чисельність і розміри оплати праці співробітників Директорату, які перебувають на матеріальному утриманні Спілки, визначаються Виконкомом у відповідності до діючого законодавства. Залучення експертів-консультантів та інших фахівців здійснюється на договірних засадах.

4.13. Президент Спілки у відповідності до своїх повноважень:

- несе відповідальність за діяльність Спілки;
- представляє від імені Спілки її інтереси в органах державного управління, установах і організаціях в Україні і за її межами;
- має право підпису офіційних і фінансових документів;
- відповідає за її фінансову діяльність, розподіл і використання матеріальних і фінансових фондів;

- забезпечує міжнародну діяльність Спілки;
- у встановленому порядку від імені Спілки укладає угоди із зарубіжними федераціями та організаціями;
- в межах своїх повноважень видає накази та розпорядження, обов'язкові для всіх членів Спілки;
- прийме та звільняє працівників, які утримуються за рахунок коштів Спілки у межах затвердженого кошторису.

4.14. У випадку припинення Президентом Спілки своєї діяльності, його обов'язки виконує один із Віце-президентів. Віце-президенти Спілки:

- виконують доручення Президента Спілки;
- очолюють один із напрямків діяльності Спілки
- за відсутності Президента або припиненні Президентом своїх повноважень, виконують його обов'язки.

4.15. Відповідальний секретар Спілки у відповідності до своїх повноважень :

- несе відповідальність за адміністративну роботу Спілки;
- має право підпису документів Спілки;
- контролює роботу директорату Спілки;
- керує секретаріатом під час проведення Конференції Спілки;
- веде протоколи і готує необхідні звіти;
- підтримує стосунки з організаціями-членами Спілки.

4.16. Президент, Віце-президенти, Відповідальний секретар Спілки можуть працювати як на громадських, так і професійних засадах. Рішення про роботу керівників на професійній основі приймається Правлінням Спілки.

4.17. Термін діяльності Президента Спілки, Віце-президентів, Відповідального секретаря та обраних членів Виконкому не обмежується. Вони можуть бути переобрані тільки конференцією.

4.18. Контрольно-ревізійна комісія на своєму першому засіданні обирає голову, його заступника і секретаря. Комісія ревізує фінансову і господарську діяльність, перевіряє стан виконання постанов конференції і ведення діловодства, організацію обліку і звітності, дотримання статуту.

5. Фінансово-господарська діяльність

5.1. Фінансово-господарська діяльність Спілки здійснюється у відповідності до чинного законодавства.

5.2. Кошти Спілки, в тому числі валютні, можуть складатися з таких надходжень:

- вступних та членських внесків;
- добровільних внесків членів Спілки, від окремих громадян, державних, громадських, кооперативних, комерційних об'єднань, організацій, установ, фірм тощо, розташованих на території України;

- добровільних внесків, в тому числі і валютних, від окремих громадян, спонсорів, неурядових об'єднань тощо, які розташовані за межами України;
- прибутків від власної господарської, зовнішньоекономічної та іншої діяльності, яка не суперечить чинному законодавству.

5.3. Одержання коштів повинно відбуватись в урахуванням збереження гідності Спілки та її незалежності від будь-якої організації.

5.4. Кошти Спілки витрачаються на діяльність, що спрямована на виконання мети і завдань Спілки, викладених у Статуті, заохочення осіб, які зробили значний внесок у реалізацію завдань Спілки та інші цілі, передбачені Статутом.

5.5. Звіт про фінансову діяльність Спілка подає у встановленому порядку.

6. Символіка і атрибутика Спілки

6.1. Спілка має свій прапор, емблему, вимпел, знаки, жетони, медалі, грамоти, дипломи, призи, іншу атрибутику. Цією символікою і атрибутикою користуються всі члени Спілки.

7. Припинення діяльності Спілки

7.1. Спілка припиняє свою діяльність за рішенням Конференції та в інших випадках, передбачених чинним законодавством.

Рішення про припинення діяльності Спілки може бути прийняте не менше ніж 2/3 голосів делегатів, які беруть участь у Конференції.

Конференція призначає ліквідаційну комісію, затверджує процедуру її роботи й визначає порядок використання коштів і майна ліквідованої Спілки.

8. Штаб-квартира Спілки

8.1. Штаб-квартира Спілки розташована в м. Києві.

Про утворення фізкультурно-спортивних клубів та їх осередків у вищих, середніх і професійно-технічних навчальних закладах

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 22.03.2002 №210

З метою поліпшення позакласної навчально-виховної фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи у навчальних закладах освіти, боротьби з негативними явищами, необхідністю розв'язання соціальних проблем, виконання Законів України

«Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про фізичну культуру і спорт» та положень Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації» НАКАЗУЮ:

1. Міністру освіти АР Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівникам навчальних закладів та установ освіти і науки спільно з обласними управліннями фізичного виховання та спорту Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України утворити фізкультурно-спортивні клуби, як первинні структурні підрозділи спортивних спілок студентської та учнівської молоді України і надати їм можливу фінансову підтримку.

2. Типові статuti фізкультурно-спортивних клубів — затвердити (додаються).

3. Комітету з фізичного виховання та спорту (Операйло С. І.) забезпечити організаційно-методичне керівництво діяльністю підвідомчих установ, закладів освіти і науки України та надати всiяку допомогу у створенні фізкультурно-спортивних клубів, розробці необхідної документації, критеріїв ефективної діяльності та інше.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Державного секретаря Богомолова А. Г.

*Державний секретар
В. О. ЗАЙЧУК*

ЗАТВЕРДЖЕНО

*Наказ Міністерства освіти і науки України
від 22 березня 2002 р. №210*

Типовий статут фізкультурно-спортивного клубу спортивної спілки учнівської молоді загальноосвітнього та професійно-технічного навчального закладу

1. Загальні положення

1.1. Примірне положення про фізкультурно-спортивний клуб (далі — клуб) загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів освіти незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності спрямоване на створення клубної роботи з дітьми, учнівською молоддю і є основним документом для розробки індивідуальних положень клубів, які створюються в навчальних закладах. Поло-

ження спортивного клубу розробляється та затверджується зборами або конференцією клубу з внесенням необхідних змін і доповнень залежно від специфіки навчального закладу.

1.2. Положення не заперечує проти діяльності існуючих осередків і фізкультурно-спортивних клубів, незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності за умови їх перереєстрації згідно з даним статутом.

1.3. Засновником, юридичним та фінансово-матеріальним гарантом клубів є Рада загальноосвітнього чи професійно-технічного навчального закладу та інші зацікавлені установи і організації.

1.4. Фізкультурно-спортивні клуби є первинною фізкультурно-спортивною організацією Спортивної спілки учнівської молоді України.

1.5. Клуби в своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України «Про фізичну культуру і спорт», Законом України «Про освіту», іншими нормативно-правовими актами, угодами та цим статутом. Клуби зі статусом юридичної особи також керуються Законом України «Про об'єднання громадян» та реєструються відповідно до діючого законодавства.

1.6. Клуб є громадським фізкультурно-оздоровчим і спортивним формуванням, побудованим на спільності інтересів членів клубів.

1.7. Діяльність клубів будується на основі самоуправління, добровільності членства та участі в його справах.

1.8. Взаємовідносини між закладами та установами освіти і науки та клубами будуються на договірній основі.

1.9. Клуби можуть мати свою назву, печатку, штамп, спортивний знак, емблему, форму, прапор та іншу атрибутику.

2. Мета і завдання клубів

2.1. Метою діяльності фізкультурно-спортивних клубів є створення сприятливих умов для занять різноманітними формами оздоровлення, фізичною культурою і видами спорту як учнів, так і учителів або викладачів навчальних закладів.

2.2. Головними завданням клубів є:

- залучення дітей, учнівської молоді до регулярних занять фізичної культурою, спортом і туризмом;
- організація та проведення масових фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів, змагань;
- сприяння здійсненню заходів щодо створення та зміцнення спортивної бази, ефективне використання природних умов;
- забезпечення виконання комплексних та цільових програм з питань фізкультурно-реабілітаційної та спортивної роботи у навчально-виховній сфері;

- формування в учнівської молоді потреби у зміцненні здоров'я засобами фізичної культури і спорту;
- пропаганда здорового способу життя, впровадження засобів фізичної культури і спорту в навчання, роботі, побуті, відпочинку учнів, вчителів, викладачів.

2.3. Основні напрями діяльності клубів передбачають використання різних форм і методів організації:

- фізкультурно-оздоровча рекреаційна робота, спрямована на зміцнення здоров'я та впровадження здорового способу життя;
- фізкультурно-спортивна робота з розвитку дитячо-юнацьких видів спорту, вибраних членами клубу, професійно-прикладна фізична підготовка для підвищення рівня загальної і спеціальної фізичної підготовленості та інші.

3. Структура та органи управління фізкультурно-спортивного клубу

3.1. Клуби утворюються за рішенням Ради навчального закладу та реєструються в установленому порядку.

3.2. Організаційною основою діяльності клубів є осередок (у класах чи групах). Як правило, у загальноосвітньому навчальному закладі I ступеня головою осередку обирається один з представників батьківської громадськості або класний керівник; у загальноосвітньому навчальному закладі II ступеня голова осередку обирається з представників батьківської громадськості або учнів. У загальноосвітньому навчальному закладі III ступеня та професійно-технічному навчальному закладі голова осередку з учнівської молоді.

3.3. Осередок клубу організовується за умов подання заяв чи списків з підписами членів педагогічного колективу, які бажають займатись фізичною культурою і спортом.

Члени осередків обираються делегатами на загальношкільну конференцію або збори професійно-технічного навчального закладу, що проводиться раз на 2 роки.

Конференція (збори) представників осередків правочинні за участю в них не менше 2/3 делегатів, які обирають Правління фізкультурно-спортивного клубу та ревізійну комісію.

Члени Правління клубу обирають голову та заступника і розподіляють між собою функціональні обов'язки.

3.4. Загальні збори (конференція):

- заслуховують та обговорюють звіти правління клубу, приймають постанови до звіту;
- заслуховують повідомлення ревізійної комісії про використання коштів за призначенням;
- розглядаються напрями роботи Правління, календарний план спортивно-масових заходів, кошторис витрат.

3.5. Правління клубу забезпечує виконання Положення клубу, рішення конференції (зборів).

3.6. Правління клубу здійснює контроль за санітарно-гігієнічними вимогами, вимогами охорони праці, безпеки проведення занять, вирішує питання страхування членів клубу під час участі в змаганнях.

5. Права клубу

Клуб має право:

5.1. Представляти та захищати інтереси членів клубу.

5.2. Здійснювати роботу з фізкультурно-спортивними організаціями на договірних умовах.

5.3. Розробляти, затверджувати положення і здійснювати плани фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, не передбачених програмними та директивними документами.

5.4. Брати участь в заходах з рекламою засновників і спонсорів.

5.5. Проводити фізкультурно-спортивні заходи, використовуючи кошти, які виділяються навчальним закладом, а також власні, що утворюються від членських чи спонсорських внесків.

5.6. Представляти членів клубу до присвоєння почесних звань, нагород, приймати рішення з цих питань.

5.7. Організовувати і проводити огляд-конкурси на кращу організацію фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в підрозділах.

6. Члени спортивного клубу, їх права та обов'язки

6.1. Членство у Клубі є індивідуально-колективним.

6.2. Член клубу може бути в декількох клубах.

6.3. Член клубу навчального закладу може бути членом будь-якого фізкультурно-спортивного закладу чи федерації з виду спорту.

6.4. Прийом до членів клубу покладається на правління клубу.

6.5. Питання виходу та виключення з членів клубу розглядається правлінням та осередком.

6.6. Особи, які вступають до клубу, зобов'язані виконувати положення та регламент клубу, брати активну участь в його справах.

6.7. Регулярно проходити методичний огляд, вести самоконтроль за станом свого здоров'я, вести здоровий спосіб життя.

7. Фінансова діяльність

7.1. Фінансування клубів здійснюється за рахунок членських та спонсорських внесків, коштів з бюджету засновників, цільових асигнувань інших організацій, власних доходів та від діяльності, яка не забороняється законодавством України.

7.2. Кошти клубів накопичуються на розрахункових рахунках навчальних закладів, позабюджетних рахунках, субрахунках чи рахунках клубів (якщо такі є).

7.3. Право використовувати кошти належить тільки клубу на підставі діючого законодавства України.

8. Ліквідація клубу

8.1. Рішення питань про ліквідацію клубу приймає конференція (збори) членів клубу згідно з існуючим законодавством або за рішенням суду.

8.2. Вирішення питання про ліквідацію клубу може бути винесене на розгляд зборів (конференцію) за вимогою не менше третини членів клубу або рішенням Ради навчального закладу.

Про введення уроку футболу в загальноосвітніх закладах I–III ступенів

Лист

*Міністерства освіти і науки України
від 23.07.2001 №1/9–264*

Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальнику управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій

Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (ст. 12) та Цільової комплексної програми «Фізичне виховання — здоров'я нації» у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах передбачено проведення трьох уроків фізичної культури на тиждень.

Враховуючи складність введення третього уроку з фізичної культури, та згідно з договором між Міністерством освіти і науки України і Федерацією футболу України заплановано введення третього уроку — уроку з футболу.

Міністерство освіти і науки України розглядає урок футболу як розвантажувальний від значного розумового навантаження на учня і рекомендує його ввести з 1 вересня 2001 року в усіх загальноосвітніх закладах I–III ступенів за рахунок варіативної частини навчального плану. Існуюча практика підтверджує позитивний вплив уроку футболу на поліпшення стану здоров'я школярів.

З метою успішного проведення уроків футболу необхідно раціонально використати навчально-спортивну базу та відповідно скласти розклад занять, а також спільно з Федерацією футболу України забезпечити курсову підготовку вчителів фізичної культури в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

*Міністр
В. КРЕМЕНЬ*

Про затвердження Положення про апробацію навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів

Наказ Міністерства освіти і науки України

від 12.06.2001 №447

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

25 червня 2001 р. за №543/5734

Відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 №1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» та з метою поліпшення якості навчально-методичної літератури, її відповідності вимогам навчальних програм і Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні, сучасним засадам навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Положення про апробацію навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (додається).

2. Науково-методичному центру середньої освіти (Завалевський Ю. І.):

2.1. Організувати проведення апробації навчальної літератури відповідно до затвердженого Положення.

2.2. У двомісячний термін розробити типові угоди щодо проведення апробації та орієнтовний кошторис витрат на її проведення згідно з чинним законодавством.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Огнев'юка В. О.

Міністр

В. Г. КРЕМЕНЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказом Міністерства освіти і науки України

12 червня 2001 р. №447

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

25 червня 2001 р. за №543/5734

Положення про апробацію навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів.

Це Положення визначає зміст і порядок організаційної та науково-методичної роботи в системі загальної середньої освіти України, його відповідність психолого-педагогічним, дидактичним і методич-

ним вимогам. Воно ґрунтується на положеннях і нормах Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про видавничу справу», «Про авторське право і суміжні права» та інших нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Міністерства освіти і науки України щодо науково-методичного забезпечення системи загальної середньої освіти України.

1. Загальні положення

1.1. Апробація навчальної літератури в системі загальної середньої освіти — це процес перевірки якості навчальної літератури, який має на меті схвалення (відхилення) навчальних видань як таких, що відповідають (не відповідають) вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти, основним принципам навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, віковим особливостям учнів.

1.2. Апробація здійснюється за наказом Міністерства освіти і науки України, який видається до початку навчального року і визначає:

- перелік навчальної літератури, що підлягає апробації (назва видання, його призначення, автори, видавництво, рік видання);
- термін апробації;
- відповідальних за проведення апробації та узагальнення її результатів;
- регіони, де відбуватиметься апробація;
- кількість об'єктів апробації (шкіл, класів, учнів).

1.3. Апробації підлягають:

- експериментальні програми (у комплексі з навчально-методичним забезпеченням, створеним для реалізації змісту цих програм);
- пробні підручники і навчальні посібники, видані за діючими навчальними програмами;
- інші навчальні видання, яким передбачається надавати гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України».

1.4. Організаційні та науково-методичні заходи щодо апробації здійснюють: Науково-методичний центр середньої освіти Міністерства освіти і науки України (далі — НМЦ середньої освіти), Міністерство освіти і науки України спільно з науковими підрозділами Академії педагогічних наук України (далі — АПН), обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, іншими науково-педагогічними і методичними установами.

1.5. Навчальній літературі, яка за результатами апробації отримала позитивну оцінку, рішенням колегії Міністерства освіти і науки України надається гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України».

1.6. Апробація здійснюється на договірних засадах згідно з чинним законодавством за кошти фізичних або юридичних осіб (видавництв, авторів, навчальних закладів, фондів, інших уста-

нов і організацій), що ініціюють апробацію. Кошторис видатків на апробацію узгоджується між сторонами при укладанні угоди і є невід'ємною її складовою. Апробація навчальної літератури може фінансуватися з інших джерел за погодженням сторін.

2. Організація апробації навчальної літератури

2.1. Перелік навчальної літератури, що планується до апробації, формується НМЦ середньої освіти на підставі клопотань видавництв, авторів, інших фізичних та юридичних осіб, які ініціюють апробацію. Перелік навчальної літератури, а також регіони, де відбуватиметься апробація, погоджуються з департаментом розвитку дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

2.2. Апробація навчальних видань здійснюється, як правило, протягом двох навчальних років. Обов'язковій апробації підлягають пробні підручники, видані за кошти Державного бюджету України, яким надається статус усталених (стабільних) з наданням відповідного грифа.

2.3. До апробації навчальної літератури залучаються висококваліфіковані вчителі (як правило, вчителі-методисти), які володіють прийомami дослідницької роботи. Навчальні заклади, у яких має відбуватися апробація, погоджуються НМЦ середньої освіти з обласними управліннями освіти і науки. При цьому можуть ураховуватися пропозиції тих, хто ініціює апробацію.

2.4. Кількість вибраних об'єктів, де проходитиме апробація, визначається НМЦ середньої освіти з урахуванням вимог репрезентативності вибірки та вірогідності одержання результатів.

2.5. Організація апробації в регіонах здійснюється обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти або іншими методичними установами за наказом місцевих органів управління освіти. Ними контролюється хід апробації у визначених навчальних закладах регіону, узагальнюються матеріали і у визначені терміни подаються звіти про результати апробації до НМЦ середньої освіти. Заходи щодо проведення апробації навчальної літератури вносяться до планів роботи відповідних обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти або методичних установ.

2.6. Після завершення апробації НМЦ середньої освіти на підставі одержаних звітів узагальнює одержані матеріали і передає їх на розгляд відповідним предметним комісіям Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Комісії вивчають подані матеріали і роблять висновок про доцільність надання відповідного грифа Міністерства та рекомендації щодо подальшого використання видань, які апробувалися.

2.7. Результати апробації навчальної літератури розглядаються колегією Міністерства освіти і науки України, яка приймає рішення про доцільність подальшого використання зазначеної навчальної літератури в навчально-виховному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах і можливість надання грифа «Затверджено Міністерством освіти і науки України», або про необхідність її доопрацювання. У разі негативних результатів апробації міністерство приймає рішення про скасування наданого раніше грифа, виведення навчальної літератури з Переліку рекомендованої літератури та вилучення її з навчального процесу.

2.8. НМЦ середньої освіти у місячний термін з дня прийняття рішення інформує тих, хто ініціював апробацію, про результати апробації та прийняте рішення.

2.9. Видавництво, автор чи інша установа, які ініціювали апробацію, у тримісячний термін повідомляють НМЦ середньої освіти про вжиті заходи щодо доопрацювання навчального видання. За їх результатами колегією Міністерства освіти і науки України приймається відповідне рішення.

3. Науково-методичні засади проведення апробації навчальної літератури

3.1. Апробація навчальної літератури передбачає:

- проведення експертизи навчального видання вчителями, методистами, науковцями, іншими респондентами, які визначають науково-методичний рівень навчального видання, що апробується;
- вивчення думки учителів, учнів, їхніх батьків, інших респондентів щодо якості навчального видання;
- проведення щонайменше двох контрольних зрізів засвоєння учнями навчального матеріалу за матеріалами НМЦ середньої освіти;
- оцінку видання згідно із санітарно-гігієнічними і психолого-педагогічними вимогами до навчальної книги.

Залежно від специфічних особливостей навчальної літератури апробація може доповнюватися іншими формами і заходами, які визначаються для кожного навчального видання окремо.

3.2. Респондентами апробації навчальної літератури виступають:

- учні, які навчаються за книгами, що апробуються, а також батьки цих учнів;
- вчителі, що проводять апробацію;
- методисти і науковці, які надають експертні висновки про навчальні видання, що апробуються.

Їх вибір здійснюється відповідно до вимог соціологічних досліджень.

3.3. Апробація навчальної літератури здійснюється за методичними рекомендаціями і матеріалами, що розробляє НМЦ середньої освіти спільно з АПН та іншими науковими і методичними установами. До розробки цих матеріалів можуть залучатися автори навчальних видань, що апробуються.

3.4. Обласні інститути післядипломної педагогічної освіти або методичні установи, яким доручено проводити апробацію, до 1 жовтня поточного року надають НМЦ середньої освіти інформацію про навчальні заклади і вчителів, які будуть здійснювати апробацію навчального видання, та відповідальну особу, що організовує апробацію в регіоні. На підставі цієї інформації з ними укладаються угоди та обумовлюються строки і форми звітності.

3.5. Методичні рекомендації та матеріали для проведення науково-методичних заходів з апробації надсилаються в регіони, де вона проводиться згідно з наказом Міністерства, не пізніше 1 місяця до строку подання звіту.

*Перший заступник начальника департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти
Міністерства освіти і науки України
Я. П. КОРНІЄНКО*

Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 20.02.2002 №114

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

13 травня 2002р. за №428/6716

На виконання пункту 2 статті 8 Закону України «Про загальну середню освіту», з метою встановлення порядку здійснення інноваційної освітньої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (додається).

2. Структурним підрозділам Міністерства освіти і науки України, Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, Голо-

вному управлінню освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управлінням освіти і науки обласних, Севастопольської міської державних адміністрацій забезпечити організацію роботи експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до норм цього Положення.

3. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника державного секретаря Міністерства освіти і науки України Науменка Г.Г.

Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ

Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад

Положення

ПОГОДЖЕНО

Перший віце-президент Академії педагогічних наук України
В. М. Мадзігон

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказом Міністерства освіти і науки України
20.02.2002 № 114

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
13 травня 2002 р. за № 428/6716

1. Загальні положення

1.1. Це Положення розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 №964 (далі — Положення про загальноосвітній навчальний заклад).

1.2. Експериментальним загальноосвітнім навчальним закладом є загальноосвітній навчальний заклад, у якому проводиться експеримент з перевірки результативності та можливості застосування освітніх інновацій.

1.3. Загальноосвітньому навчальному закладу надається статус експериментального всеукраїнського або регіонального рівня.

1.4. Статус експериментального всеукраїнського рівня надається загальноосвітньому навчальному закладу, на базі якого проводитиметься експеримент з перевірки результативності та можливості застосування:

- освітніх, дидактичних, виховних систем;
- державних стандартів загальної середньої освіти, інваріантної складової змісту загальної середньої освіти.

1.5. Статус експериментального регіонального рівня надається загальноосвітньому навчальному закладу, на базі якого проводиться експеримент з перевірки результативності та можливості застосування:

- варіативної складової змісту загальної середньої освіти;
- систем організації навчально-виховного процесу, методів навчання та виховання у загальноосвітньому навчальному закладі;
- систем внутрішкільного управління або їх компонентів.

1.6. Статус експериментального всеукраїнського рівня надається загальноосвітньому навчальному закладу Міністерством освіти і науки України (далі — МОН України).

Статус експериментального регіонального рівня надається загальноосвітньому навчальному закладу відповідно Міністерством освіти Автономної Республіки Крим (далі — Міносвіти Автономної Республіки Крим), Головним управлінням освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управлінням освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації (далі — управління освіти і науки обл(міськ)держадміністрації).

1.7. Статус експериментального не змінює підпорядкування, тип, форму власності загальноосвітнього навчального закладу.

1.8. Експериментальний загальноосвітній навчальний заклад у своїй діяльності керується Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000р. №522 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 26.12.2000р. за №946/5167 (далі — Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності), цим Положенням та власним статутом.

2. Надання статусу експериментального загальноосвітньому навчальному закладу

2.1. Рішення про надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального приймається одночасно з рішенням про проведення експерименту на його базі на підставі висновків експертизи заявки на проведення цього експерименту, експериментальних матеріалів або відповідного подання Президії Академії педагогічних наук України (далі — АПН України).

2.2. Для прийняття рішення про надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального ініціатор експерименту (юридична або фізична особа) подає до відповідного органу управління освітою заявку на проведення експерименту на базі цього навчального закладу (далі — заявка).

2.3. Заявка подається:

- до МОН України для надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального всеукраїнського рівня;
- до Міносвіти Автономної Республіки Крим або до відповідного управління освіти і науки обл(міськ)держадміністрації для надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального регіонального рівня.

2.4. Заявка наукового працівника (працівників) або підвідомчої установи (установ) АПН України на проведення експерименту всеукраїнського рівня може подаватися до Президії АПН України.

2.5. Заявка має містити:

- інформацію про її автора (авторів), за потреби — про наукового керівника (керівників) експерименту (адреса, телефон, місце роботи, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне, вчене звання, науковий ступінь);
- формулювання теми дослідно-експериментальної роботи;
- опис очікуваних результатів експерименту, запропонованої освітньої інновації;
- визначення мети і завдань, гіпотези дослідно-експериментальної роботи;
- перелік загальноосвітніх навчальних закладів, на базі яких пропонується провести експеримент;
- визначення термінів проведення експерименту;
- пропозиції щодо змісту і термінів здійснення контролю за ходом експерименту;
- опис наявного і необхідного забезпечення експерименту (організаційного, науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного, фінансового), його кошторис.

До заявки додаються:

- підтвердження згоди на проведення експерименту загальноосвітнього навчального закладу, органу управління освітою, засновників, яким цей заклад безпосередньо підпорядкований, відповідно Міносвіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обл(міськ)держадміністрації (копії листів до органу управління освітою або до АПН України, що розглядає заявку);
- експериментальні навчальні плани, програми, книги (їх рукописи), за якими пропонується здійснювати навчально-виховний процес;
- інші експериментальні матеріали.

2.6. Експериментальні навчальні плани, програми з предметів інваріантної складової змісту загальної середньої освіти, підручники та навчальні посібники подаються до МОН України з метою отримання дозволу на їх застосування у навчально-виховному процесі експериментального загальноосвітнього навчального закладу.

2.7. Форма заявки встановлюється МОН України або Президією АПН України.

2.8. Експертиза заявки на проведення експерименту всеукраїнського рівня, експериментальних матеріалів здійснюється відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (далі — експертна комісія).

Експертиза заявки наукового працівника (працівників) або підвідомчої установи (установ) АПН України на проведення експерименту всеукраїнського рівня здійснюється АПН України.

2.9. Експертиза заявки на проведення експерименту регіонального рівня, експериментальних матеріалів здійснюється експертною комісією, що створюється органом управління освітою, до якого подається заявка.

2.10. Термін експертизи заявки та експериментальних матеріалів становить не більше трьох місяців від дати їх надходження.

2.11. Згідно з висновками експертизи заявки автор (автори) доопрацьовує заявку та експериментальні матеріали і подає їх до відповідного органу управління освітою або до Президії АПН України для проведення повторної експертизи.

2.12. Автор (автори) заявки у тримісячний термін може оскаржити висновки експертизи у МОН України. У цьому разі МОН України створює експертну комісію у новому складі, що здійснює повторний розгляд відхиленої заявки.

2.13. Термін повторного розгляду заявки становить не більше трьох місяців від дати її надходження. Висновки повторної експертизи є остаточними.

2.14. За наявності позитивного висновку експертної комісії про доцільність проведення експерименту, надання статусу експериментального загальноосвітньому навчальному закладу автор (автори) заявки подає програму дослідно-експериментальної роботи на затвердження до відповідного органу управління освітою або до Президії АПН України.

2.15. Для прийняття рішення про надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального всеукраїнського рівня Президія АПН України звертається до МОН України з відповідним поданням.

До подання Президії АПН України додаються:

- програма дослідно-експериментальної роботи;
- кошторис експерименту;
- перелік загальноосвітніх навчальних закладів, на базі яких пропонується провести експеримент;
- підтвердження згоди на проведення експерименту загальноосвітнього навчального закладу, органів управління освітою, засновників, яким цей заклад безпосередньо підпорядкований, відповідно Міносвіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обл(міськ)держадміністрації (копії листів до АПН України);
- експериментальні навчальні плани, програми, книги (їх рукописи), за якими пропонується здійснювати навчально-виховний процес;
- пропозиції щодо змісту і термінів здійснення контролю за ходом експерименту.

2.16. Після отримання позитивного висновку експертної комісії про доцільність проведення експерименту, надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального або відповідного подання Президії АПН України орган управління освітою:

а) спільно з автором (авторами) заявки або АПН України визначає:

- загальноосвітній навчальний заклад (заклади), на базі якого проводитиметься експеримент;
- зміни у його діяльності, навчально-виховному процесі;
- терміни проведення експерименту;
- кошторис експерименту;
- осіб, відповідальних за проведення експерименту і його результати, їх повноваження щодо контролю за ходом дослідно-експериментальної роботи;

б) виділяє необхідні для проведення експерименту кошти, за потреби спільно з автором (авторами) заявки залучає юридичних і фізичних осіб, які здійснюватимуть фінансове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення експерименту;

в) за потреби:

- погоджує питання фінансування, матеріально-технічного забезпечення експерименту з іншими органами державної виконавчої влади, відповідними місцевими органами управління освітою, засновниками загальноосвітнього навчального закладу, на базі якого передбачається провести експеримент;
- укладає угоди з автором (авторами) заявки, науковим керівником (керівниками) експерименту, виконавцями дослідно-

експериментальної роботи, юридичними та фізичними особами, які забезпечуватимуть проведення експерименту.

2.17. На підставі позитивного висновку експертної комісії, програми дослідно-експериментальної роботи, укладених угод, підтверджень згоди на проведення експерименту юридичних і фізичних осіб або подання Президії АПН України відповідний орган управління освітою видає наказ про проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня, надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального всеукраїнського або регіонального рівня, за потреби — спільний з іншими органами виконавчої влади.

Цим наказом дається дозвіл на проведення експерименту, затверджуються програма дослідно-експериментальної роботи, кошторис експерименту, надається статус експериментального загальноосвітньому навчальному закладу (закладам), встановлюються:

- юридичні та фізичні особи, які здійснюватимуть наукове керівництво експериментом, забезпечуватимуть його проведення;
- обсяги та джерела фінансування експерименту;
- особи, відповідальні за проведення і результати експерименту, їх повноваження щодо контролю за ходом дослідно-експериментальної роботи;
- порядок і терміни звітування про хід і результати дослідно-експериментальної роботи.

За потреби цим Наказом:

- затверджуються експериментальні навчальні плани, індивідуальний штатний розклад експериментального загальноосвітнього навчального закладу;
- дається дозвіл на використання в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі експериментальних навчальних програм, підручників та посібників, інших матеріалів, що пройшли відповідну експертизу.

До наказу додаються:

- програма дослідно-експериментальної роботи і кошторис експерименту;
- за потреби — форма звіту про хід і результати експерименту, перелік загальноосвітніх навчальних закладів, яким надається статус експериментальних, а також перелік наукових керівників експерименту.

3. Повноваження експериментального загальноосвітнього навчального закладу

3.1. Згідно з наказом про проведення експерименту відповідний орган управління освітою надає експериментальному загальноосвітньому навчальному закладу та органу управління освітою, засновникам, яким цей заклад безпосередньо підпоряд-

кований, право вносити передбачені програмою дослідно-експериментальної роботи зміни в:

- зміст освіти (працювати за експериментальним навчальним планом, застосовувати у навчально-виховному процесі експериментальні навчальні програми, книги);
- методи, форми організації навчання та виховання;
- організацію навчально-виховного процесу, режим роботи;
- систему внутрішньошкільного управління;
- штатний розклад (право вводити додаткові штатні одиниці);
- форми комплектування, підготовки та перепідготовки кадрів, оплати їх праці з наданням права встановлювати доплати до посадових окладів працівникам експериментального загальноосвітнього навчального закладу, які виконують дослідно-експериментальну роботу.

3.2. Експериментальний загальноосвітній навчальний заклад повинен:

- здійснювати дослідно-експериментальну роботу згідно з наказом про проведення експерименту на його базі;
- вносити передбачені програмою дослідно-експериментальної роботи зміни до своєї діяльності, як правило, на початку навчального року;
- звітувати про хід і результати дослідно-експериментальної роботи перед органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту на його базі, та органом управління освітою, засновниками, яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований, у встановлені ними терміни.

4. Особливості управління експериментальним загальноосвітнім навчальним закладом

4.1. Безпосереднє керівництво експериментальним загальноосвітнім навчальним закладом здійснює його директор згідно з повноваженнями та обов'язками, встановленими Положенням про загальноосвітній навчальний заклад.

4.2. Загальне управління експериментом в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі здійснюється органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту на його базі, відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності.

4.3. Безпосереднє управління експериментом в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі здійснюється автором (авторами) заявки, науковим керівником (керівниками) експерименту спільно з директором загальноосвітнього навчального закладу.

4.4. Автор (автори) заявки, науковий керівник (керівники) експерименту спільно з директором загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з органами його громадського самоврядування, учасниками навчально-виховного процесу:

- готують пропозиції органу управління освітою, що видає наказ про проведення експерименту, органу управління освітою, засновникам, яким загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований, про внесення змін до змісту освіти, методів, форм організації навчання та виховання, його організаційної структури і режиму функціонування, системи внутрішньошкільного управління, штатного розкладу, форм комплектування, організації підготовки керівників і педагогів до роботи за програмою дослідно-експериментальної роботи, їх морального та матеріального заохочення;
- визначають склад учасників експерименту (керівних, педагогічних працівників, учнів);
- планують, організовують дослідно-експериментальну роботу;
- забезпечують дотримання учасниками експерименту умов здійснення інноваційної освітньої діяльності, визначених Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності;
- звітують перед органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, перед Президією АПН України (щодо експерименту, що проводиться на підставі її подання), органом управління освітою, засновниками, яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований, про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи, виносять на їх розгляд пропозиції щодо внесення змін до її програми, розширення бази, припинення експерименту.

4.5. Автор (автори) заявки, науковий керівник (керівники) експерименту:

- здійснюють наукове керівництво експериментом в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі;
- звітують про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи перед органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, та перед Президією АПН України (щодо експерименту, що проводиться на підставі її подання) у встановлені ними терміни.

4.6. Директор експериментального загальноосвітнього навчального закладу щороку звітує про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи перед органами громадського самоврядування цього закладу, органом управління освітою, засновниками,

яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований, у встановлені ними терміни.

5. Зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу

5.1. Рішення про зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу приймається органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту на його базі, у разі:

- виконання програми дослідно-експериментальної роботи, завершення експерименту, що проводився на базі експериментального загальноосвітнього навчального закладу;
- невиконання наказу про проведення експерименту, програми дослідно-експериментальної роботи;
- якщо здійснення експерименту негативно позначається на освітньому процесі та його результатах; недотримання виконавцями дослідно-експериментальної роботи умов здійснення інноваційної освітньої діяльності, визначених Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності.

5.2. Ініціювати зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу можуть:

- орган управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, надання статусу експериментального загальноосвітньому навчальному закладу;
- АПН України (щодо експерименту, що проводиться за наказом, виданим на підставі відповідного подання Президії АПН України);
- орган управління освітою, засновники, яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований;
- юридичні та фізичні особи, які виконують дослідно-експериментальну роботу, забезпечують проведення експерименту;
- учасники навчально-виховного процесу в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі.

5.3. З обґрунтованими пропозиціями щодо зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу можна звертатися до:

- директора експериментального загальноосвітнього навчального закладу;
- органу управління освітою, засновників, яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований;
- Президії АПН України (щодо експерименту, що проводиться за наказом, виданим на підставі її подання);

- органу управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального.

5.4. У разі надходження відповідних обґрунтованих пропозицій щодо зняття із загальноосвітнього навчального закладу статусу експериментального орган управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, надання статусу експериментального загальноосвітньому навчальному закладу, АПН України у двомісячний термін здійснюють експертизу перебігу і результатів дослідно-експериментальної роботи в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі.

5.5. Експертиза перебігу і результатів експерименту здійснюється експертною комісією, що розглядала заявку на його проведення, в порядку, встановленому МОН України.

Експертиза перебігу і результатів експерименту всеукраїнського рівня, що проводився за наказом, виданим на підставі відповідного подання Президії АПН України, здійснюється АПН України у встановленому нею порядку.

5.6. Експертиза результатів експерименту, освітньої інновації здійснюється протягом трьох місяців після його завершення.

5.7. Для проведення експертизи перебігу і результатів експерименту, освітньої інновації автор (автори) заявки (за потреби – спільно з науковим керівником (керівниками) експерименту) складає і подає до відповідного органу управління освітою звіт про хід і результати дослідно-експериментальної роботи.

Звіт про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи, що проводилася за наказом, виданим на підставі подання Президії АПН України, подається також до АПН України.

5.8. Порядок звітування про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи встановлюється органом управління освітою, що видав наказ про проведення експерименту, надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального.

Порядок звітування про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи, що проводилася за наказом, виданим на підставі відповідного подання Президії АПН України, встановлюється МОН України за погодженням з АПН України.

5.9. Автор (автори) заявки, освітньої інновації у тримісячний термін може оскаржити висновки експертизи перебігу і результатів експерименту в МОН України. У цьому разі відповідний орган управління освітою створює експертну комісію в новому складі, що здійснює повторну експертизу перебігу і результатів експерименту, освітньої інновації.

5.10. Повторна експертиза перебігу і результатів експерименту, освітньої інновації здійснюється у тримісячний термін від дати надходження відповідної скарги. Її висновки є остаточними і оскарженню не підлягають.

5.11. Рішення про зняття статусу експериментального з загальноосвітнього навчального закладу приймається на підставі висновків експертизи перебігу і результатів експерименту, освітньої інновації або на підставі відповідного подання Президії АПН України.

5.12. На підставі висновків експертизи перебігу і результатів експерименту, освітньої інновації або подання Президії АПН України відповідний орган управління освітою протягом місяця видає наказ про припинення, завершення експерименту, зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу.

Цим наказом:

- обґрунтовується рішення про припинення, завершення експерименту, зняття статусу експериментального із загальноосвітнього навчального закладу;
- знімається статус експериментального із загальноосвітнього навчального закладу;
- оцінюється робота виконавців дослідно-експериментальної роботи, експериментального загальноосвітнього навчального закладу;
- визначаються умови розповсюдження в системі освіти розробленої в ході експерименту освітньої інновації.

6. Фінансування дослідно-експериментальної роботи в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі.

Фінансування дослідно-експериментальної роботи в експериментальному загальноосвітньому навчальному закладі здійснюється органами управління освітою, іншими юридичними та фізичними особами.

Фінансування дослідно-експериментальної роботи може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, спеціальних коштів, а також інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

*Начальник департаменту розвитку загальної середньої,
дошкільної та позашкільної освіти*
В. П. РОМАНЕНКО

Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтва Міністерства освіти і науки України

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 07.06.2001 №440

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

25 червня 2001 р. за №546/5737

Відповідно до Закону України «Про освіту», Постанови Кабінету Міністрів України від 28.04.99 №714 «Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. №1128» та з метою поліпшення якості навчально-методичної літератури, засобів навчання і навчального обладнання, удосконалення проведення їх експертизи НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтва Міністерства освіти і науки України (додається).

2. Департаментам розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти (Романенко В. П.), розвитку професійно-технічної освіти (Томашенко В. В.), вищої освіти (Дмитриченко М. Ф.) здійснити організаційні заходи щодо проведення об'єктивної експертизи навчальної літератури комісіями Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

3. Науково-методичним центрам середньої освіти (Завалевський Ю. І.), професійно-технічної освіти (Судаков Є. М.), вищої освіти (Левківський К. М.), організації розробки і виробництва засобів навчання (Самсонов В. В.):

3.1. Організувати роботу предметних комісій Науково-методичної ради з питань освіти відповідно до затвердженого Порядку.

3.2. У місячний термін розробити типові угоди щодо експертизи та апробації навчальної літератури і засобів навчання та орієнтовний кошторис витрат на її проведення згідно з чинним законодавством.

3.3. Систематично надавати Методично-видавничому центру організації випуску і доставки освітянської літератури (Харламова Т.Б.) інформацію про надання грифів і свідоцтва підручникам і навчальним посібникам.

4. Уважати такими, що втратив чинність, накази Міністерства освіти України від 2.06.97 №170, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 03.09.1997 р. за №382/2186 (із змінами і доповненнями).

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

*Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ*

*ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України
7 червня 2001 р. №440*

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
25 червня 2001 р. за №546/5737*

Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтва Міністерства освіти і науки України

Цей Порядок визначає систему організаційної та науково-методичної роботи Міністерства освіти і науки України щодо оцінки науково-методичного рівня навчальних видань, засобів навчання і навчального обладнання, а також офіційного підтвердження доцільності їх використання у навчально-виховному процесі в навчальних закладах України. Він ґрунтується на положеннях і нормах Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про видавничу справу», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про авторське право і суміжні права» та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність Міністерства освіти і науки України щодо науково-методичного забезпечення системи освіти України.

1. Загальні положення

1.1. Офіційне визнання відповідності навчальної та навчально-методичної літератури, засобів навчання і навчального обладнання вимогам державних стандартів освіти, навчальних планів і програм, інших нормативних документів, що регламентують зміст освіти, реалізується через процедуру надання Міністерством освіти і науки України відповідного Грифа (далі — Гриф). Навчальне обладнання може проходити також сертифікацію ви-

робу, на підставі якої Міністерство освіти і науки України видає Свідоцтво про визнання відповідності педагогічним вимогам (далі — Свідоцтво).

1.2. Гриф Міністерства освіти і науки України надається таким навчальним виданням, засобам навчання і навчальному обладнанню:

1.2.1 навчальним програмам–навчальним виданням, які визначають зміст, обсяг і вимоги до вивчення певного навчального предмета, курсу, дисципліни, розвитку та виховання особистості відповідно до вимог державних стандартів освіти та навчальних планів;

1.2.2 підручникам–навчальним виданням, які систематизовано відтворюють зміст навчального предмета, курсу, дисципліни відповідно до офіційно затвердженої або експериментальної навчальної програми (до підручників належить також буквар);

1.2.3 навчальним посібникам–навчальним виданням, які доповнюють або частково замінюють підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни або окремого їх розділу (до навчальних посібників належать також курси лекцій, зошити-посібники, прописи);

1.2.4 навчально-наочним посібникам–навчальним виданням та виробам, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню і викладанню предмета, курсу, дисципліни, засвоєнню їх змісту, розвитку та вихованню особистості (різновидом навчально-наочних посібників є картографічні посібники, глобуси, атласи, таблиці, плакати, альбоми тощо);

1.2.5 навчально-методичним посібникам–навчальним виданням, які, окрім викладу навчального матеріалу, містять методичні вказівки і рекомендації щодо викладання предмета, курсу, дисципліни або організації самостійної роботи тих, хто навчається, розвитку та виховання особистості;

1.2.6 хрестоматіям–навчальним виданням літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів або їх частин, які є об'єктом вивчення певного навчального предмета, курсу, дисципліни або виховання особистості відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми (різновидом хрестоматії є книги для читання);

1.2.7 практикумам–навчальним виданням, які містять практичні завдання і вправи, що сприяють засвоєнню учнями набутих знань і вмінь, їх систематизації та узагальненню, перевірці якості їх засвоєння (різновидом практикумів є збірники задач і вправ, тестові завдання, збірники текстів диктантів і переказів, інструкції до лабораторних і практичних робіт, робочі зошити, дидактичні матеріали тощо)*;

1.2.8 словникам, енциклопедіям і довідникам для школярів і студентів–навчальним виданням довідкового характеру, які містять упорядкований перелік відомостей про певну галузь знань або мовні одиниці (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття, знаки, імена тощо);

1.2.9 педагогічним програмним засобам–програмній продукції, яка використовується у комп’ютеризованих системах освіти як засіб навчання чи виховання учнів і студентів;

1.2.10 натуральним об’єктам–незміненим або дидактично модифікованим об’єктам природи, що використовуються як засіб навчання *;

1.2.11 навчальним моделям–засобам навчання переважно демонстраційного типу, які спрощено відтворюють об’єкт вивчення, якщо його неможливо або складно демонструвати в натуральному вигляді;

1.2.12 приладам і пристосуванням–технічним пристроям, що як засоби навчання призначені для демонстрації явищ та процесів, вимірювання фізичних величин, регулювання і контролю тощо *;

1.2.13 аудіовізуальним засобам навчання і пристроям-комплексу різноманітних світлотехнічних і звукових посібників та спеціальної апаратури, яка дає змогу відтворювати відповідну інформацію;

1.2.14 обладнанню загального призначення–сукупності матеріальних об’єктів, які формують навчальне середовище, але не використовуються як джерело знань;

1.2.15 приладдю, інструментам, спорядженню, матеріалам, спеціалізованому обладнанню–матеріальним об’єктам, які формують навчальне середовище та сприяють організації навчально-виховного процесу *.

1.3. Міністерство освіти і науки України встановлює два види Грифів:

«Затверджено Міністерством освіти і науки України»;

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

1.4. Гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України» надається за результатами експертизи навчальним програмам і підручникам, засобам навчання з базових предметів і курсів (дисциплін), що пройшли апробацію і визнані як усталені для використання у навчально-виховному процесі. Рішення про надання Грифа «Затверджено Міністерством освіти і науки України» приймає колегія міністерства.

---

*Зазначені видання і засоби навчання можуть використовуватися в навчальному процесі за умови позитивного рішення предметної комісії Науково-методичної ради без відповідного Грифа Міністерства освіти і науки України.

1.5. Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» надається усім іншим видам навчальної і навчально-методичної літератури, засобам навчання і навчальному обладнанню. Рішення про надання Грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» приймають заступники міністра, що відповідають за напрям освіти, якому адресовано навчальне видання або виріб, на підставі висновку предметної комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (далі — Науково-методичної ради) та за підсумками Всеукраїнських конкурсів навчальних програм та підручників.

1.6. Свідоцтво видається Міністерством освіти і науки України на приладдя, інструменти, спорядження, матеріали, спеціалізоване обладнання та обладнання загального призначення, а також інші засоби навчання і шкільне обладнання відповідно до затвердженої форми.

1.7. Текст Грифа або Свідоцтва містить також таку інформацію про призначення навчального видання або виробу: вид навчального видання чи виробу, адресацію використання (тип навчального закладу відповідно до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівня, напрям підготовки або спеціальність). Він зазначається на титульному аркуші під назвою навчального видання (у підзаголовковій інформації), у позарамкових вихідних даних картографічних або табличних виробів та технічному паспорті навчального обладнання. На звороті титульного аркуша (у позарамкових вихідних даних та технічному паспорті) указуються вихідні дані документа, на підставі якого прийнято рішення про надання Грифа (номер протоколу і дата рішення колегії або номер і дата листа міністерства).

1.8. Текст висновку Свідоцтва зазначається на четвертій сторінці обкладинки (палітурки) у вихідних даних допоміжних друкованих виробів, у паспорті (етикетці) приладдя, інструментів, спорядження, матеріалів та спеціалізованого обладнання, обладнання загального призначення. У тексті зазначаються дата та реєстраційний номер видачі Свідоцтва.

1.9. До офіційного переліку навчальної літератури та навчального обладнання, рекомендованого Міністерством освіти і науки України, можуть уноситися лише навчальні видання та вироби, які отримали відповідний Гриф або мають Свідоцтво.

2. Організація експертизи навчальної літератури, засобів навчання та навчального обладнання

2.1. Рішення про надання відповідного Грифа приймається на підставі висновку предметної комісії Науково-методичної ради, яке враховує думку принаймні трьох незалежних експертів щодо

придатності навчальної літератури, засобів навчання чи обладнання для використання в навчально-виховному процесі.

2.2. Для одержання Грифа чи Свідоцтва автор, видавництво або інша установа чи організація, яка здійснюватиме видання книги чи виготовлення виробу, звертається з листом-клопотанням про проведення експертизи до Міністерства освіти і науки України або відповідного науково-методичного центра, на який покладена організація роботи предметних комісій Науково-методичної ради.

2.3. У листі-клопотанні зазначаються: повна назва навчальної книги або виробу, автор (автори), вид та адресація навчального видання чи виробу (кому адресована книга чи засіб навчання, тип навчального закладу відповідно до освітнього чи освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціальність), їх відповідність навчальній програмі із зазначенням предмета чи курсу (дисципліни), для якого призначене видання, дотримання державних і галузевих стандартів на виріб (для засобів навчання і навчального обладнання), джерела фінансування видання навчальної книги чи виготовлення виробу. До листа додаються:

відредагований і повністю підготовлений до видання рукопис (авторський оригінал) або видана книжка, зразок, проектно-технічна документація (технічний опис, технічні умови або паспорт виробу) у 3 примірниках *;

- рецензії на рукопис чи засіб навчання принаймні двох фахівців з відповідями авторів на зроблені зауваження;
- висновок фахового редактора, у якому дається оцінка якості рукопису, його відповідність програмі, чим відрізняється дана навчальна книга від раніше виданих аналогічних підручників, посібників тощо; для засобів навчання та обладнання – висновок виробника про відповідність педагогічним і технічним вимогам;
- виписка з рішення вченої ради вищого навчального закладу з рекомендацією до друку (для видань, що адресуються вищим навчальним закладам);
- відомості про авторів (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, учене звання, місце роботи, посада), постачальника та (або) виробника.

2.4. Після реєстрації поданих матеріалів у відповідному науково-методичному центрі вони надсилаються у тижневий термін до відповідної комісії Науково-методичної ради, яка організовує первинну експертизу рукопису чи виробу.

*На друге і наступні видання можуть бути подані розклеєні книги із змінами та доповненнями.

2.5. Незалежні експерти, що входять до складу експертних груп, дають оцінку відповідності рукопису чи виробу вимогам державних стандартів освіти і програм, відзначають його науковий або технічний рівень виконання, педагогічну доцільність і методичну цінність, складають висновок щодо якості рукопису чи поданого зразка. В окремих випадках комісія може обумовлювати надання Грифа або видачу Свідоцтва після подання оригінал-макета.

2.6. Після одержання рецензій незалежних експертів відповідна комісія Науково-методичної ради протягом одного місяця* на підставі одержаних матеріалів, а також власної експертизи якості поданого рукопису чи зразка виробу, складає висновок щодо доцільності надання їм відповідного Грифа або видачі Свідоцтва.

2.7. Після прийняття комісією рішення щодо поданого рукопису або виробу голова комісії у тижневий строк повертає до відповідного науково-методичного центру розглянуті матеріали разом із випискою з протоколу засідання комісії. У разі прийняття комісією негативного рішення подається вмотивований висновок із зазначенням причин відмови в наданні Грифа. У таких випадках на вимогу замовника може призначатися додаткова незалежна експертиза. Розгляд її матеріалів повторно здійснює комісія Науково-методичної ради під контролем Бюро відповідного відділення. Її рішення є остаточним.

2.8. Процедура надання Грифа і видачі Свідоцтва та організація незалежної експертизи навчального видання, засобів навчання та обладнання здійснюється на договірних засадах згідно з чинним законодавством.

3. Затвердження та скасування Грифа і Свідоцтва

3.1. Залежно від виду навчального видання, засобу навчання чи обладнання висновок комісії Науково-методичної ради затверджується рішенням колегії або підтверджується листом Міністерства освіти і науки України за підписом Міністра або його заступників. Свідоцтво затверджує заступник міністра, що відповідає за напрям галузі освіти, якому адресовано навчальне видання чи обладнання.

3.2. Автор, видавництво або інша установа чи організація, що зверталася з клопотанням про проведення експертизи, у тижневий термін після прийняття відповідного рішення одержують відповідь про надання їх навчальному виданню чи обладнанню відповідного Грифа (видачу Свідоцтва) із зазначенням вихідних даних рішення колегії або листа Міністерства освіти і науки України, а також назви комісії Науково-методичної ради, яка схвалила виріб до виробництва.

---

*В окремих випадках термін експертизи може бути продовжений керівником відділення Науково-методичної ради, до якого належить комісія.

3.3. У разі неякісної редакційної підготовки навчального видання або його поліграфічного виконання, переробки тексту оригіналу, недостовірного перекладу або недосконалого виготовлення виробу з порушенням вимог технічної документації і педагогічних вимог, що призвело до пониження їх наукового і науково-методичного рівня та якості, наданий Гриф чи Свідоцтво можуть бути скасовані.

3.4. Відмова автора, видавця або виробника доопрацювати рукопис чи виріб відповідно до зауважень експертів або висновку комісії дає підстави на скасування наданого раніше Грифа або виданого Свідоцтва.

3.5. Редакція Грифа та висновку Свідоцтва не може самочинно змінюватися видавцем чи виробником, чи автором книги (виробу). У разі спотворення тексту Грифа або висновку Свідоцтва вони скасовуються Міністерством освіти і науки України.

3.6. Порядок скасування наданого Грифа чи виданого Свідоцтва такий самий, як і його надання. Скасування здійснюється за рішенням Міністерства освіти і науки на підставі висновку предметної комісії Науково-методичної ради або бюро відповідного відділення.

3.7. Усі спірні питання щодо надання Грифа і видачі Свідоцтва розглядають бюро відповідних відділень Науково-методичної ради або спеціально створені комісії.

4. Термін дії Грифа і Свідоцтва

4.1. Термін дії наданого Грифа Міністерства освіти і науки України — 5 років з дня прийняття відповідного рішення. Якщо за цей час навчальна книга не видавалася, а засіб навчання й навчального обладнання не виготовлялися, то Міністерство освіти і науки України обов'язково має підтвердити раніше наданий їм Гриф. Термін дії Свідоцтва на обладнання встановлюється для кожного виробу окремо, але не більше 5 років.

4.2. Дія наданого Грифа чи Свідоцтва не поширюється на доповнені перевидання навчальної літератури або змінені (модернізовані) засоби навчання і обладнання, якщо вони здійснюються навіть у термін дії Грифа чи Свідоцтва. У такому разі підготовленому до перевидання рукопису або модернізованому виробу необхідно знову пройти експертизу комісії Науково-методичної ради і підтвердити раніше наданий Гриф чи Свідоцтва.

4.3. Після завершення терміну дії Грифа чи Свідоцтва навчальному виданню чи засобу навчання необхідно пройти нове затвердження з метою встановлення відповідності вимогам державних стандартів освіти, навчальних планів і програм.

*Перший заступник начальника департаменту розвитку
загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти
Міністерства освіти і науки України
Я. П. КОРНІЄНКО*

Правила проведення туристських походів, експедицій та екскурсій з учнівською і студентською молоддю України

*ЗАТВЕРДЖЕНІ
Наказом Міністерства освіти України
від 03.03.93 р. за №52*

I. Загальні положення

1.1. Дані Правила визначають порядок проведення туристських походів, експедицій та екскурсій з учнівською молоддю, що організуються навчально-виховними закладами освіти України.

Дія Правил поширюється на групи студентів, для яких заклад освіти виступає як організація, що проводить подорож.

1.2. Туристські походи, експедиції та екскурсії (надалі — подорожі) здійснюються групами учнівської і студентської молоді з певною метою за заздалегідь розробленими маршрутами і з використанням різноманітних способів пересування.

Туристський похід — це проходження групою туристів маршруту з метою виконання спортивно-туристських нормативів, пізнання, всебічного розвитку, змістовного відпочинку, виконання краєзнавчої та суспільно корисної праці під час подорожі.

Туристські походи проводяться з таких видів туризму: пішого, лижного, гірського, водного, велосипедного, спелео, автомо. Можливе проведення комбінованих походів, які включають у себе елементи різних видів туризму, а також походів із використанням нетрадиційних засобів пересування — на конях, соbach чи оленячих запрягах, підводні тощо.

Експедиція — це вивчення групою туристів з певною метою маршруту, території, полігону, одного чи кількох об'єктів з використанням будь-яких засобів пересування. Залежно від мети та напрямку роботи експедиції можуть бути спортивні, краєзнавчі, наукові тощо.

Екскурсія (туристсько-екскурсійна поїздка) — це групове відвідання одного чи кількох екскурсійних об'єктів (географічних, історичних, культурних, народногосподарських тощо) у навчально-пізнавальних, виховних та оздоровчих цілях.

1.3. Залежно від протяжності, тривалості і складності туристичні походи поділяються на походи I–V категорій складності, і також некатегорійні (ступеневі та інші походи), що мають протяжність або тривалість меншу, ніж встановлено для категорійних походів.

Категорії складності визначаються відповідно до переліку класифікованих туристських маршрутів, перевалів і печер.

Категорії складності маршрутів, що не входять до діючого переліку, визначаються маршрутно-кваліфікаційними комісіями (МКК).

Тривалість активної частини походів може бути збільшена у півтора раза порівняно з вказаною у Додатку №1 при збільшенні протяжності маршруту або проведенні додаткової краєзнавчої роботи.

Ділянки маршрутів туристських експедицій, на яких використовуються активні способи пересування, розглядаються як походи відповідного ступеня або категорії складності. Керівники, заступники керівників, учасники таких експедицій повинні мати відповідний туристський досвід. Оформлення документів і випуск групи на маршрут здійснюються на тих самих умовах, що й туристичний похід такої ж складності.

Керівництво та участь у ступеневих і категорійних походах дають підставу для присвоєння юнацьких спортивних розрядів й звання «Майстер спорту».

1.4. Туристська група для проведення ступеневих і категорійних походів, експедицій з активними способами пересування повинна обов'язково мати позитивні висновки маршрутно-кваліфікаційної комісії органу (закладу) освіти (МКК освіти).

1.5. Для проведення багатоденних екскурсій туристська група повинна мати письмову згоду закладу, організації, що приймає групу, або путівку екскурсійного закладу. Погодження з МКК освіти для проведення екскурсій та екскурсійних поїздок не потрібне.

1.6. Адміністрація закладу, організації, а також члени МКК, які дали позитивну оцінку можливості проведення групою заявленої подорожі, не несуть відповідальності за подію, що сталася в групі внаслідок неправильних дій керівника або учасників подорожі.

1.7. Інші документи, що регламентують проведення туристичних подорожей з учнівською молоддю України, не повинні суперечити даним Правилам.

II. Права та обов'язки адміністрації організації, що проводить туристську подорож

2.1. Адміністрації закладів освіти та інших організацій здійснюють випуск туристських груп у походи, експедиції та екскурсії самостійно без погодження з органами державного управління освітою.

2.2. Адміністрація зобов'язана:

- видати наказ про проведення подорожі (для ступеневих і категорійних походів, а також експедицій з активними спосо-

бами пересування після позитивних висновків МКК освіти), призначити керівника та заступника (помічника), затвердити персональний склад учасників, які мають медичний допуск, маршрут, терміни та кошторис подорожі; ознайомити керівника та заступника (помічника) керівника подорожі з їхніми обов'язками згідно з даними Правилами, про що вони розписуються в журналі з техніки безпеки; видати керівнику необхідні документи, підписані і завірені печаткою: наказ про проведення подорожі, маршрутний лист — для некатегорійних походів, маршрутну книжку для категорійних походів і відповідних експедицій, екскурсійну путівку для екскурсій; посвідчення про відрядження керівника та його заступника; при проведенні ступеневих і категорійних походів, експедицій з активними способами пересування контролювати відправку групою повідомлення у відповідну КРС чи КРЗ не пізніше ніж за 10 днів до виїзду групи на маршрут;

- вести контроль за дотриманням групою термінів проходження маршруту;
- у випадку порушення групою контрольних строків проходження маршруту терміново встановити зв'язок з територіальними органами освіти, КРС або КРЗ для з'ясування місцезнаходження групи та надання їй необхідної допомоги;
- після завершення подорожі заслухати повідомлення керівників на педагогічній раді (зборах трудового колективу), затвердити фінансовий звіт, розмістити кращі матеріали, зібрані в поході, в навчальних кабінетах, музеях, на виставках, представити учасників туристсько-спортивних подорожей до присвоєння їм спортивних розрядів; результати діяльності керівників врахувати при атестації і заохоченні.

III. Вимоги до учасників, складу груп і керівників туристських подорожей

3.1. Групи учасників подорожей формуються з учнів, студентів, які об'єднуються на добровільних засадах спільними інтересами, мають необхідний досвід і здійснюють підготовку запланованої подорожі.

3.2. Основні вимоги до учасників і керівників подорожей, а також до складу груп наведені в Додатках 1-2.

Учасники та керівники комбінованих походів, що включають ділянки маршруту з різних видів туризму, повинні мати відповідний досвід у відповідних видах туризму.

3.3. Учасники та керівники походів, що проводяться в міжсезоння, повинні мати відповідний досвід щодо участі (керівництва) в походах, здійснюваних у міжсезоння, або в походах тієї ж самої категорії складності, здійснюваних у звичайних умовах.

3.4. Учасники походів II–V категорій складності можуть мати досвід щодо участі у будь-якому виді туризму на одну категорію складності нижче від заявленого і при цьому повинні мати досвід у подоланні перешкод, характерних для походу на одну категорію складності нижче заявленого в тому ж виді туризму.

3.5. Керівники походів II–V категорій складності повинні мати досвід щодо участі в поході тієї ж категорії складності з того ж виду туризму, а також досвід керівництва походом на одну категорію складності нижче з того ж виду туризму і при цьому повинні мати досвід участі або керівництва у подоланні перешкод, характерних для даного походу.

3.6. У походах, екскурсіях та експедиціях, що проводяться з учнями й студентами, мусить брати участь заступник керівника віком не молодший 18 років.

Досвід заступника керівника повинен відповідати вимогам, які ставляться до досвіду учасників. Керівник і заступник керівника повинні мати знання і навички з надання першої долікарської допомоги.

3.7. На розсуд адміністрації закладу, яка проводить походи I ступеня складності, одноденні екскурсії, експедиції, за згодою керівника групи, виходячи з кількісного складу групи, забезпечення безпеки учасників, замість заступника керівника може бути призначений помічник керівника з числа старших гуртківців, який має досвід участі в таких самих подорожах.

3.8. Для учасників, які отримали теоретичну та практичну підготовку протягом не менше одного року занять в туристсько-краєзнавчих гуртках, віковий ценз для участі в категорійних походах може бути знижений на один рік за наявності медичного дозволу.

3.9. Діти, молодші за вказаний вік, можуть брати участь по ході разом із батьками чи особами, які їх замінюють, або іншими особами, котрі несуть відповідальність за їх життя та здоров'я. Довідка про залік походу цим дітям не видається.

3.10. Якщо більше 30% учасників походу молодші за відповідний вік, керівник повинен мати досвід керівництва походом на одну категорію складності вище того, що планується.

3.11. У походах III–V категорій складності (к. с.) одну третину членів групи можуть складати туристи з досвідом участі в походах на дві категорії складності нижче, в походах II к. с. — з досвідом участі в некатегорійних походах. При цьому дві третини учасників повинні мати відповідний досвід і вік.

3.12. У походах вище III к. с. при можливому розподілі групи на екіпажі, штурмові групи, палатки в лижних походах і т. д., в кожній підгрупі повинен бути учасник не молодший за 18 років, який має відповідний туристський досвід.

3.13. Учасники та керівники некатегорійних походів та експедицій з активними способами пересування, що включають елементи категорійних походів, а також категорійних походів, що включають елементи більш високих категорійних походів, повинні відповідати вимогам, поставленим до учасників і керівників походів тієї ж категорії складності, елементи яких включені в дану подорож.

3.14. При проведенні подорожі група повинна мати знаряддя для організації індивідуальної та групової страховки.

3.15. Всі учасники категорійних походів з усіх видів туризму повинні вміти плавати.

3.16. Кількісний склад туристської групи визначається керівником спільно з адміністрацією організації, яка проводить похід, з урахуванням умов складності походу, а також вимог даних Правил. Кількісний склад екскурсійної групи визначається туристським екскурсійним закладом, який проводить планові екскурсійні маршрути, та кількістю сидячих місць в автобусі, з урахуванням вимог даних Правил.

3.17. У піших походах можуть брати участь туристи з досвідом участі в гірських і лижних походах на одну категорію складності нижче категорії запланованого походу.

3.18. Учасники походів, в яких передбачаються переходи через класифіковані перевали, повинні мати досвід проходження (керівник — досвід керівництва при проходженні) двох перевалів на одну півкатегорію складності нижче максимальної для даного походу. Керівник, крім того, повинен мати досвід проходження двох перевалів тієї ж категорії складності.

Одну третину членів групи в походах, які передбачають проходження перевалів II-A к. с, можуть складати туристи з досвідом проходження перевалів I-A к. с, а перевалів I-B к. с. — без досвіду проходження перевалів.

У гірських походах I–III к. с. можуть брати участь альпіністи, які мають третій спортивний розряд, у походах IV к. с. — другий спортивний розряд, в походах V к. с. — перший спортивний розряд.

3.19. Учасники водних походів I–III к. с. повинні мати відповідний досвід походів у будь-якому класі суден, а починаючи з IV к. с. — у тому ж класі суден або на байдарках.

У разі наявності в групі декількох класів суден на кожному з них повинен знаходитись учасник з досвідом участі в тому ж класі і не більше, ніж на категорію складності нижче того, що планується.

3.20. Керівники водних походів повинні мати досвід участі і керівництва в тих же класах суден, а в авто- і мотопоходах — на тих же транспортних засобах.

3.21. Всі учасники лижних походів II–IV к. с. повинні мати досвід організації ночівель у зимових умовах (досвід «холодних» ночівель) і вміти надати долікарську допомогу при простудних захворюваннях та обмороженнях.

3.22. Для участі в спелеопоходах I к. с.

- в горизонтальних необводнених печерах допускаються учасники з 13 років;
- у вертикальних печерах — з 14 років;
- у спелеопоходах II к. с. в горизонтальних печерах — з 14 років, у вертикальних — з 15 років;
- в спелеопоходах III к. с. в горизонтальних печерах — з 15 років, у вертикальних — з 16 років.

Проходження з учнями печер, в яких передбачається застосування апаратів автономного дихання, забороняється.

Тимчасовий поділ туристської групи учнів, які здійснюють спелеопохід будь-якої категорії складності, на підгрупи допускається тільки при роботі в одній печері, в цьому випадку кожна підгрупа повніша мати керівника, комплект життєзабезпечення, розрахований на непередбачені обставини в печері не менше, ніж на 2 доби. При проходженні вертикальних печер II к. с. та горизонтальних печер III к. с. в групі має бути не менше одного керівника на чотирьох учасників. Учасники спелеопоходів повинні мати досвід проходження (керівник — досвід керівництва при проходженні) печер на одну категорію складності нижче максимальної для даного походу. Керівник, крім того, повинен мати досвід проходження печер тієї самої категорії складності. Одну третину членів групи в спелеопоходах, які передбачають проходження печер III к. с, можуть складати туристи з досвідом проходження печер I к. с, а печер II к. с. — без досвіду проходження печер.

3.23. У мотоциклетних походах одну третину учасників групи можуть складати туристи з досвідом участі в автомобільних походах не менш, ніж на одну категорію складності вище тієї, що планується, а в автомобільних походах — з досвідом участі у мотоциклетних походах не більш як на одну категорію складності нижче. В групі повинен бути як мінімум один змінний водій. Авто- і мотопоходи зараховуються тільки водіям і змінним водіям (не більше одного на транспортний засіб).

IV. Обов'язки і права керівника та заступника керівника подорожі

4.1. Керівник і заступник керівника подорожі з учнівською і студентською молоддю призначаються організацією, що проводить подорож. Керівником і заступником керівника туристської

подорожі може бути особа, яка відповідає вимогам, указаним у розділі III даних Правил.

Якщо у туристському поході чи експедиції беруть участь три або більше туристських груп із загальною кількістю не менше 30 учнів (для походів II–IV категорій складності — не менше 20) і їх маршрути і графіки руху в цілому збігаються, то можливе покладання загального керівництва цими групами на спеціально призначеного старшого керівника.

4.2. Керівник, його заступник, а також старший керівник несуть відповідно до чинного законодавства відповідальність за життя, здоров'я учнів та безпеку проведення подорожі, а також за виконання плану заходів, правил протипожежної безпеки, зміст оздоровчої, виховної і пізнавальної роботи, охорону природи, пам'яток історії і культури.

4.3. При підготовці туристських походів та експедицій з активними способами пересування керівник подорожі зобов'язаний:

- ознайомити учасників подорожі з Правилами проведення туристських походів, експедицій та екскурсій з учнівською молоддю України;
- забезпечити підбір членів групи за їх туристською кваліфікацією, фізичною та технічною підготовкою;
- організувати всебічну підготовку учасників подорожі, перевірити наявність необхідних знань і навичок, уміння плавати, надавати долікарську допомогу;
- ознайомитися з районом подорожі по звітах інших груп;
- одержати консультації по маршруту в МКК;
- ознайомити учасників з їх правами та обов'язками;
- підготувати картографічний матеріал, розробити план і графік подорожі, визначити контрольні пункти і термін проходження маршруту, заходи з техніки безпеки, ознайомити з цими матеріалами учасників подорожі;
- розробити план краєзнавчої, природоохоронної роботи та інших заходів, що проводяться туристською групою на маршруті;
- своєчасно оформити і подати у відповідну МКК документи на подорож;
- не пізніше, ніж за 10 днів до виїзду на місце початку походу виправити у відповідну контрольню-рятувальну службу (КРС) чи контрольню-рятувальний загін (КРЗ) повідомлення встановленого зразка, завірене МКК. Якщо маршрут проходить по території, що обслуговується кількома КРС, повідомлення повинно бути надіслане в кожну з них. Якщо активна частина походу починається в населеному пункті, де розміщена КРС

чи КРЗ, то необхідне особисте прибуття сюди керівника або групи;

- у разі необхідності змінити маршрут, склад групи або запис у маршрутній книжці до вирушання групи в подорож погодити ці зміни з адміністрацією закладу і МКК, яка зробила позитивний висновок щодо проведення подорожі, та повідомити про це КРС чи КРЗ, які зареєстрували групу;
- у разі необхідності зміни терміну подорожі та чисельного складу групи після вирушання в подорож повідомити про це: адміністрацію закладу, що здійснює подорож; МКК, яка дала позитивну оцінку можливості здійснення походу; КРС або КРЗ, які зареєстрували групу;
- організувати підбір і підготовку необхідного спорядження, продуктів харчування, з'ясувати можливості поповнення запасів продуктів на маршруті, скласти кошторис витрат;
- вивчити складні ділянки маршруту, намітити способи їх подолання;
- провести збори батьків учасників подорожі.

4.4. Під час туристичних походів та експедицій з активними способами пересування керівнику подорожі необхідно:

- дотримуватися затвердженого маршруту і плану роботи групи в подорожі;
- повідомляти телеграмою на адресу закладу, що проводить подорож, МКК, КРС або КРЗ про проходження групою контрольних пунктів і про початок та закінчення подорожі;
- виконувати вказівки і рекомендації МКК, КРС, КРЗ;
- вживати необхідних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки учасників подорожі, аж до зміни маршруту, або припинення подорожі у зв'язку з появою небезпечних природних явищ та інших обставин, а також у разі необхідності надати допомогу потерпілому. При цьому ускладнення маршруту допускається в крайніх випадках і не дає підстави для зарахування більш високої категорії складності походу;
- не допускати поділу групи, відставання від групи, а також від'їзду окремих членів групи без супроводу дорослих;
- в разі нещасного випадку повідомити про це організацію, яка проводить подорож, КРС або КРЗ, медичний заклад;
- організувати у разі необхідності оперативну допомогу іншій групі, яка перебуває в даному районі і потребує допомоги.

4.5. Після закінчення походу керівник та його заступник спільно з учасниками в обумовлені строки оформляють звіт про похід і подають його в МКК та організацію, що його проводить, а після позитивної оцінки про залік походу оформляє довідку на кожного члена групи про здійснення походу.

4.6. Керівник подорожі має право:

- у разі необхідності й при наявності в групі не менше двох заступників керівника, передавати керівництво групою своєму заступнику, який відповідає вимогам, що ставляться до керівника такої подорожі, за умови, що в наказі на проведення подорожі обумовлено, кому може передаватися керівництво в екстремальних ситуаціях. Якщо заступник керівника один — передача керівництва не допускається, про передачу керівництва при першій можливості керівник повинен повідомити в організацію, яка проводить подорож;
- звертатися у вищі відомчі і туристичні установи у разі незгоди з результатами розбору його дій в подорожі організацією, яка проводить подорож;
- враховуючи фізичний, технічний, моральний стан групи або окремих учасників, припинити подорож і зняти групу з маршруту.

VI. Оформлення маршрутної документації на проведення туристичних походів та експедицій

6.1. Документом на проведення походів I–V к. с. та некатегорійних походів, які включають елементи походів II–V к. с. є Маршрутна книжка встановленого зразка. Документом на проведення некатегорійних походів є маршрутний лист встановленого зразка.

6.2. Маршрутні книжки, маршрутні листи (для подорожей тривалістю більше чотирьох днів) та довідки про залік здійснених походів видаються туристськими маршрутно-кваліфікаційними комісіями освіти (МКК освіти), діяльність яких регламентується спеціальним Положенням.

Маршрутні листи для здійснення некатегорійних походів тривалістю до чотирьох днів видаються організаціями, які проводять подорож.

6.3. Документи на похід (маршрутна книжка та її копія, довідки про досвід учасників та керівника, картографічний матеріал та інші документи, необхідні для розглядання маршруту) подаються в МКК освіти з відповідними повноваженнями не пізніше, ніж: I–III к. с. — за 15 діб до початку походу; I–III к. с. — за 30 діб; IV–V — за 45 діб.

6.4. Якщо МКК освіти району, міста, області не мають відповідних повноважень, документи з попереднім висновком МКК освіти (районної, міської, обласної), надсилаються до тієї МКК, що має відповідні повноваження (в обласну, центральну); I к. с. — за 30 діб; I–III к. с. — за 45 діб; IV–V к. с. — за три місяці.

6.5. При позитивному рішенні МКК про можливість здійснення групою заявленого походу маршрутна книжка та бланк повідом-

лення у контрольно-рятувальну службу (КРС) завіряються підписом голови (заступника) МКК і штампом МКК. При необхідності в Маршрутну книжку вносяться особливі вказівки і рекомендації групи, місце реєстрації групи перед виходом на маршрут у відповідній контрольно-рятувальній службі або загоні. Документи з рішенням МКК надсилаються в організацію, яка проводить подорож.

6.6. Всі вказівки та рекомендації МКК, занесені в маршрутну книжку, є обов'язковими для виконання.

Керівник групи та адміністрація, яка проводить похід, не мають права без відома МКК вносити зміни в маршрутні документи.

6.7. Особи, які порушили вимоги цих Правил, несуть відповідальність, встановлену діючим законодавством і пунктом 4.2 даних Правил. Крім того, за порушення Правил туристсько-спортивні союзи, федерації туризму за поданням організації, що проводить похід, можуть застосувати до порушників такі заходи, як:

- незарахування участі (керівництва) в поході;
- часткова або повна дискваліфікація—позбавлення спортивних розрядів і звань;
- заборона участі, керівництва в походах відповідної категорії складності на відповідний термін;
- заборона керівництва походами з учнями;
- скасування заліку всіх або певної кількості раніше здійснених походів.

Додаток 1

Нормативи туристичних походів

Вид туризму та характеристика походів	Категорії складності					Ступені складності		
	I	II	III	IV	V	1	2	3
Тривалість походів у днях (не менше)*	6	8	10	18	16	3-4	4-6	6-8
Протяжність походів у кілометрах (не менше)								
пішохідних	130	160	190	220	250	30	50	75
лижних	130	160	200	250	300	30	50	75
гірських**	100	120	140	150	160	25	50	60
водних (на гребних суднах і плотах)	150	160	170	180	190	25	40	60
велосипедних	250	400	600	800	1100	50	80	120

на мотоциклах	1000	1500	2000	2500	3000	—	—	—
на автомобілях	1500	2000	2500	3000	3500	—	—	—
спелеотуризм (кількість печер)	5	4	1-2	1-2	1	3-4	3-2	1

Додаткові умови викладені в п. 1.3.

** Для ступеневих походів — пішохідні в горах.

Додаток 2

Вимоги до досвіду і віку учасників, керівників, заступників керівників некатегорійних походів, експедицій, екскурсій та кількісного складу туристської групи

Вид заходу	Досвід керівника, заступника керівника	Кількісний склад групи		Мінімальний вік, років	
		учасник	керівник, заступник	учасник	керівник, заступник
Некатегорійні походи:					
1-денний похід	Участь в походах	6–30	1+2	7	18
2-3-денний	Участь у 3-денному поході	6–15	1+1	8	18
багатоденний	Керівництво 3-денним походом	6–15	1+1	10	18
Експедиція без активного способу	Керівництво екскурсіями або п/к походами	6–25	1+1	10	18
Екскурсії	Участь в екскурсії	10–30	1+2	6	18

УЗГОДЖЕНО

*Національний науково-дослідний інститут охорони праці
26 липня 1999 р. №144*

ЗАТВЕРДЖЕНО

*наказ Міністерства освіти України
13 грудня 1999 р. №462*

Правила безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах

(витяг)

I. Галузь застосування

Правила безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту (далі — Правила) поширюються на всіх учасників навчально-виховного процесу під час організації та проведення занять з фізичної культури і спорту (на уроках, у гуртках фізичної культури, спортивних секціях, групах загальної фізичної підготовки) в загальноосвітніх навчальних закладах системи освіти України (далі — навчальних закладах) незалежно від форм власності.

Нормативний акт установлює вимоги безпеки, які є обов'язковими для виконання керівними, медичними працівниками, вчителями фізичної культури та особами, які проводять фізкультурно-масову, спортивну, оздоровчу роботу під час навчання і відпочинку в навчальних та позашкільних закладах, установах освіти, в оздоровчих таборах тощо.

З уведенням у дію цих Правил вважати такими, що не застосовуються на території України НАОП 9.2.30-1.08-72 «Правила безпеки занять по физической культуре и спорту в общеобразовательных школах системы Министерства просвещения СССР», затверджені Міністерством освіти СРСР у 1972 р.

III. Загальні положення

3.1. Заняття з фізичної культури і спорту в навчальних закладах проводяться відповідно до програм з фізичної культури, затверджених Міністерством освіти України.

Уроки, заняття в гуртках, секціях повинні проводитися тільки вчителем фізичної культури або особами, які мають належну освіту та кваліфікацію.

3.2. Дозвіл на введення в експлуатацію спортивних споруд та проведення занять з фізкультури і спорту під час прийому нав-

чального закладу до нового навчального року дає комісія, створена відповідно до рішення виконкому рай(міськ)ради, у складі представників виконкому рай(міськ)ради (голова), районного (міського) відділу освіти, місцевих (районних) органів Держнаглядохоронпраці, пожежного нагляду, районної (міської) санепідемслужби та представника профспілки галузі.

3.3. Переобладнання спортивних споруд та установка додаткового обладнання дозволяється тільки за узгодженням з представниками організацій, зазначених у п. 3.2.

3.4. Відповідно до Положення про організацію охорони праці і порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах до занять з фізкультури і спорту допускаються учні, які пройшли медичний огляд і не мають протипоказань щодо стану здоров'я.

Керівництво організацією лікарського контролю за етапом здоров'я учнів, які займаються фізичною культурою і спортом у навчальних закладах, здійснюють органи охорони здоров'я відповідно до чинних нормативних документів та Інструкції про роботу медичного персоналу загальноосвітніх шкіл, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР і Міністерства освіти СРСР від 14.09.76 №885/143. Медичне обслуговування учнів виконують спеціально закріплені за навчальним закладом лікарі та інший медичний персонал районного територіального медичного об'єднання.

Висновок про стан здоров'я та всі лікарські вказівки щодо допустимого навантаження для кожного учня, записані в лікарсько-контрольній карті, медперсонал доводить до відома вчителя фізичної культури або особи, яка проводить заняття з фізкультури і спорту. На підставі даних про стан здоров'я і фізичного розвитку учнів розподіляють для занять фізичними вправами на основну, підготовчу і спеціальну медичну групи.

3.5. Під час проведення занять з фізичної культури і спорту як на уроках, так і в позаурочний час учні користуються спеціальним спортивним одягом (спортивний костюм) та спортивним взуттям, що визначаються правилами проведення змагань з окремих видів спорту. Проводити заняття без спортивного одягу і спортивного взуття не дозволяється.

3.6. У спортивних спорудах слід мати аптечку (на відкритих спортивних майданчиках—переносну аптечку) з набором медикаментів, перев'язувальних засобів і приладь відповідно до Додатка 1 та інструкцію щодо надання першої долікарської допомоги у разі травм та пошкоджень.

3.7. Під час проведення спортивних змагань в навчальних закладах (шкільних, регіональних, республіканській) слід проводити заходи щодо забезпечення безпеки їх учасників відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.98 №2025 «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових культурно-видовищних заходів».

IV. Вимоги безпеки до місць проведення навчального процесу

4.1. Вимоги до спортивних споруд (спортивних залів).

4.1.1. Приміщення спортивних залів, розміщення в них обладнання повинні задовольняти вимогам будівельних норм: ДБНВ.2.2-3-97 «Будинки і споруди навчальних закладів», ДБН 360-92 «Містобудування, планування міських і сільських поселень», ВСН 46-86 «Спортивные и физкультурно-оздоровительные сооружения. Нормы проектирования», Санітарних норм і правил: ДСанПіН 5.2.2.008-98 «Санітарні правила і норми устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу», СП 1567-76.

«Санитарные правила устройства и содержания мест занятий по физической культуре и спорту», «Типовые правила эксплуатации спортивных залов при проведении учебно-тренировочных занятий», а також ДНАОП 0.00-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів», Правил влаштування електроустановок (ПВЕ) і НАПБ В.01.050-98/920 «Правила пожежної безпеки для закладів, установ та організацій системи освіти України».

4.1.2. Відповідно до ДСанПіН 5.5.2.008-98 «Санітарні правила і норми устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу» кількість місць у спортивному залі під час проведення занять слід встановлювати з розрахунку 2,8 м² на одного учня. Заповнювати зал понад установлену норму не дозволяється.

За умови влаштування в навчальному закладі тільки одного фізкультурно-спортивного залу його розміри приймаються не менш як 24x12 м незалежно від кількості учнів.

4.1.3. Підлоги спортивних залів повинні бути пружними, без щілин і застругів, мати рівну, горизонтальну й неслизьку поверхню.

Матеріали, що використовуються для обладнання і оздоблення спортивних залів, повинні відповідати вимогам чинних документів, узгоджених з Міністерством охорони здоров'я України.

Підлоги не повинні деформуватися від миття і до початку занять мають бути сухими й чистими.

4.1.4. Дозволяється в підлозі спортивного залу обладнувати місце приземлення після стрибків і зіскоків.

4.1.5. Стіни спортивних залів повинні бути рівними, гладенькими, пофарбованими в світлі тони на всю висоту панелей фарбами, що дають змогу легко виконувати вологе прибирання приміщення.

Пофарбування має бути стійким проти ударів м'яча, не обсіпається і не брудниться у разі доторкування до стін.

Стеля залу повинна мати пофарбування, що не обсіпається, стійке проти ударів м'яча.

4.1.6. На вікнах спортивних залів і на світильниках слід установлювати захисну огорожу від ударів м'яча; вікна повинні мати ґранюги, що можна відчинити з підлоги.

4.1.7. Приміщення горища спортивного залу потрібно утримувати в чистоті і замикати на замок. Ключі від приміщень горища повинні зберігатися в певному місці, доступному для одержання їх у будь-який час доби. У приміщеннях горища не дозволяється влаштовувати склади спортивного інвентарю та навчального обладнання.

4.1.8. Освітленість спортивного залу має відповідати вимогам СНиП I-4-79 «Естественное и искусственное освещение» та СП 1567-7 «Санитарные правила устройства содержания мест занятий по физической культуре и спорту».

4.1.9. Коефіцієнт природної освітленості спортивних залів, який показує, у скільки разів освітленість у приміщенні менше освітленості ззовні будівлі, повинен бути не нижчим за 1,5%.

4.1.10. Штучне освітлення закритих спортивних споруд має відповідати вимогам СНиП II-4-79 «Естественное и искусственное освещение», що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Норми штучної освітленості в закритих спортивних спорудах під час занять з фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах

Найменування виду спорту	Освітленість найменша, лк	Площина і зона, в яких нормується освітленість	Примітка
1	2	3	4
Баскетбол, волейбол, гандбол (ручний м'яч), футбол:	200	Горизонтальна на рівні підлоги	Потрібно передбачити захист світильників від ударів м'яча.
а) при люмінесцентних лампах	75	Вертикальна на висоті від підлоги до 2 м	

б) при лампах розжарювання	100	Горизонтальна на рівні підлоги	Вертикальна освітленість — на площині, що проходить через поздовжню вісь залу з обох його боків
	50	Вертикальна на висоті від підлоги до 2 м	
Гімнастика спортивна і художня, боротьба, легка атлетика:			
а) при люмінесцентних лампах	150	Горизонтальна на рівні підлоги, килима, помосту	
б) при лампах розжарювання	100		
Навчальні заняття з фізичної культури в закладі:			
а) при люмінесцентних лампах	200	Горизонтальна на поверхні підлоги	
	75	Вертикальна на висоті від підлоги до 2 м	
б) при лампах розжарювання	100	Горизонтальна на поверхні підлоги	
	50	Вертикальна на висоті від підлоги до 2 м	

4.1.11. Як джерело світла для залів треба використовувати або люмінесцентні світильники типу стельових плафонів, що мають безшумні пускорегулювальні апарати, або світильники з лампами розжарювання повністю відбитого чи переважно відбитого світлорозподілу; при цьому застосовувати світильники із захисними кутами менше як 30° не дозволяється.

4.1.12. Вентиляція спортивних споруд повинна здійснюватися природним наскрізним способом провітрювання залу через вікна й фрамуги, а також за допомогою спеціальних вентиляційних припливно-витяжних пристроїв.

4.1.13. Вентиляція та опалення повинні забезпечувати повітрообмін під час занять фізкультурою 80 м³/год на одну людину і температуру повітря не нижчу за 15°С відповідно до ДСанПіН 5.5.2.008-98 «Державні санітарні правила і норми устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу».

4.1.14. Електрична мережа, що забезпечує спортивний зал електроенергією, повинна бути обладнана рубильниками або двополюсними вимикачами відповідно до ДНАОП 0.00-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів».

Рубильники повинні встановлюватися поза приміщенням — у коридорі, на сходовій площадці тощо.

На всіх штепсельних розетках мають бути встановлені запобіжні заглушки і зроблені написи про величину напруги.

4.1.15. Відповідно до ДСанПіН 5.5.2.008-98 «Державні санітарні норми і правила устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організації навчально-виховного процесу» температура в роздягальнях для дітей повинна бути не нижча за 18—20°C; у душових — 25°C.

4.1.16. У приміщеннях основних спортивних споруд на видному місці повинен бути розміщений план евакуації учнів на випадок пожежі згідно з НАПБ В.01.050-98/920 «Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України». У ньому має передбачатись виведення дітей з території та усіх приміщень і місць проведення занять з фізкультури і спорту, в тому числі з усіх допоміжних приміщень.

4.1.17. Двері евакуаційних виходів у спортивних залах дозволяється замикати тільки зсередини за допомогою засувок, крічків або засувів, що легко відкриваються. Не дозволяється забивати наглухо або захаращувати двері запасних виходів із спортивного залу.

4.1.18. Відповідно до НАПБ В.01.050-98/920 «Правила пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти України» спортивний зал у прилеглих до нього рекреаціях має бути обладнаний пінними або порошковими вогнегасниками у кількості не менше двох на приміщення.

4.2. Вимоги до відкритих спортивних майданчиків.

4.2.1. Відкриті спортивні майданчики повинні бути розміщені в спортивній зоні на відстані не меншій як 25 м від навчальних та навчально-допоміжних приміщень і відповідати вимогам ВСН 46-86 «Спортивные и физкультурно-оздоровительные сооружения. Нормы проектирования», СП 1567-76 «Санитарные правила устройства и содержания мест занятий по физической культуре и спорту» та ДБН В 2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів».

4.2.2. Майданчики для рухливих ігор повинні бути встановлених розмірів, які визначаються правилами проведення змагань з різних видів спорту, затвердженими національними федераціями.

4.2.3. Відповідно до СП 1567-76 «Санитарные правила устройства и содержания мест занятий по физической культуре и спорту» відкриті майданчики повинні мати покриття із рівною і неслизькою поверхнею, яка не має механічних включень, що приводять до травмування.

4.2.4. Майданчики не можна огороджувати канавами, влаштовувати дерев'яні або цегляні бровки. Не менше ніж на 2 м від майданчика не повинно бути дерев, стовпів, парканів та інших предметів, що можуть спричинити травму.

4.2.5. Бігові доріжки повинні бути спеціально обладнані, не мати бугрів, ям, слизького ґрунту. Доріжка повинна продовжуватися не менше як на 15 м за фінішну позначку.

4.2.6. Ями для стрибків мають бути заповнені піском, розпушеним на глибину 20—40 см. Пісок повинен бути чистим, розрівняним. Перед кожним стрибком пісок слід розрихлювати і вирівнювати.

4.2.7. Метання спортивних приладів (диск, м'яч, граната, молот) має проводитися за дотриманням заходів безпеки, які унеможливають попадання приладів за межі майданчика. Довжини секторів для приземлення спортивних приладів повинні бути не менше як 60 м.

4.2.8. Місце проведення занять з лижної підготовки — профіль схилів, рельєф місцевості, дистанцію та умови проведення треба вибирати відповідно до вікових особливостей і фізичної підготовленості учнів.

4.2.9. Навчальний майданчик для початкового навчання катання на лижах повинен бути захищений від вітру, мати ухил не більший як 0,015.

Розмір майданчика вибирають з таким розрахунком, щоб постійна дистанція між лижниками була не менша ніж 10 м.

4.2.10. Навчальний і тренувальний схил повинен мати ущільнений сніг без будь-яких схованих під ним каменів, пеньків, дерев, глибоких ям і вибоїн, що утворюють трампліни. Схил не повинен мати обледенінь та оголених ділянок землі.

4.2.11. Освітленість відкритих спортивних майданчиків згідно зі СНиП II-4-79 «Естественное и искусственное освещение» має відповідати показникам, наведеним у таблиці 2.

Таблиця 2

Норми освітленості на відкритих спортивних майданчиках за СНиП II-4-79 «Естественное и искусственное освещение»

Вид спорту	Найменша освітленість (загальна), лк	Площина і зона, в яких нормується освітленість	Примітка
Баскет, волейбол, гандбол 7х7 Гімнастика спортивна й художня, боротьба	50 30 30	Горизонтальна—на поверхні майданчика. Вертикальна—на висоті від 1 до 5 м від поверхні майданчика Горизонтальна на поверхні майданчика	Вертикальна освітленість повинна бути забезпечена на площині, яка проходить через поздовжню вісь майданчика з обох боків

Легка атлетика:			
а) стрибки в довжину	50	Горизонтальна на поверхні ями і на відстані не менш ніж за 20 м до ями на доріжці	
б) стрибки у висоту	50	Горизонтальна в зоні відштовхування і приземлення	
в) штовхання ядра	30	Горизонтальна на поверхні всередині кільця й сектора	
г) метання гранати, диска, м'яча	50	Горизонтальна на поверхні доріжки для розбігу не менш як 10 м перед планкою	
У секторі для приземлення спортивних приладів	30	Горизонтальна поверхня решти доріжки для розбігу	
	10	Вертикальна на висоті до 15 м від поверхні сектора	
д) бігова доріжка	50	Горизонтальна на поверхні доріжки	

4.2.12. Катки із штучним льодовим покриттям повинні мати товщину льоду не меншу ніж 15 см. Ухил має бути не більшим як 0,01.

4.2.13. Катки й ковзанярські доріжки повинні мати рівну поверхню, без тріщин і вибоїн. Усі пошкодження поверхні льоду, що виникають, негайно огорожують палицями з червоними прапорцями на кінцях.

На катках і ковзанярських доріжках на одного учня має припадати не менше як 8 м² площі.

V. Вимоги до спортивного інвентарю й обладнання

5.1. Усі спортивні прилади й обладнання, які використовуються під час проведення занять з фізичної культури і спорту згідно з навчальними програмами та типовими переліками навчально-наочних посібників та технічних засобів навчання для навчальних закладів, затвердженими Міністерством освіти України, повинні бути справними і надійно закріпленими.

Експлуатація спортивних приладів у спортивних залах та на відкритих майданчиках повинна відповідати вимогам «Типових правил експлуатації спортивних залів при проведеній учебно-тренувальних занять» та НАОП 9.1.70-5.01-81 «Інструкція по техніке безпеки при експлуатації спортивних споруджень».

Надійність установлення і результат випробувань інвентарю та обладнання відповідно до правил проведення змагань, затверджених національними федераціями з окремих видів спорту, фіксуються вчителем у спеціальному журналі.

5.2. Гімнастичні прилади не повинні мати у складальних одиницях і з'єднаннях люфтів, коливань, прогинів, деталі кріплення (гайки, гвинти) мають бути надійно закручені.

5.3. Жердини брусів перед початком навчального року треба перевіряти по всій довжині. У разі виявлення тріщини жердину необхідно замінити.

5.4. Робоча поверхня перекладини, брусів повинна бути гладенькою. Пластини для кріплення гаків розтяжок перекладини повинні бути пильно пригвинчені до підлоги і заглиблені в рівень з підлогою.

Перед виконанням вправ на перекладині і після їх закінчення необхідно протирати сухою тканиною гриф перекладини і зачищати наждачним полотном у разі необхідності.

5.5. Колода гімнастична не повинна мати тріщин і задирок на брусі, помітного викривлення.

5.6. Опори гімнастичного козла міцно закріплюються в коробках корпусу.

Під час висування ніжки козла повинні вільно встановлюватися і міцно закріплюватися в заданому положенні.

5.7. Гімнастичні мати повинні впритул укладатися навколо гімнастичного приладу так, щоб вони перекривали площу зіскоку та можливого зриву або падіння.

5.8. Місток гімнастичний має бути підбитий гумою, щоб запобігти ковзанню під час відштовхування.

5.9. М'ячі набивні використовують за номерами відповідно до віку і фізичної підготовленості учнів.

5.10. Маса і розміри спортивних приладів для метання повинні відповідати віку й статі учня відповідно до Правил змагань з легкої атлетики, затверджених Федерацією легкої атлетики України.

5.11. Для стрибків у висоту допускається використання сто-яків будь-якого типу за умови їх достатньої жорсткості. Планка має бути виготовлена з деревини, металу чи іншого матеріалу з круглим поперечним перерізом.

5.12. Лижний інвентар необхідно підбирати відповідно до зростовікових даних учнів і у відповідності до правилами проведення змагань з лижного спорту, затвердженими Федерацією лижного спорту України. Поверхня лиж має бути без перекосів і бічних викривлень, тріщин, задирок і відколів. Палиці повинні бути легкими, міцними і зручними, мати петлі для захвату руками, вістря для упору й обмежувальне кільце.

5.13. Стояки, які прикріплюють сітку для гри у волейбол до поверхні ігрового поля, не повинні мати пристроїв, небезпечних для гравців.

5.14. Ворота для гри у футбол, ручний м'яч мають бути жорстко закріплені.

VI. Вимоги безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту

6.1. Вимоги безпеки під час проведення занять з гімнастики.

6.1.1. Гімнастичний зал має бути підготовлений до уроку відповідно до завдань, що впливають з вимог навчальної програми.

6.1.2. Обладнання необхідно розміщувати так, щоб навколо кожного гімнастичного приладу була безпечна зона, яка визначається Правилами проведення змагань з спортивної гімнастики, затвердженими Федерацією спортивної гімнастики України.

6.1.3. Для запобігання травматизму під час занять з гімнастики слід дотримуватись таких вимог:

- треба виконувати гімнастичні вправи на приладах тільки в присутності вчителя або його помічника;
- слід укладати гімнастичні мати таким чином, щоб їх поверхня була рівною;
- важкі гімнастичні прилади необхідно перевозити за допомогою спеціальних пристроїв і візків;
- складні елементи і вправи слід виконувати тільки за допомогою страхування, застосовуючи методи і способи страхування відповідно до вправи;
- слід змінювати висоту брусів, піднімаючи одночасно обидва кінці жердини;
- потрібно висовувати ніжки в стрибкових приладах по черзі з кожного боку, нахиливши прилад.

6.1.4. Під час занять у гімнастичному залі для змащення рук треба використовувати магнезію або каніфоль, які зберігаються в спеціальних укладках або ящиках, що виключають розпилювання.

6.1.5. Під час виконання учнями гімнастичних вправ потоком (один за одним) слід дотримуватись необхідних інтервалів, що визначаються Правилами проведення змагань з гімнастики.

6.2. Вимоги безпеки під час проведення занять з легкої атлетики.

6.2.1. У разі прохолодної погоди треба збільшувати час, відведений на розминку перед виконанням легкоатлетичних вправ (розминка повинна бути інтенсивнішою).

6.2.2. Взуття учнів має бути на підшві, що виключає ковзання, воно повинно щільно облягати ногу і не заважати кровообігу. На підшві і каблуді спортивного взуття дозволяється мати шипи.

6.2.3. Під час проведення занять з метання не можна перебувати в зоні кидка, що визначається Правилами проведення змагань з легкої атлетики. Перебуваючи поблизу зони метання, не можна повертатися спиною до напрямку польоту об'єкта метання.

6.2.4. Учень, який виконує метання диску чи штовхає ядро, не повинен виходити за межі кола до приземлення приладу.

6.2.5. Не дозволяється виконувати довільні кидання, залишати без нагляду спортивний інвентар для штовхання і метання, зокрема інвентар, який не використовується в даний час на уроці.

6.2.6. Назад до кола метання спортивний прилад слід переносити, ні в якому разі не кидати. Зберігати і переносити спортивний інвентар для метання треба в спеціальних укладках або ящиках.

6.3. Вимоги безпеки під час проведення занять з лижної підготовки і ковзанярського спорту.

6.3.1. Уроки з лижної підготовки треба проводити в тиху погоду або при слабкому (із швидкістю не більше 1,5—2 м/с) вітрі, при температурі не нижчій за -20°C .

6.3.2. Одяг для занять на лижах або ковзанах має відповідати погодним умовам, бути легким, теплим, не заважати рухам, що визначається правилами проведення змагань з зимових видів спорту.

6.3.3. У разі морозної погоди необхідно доручати учням стежити один за одним і повідомляти вчителю про перші ознаки обморожування.

6.3.4. При погіршенні самопочуття учня його необхідно відправити на базу тільки в супроводі дорослого або старшого за віком товариша.

6.3.5. Перед кожним уроком учитель повинен перевіряти стан лижні або траси.

6.3.6. Кріплення лиж до взуття має бути зручним для користування, міцним і надійним.

6.3.7. Перед виходом з бази до місця занять учитель повинен пояснити учням правила переміщення з лижами: рух у строю з лижами тощо. Під час переміщення до місця занять і назад повинні бути спеціально призначені учні, які ведуть і замикають колону. Групу учнів дозволяється водити з лижами тільки по тротуару або лівому узбіччю дороги не більше, ніж у два ряди. Попереду й позаду колони мають бути супроводжуючі. Вони повинні мати

червоні прапорці, а з настанням темряви і в тумані — запалені ліхтарі: попереду — білого кольору, позаду—червоного.

6.3.8. Спускатися з гір треба за сигналом учителя, суворо по черзі. Між лижниками, які спускаються, необхідно додержувати таких інтервалів часу, що виключають будь-яку можливість наїзду лижників один на одного.

6.3.9. Під час руху по ковзанярській доріжці учням не дозволяється різко зупинятися, а також відпочивати, стоячи на біговій доріжці, щоб не створювати умови для травмування інших.

6.3.10. Під час навчання на льоду потрібно використовувати бар'єри, поручні, а також страхувати кожного, хто виконує самостійний рух.

6.4. Вимоги безпеки під час занять з плавання.

6.4.1. Допуск учнів у воду (видача пропусків у басейн) проводиться в присутності тільки того вчителя, прізвище якого зазначено в розкладі. Будь-яка заміна одного вчителя іншим проводиться лише з дозволу керівника навчального закладу. Заняття з навчання плавання проводять тренери. Учителі фізичної культури в цьому разі стають безпосередніми помічниками тренерів, виконують різні організаційні функції і беруть участь у самому процесі навчання.

6.4.2. Проводити заняття в природних водоймищах дозволяється тільки в спеціально відведених і обладнаних місцях, які відповідають санітарним вимогам і Примірним правилам охорони життя і здоров'я людей на внутрішніх водоймищах і береговій частині морів України, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.92 №3802/54. Місця купання (навчання з плавання) дітей, їх обладнання повинні бути до початку занять узгоджені з районними (міськими) органами санітарного нагляду.

Вибираючи місце для навчання в природних водоймищах, треба керуватися такими вимогами:

- природне дно водоймища в місці, виділеному для купання, або днище купальні, обладнаної на природному водоймищі, повинне бути рівним, піщаним або дрібногальковим і очищеним від корчів, каміння, водоростей, металевих та інших предметів, що є небезпечними для дітей;
- глибина води в них має бути не більшою, ніж 1,2 м;
- швидкість течії (руху) води — не більша за 0,3 м/с;
- місця купання повинні бути огорожені на суші;
- огорожа по периметру акваторії виконується за допомогою тросу із закріпленими на ньому прапорцями на поплавцях (пінопластові, дерев'яні, коркові пластини) з таким розрахунком, щоб вони були помітні із суден, які проходять по водоймищу;

- оптимальні кліматичні умови: безвітряна сонячна погода з температурою повітря 22°C і води 18°C;
- під час проведення занять треба мати рятувальні засоби (рятувальні круги, мотузки, жердини, у необхідних випадках рятувальні човни тощо);
- присутність медичного працівника з медичними препаратами першої необхідності.

6.4.3. Склад груп, які навчаються плавання у відкритих водоймищах, — 8—10 осіб; для підстраховки групи розбивають на підгрупи по двоє осіб в кожній підгрупі.

6.4.4. У разі наявності факторів, які заважають проведенню занять з плавання, вчитель повинен вжити заходів щодо їх усунення, а в разі неможливості зробити це — відмінити заняття.

6.4.5. Під час проведення занять з плавання у закритому або відкритому штучному басейні слід виконувати такі вимоги:

- у глибокій частині басейну глибина його повинна бути: для дітей 7–11 років — не більше як 0,85 м, дітей 11–16 років — не більше як 1,05 м, у мілкій частині басейну — відповідно 0,6 м і 0,8 м;
- температура води у басейні 23–28°C;
- під час навчання з плавання необхідно мати відповідно до віку на одного учня 3 м² поверхні води для дітей віком 7–11 років і 4 м² — для учнів старшого віку;
- склад групи з тими, що не вміють плавати, не повинна перевищувати 10–12 осіб на одного тренера;
- загальна освітленість горизонтальної поверхні води:
- у закритих басейнах — не менше як 150 лк, у відкритих басейнах — не менше як 100 лк;
- бактеріологічний контроль проводиться не менше як 2 рази на місяць при безперервному обеззаражуванні, постійна концентрація у воді остаточного хлору відповідно до СП 1567-76 «Санитарные правила устройства и содержания мест занятий по физической культуре и спорту» не менше як 0,3–0,5 мг/л;
- швидкість повітря не вища як 0,2 м/с, оптимальна температура повітря — на 1–2 градуси вища температури води у басейні.

6.5. Вимоги безпеки під час занять із спортивних ігор (футбол, волейбол, баскетбол, гандбол).

6.5.1. Під час занять, тренування та змагань учні мають виконувати вказівки вчителя, тренера, судді, дотримуватись встановлених правил проведення і послідовність занять, поступово давати навантаження на м'язи з метою запобігання травматизму.

6.5.2. Перед початком гри слід відпрацювати техніку: удари і ловіння м'яча, правильну стійку і падіння під час приймання м'яча, персональний захист.

6.5.3. Одяг учнів, які займаються спортивними іграми, має бути легкий, не затруднювати рухів, взуття у гравців — баскетболістів, волейболістів, гандболістів — на гнучкій підошві типу кеїв, кросівок, у футболістів — на жорсткій підошві.

Гравцям не слід носити на собі будь-які предмети, небезпечні для себе та інших гравців.

6.5.4. Учням, які грають у футбол, слід мати індивідуальні захисні пристрої: наколінники, захисні щитки під гетри; воротарям — рукавички.

6.5.5. Вага, розміри і якість м'ячів, які використовують у спортивних іграх, відповідно до правил проведення змагань з окремих видів повинні складати:

Довжина кола м'яча, м	Вага м'яча, г	
Волейбол	0,660	270—280
Баскетбол	0,75—0,78	600—650
Гандбол, футбол	0,54—0,6 0,68—0,71	325-475 396-453

6.5.6. Висота сітки для гри у волейбол залежить від вікових груп і має бути:

	до 14 років	до 16 років	до 18 років
	2,2 м	2,35 м	2,43 м
для дівчаток і дівчат	2,1м	2,2 м	2,4 м

6.5.7. Висоту сітки вимірюють посередині майданчика за допомогою вимірювальної планки, на кінцях сітки (над боковими лініями) висота повинна бути однаковою і не перевищувати нормативів більше як на 2 см.

6.5.8. На майданчику для гри в гандбол слід створити безпечну зону в 1 м вздовж бокових ліній і не менш як 2 м за лицьовими лініями.

6.5.9. Кільця для гри у баскетбол слід закріплювати на вік оті 3,05 м від підлоги спортивного залу або поверхні спортивної а майданчика, довжина сітки колець має становити 0,4 м.

VII. Відповідальність, обов'язки та права посадових осіб

7.1. Вчитель фізичної культури навчального закладу або особа, яка проводить заняття з фізичної культури і спорту в позаурочний час:

- відповідно до Положення про організацію охорони праці розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах несе відповідальність за безпечне проведення навчання та охоро-

ну життя і здоров'я учнів; проводить інструктаж перед початком занять з обов'язковою реєстрацією у журналі обліку навчальних занять, а під час проведення позакласних і позашкільних занять з фізкультури і спорту—в журналі встановленої форми;

- стежить за справністю, надійністю установалення та закріплення обладнання, організовує і своєчасно проводить випробування спортінвентарю;
- навчає учнів безпечних прийомів виконання фізичних вправ і стежить за виконанням учнями вимог безпеки з використанням принципів доступності і послідовності навчання, у разі потреби забезпечує страхівку;
- за результатами медичних оглядів визначає функціональні можливості кожного учня;
- при поганому самопочутті учня не допускає його до занять і направляє до лікаря;
- надає першу (долікарську) медичну допомогу потерпілим у разі нещасних випадків, у разі необхідності організовує спеціалізовану медичну допомогу;
- повідомляє керівника закладу про кожний нещасний випадок під час проведення занять з фізкультури і спорту.

7.2. Відповідальність за стан електрообладнання, вентиляції, водопровідної та каналізаційної мереж і сантехнічних пристроїв у спортивних спорудах навчальних закладів несуть особи, призначені наказом керівника навчального закладу.

7.3. Рішення про неможливість проведення спортивних заходів на відкритому повітрі в зв'язку з несприятливими метеорологічними умовами виносять вчителі фізичної культури.

VIII. Надання долікарської допомоги потерпілому і порядок розслідування й обліку нещасних випадків з учнями

8.1. Першу (долікарську) швидку допомогу потерпілому може надати будь-який член педагогічного колективу або учні, які пройшли навчання щодо правил надання першої допомоги при характерних пошкодженнях, наведених у Додатку 2.

8.2. Під час надання першої (долікарської) допомоги слід використовувати всі стерильні засоби, препарати, ліки, інструменти, аптечки, яка повинна зберігатися у спеціально відведеному місці у кожній спортивній споруді.

8.3. Після надання першої долікарської допомоги слід направити потерпілого до лікувальної установи або повідомити у відповідний відділ охорони здоров'я.

Спортивний зал навчального закладу повинен бути забезпечений носилками, мати адресу і телефон найближчої лікувальної установи, де можуть надати медичну допомогу.

8.4. Розслідування й облік нещасних випадків з учнями під час навчально-виховного процесу проводяться відповідно до Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах.

Додаток 1

до п. 3.7 Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах

Перелік

медикаментів, перев'язувальних засобів і приладь для аптечки спортивного залу загальноосвітнього навчального закладу

1. Бинт стерильний і нестерильний — по 2 шт.
2. Серветки стерильні — 2 уп.
3. Вата гігроскопічна — 1 уп.
4. Спирт етиловий — 50 мл
5. Перманганат калію — 15–20 г
6. Розчин йоду спиртовий — 1 фл.
7. Розчин брильянтової зелені спиртовий — 1 фл.
8. Розчин аміаку 10% -ий — 1 фл.
9. Валідол — 1 уп.
10. Вазелін борний — 1 уп.
11. Розчин перекису водню 3% -ий — 50 мл
12. Ножиці медичні — 1 шт.
13. Пінцет — 1 шт.
14. Клей БФ-6 (або лейкопластир) — 25 мл (3 пак.)
15. Джгут — 1 шт.

Комплектування аптечки й складання інструкції з подання першої медичної допомоги роблять за узгодженням з персоналом медпункту навчального закладу.

Відповідальність за наявність медикаментів, перев'язувальних засобів, а також за належний стан аптечки покладається на вчителя фізичної культури.

Контроль за станом аптечки здійснює персонал медпункту навчального закладу.

Додаток 2

до п. 8.1 Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах

Правила

надання першої (долікарської) допомоги під час проведення занять з фізичної культури і спорту на уроках у спортивних залах, на

відкритих майданчиках, у спортивних секціях, під час змагань та інших фізкультурно-оздоровчих заходів внаслідок необережного поводження з спортивними приладами, при рухливих іграх можливі травми, пошкодження. У всіх випадках травм або пошкоджень необхідно звернутися до лікувальної установи. Надання першої (долікарської) допомоги потерпілому дозволить полегшити стан і зменшити термін післятравмового періоду реабілітації.

Удари, розтяги. Внаслідок удару об твердий предмет або падіння можуть пошкодитись м'які тканини, розтягнутися зв'язки. Це проявляється у вигляді припухлості, синця в місці удару.

Щоб надати першу допомогу, треба створити спокій пошкодженій ділянці й покласти на неї 3–4 рази холод (щоразу на 1 годину з інтервалами 15–20 хв.).

У разі удару носа, що супроводжується кровотечею, не дозволяється сякатися. Голову слід нахилити вперед, затиснувши крила носа пальцями на 10–15 хв.

За умови удару голови треба забезпечити спокій. Під час транспортування постраждалого слід покласти на спину, підклавши під голову подушку або м'яку тканину. Не можна дозволяти учневі з такою травмою самостійно йти в лікарню.

Переломи, вивихи. Основними ознаками перелому є різкий біль, що посилюється при спробі рухатися, припухлість, що поступово збільшується у місці пошкодження, деформація. Діагноз перелому може встановити тільки лікар.

У разі вивиху відбувається зміщення з'єднаних кісток.

Якщо є підозра на вивих, перелом, підвивих, розтягнення зв'язок, не можна пробувати вправляти, тягти за пошкоджене місце. Необхідно створити максимальний спокій, нерухомість пошкодженої частини тіла за допомогою транспортної шини — твердого матеріалу, обгорнутого в м'яку тканину. Шину треба прибинтувати так, щоб вона захоплювала суглоби нижче і вище від місця ушкодження. У разі перелому кісток гомілки укладають дві шини із зовнішнього і внутрішнього боків ноги від стопи до верхньої третини стегна.

У разі перелому стегна одну шину розміщують уздовж зовнішнього боку (пахвової западини пошкодженого боку до стопи, а другу — уздовж внутрішнього боку від паху до стопи. Шини туго прибинтовують до ноги бинтами 0 рушниками в 3–4 місцях. Стопу фіксують тугою пов'язкою.

У разі перелому руки, ключиці або вивиху кісток у плечовому або ліктьовому суглобі руку притискають до тулуба, закріплюють пов'язкою.

Утоплення. Витягнувши потерпілого з води, необхідно швидко очистити йому порожнину рота і витягти язик, щоб він не западав

у горлянку. Ставши на праве коліно, покласти потерпілого вниз обличчям на ліве стегно, упираючись ним у нижню частину грудної клітки. У ділянці нижніх ребер натиснути на спину, щоб звільнити від води та інших предметів дихальні шляхи. Потім покласти потерпілого на спину, щоб голова була відкинута назад, на тверду поверхню і почати штучне дихання способом «з рота в рот». Разом з штучним диханням здійснюють нагрівання розтиранням тіла.

Обмороження. Ознаки обмороження-оніміння пошкодженої частини тіла, збліднення а потім посиніння шкіри і набряклість. Біль на початку не відчувається, але при відігріванні обмороженої ділянки з'являється різкий біль.

Для надання першої допомоги треба внести потерпілого в тепле приміщення, розведеним спиртом розтерти побілілі місця до появи чутливості, а потім накласти пов'язку з вазеліном. Потерпілого необхідно напоїти гарячим чаєм.

Якщо шкіра в місці обмороження набрякла і набула червоно-синюшого відтінку, розтирати його не можна. Необхідно протерти тими самими розчинами й накласти суху стерильну пов'язку.

Поранення. Під час надання першої допомоги у разі поранення необхідно зупинити кровотечу, накласти стерильну пов'язку і доставити потерпілого до лікаря.

Той, хто надає допомогу при пораненні, повинен з милом помити руки, а якщо це неможливо — намазати пальці йодною настоянкою. Доторкуватися до рани навіть вимитими руками не дозволяється. Не дозволяється поливати рану водою.

При незначних порізах рану обробляють йодною настоянкою і накладають марлеву пов'язку, яка захищає організм від мікробів і сприяє швидшому згортанню крові.

При пораненні склом або іншим предметом рану промивають великою кількістю дистильованої води або тампоном, змоченим етиловим спиртом або розчином перекису водню; виймають осколки скла і знову промивають рану спиртом або розчином перекису водню. Якщо рана забруднена, бруд видаляється тільки навкруги, але ні в якому разі не з глибинних шарів рани. Шкіру навколо рани обробляють йодною настоянкою або розчином брильянтової зелені, перев'язують і звертаються в медпункт.

У разі кровотечі у вигляді крапель або рівної струмини під тиском рану, яка кровоточить, потрібно притиснути до кістки вище від місця поранення, а якщо це кровотеча на руці або нозі, то після цього максимально зігнути кінцівку в суглобі та забинтувати його в такому положенні. Потім накладають джгут на 5–10 см вище від рани, під джгут необхідно підкласти тканину або марлеву пов'язку, а також записку про час його накладання. Джгут не можна залишати на кінцівці довше ніж 1,5 год.

Правила дотримання техніки безпеки та поведінки на воді при навчанні дітей плавання

Безпека дітей має бути першочерговою турботою вчителя (тренера, інструктора, вихователя) під час організації занять навчання плавання. Для запобігання нещасним випадкам і травмам на заняттях необхідно дотримуватися таких вимог:

1. Здійснювати систематичний лікарський контроль за станом здоров'я дітей та перевіряти їх самопочуття перед кожним заняттям. Не дозволяти дітям входити у воду при поганому самопочутті, якщо у них нежить або кашель.

2. Постійно проводити з дітьми пояснювальну роботу щодо правил поведінки на воді і дотримання техніки безпеки.

3. Підтримувати на заняттях сувору дисципліну. Не допускати неорганізованого купання і плавання, самовільних стрибків у воду й пірнання. Не дозволяти дітям штовхати одне одного у воду, сидати одне на одного, хапати за руки і ноги.

4. Постійно перевіряти стан місць занять з навчання плавання (особливо дно).

5. Не проводити заняття на водоймищах за несприятливих метеорологічних умов (круті хвили, сильний вітер, низька температура води і повітря, погана прозорість води та ін.).

6. Не допускати до води дітей без супроводження дорослих.

7. При перебуванні дітей у воді вчитель (тренер, інструктор) повинен розташуватися на глибокому місці так, щоб діти знаходилися між ним і берегом.

8. Вчитель (тренер, інструктор) повинен постійно тримати в полі зору дітей, які знаходяться у воді і бути з ними поруч, щоб на випадок необхідності негайно прийти на допомогу. При групових заняттях треба привчати дітей до попарного спостереження.

9. Всі вправи і прагнення самостійно плавати слід виконувати тільки в сторону берега (тобто з глибокого місця на мілке).

10. Не зловживати сонцем. Тривале перебування під прямим промінням з непокритою головою може спричинити сонячний удар. У спеку після виходу з води треба відпочити в затінку.

11. Пояснювати дітям правила дотримання гігієни та заходів щодо попередження простудних захворювань: не можна заходити у воду після довгого перебування на сонці і знаходитись у воді без активних рухів.

12. Не допускати переохолодження дітей. Чим прохолодніша вода, тим менше має бути пауз, статичних вправ і більше енергійних рухів.

13. Уважно стежити за дітьми, які перебувають у воді. Не залишати їх біля води без догляду навіть тоді, коли вони вже вміють плавати.

14. Вчитель (тренер, інструктор) виходить з води останнім, переконавшись, що усі діти знаходяться на березі.

15. Усі, хто навчає дітей плавання, повинні впевнено володіти прийомами рятування потерпілих на воді та надання їм першої долікарської допомоги.

I. Методика навчання плавання

Ефективність навчання значного мірою залежить від додержання основних дидактичних принципів: свідомості, активності, систематичності, доступності, міцності, наочності, врахування індивідуальних і вікових особливостей тощо.

Майбутній плавець повинен розуміти необхідність точного виконання всіх рекомендацій і вказівок учителя, тренера, тому має бути ознайомлений з метою і завданням навчання. Додержання цих вимог особливо важливе на першому етапі навчання. Опинившись у незвичному середовищі, новачок, як правило, почуває себе невпевнено, часом боїться води. Це негативно позначається на навчальному процесі. Усвідомлюючи мету й завдання, дитина легше переборює невпевненість, страх, краще виконує вправи.

Свідоме ставлення до мети і завдань навчання зумовлює активне прагнення учнів до знань, оволодіння навичками і вміннями.

Навчальний процес організують так, щоб діти мали змогу самостійно розв'язувати різні завдання.

Проводити заняття слід систематично. Найдоцільніше проводити заняття на тиждень. Великі перерви в навчальному процесі знижують його ефективність, заважають закріпленню набутих навичок. Завдання мають відповідати можливостям учнів. Непосильні завдання спричиняються до втрати дітьми інтересу до занять, у них з'являється комплекс невпевненості в своїх силах. При цьому, однак, не слід вдаватися до протилежної крайності, ставлячи такі завдання, які зовсім не вимагають від учнів істотних зусиль для виконання.

Слід добиватися надійного міцного засвоєння учнями елементів способів плавання. Тут велика роль належить багаторазовому повторенню вправ для вдосконалення й міцного засвоєння навичок. Водночас слід урахувувати, що в процесі навчання подається велика кількість різноманітних вправ, міцно засвоювати які не тільки необов'язково, а й небажано. Що ж до найважливіших елементів техніки, а також техніки спортивного плавання в цілому, то вони, ясна річ, повинні бути добре засвоєні.

Дуже велике значення при навчанні плавання дітей має наочність. Щоб учень отримав повне уявлення про техніку того чи іншого способу плавання, окремої вправи, треба супроводжувати пояснення якомога дохідливішою наочною демонстрацією. Це можуть бути малюнки, фотографії, показ техніки кваліфікованих плавців під час змагань тощо.

Методика навчання плавання на першому етапі передбачає набуття новачками впевненості під час перебування у воді і опанування основ правильного дихання. Потім починають вивчати і рухи — елементи способів плавання. Після цього переходять до узгодження різних елементів рухів відповідного способу і до загального узгодження рухів і дихання.

Основна форма занять з новачками — групове навчання. Воно сприяє швидкому засвоєнню матеріалу, розвитку в учнів почуття колективізму, взаємодопомоги. Групові заняття проходять набагато емоційніше від індивідуальних. Використання в них елементів змагань, можливість порівняння власних успіхів з результатами товаришів сприяє швидшому засвоєнню матеріалу. Разом з тим у групових заняттях дуже важливий індивідуальний підхід до кожного учня, докладний аналіз якості виконання окремих вправ, розгляд і виправлення помилок.

Найкращим місцем для навчання є, звичайно, добре обладнаний басейн глибиною 80–90 см. Улітку можна з успіхом організувати навчання на озері чи на морі, за допомогою буйків позначивши невелику водну ділянку глибиною до пояса.

Навчаючи плавання, не слід використовувати допоміжні засоби підтримки на воді. Думка, ніби надувні круги, матраци, м'ячі тощо сприяють процесу навчання, неправильні. Навпаки, вони гальмують засвоєння сталих навичок, потрібних плавцеві. Допоміжні засоби можна використовувати хіба що для вдосконалення рухів ніг, а також в іграх.

Найефективнішою є поурочна форма занять. Кожний урок складається з трьох частин: підготовчої, основної і заключної.

Підготовчу частину, як правило, проводять на суші, відводячи на неї 15–20 хв. Учні пояснюють завдання уроку, його програму, подають новий матеріал, демонструючи й аналізуючи вправи. Тоді ж виконують підготовчі та імітаційні вправи, а також вправи для загального фізичного розвитку.

Основна частина уроку — тривалість її може становити від 20 до 40 хв. — передбачає розв'язання головних завдань заняття. Тут можуть бути застосовані вправи для освоєння з водою, для оволодіння технікою рухів при плаванні різними способами, технікою дихання, технікою стартів і поворотів. На початку основної частини уроку звичайно виконують вправи для закріплення вивченого матеріалу, після чого учні опановують новий.

Заключну частину уроку тривалістю 5–10 хв. проводять частково у воді, частково на суші. Тут доцільно провести ігри у воді, вправи на розслаблення, що сприяють відновленню до норми частоти дихання і серцевих скорочень після фізичних навантажень. Закінчується заключна частина підсумковим оглядом результатів заняття, аналізом дій учнів, їхніх успіхів і помилок.

Ефективність навчання плавання значною мірою залежить від рівня загальної фізичної підготовки дітей — їхньої сили, витривалості, спритності, гнучкості. Саме розвиток цих якостей є неодмінною передумовою виховання хорошого плавця. Це завдання можна розв'язувати й паралельно з навчанням плавання. Не випадково поряд з імітаційними, підготовчими та спеціальними вправами, засобами навчання плавання вважають і вправи для загального розвитку, що виконуються на суші.

Імітаційні вправи допомагають зосередити увагу на окремих елементах техніки та їх узгодженні. Вони сприяють створенню та уточненню уявлення про форму й послідовність рухів у різних способах плавання. Так, уже на перших уроках виконують вправи на суші, в яких імітують рухи рук і ніг під час плавання кролем на грудях і на спині, варіанти узгодження дихання з рухами кінцівок.

За допомогою підготовчих вправ учні ознайомлюються з основними властивостями води, засвоюють закономірності виконання рухів у водному середовищі. Широко використовують такі вправи у воді, як пересування по дну (ходьба і біг уперед, назад, убік), стрибки. Повороти, елементарні гребкові рухи руками й ногами, різноманітні ігри. Підготовчими є також дихальні вправи у воді, різні варіанти занурення, вивчення полегшених і спортивних способів плавання.

Спеціальні вправи покликані вдосконалити техніку різних способів плавання і усунути помилки в процесі навчання. Це, зокрема, плавання певним способом, а також опрацювання основних елементів техніки за допомогою тільки рук або тільки ніг, узгодження рухів рук і ніг з диханням тощо.

У процесі засвоєння техніки спортивного плавання вдаються до різних варіантів. Один з них полягає в одночасному (паралельному) навчанні всіх спортивних способів плавання, другий — у послідовному. Проте найефективнішим вважають так зване паралельно-послідовне навчання. Цей варіант дає змогу оволодіти технікою всіх спортивних способів плавання і виявити той, що найбільше відповідає індивідуальним, віковим особливостям та можливостям учня.

Паралельно-послідовне навчання передбачає ознайомлення початківців з елементами плавання кролем на грудях. Через певний час (але ще до закінчення навчання названим вище способом) читають вивчати елементи кроля на спині. Після засвоєння основних елементів обох способів, приступають до вивчення техніки брасу і, нарешті, батерфляю.

Початковий етап навчання при паралельно-послідовному варіанті трохи триваліший, ніж при послідовному. Однак завдяки всебічній підготовці, що передбачає часту зміну вправ, учні загалом швидше оволодівають технікою плавання різними спо-

собами, навчаючись саме за паралельно-послідовним методом. Розглянемо найефективніші вправи для освоєння з водою і навчання техніки спортивних способів плавання.

II. Вправи для освоєння з водою

1. Ходьба по дну; ходьба по дну з різноманітними рухами руками й тулубом; біг з нахилом тулуба вперед.

2. Стрибки з відштовхуванням обома ногами від дна; стрибки з послідовним відштовхуванням від дна правою і лівою ногами; стрибки з поворотом на 90° , 180° і 360° .

3. З вихідного положення, в якому руки підняті догори, ноги — на ширині плечей, зробити вдих відкритим ротом, опуститися під воду й затриматися там на кілька секунд; виконати ту саму вправу, зробити під водою повний видих через рот і ніс.

4. Одна з найпопулярніших вправ у навчанні — «поплавець». Глибоко вдихнувши, закрити рот і очі й зануритись у воду. Підігнути одну, потім другу ногу, руками притиснути їх до тулуба. Через 10–20 сек відняти руки, підняти голову, опустити ноги й стати на дно (рис. 1).

5. «Медуза». Після глибокого вдиху опуститися під воду й нахилитись уперед. Підборіддя притиснуте до грудей. Розвівши в сторони розслаблені руки й ноги, чекати, поки тіло спливе на поверхню. Через 10–20 сек підтягнути коліна до грудей, підняти голову, опустити ноги й стати на дно.

6. Перекид. Стоячи у воді, зробити глибокий вдих, розвести руки в сторони, нахилити голову і, сильно відштовхнувшись від дна, вистрибнути; одночасно швидко опустити голову, зігнувшись в попереку і тазостегнових суглобах. Повороту тулуба навколо поперечної осі слід допомагати і підгрібаючими рухами долонь спереду–назад (рис. 2).

7. Притиснути підборіддя до грудей, зробити глибокий вдих і, не згинаючи тіла, повільно лягти на воду обличчям донизу. Лежати 10–15 сек.

8. Підняти руки догори, притиснути підборіддя до грудей, зробити глибокий вдих і, не згинаючи тіла, повільно лягти на воду обличчям донизу. Лежати 10–15 сек.

9. Підняти руки над головою, зробити глибокий вдих і повільно лягти на воду, не згинаючи тіла в попереку. Лежати 10–15 сек.

10. Ковзання. Підняти руки догори, долонями вперед, так, щоб великі пальці торкалися один одного. Ноги витягнуті й зімкнуті. трохи нахилена голова — між руками. Зробивши глибокий вдих, нахилитися вперед, лягти на воду й відштовхнутися від дна. Витягнути ноги й залишатися в нерухомому положенні 10–15 сек. Після цього підняти голову, підтягнути коліна й стати на дно (рис. 6).

11. Вдих під час ковзання. Стоячи у воді спиною до стінки басейну, зробити глибокий вдих, нахилити голову і тулуб і, випрямивши руки вперед, відштовхнутися від бортика басейну. Під час ковзання зробити видих через рот і ніс, швидко підняти голову й виконати енергійний вдих. Опустити голову, продовжуючи ковзання (рис. 7).

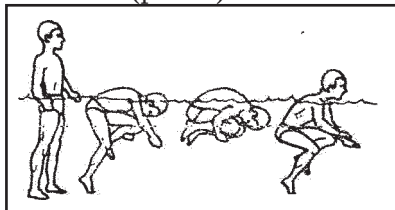

Рис 1

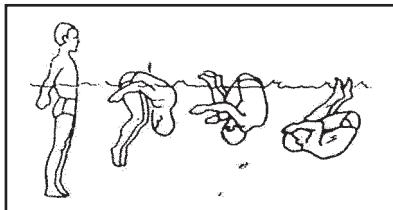

Рис.2

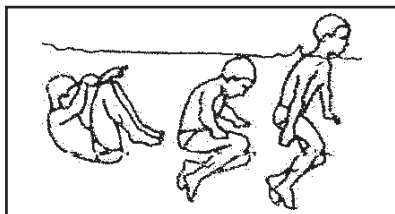

Рис. 3

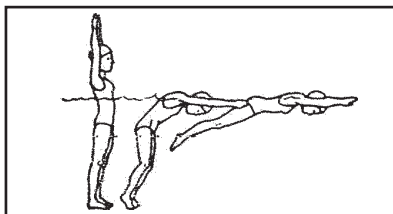

Рис. 4

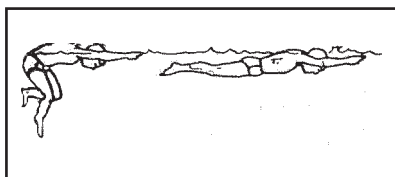

Рис. 5

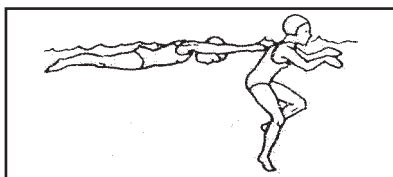

Рис. 6

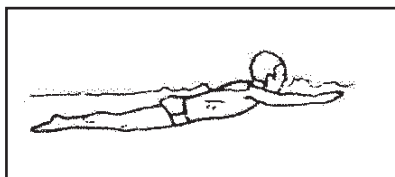

Рис. 7

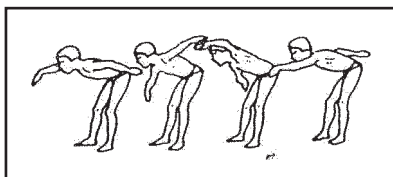

Рис. 8

Вправи на вивчення техніки плавання способом кроль на грудях.

На суші

1. Стоячи в нахилі, виконувати імітаційні рухи по черзі одною рукою, потім обома (рис. 8).

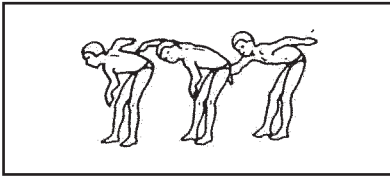

Рис. 9

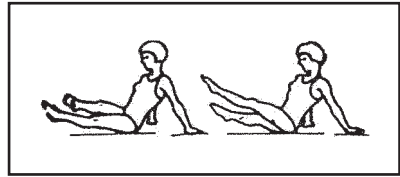

Рис. 10

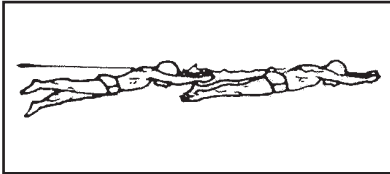

Рис. 11

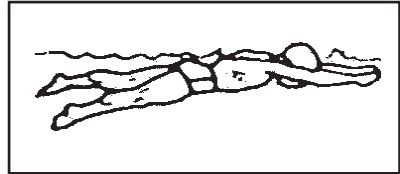

Рис. 12

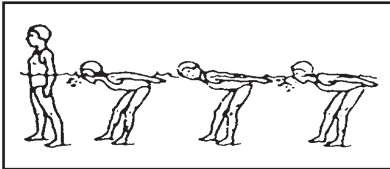

Рис. 13

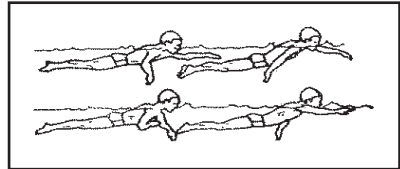

Рис. 14

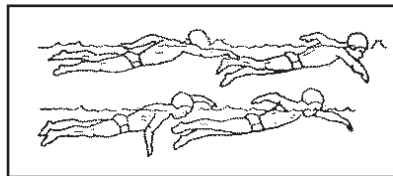

Рис. 15

2. Стоячи в нахилі, виконувати імітаційні рухи двома руками з одночасним поворотом голови вбік для вдиху донизу — для видиху (рис. 9).

3. Сидячи на підлозі, спертися на неї ззаду руками і підняти ноги так, щоб п'ятки були на висоті 5–10 см. Імітаційні рухи ногами, як у плаванні кролем на грудях (рис. 10).

4. Імітаційні рухи руками, як у плаванні кролем на грудях (виконувати під час ходьби на місці, узгоджуючи з диханням).

У воді

1. Сидячи на березі чи на бортику басейну, опустити ноги у воду. Виконувати рухи ногами, як у способі кроль на грудях.

2. Узятися руками за бортик басейну чи спертися на дно. Витягнути тіло. Виконати рухи ногами, як у способі кроль.

3. Ковзання з одночасними рухами ніг способом кроль (рис. 11).

4. Стоячи у воді, нахилити тулуб, одну ногу поставити трохи вперед. Імітаційні рухи одною рукою, потім обома.

5. Стоячи у воді, нахилити тулуб так, щоб плечі у горизонтальному положенні сягали водної поверхні. Обличчя занурити. Видих у воду через рот і ніс, потім, не піднімаючи тулуба і не повертаючи плечей, повернути голову вліво так, щоб рот був над поверхнею води. Відкрити рот, зробивши глибокий видих, після чого повернути голову вниз для наступного видиху через рот і ніс (рис. 12).

6. Стоячи у воді, нахилити тулуб, одну ногу поставити перед другою. Виконувати рухи руками, як у способі кроль, узгоджуючи їх з диханням: поворот голови вбік — вдих через рот, опускання у воду — видих через рот і ніс.

7. Відштовхнувшись від стінки чи дна басейну, виконувати навперемінні рухи руками. Гребок до стегна, після чого рука підтягується до тіла й виводиться вперед. Голова піднята над поверхнею води, дихання довільне (рис. 13).

8. Відштовхнувшись від стінки басейну або дна, виконувати навперемінні рухи руками, як у попередній вправі, доповнюючи їх роботою ніг.

9. Робота рук способом кроль із затримкою дихання. Ковзання з рухами рук. Ноги випрямлені й нерухомі, голова трохи піднята, обличчя опущене у воду (рис. 14).

10. Узгодження роботи рук з диханням. Під час ковзання рук працюють способом кроль. Ноги витягнуті, обличчя опущене у воду. Повільно працюючи руками, виконувати вдих на кожний третій цикл рухів.

11. Плавання кролем у координації із затримкою дихання. Після глибокого вдиху і ковзання — навперемінні рухи руками й ногами способом кроль. Голова трохи піднята, обличчя опущене у воду.

12. Плавання кролем на грудях у координації. Ковзаючи виконувати повільні навперемінні рухи руками й ногами кролем. Проносючи у повітрі ліву руку, робити вдих, під час гребка тією самою рукою — видих.

Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Наказ

Міністерства освіти і науки України

від 31.08.2001 №616

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

28 грудня 2001 р. за №1093/6284

(Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №773 від 05.07.2004)

На виконання Законів України «Про освіту», «Про охорону праці» та розпорядження Міністерства освіти України від 24.06.99 №62 НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах (далі — Положення), що додається.

2. Надрукувати це Положення в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України.

3. Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, ректорам (директорам) вищих навчальних закладів забезпечити вивчення Положення в навчальних закладах і установах освіти.

4. Уважати таким, що втратило чинність, Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах (розділ II), затверджене Наказом Міністерства освіти України від 30.11.93 №429, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 03.12.93 за №178.

5. Контроль за виконанням Наказу покласти на заступника міністра Богомолова А. Г.

Міністр
В. Г. КРЕМЕНЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Міністерства освіти і науки України
31.08.2001 №616

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
28 грудня 2001 р. за №1093/6284

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах(виптяг)

1. Галузь застосування

Це Положення розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про охорону праці», Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року №1112, та поширюється на вищі, професійно-технічні, загальноосвітні, дошкільні, позашкільні навчальні заклади, заклади післядипломної освіти (далі — навчальні заклади) незалежно від форм власності й підпорядкування. (Абзац перший розділу 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №773 від 05.07.2004.)

Положення встановлює єдиний порядок розслідування та обліку нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах на території України.

Положення узгоджене з ЦК профспілки працівників освіти і науки, Департаментом з нагляду за охороною праці Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України, Державним комітетом статистики України.

Нещасні випадки, що сталися з особами, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або залучені до праці у навчальних закладах, підлягають розслідуванню і обліку відповідно до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року №1112. (Абзац розділу 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №773 від 05.07.2004.)

2. Загальні положення

2.1. Розслідуванню підлягають нещасні випадки, які трапилися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами і призвели до погіршення стану здоров'я (втрапи працездатності) не менше ніж на один день згідно з медичним висновком, а саме:

- раптові погіршення здоров'я, травми, у тому числі травми через нанесення тілесних пошкоджень, нанесених іншою особою, отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами тощо (далі — нещасні випадки).
- 2.2. Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися:
- під час проведення навчальних занять, у тому числі лекцій, уроків, занять з допризовної підготовки, лабораторних занять, спортивних, гурткових, позааудиторних, позакласних, позашкільних заходів, інших занять та в перервах між ними відповідно до навчальних, виробничих і наукових планів;
  - під час проведення позакласних, позашкільних, позааудиторних та інших заходів у вихідні, святкові та канікулярні дні, якщо ці заходи здійснюються під безпосереднім керівництвом працівника даного навчального закладу (викладача, вчителя, вихователя, класного керівника, майстра виробничого навчання тощо) або особи, яка призначена наказом керівника навчального закладу за його згодою;
  - під час занять з трудового і професійного навчання, проведення професійних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, виробничої та навчальної практики, які проводяться відповідно до навчальних планів у навчальних закладах або на дільницях (територіях), що їм належать;
  - під час перебування (відпочинку) у студентських загонах, таборах праці і відпочинку (оздоровчих), шкільних лісництвах, на навчально-дослідних ділянках тощо;
  - під час проведення спортивних змагань, тренувань, оздоровчих заходів, екскурсій, походів, експедицій, організованих навчальним закладом у встановленому порядку;
  - під час перевезень вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів до місця проведення заходів і назад, а також у разі організованого прямування їх на запланований захід на транспорті або пішки.

2.3. Погіршення стану здоров'я (втрата працездатності) унаслідок нещасного випадку встановлює та засвідчує лікувально-профілактичний заклад.

2.4. За результатами розслідування нещасного випадку під час навчально-виховного процесу складається акт за формою Н-Н (Додаток 1).

2.5. Відповідальність за правильне і своєчасне розслідування і облік нещасних випадків, складання акта за формою Н-Н,

розроблення і виконання заходів щодо усунення причин нещасного випадку несе керівник навчального закладу.

2.6. У випадках відмови адміністрації навчального закладу від складання акта за формою Н-Н, а також у разі незгоди потерпілого (його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого) зі змістом акта за формою Н-Н конфлікт розглядає орган управління освітою вищого рівня у термін не більше десяти днів з моменту подання письмової заяви.

2.7. Лікувально-профілактичний заклад, куди доставлено вихованця (учня, студента, курсанта, слухача, аспіранта), постраждалого внаслідок нещасного випадку, що стався під час навчально-виховного процесу, зобов'язаний на запит керівника навчального закладу видати медичний висновок про характер ушкоджень.

2.8. Після закінчення строку лікування потерпілого (потерпілих) керівник навчального закладу направляє до органу управління освітою, іншого органу виконавчої влади, засновника (власника), якому належить навчальний заклад, повідомлення про наслідки нещасного випадку (Додаток 2).

2.9. Нещасні випадки, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами в побуті та у випадках, не зазначених у п.2.2, розслідуються і беруться на облік згідно з Порядком розслідування та обліку нещасних випадків не виробничого характеру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2001 р. №270.

2.10. Особи, що допустили порушення або невиконання вимог цього Положення, притягаються до відповідальності згідно із законодавством.

3. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та облік

3.1. Про кожний нещасний випадок, який стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом, потерпілий або свідок нещасного випадку негайно сповіщає безпосередньо керівника навчального закладу, який зобов'язаний:

- терміново організувати першу долікарську медичну допомогу потерпілому, у разі необхідності — його доставку до лікувально-профілактичного закладу;
- до прибуття комісії з розслідування зберегти обстановку на місці в тому стані, в якому вона була на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю тих, хто оточує, і не призведе до більш тяжких наслідків).

Про нещасний випадок, що трапився під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, що проводиться, негайно повідомляє також орган управління освітою за місцем події.

3.2. Керівник навчального закладу зобов'язаний негайно вжити заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок, повідомити батькам потерпілого (особі, яка представляє його інтереси) і зробити запит висновку з лікувально-профілактичного закладу про характер і тяжкість ушкодження потерпілого.

3.3. Керівник навчального закладу, одержавши повідомлення про нещасний випадок, наказом призначає комісію з розслідування у такому складі:

- голова — заступник керівника навчального закладу;
- члени:
- представник служби охорони праці навчального закладу або особа, на яку наказом керівника покладено ці обов'язки;
- представники відповідного профспілкового органу або уповноважені трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

3.4. Комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана:

- протягом трьох діб провести розслідування нещасного випадку, з'ясувати обставини і причини, розробити заходи щодо усунення причин нещасного випадку, визначити відповідальних за це осіб;
- виявити і опитати свідків та осіб, які допустили порушення нормативних актів, отримати пояснення у потерпілого;
- скласти акт про нещасний випадок за формою Н-Н (Додаток 1) у п'яти примірниках і направити на затвердження керівнику навчального закладу.

До акта додаються пояснення свідків, потерпілого та інші документи, що характеризують стан місця, де стався нещасний випадок, наявність шкідливих і небезпечних факторів, медичний висновок про стан здоров'я потерпілого в результаті нещасного випадку тощо.

3.5. Керівник навчального закладу протягом 3-х діб після закінчення розслідування затверджує акти форми Н-Н, з яких по одному примірнику направляє:

- потерпілому або особі, яка представляє його інтереси;
- до підрозділу, де стався нещасний випадок;
- начальнику служби охорони праці або особі, на яку покладено ці обов'язки (відповідальному);
- до архіву навчального закладу;
- до органу управління освітою за місцем навчання потерпілого (копія — міністерству, засновнику /власнику/, до сфери управління якого належить навчальний заклад).

3.6. Акт форми Н-Н підлягає зберіганню в архіві органу управління освітою, навчального закладу протягом 55 років. Інші примірники акта та його копії зберігаються до здійснення всіх запланованих у ньому заходів, але не менше ніж п'ять років.

3.7. Нещасний випадок, про який потерпілий за відсутності свідків не повідомив керівника навчального закладу або наслідки від якого виявилися не відразу, розслідується протягом місяця з дня одержання письмової заяви потерпілого (його батьків або особи, яка представляє його інтереси). У цьому разі питання про складання акта за формою Н-Н вирішується комісією з розслідування після всебічної перевірки заяви про нещасний випадок, що стався, з урахуванням усіх обставин, медичного висновку про характер травми, можливої причини її походження, свідчень учасників та інших доказів. Одержання медичного висновку покладається на керівника навчального закладу.

3.8. Нещасний випадок, що стався на підприємстві, в установі, організації з учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами навчальних закладів під час проходження ними виробничої практики або виконання робіт на підприємстві, в установі, організації під керівництвом його посадових осіб, розслідується спільно з представником навчального закладу згідно з Порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року №1112. (Пункт 3.8 розділу 3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №773 від 05.07.2004.)

3.9. Нещасний випадок, що стався на підприємстві, в установі, організації з учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами навчальних закладів, які проходять практику або виконують роботу під керівництвом вчителя, викладача, майстра виробничого навчання на дільниці, виділеній підприємством для цієї мети, розслідується органом управління освітою, якому підпорядкований цей навчальний заклад, або засновником (власником) навчального закладу спільно з представником підприємства, установи, організації, оформляється актом за формою Н-Н і береться на облік органом управління освітою, навчальним закладом. Один примірник затвердженого акта форми Н-Н направляється за місцем навчання потерпілого, другий — за підпорядкованістю до органу управління освітою або засновнику (власнику) навчального закладу.

3.10. Нещасний випадок, який стався під час проведення далеких походів, екскурсій, експедицій, розслідується комісією органу управління освітою, на території якого стався нещасний випадок. У разі неможливості прибути на місце пригоди представника навчального закладу, з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем якого стався нещасний випадок, до складу комісії включається представник однієї з установ, підвідомчих ор-

гану управління освітою, що проводить розслідування. Матеріали розслідування, у тому числі акти за формою Н-Н, направляються до органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу, засновнику (власнику) навчального закладу.

3.11. Усі нещасні випадки, оформлені актами за формою Н-Н, реєструються органом управління освітою, навчальним закладом у журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами (Додаток 3).

3.12. За результатами розслідування не складаються акти за формою Н-Н і не беруться на облік нещасні випадки, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами: унаслідок вживання алкоголю, наркотичних або інших психотропних речовин, а також унаслідок їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин у навчально-виховному процесі або порушенням вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи, навчання; під час скоєння крадіжок або інших злочинів, якщо ці дії зафіксовані і на них є офіційний висновок суду або прокуратури; у разі природної смерті або самогубства.

4. Спеціальне розслідування нещасних випадків

4.1. Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки:

- групові (одночасно з двома і більше потерпілими);
- із смертельним наслідком.

4.2. Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком керівник навчального закладу зобов'язаний негайно повідомити:

- батьків потерпілого або особу, яка представляє його інтереси;
- лікувально-профілактичний заклад за місцем, де стався нещасний випадок (у разі виявлення отруєнь — місцеву санітарно-епідеміологічну службу);
- орган управління освітою, інший центральний орган виконавчої влади, засновника (власника), якому підпорядкований навчальний заклад;
- прокуратуру, орган внутрішніх справ за місцем, де стався нещасний випадок.

4.3. Про кожний груповий нещасний випадок, а також нещасний випадок із смертельним наслідком орган управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу протягом доби повідомляє Міністерство освіти і науки України та надсилає матеріали спеціального розслідування в 3-денний термін після закінчення розслідування.

Повідомлення передається телеграфом, телефоном або іншим засобом зв'язку (Додаток 4).

Такі самі повідомлення надсилаються, якщо смерть потерпілого настала під час тимчасового звільнення від занять у навчальному закладі в установленому порядку. У таких випадках спеціальне розслідування здійснюється з використанням матеріалів раніше проведеного розслідування.

4.4. Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком, що стався під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, що проводиться, негайно повідомляє орган управління освітою, прокуратуру за місцем події, керівника закладу освіти, де навчається потерпілий.

4.5. Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло від 1 до 4 осіб або травмовано до 10 осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу, за участю представника Міністерства освіти і науки України.

4.6. Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло 5 і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, призначеною наказом Міністерства освіти і науки України.

Нещасні випадки з особливо тяжкими наслідками (у разі загибелі 5 і більше осіб або травмування 10 і більше осіб) розглядаються на засіданні колегії Міністерства освіти і науки України.

4.7. До складу комісії із спеціального розслідування групового нещасного випадку і випадку із смертельним наслідком входять:

- голова — керівник (заступник) органу управління освітою (у разі загибелі 5 і більше осіб або травмування 10 і більше осіб) або керівник (заступник) навчального закладу (у разі загибелі від 1 до 4 осіб або травмування до 10 осіб);
- члени — керівник (заступник) навчального закладу, начальник (працівник) служби охорони праці, представник педагогічного колективу, представник Міністерства освіти і науки України, представник профспілки, членами якої є потерпілі.

Залежно від конкретних умов (кількості загиблих, характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії можуть бути включені представники органів державного нагляду за охороною праці, пожежного нагляду, органів охорони здоров'я, спеціалісти відповідного штабу цивільної оборони та реагування на надзвичайні ситуації та інших органів.

Члени комісії із спеціального розслідування мають право одержувати письмові та усні пояснення від працівників навчального закладу та свідків події або проводити їх опитування.

Члени комісії із спеціального розслідування повинні зустрітися з потерпілими або членами їх сімей, розглянути і вирішити на місці соціальні питання або внести пропозиції про їх вирішення відповідним органам, а також дати роз'яснення потерпілим (сім'ям) щодо їх прав відповідно до законодавства.

4.8. Комісія із спеціального розслідування протягом 10 днів розслідує нещасний випадок і складає акт спеціального розслідування (Додаток 5), оформляє інші необхідні документи і матеріали. За потреби встановлений термін розслідування може бути продовжений органом, який утворив комісію із спеціального розслідування.

Копії актів спеціального розслідування і форми Н-Н (на кожного потерпілого окремо) та наказ керівника навчального закладу за результатами розслідування нещасного випадку направляються до органу управління освітою за підпорядкованістю, який зобов'язаний один примірник направити до Міністерства освіти і науки України, іншого органу центральної виконавчої влади, засновника (власника), якому підпорядкований навчальний заклад.

4.9. До матеріалів спеціального розслідування належать:

- копія наказу про створення комісії із спеціального розслідування;
- акт спеціального розслідування;
- копія акта за формою Н-Н на кожного потерпілого окремо;
- плани, схеми і фотознімки місця події;
- протоколи опитувань, пояснення свідків нещасного випадку та інших причетних осіб, а також посадових осіб, відповідальних за дотримання вимог норм і правил з охорони праці;
- витяг з журналу про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності;
- медичний висновок про характер і тяжкість ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або причини його смерті;
- висновок експертної комісії (якщо така була створена) про причини нещасного випадку, результати лабораторних та інших досліджень, експериментів, аналізів тощо.

4.10. На вимогу комісії із спеціального розслідування адміністрація зобов'язана:

- запросити для участі в розслідуванні нещасного випадку спеціалістів-експертів, з яких може створюватись експертна комісія;
- зробити фотознімки пошкодженого об'єкта, місця нещасного випадку та подати інші необхідні документи;

- провести технічні розрахунки, лабораторні дослідження, випробування та інші роботи;
- надати транспортні засоби та засоби зв'язку, необхідні для роботи комісії з розслідування;
- забезпечити друкування, розмноження у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування.

Експертна комісія створюється за розпорядженням голови комісії із спеціального розслідування. Питання, які вимагають експертного висновку, і матеріали з висновками експертної комісії оформляються письмово.

4.11. Навчальний заклад, де стався нещасний випадок, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю комісії та залученням до її роботи спеціалістів. Відшкодування витрат на відрядження працівників, які є членами комісії або залучені до її роботи, навчальний заклад здійснює відповідно до законодавства.

4.12. Голова комісії, яка проводила спеціальне розслідування нещасного випадку, у п'ятиденний термін після його закінчення направляє матеріали до прокуратури за місцем, де стався груповий нещасний випадок або випадок із смертельним наслідком.

4.13. Керівник навчального закладу, органу управління освітою, якому підпорядкований навчальний заклад, зобов'язаний у п'ятиденний термін розглянути матеріали спеціального розслідування нещасного випадку і видати наказ про вжиття за запропонованих комісією із спеціального розслідування заходів щодо запобігання подібним випадкам, а також притягти до відповідальності осіб, які допустили порушення законодавчих та нормативних актів з охорони праці, вимог безпеки проведення навчально-виховного процесу.

Про виконання зазначених заходів керівник навчального закладу письмово повідомляє орган управління освітою за підпорядкованістю.

4.14. Міністерство освіти і науки України після одержання матеріалів спеціального розслідування повинно розглянути обставини і причини смертельного або групового нещасного випадку і за результатами розгляду розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

4.15. Відомості про всі нещасні випадки за підсумками року, оформлені актами за формою Н-Н, узагальнюються у звіті (Додаток 6) і з пояснювальною запискою (стислим аналізом причин і видів подій, що призвели до нещасних випадків) надсилаються навчальним закладом до місцевого органу управління освітою (первинний звіт), іншому органу центральної виконавчої влади, засновнику (власнику), якому належить навчальний заклад; ор-

гани управління освітою на місцях складають зведений звіт, який надсилають органам управління освітою за підпорядкованістю.

4.16. Керівник навчального закладу несе відповідальність за достовірність зазначених у звіті відомостей відповідно до законодавства.

4.17. Якщо у звітному періоді настала смерть потерпілого від нещасного випадку, що стався минулого року, то у звіті за минулий період цей випадок мав бути зарахований до загальної кількості потерпілих, а у звітному періоді — тільки до потерпілих із смертельним наслідком.

4.18. Навчальний заклад, Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади, органи управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад, проводять аналіз причин нещасних випадків, що трапились, розробляють заходи щодо запобігання, заслуховують на засіданнях колегій, нарадах стан травматизму серед учасників навчально-виховного процесу.

4.19. Контроль за правильним і своєчасним розслідуванням і обліком нещасних випадків, що трапились з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами під час навчально-виховного процесу, а також за виконанням заходів щодо усунення причин нещасних випадків здійснюють Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, органи управління освітою на місцях, засновники (власники), яким підпорядковані навчальні заклади.

Міністерство освіти і науки України здійснює оперативний облік загальної кількості потерпілих, у тому числі під час групових нещасних випадків та нещасних випадків із смертельним наслідком.

Начальник департаменту економіки та соціального розвитку

Міністерства освіти і науки України

П. М. КУЛІКОВ

Додаток 1 до п.2.4

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Форма Н-Н

ЗАТВЕРДЖУЮ

_____
(посада, ініціали, прізвище
керівника закладу освіти)

_____
(підпис)

« _____ » _____ 200__ р.

Акт № _____

про нещасний випадок, що стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом навчального закладу (складається у п'яти примірниках)

1. Прізвище, ім'я та по батькові потерпілого _____

2. Стать: чоловіча, жіноча (потрібне підкреслити)

3. Рік народження _____

4. Навчальний заклад, клас, група, де навчається, виховується потерпілий _____

5. Підпорядкованість (належність) навчального закладу _____

_____
(міністерство, інший центральний орган виконавчої влади, орган управління освітою, засновник /власник/, якому підпорядкований навчальний заклад)

6. Поштовий індекс та адреса навчального закладу _____

_____
7. Місце, де стався нещасний випадок

8. Прізвище, ім'я та по батькові вихователя, вчителя, викладача, керівника навчального закладу, у класі (групі) якого стався нещасний випадок _____

9. Дата проведення інструктажу, навчання з охорони праці, безпеки життєдіяльності:

інструктаж вступний _____

інструктаж первинний _____

10. Дата і час нещасного випадку _____

(година, число, місяць, рік)

11. Обставини, за яких стався нещасний випадок _____

_____

12. Подія, що призвела до нещасного випадку _____

_____

13. Причини нещасного випадку _____

_____

14. Наслідки нещасного випадку _____

(смертельний чи не смертельний)

15. Перебування потерпілого в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння _____

16. Заходи щодо усунення наслідків нещасного випадку:

№ № з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Виконавець (посада, прізвище, ініціали)	Відмітка про виконання

17. Особи, які допустили порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці _____

(прізвище, ім'я, по батькові, професія, _____

_____ посада, навчальний заклад; статті, параграфи, пункти порушень їх ними законодавчих та інших нормативних актів) _____

18. Свідки нещасного випадку _____

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження)

19. Висновки лікувально-профілактичного закладу

Діагноз за довідкою лікувально-профілактичного закладу

Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладі

Число днів невідвідування навчального закладу

Акт складено _____

(число, місяць, рік)

Голова комісії _____

(посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

Додаток 2 до п.2.8

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

(найменування органу управління освітою, куди

направляється повідомлення, його адреса)

Повідомлення

про наслідки нещасного випадку, що стався з потерпілим

(прізвище, ім'я та по батькові)

який(а) навчається, виховується _____

(навчальний заклад)

(клас, група)

за актом форми Н-Н № _____ від « _____ » _____ 20__ р.

Наслідки нещасного випадку (відповідно до п.19 акта за формою Н-Н):

потерпілий одужав, установлена інвалідність I, II, III групи, помер (потрібне підкреслити)

Діагноз за довідкою лікувально-профілактичної установи

Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладі

Число днів невідвідування навчального закладу

Керівник навчального закладу _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

« _____ » _____ 20__ р.

Додаток 3 до п.3.11

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

Журнал реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами

(назва навчального закладу)

№№ з/п	Дата події	Прізвище, ім'я та по-батькові потерпілого, рік народження	Клас (група)	Місце події (аудиторія, клас, підприємство, місце проведення заходу та ін.)	Короткі обставини і причини нещасного випадку	Дата складання номера акта за формою Н-Н	Діагноз та наслідки нещасного випадку	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Додаток 4 до п.4.3

Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах

_____ (найменування органу управління освітою,

_____ куди надсилається повідомлення, його адреса)

Повідомлення про нещасний випадок

Дата і час, коли стався нещасний випадок _____

_____ Найменування навчального закладу, його засновник
(власник) _____

Місце, де стався нещасний випадок (аудиторія, лабораторія, клас, майстерня, підприємство, позашкільний навчальний заклад, місце проведення заходу тощо) і його коротка характеристика _____

_____ Дані про потерпілого (потерпілих): прізвище, ім'я, по
батькові, рік народження, клас (група) _____

_____ У разі групових нещасних випадків — характер травм у потерпілих

_____ Обставини і можливі причини нещасного випадку _____

_____ Дата, час передачі інформації та прізвище особи, яка передала її _____

Примітка. Міністерство освіти і науки України отримує повідомлення про нещасний випадок за підпорядкованістю протягом доби (факсом, телеграфом, телефоном тощо).